oms furnoms & noms de gue... des	Lieux de Naissa[nce] Jurisdictions

aqua Coerulea fol 151

THOMAS SYDENHAMS
EN
HENRICUS BUYZENS
KORTE
GENEEZINGSWYZEN
DER
ZIEKTEN.

Brevis Morbos Curandi Methodus;
DAT IS,
KORTE LEERWYS OM ZIEKTEN TE GENEEZEN,

Door den HEERE
THOMAS SYDENHAM,
M. Doctor en Practyzyn te Londen.

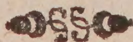
En door hem zelve uit zyne Werken, als het Merg der zelve zynde, getrokken, en nu naar de Ordere van het A, B, C, gefchikt.

Uit het Latyn vertaald.

Ende met eygene Geneezingswys der Ziekten by gevoegd

DOOR
HENRICUS BUYZEN,
Der Med. Doctor en Practizyn te Haarlem.

Derde Druk.

t'AMSTERDAM,
By ISAK SPAAN, Boekverkooper op de Keyfers gragt, op de hoek van de Wolvestraat, 1741.

AAN DE

WYTBEROEMDE UYTMUNTENDE EN GELEERDE

HEEREN,

DE

INSPECTORES

VAN HET

COLLEGIUM MEDICUM

DER STAD

AMSTELDAM,

WORD

DE DERDE DRUK,

VAN DEZE

KORTE GENEZINGHS-WYZE

DER

ZIEKTENS;

BESCHREEVEN

DOOR

THOMAS SYDENHAM

 EN

EN

HENRICUS BUYZEN

TEN TEKEN

VAN

ONDERDANIGHEID, HOOGAGTIN

EN

GENEGENTHEID

EERBIEDIGLYK OPGE-OFFERD,

EN AANGEBODEN

DOOR

DERZELVER DIENAAR

ISAK SPAAN.

VOO

VOORREDEN.

GElykerwys *Groot Brittanje* al over lang niet nagelaten heeft, om voortreffelyke Mannen in de (a) Godgeleerdheyd, (b) Wysbegeerte, (c) Staat-of Burgerbestierkunde, (d) Wiskunde, (e) Handwerkkunde, (f) Letterkunde enz. uit te leveren, is het ook geenzins in gebreke gebleven, om uitmuntende (g) Geneesheeren voort te brengen, onder welke *Willis*, *Pitcarn*, *Burnet*, *Sydenham*, *Morton*, *Lister*, *Harris*, *Musgrave*, *Hamilton* en andere, de Geleerde Wereld door hunne Schriften bekend, geenen geringen lof verdienen.

(a) Theologia.
(b) Philosophia.
(c) Politia.
(d) Mathesis.
(e) Mechanica.
(f) Literatura.
(g) Medici.

Ik, alwaarde Lezer, die na het uitgeven van myne eygene *Practyk der Medicine*, in het voorledene Jaar 1713. myne ledige uuren bestedede, met de keurige (h) *Verhandeling van de Regel-*

(h) Tractatus Duplex de Praxeos Regulis & de Febre Miliare.

gelmaat der Geneesoeffening en beschryving der Gierstkoors, in het Latyn beschreven door den Heere *David Hamilton*, *Ridder van het Gulde Vlies*, *en gewoon Geneesheer van hare tegenwoordige Brittannische Majesteyt* ANNA, met een Nederduits gewaad te bekleden, ende 'er myne nadere Aantekeningen by te voegen, had al over lang te voren myne zinlykheyd gevestigd om de geleerde (i) *Korte Geneezingswys der Ziekten* van den Heere *Thomas Sydenham* in onze eygene Landtaal (zoo als nu doe) myne Vaderlanderen ter proef mede te delen.

(i) Brevis Morbos Curandi Methodus.

Wat onzen *Schryver* aan gaat, daar van is te berigten, dat hy in de voorgaande zeventiende Eeuw te *Londen* meer als dertig Jaren de Genees-kunde zeer gelukkig heeft geoeffend, hebbende altyd zeer naaukeurig op het gantsch beloop der Ziekten van voren tot

ag-

agteren, met alle der zelver Toevallen agt gegeven, en zig zelve beyverd, om door wel beproefde, als te gelyke meeſt enkelvouwdige Middelen die ſpoedig en veylig te genezen, waar van Hy zyne *Aanmerkingen* van tyd tot tyd heeft uitgegeven, tot dat ze eyndelyk, zoo beyde over de (k) *Haaſtige* als (l) *Sleepende Ziekten* haare volkomenheyd gekregen hebbende, van hem zelve nader zyn overgezien, en onder het (m) Opſchrift van (n) *Ondervindelyk Geneesoeffening*, of (o) *Algemeene Werkjes*, uitgekomen.

(k) Morbi Acuti.
(l) Morbi Chronici.
(m) Titulus.
(n) Praxis Medica Experimentalis.
(o) Opuſcula Univerſa.

Uit deeze zyne bredere verhandelingen, heeft de Heer *Sydenham* zelve, een korter uittrekzel (en zoo ons de Latynſche Voorrede Schryver van dit Werkje berigt) ten dienſte van zyn Zoon, ook een Medicine Doctor, gemaakt, voerende het Opſchrift

van (p) *Korte wyze om Ziekten te Geneezen*, of ook wel (q) *Geheele voortgangen in het geneezen van by na allerhande Ziekten.* Een werkje, waar in het meest wezendlykste van zyne andere, en ook voor een groot gedeelte met de eygene woorden, in de bredere te zien, bevat is. En waarlyk Lezer, alle de Schriften van deezen Heer getuigen, datze niet alleen door een schrander oordeel, om meer als een (r) Wysgeer, gelykerwys een (s) Geneesmeester, in zyne Oeffen-kamer over de Ziektens te redeneren, gedagt en geschreven; maar te gelyke als een (t) Geneesheer voor het Bed, op een gestadige en vaste ondervinding, gevestigd zyn, en waar in zyn trouwe over al uit steekt, om de Geleerde Wereld, al het geen hy hier in ervaren heeft, ongeveynst en openhertig mede te deelen; Het welke

(p) Brevis Morbos Curandi Methodus.
(q) Integri Processus in Morbis fere Omnibus Curandis.
(r) Philosophus.
(s) Medicus.
(t) Medicus Clynicus

ke ook thans van de Liefhebberen der [u] Geneeskunde met die graagte is aangenomen, dat hier van daan in weynig Jaren na den uitgaaf, dit Werk in Engeland, Holland, en Duitsland, verscheydene malen gedrukt ende herdrukt is.

[u] Medicina.

Om de Geneeskunde wel ende behoorlyk te oeffenen, vereyscht onzen Schryver dat een Geneesheer [w] 1. *Een volkome kennis van de History of het geheele Beloop der Ziekten hebben*, zoodanig, dat zoo haastig hem maar een Lyder met eenige Ziekte behebt, (laat die by vooorbeeld eens Zydewee zyn) te vooren koomt, hy als dan datelyk zig een levendige verbeelding van die Ziekte, zoo als zy eerst begind, voortgaat en eyndigd, met alle deszelfs goede en kwade Toevallen en verschynzelen, kan te voren stellen, hier uit weet hy, naar den

[w] In Præfatione Totius Operis.

[x] In libro Primo. de Prognosticis.

den eysch van [x] *Hippocrates*, „ wat voor gegaan is, en volgen kan, „ of zal, om 'er zig in zyne behandelinge van den Zieken als Ziekte naar te rigten. 2. Moet hy zig zelve een vaste en onwrikbaare *Geneezingswys* verkregen hebben, waar van hy geenzins behoefd af te wyken. Ende ten 3. word in hem vereyscht, *dat hy een volkomene kennis van de kragten of vermogens der Geneesmiddelen hebbe, die hy volgens den aard der voorkomende Ziekte en zyne vaststandige Geneezingswys, voorzeker weet te moeten gebruiken.*

Ende waarlyk, deeze vereyschschingen zullen voldoende zyn; zegt men dat 'er om de Histori van een Ziekte wel te kennen, men des zelfs oorzaak noodzaakelyk weten moet. Ik sta zulks geerne toe, maar mene ook met onzen Engelschen Geneesheer, dat het genoeg is wel te konnen zien, wel-

ke

ke Vogt of Vogten, of in [y] hoeveelheyd of in (z) hoedanigheyd schadelyk zyn, of welke vaste deelen op de een of andere wyze beledigd gevonden worden. Neem by voorbeeld in meest alle de *Afgaande Koorsen*, is het Bloed met een *verdikte Slymstoffe* op gevuld, in de *Zinkingen* en *Gigt* woedet een *Zuurzouten* of *Scherpe Weystoffe*, hier nu van verzekerd te zyn, is genoeg, zonder dat men vorder al te angstvallig, zeer onzeker ende te ver gezogt redentwiste, wat voor (a) Anderslagtige deeltjes in staat zyn om het (b) water te verdikken, en het tot (c) een Slym zaam te doen stremmen; voorts hier door in het Bloed een (d) gistende of broeyende beweging, als in Koorsen gezien word, te veroorzaaken, Of dat men zig bemoeye met te onderzoeken, of het zuur en zout uit deeltjes als Vlymmesjes over

[y] Quantitas
(z) Qualitas.
(a) Particulæ. Heterogeneæ.
(b) Lympha.
(c) Pituita.
(d) Motus Fermentativus.

al ſcherp, ſnydende en ſtekende; of als Byteltjes en Scheermeſſen, Naalden enz. aan de eene zyde ſcherp, en aan de andere ſtomp of bot beſtaat, dingen die indien men ter naſporing luſt heeft, meer tot de (e) *Wysbegeerte*, (f) *Ligbaam* en (g) *Scheykunde*, als tot de [h] *Geneesoeffening* behoren. Is 'er daar bynevens gebrek in de [i] vaſte delen, is in het Zydwee het (k] Ribbevlies ontſteken, of vind men een verharde [l] Lever oorzaak van de Waterzugt te zyn, tragt de [m] Ontſteking weg te nemen, en de [n] verharding te vermurven en verzagten, en gy zult waarlyk aan de oogmerken voldoen.

Uit dus nu een keurige kennis en beſchouwing van de Hiſtory der Ziekte, vloeyd vervolgelyk de Geneezingswys, hier doen zig uit de [o] Kentekenen en (p) onderſcheyden, de (q) *Genezings inzig-*

(e) Philoſophia.
(f) Phyſica.
(g) Chymia.
[h] Praxis Medica.
[i] Partes Solidæ vel Fixæ.
[k] Membrana. Pleura.
[l] Hepar
[m] Inflammatio.
[n] Obduratio.
[o] Signa Diagnoſticæ.
[p] Differentiæ.
[q] Indicationes. Curativæ.

zig-

zigten van zelve op. Een ervarene ziet datelyk dat hy het overtollige buiten het Lighaam moet brengen, waar toe hy een of meer van de vyf algemeene wegen van Ontlasting of uitdryving, als *Zweeten*, *Kwylen*, *Braken*, *Afgaan en Wateren*, naar den aard en gelegentheyd van zaaken verkiest, en konnen hem deeze natuurlyke of niet of niet haaastig genoeg, of niet volkomen voldoen, hy neemt zyn toevlugt tot de Konstwegen, als *Aderlaaten*, *Vlymen*, *Blaartrekken*, *Kop zetten*, *Etterdragten* enz. daar nog by, wyst hem voorts de hoedanigheyd der Ziektestoffe, als met den Vinger aan, dat hy het anderslagtige, of ontaarde, zoo niet kan of uitgedreven moet worden zoeke te verbeteren en in zyn natuurlyke staat te herstellen, dus zal hy het te scherpe verzagten, het te zuure verzoeten, enz.

daar

daar te weynig beweging is, die vermeerderen, ende daar in tegendeel te veel is, verminderen, met het te veel verdikte te verdunnen, het te koude te verwarmen, ende het te heete of brandige te verkoelen, het verstopte te openen, ende het te openen te sluiten, al naar den eygen aard der Ziekten, der zelver bykomende (r) Toevallen, ende de (s) Kentekenen, die zig daar in te voren doen.

(r) Symptomata.
[s] Diagnostica Signa.

Hier op volgt nu ten laasten, een grondige kennis der (t) *Geneesstoffen*, waar mede deeze Inzigten voldaan en oogmerken bereykt worden, die onze Schryver wel meest uit de (u) *Enkelvoudige*, en zonder nog een al te groote of prachtige mengelinge der zelve verkiest; en waarlyk myns oordeels op zeer wel gegronde redenen en ervaaring. Want het geven van de Enkele, is doorgaans geheel veylig, terwyl men

(g) Medicamenta.
(u) Simplicia.

zeer

zeer zelden, al neemt men ze al in wat ruimte, daar van ſchromelyke uitkomſten te verwagten heeft, ten ware men met eenige als by voorbeeld het (w) Heul-zap, de (x) Kina, enz. al te onvoorzigtig omging. En myd men een al te groote vermengeling daar van onder elkanderen, is men aan de eene zyde ten vollen zeker, dat ze door onderlinge ſtrydigheden elkanderen niet zullen ontkragtigen, als aan de andere kant men vaſter gaan en ondervinden kan, of men met het gegeven Geneesmiddel, zyn inzigt en oogmerk voldaan ziet; daar by baand dit den weg, om op elken Ziekte te regte een wel gepaſt Hulp-middel te vinden: iets het geen 'er in onderſcheydene kwalen tot op heden toe nog vereyſt word, en mogelyk van over lange tyden, al lange of ten minſten zekerder zoude ontdekt geweeſt

(w) Opium.
(x) Cortex Peruvianus.

* * zyn,

zyn, ingevalle men zig by de eenvoudigheyt hadde gehouden, en niet uit deeze of gene flinkze streken iets vreemds hadde willen uitvinden, of anders uit een waan van door verscheyden onderlinge vermengelingen van enkele tot een (y) Zamenstel een (z) Algemeen Geneesmiddel te vinden, van welke onnodige en drab-mengelingen de Apotheeken, by na over al schier tot barstens toe vervult zyn; best was het derhalven, dat ieder Geneesmeester zyne Mengelingen uit zoodanige en voor zoo veel mogelyk was weynige enkele, naar den eys der Voorvallen; t'elkens door den Apotheeker te zamen liet stellen, gelykerwys daar niet alleen onze geleerde Schryver op doelt, maar ook van andere voortreffelyke Mannen voorgesprooken word, onder welke waarlyk den Heer *David Hamilton* in zy-

(y) Compositio.
(z) Panacea.

ne

ne verhandelinge *van de Regelmaat der Geneesoeffening* uitblinkt ; hoe wel we daarom, Lezer, alle Vermengelingen ende de (a) Scheykonst geenzins tegenspreken, als erkennende die waarlyk hare byzondere nuttigheden te hebben, maar yveren alleen tegens der zelver misbruiken.

(a) Chimia.

Alle het nu gezeyde, menen we Lezer zult gy al vry voldoende in deeze *Korte Leerwys om Ziektens te geneezen*, van den Geleerden en ervarenen *Sydenham* vinden, als die eerst een naauwkeurige *Historie* van de Ziekten doet voor af gaan, daar na zyne *Geneezingswys* der zelve aantoond, ende die eyndelyk *door wel beProefde, meest enkele en veylige Geneesmiddelen bevestigd.*

Gy kond u ook ondertusschen verzekerd houden, dat het merg of wezentlyke zyner andere en bredere verhandelingen, u in dit

beknopt Werkje van hem zelve word toegediend, hoewel ik my laat voorſtaan, dat indien iemand eens tyd en luſt had, om zyn geheel Werk te vertaalen, hy mogelyk onze Vaderlanderen geen mindere dienſt zoude doen, als de Vertaalder van den tans geleerden en ervarene Amſterdammer Geneesheer *Paulus Barbette* gedaan heeft, als genoegzaam, uit de menigte en verſcheydene Drukken, die daar van in weynig Jaren uitgekomen zyn, overvloedig genoeg blykt.

Ik voor myn deel wil geerne bekennen, dat onder andere Schriften van brave en geleerde Mannen, veel agting voor die van den Heer *Sydenham* altyd gehad hebbe, hem tot myne eygene nuttigheyd en vermaak dikmaal gelezen en herlezen. En heb in de vertaaling van dit Werkje, twee onderſcheydene drukken ge-

gebruikt, waar van den eene te Neurenburg in het Jaar 1694, ende de endere te Leypzig in het Jaar 1695, is uit gegeven. Heb de ordere van de eerſte, wyl ze naar het A, B, C, geſchikt was, gevolgd, dog om dat in verſcheydene plaatzen gebrekkig was, als in het laatſte gedeelte van de (b) Miltzugt, het geheele Podagra, de tweede beſchryving der (c) Teering, de (d) Stuiphoeſt der Kinderen, ende een (e) Deeltje uit de (f) Kindere Pokjes, hebbe die uit de laatſte opgevuld. Zoo dat niet anders wete, of dit Werkje ſtaat hier in zyn volkomenheyd.

(b) Hypochondria.
(c) Tabes.
(d) Tusſis Convulſiva.
(e) Paragraphus.
(f) Variolæ.

Voorts hebbe ik my zelve eens zoo verre met zulk een vermaarden en ervarenen Geneesheer als den Heer *Sydenham* durven gelyk ſtellen, als myne (g) *Geneezingswys* by nevens de zyne gevoegd hebbe; waar in Lezer

(g) Methodus Medendi.

ik openhertig en ter goedertrouwe myne voorganger hebbende opgevolgd, myne eygene ondervindingen en dikmalen beproefde [h] Geneesmiddelen, zoo verre als op heden tot myne kennis gekomen zyn, heb ter neder gestelt, hoe wel egter ook met die vryheyd, dat daar eenigzins van hem verschil, gelykerwys inzonderheit in het Aderlaten, in de [i] Pest en (k) Pestkoorsen, in de Kindere (l) Pokjes en (m) Mazelen, en voorts in alle (n) kwaadaardige Koorsen, als mede in het zoo ruim geven van de Kina in de (o) Afgaande Koorsen, en voorts in eenige kleynigheden, myn oordeel vrymoedig gezegd hebbe, het geen ik oordeelde dat een Man die meend dat hy op zyn eygen oordeel en ondervindingen staat durft maken, toebehoord, en vry staat, om onbeschroomelyk ook voor het oog van

[h] Medicamenta.
[i] Pestis.
(k) Febres Petechiales.
(l) Variolæ.
(m) Morbilli.
(n) Febres Malignæ.
(o) Febres Intermittentes.

van al de Wereld te doen. Ook heb ik in myne Byvoegingen, de *Historie der Ziekten* uitgelaten, om dat die by onzen Schryver ende nu mynen voorganger naaukeurig konde gelezen worden, en daarom onnodig die te herhalen, als alleen in eenige weynige gevallen, daar ze de Heer *Sydenham* hier, of geheel niet heeft, ofte ten minsten naar myn oordeel, niet genoegzaam voldoende.

Ende wat vorder myne byzondere Voorschriften van (p) *Geneesmidelen* aan gaat, daar van zy de Leezer berigt, dat die hier zoo ter neder gesteld heb, als ze onderscheydene malen ja meest gewoon ben te laten bereyden, zonder eenig oogmerk om 'er iemand aan te verbinden, die ze niet mogten behagen, overmids de ervarene weten, dat het eygentlyk op het wel toepassen der

(p) Medicamenta.

(q) Medicamenta Specifica. (q) *Zoortmiddelen* aan komt, en een Geneesheer maar een Mengeling die hy beſt bekwaam agt verkieſt, of men kan zig hier in al meeſt, zonder eenige zakelyke toegevenheyd, naar het welgevallen der Lyderen ſchikken, want het komt 'er zelden op aan, dat als de Zieke van een (r) Vogtige Vermengelinge af zag, men hem het zelvige Geneesmiddel niet onder de gedaante van (s) Geneesbrok, (t) Poeder ofte (u) Pillen enz. dat hy verkoos, zoude mogen toedienen.

[r] Mixtura.

[s] Bolus.

[t] Pulvis.

[u] Pilulæ.

Ten laatſten vind gy hier agter het Boekje van *Hippocrates de Prognoſticis*, of van de *Voorkenningen der Ziekten*, by gevoegt. Een zeer ſchoon en fraay werkje, edog gelykerwys doorgaans alle de Schriften van dien ouden en vermaarden *Griek* zyn, verſtrekkende genoegzaam ten baak voor alle wel verzogte Geneesheren,

als zynde een Man (te gelyke met zyne Ambtgenoten, die des tyds tot de School van het Eyland *Cos* behoorden, die by nevens die van *Rhodus* en *Cnidus*, van *Podalirius* na de verovering en verwoesting van *Trooyen* eerst opgeregt was, van zulk een grooten oplettenheyd, dat het zelden gebeuren zal, of zyne beschrevene [w] Aanmerkingen worden nog alle dagen van de [x] Oeffenende Geneesheren in hunne Lyderen gezien en waar bevonden, en het zoude misschien, om verscheydene redenen niet ondienstig zyn, dat 'er in onze Nederlandsche Taal, meer van zyne Werken, als tot nog toe, konden gelezen worden.

[w] Observationes.
[x] Medici Practici.

Gebruik dan alwaarde Lezer, dezen mynen vrywilligen arbeyd, en hebbe ik het geluk dat ze u behaagd, vind ik my in myn oogmerk voldaan, het welk dog

 op-

opregtelyk niets anders is, als; was het my mogelyk, mynen even Menſch eenigen dienſt toe te voegen, en keurd gyze ook af, zoo geloof, dat bereyd ben, om myn oordeel altyd om een beter over te geven, en zeer geerne myne misſlagen, daar ze my mogten aangewezen worden, te verbeteren, als hebbende geenzins de verwaandheyd, dat menen zoude iets meerders als andere, in de [y] Geneeskonſt myne [z] Amptgenoten, te bezitten, maar bevlytige my eerder om 'er nog dagelyks wyzer in te worden, dog ben ook aan de andere zyde wel verzekerd, *Quad neque Jupiter omnibus placet*, dan niet in ſtaat ben, om al de wereld te behagen. Vaar wel.

[y] Medicinæ.
[z] Collegæ.

Latyns Regifter der Hoofddeelen naar de ordere van het A, B, C, Hoofddeelen en Bladzyden gevolgd.

XXIII.

Ne-

Nederduits Regiſter der Hoofddeelen, naar de ordre van het A, B, C.

I. Mis-

KORTE WYZE OM ZIEKTEN TE GENEEZEN,

Door den HEERE
THOMAS SYDENHAM,

Ende door hem zelve
Uit zyne Werken getrokken, en naar de ordere van het A, B, C, geſchikt.

Ende met byvoegingen verrykt.

DOOR
HENRICUS BUYZEN.

I.
ADABORTUM PRÆCAVENDUM
Om Misval te verhoeden.

T. SYDENHAM.

MEn moet dezelve geneesmiddelen voorſchryven, als men gewoon

is

is in een onmaatigen ofte te ſterken Stondevloed te doen, alleenlyk nalatende Buikzuiveringen ende afdryvende Geneeszappen.

H. BUYZEN.

DAar konnen onderſcheydene Oorzaken van een Misval zig opdoen, als Bloedrykheyd, Kwaadzappigheyd, Buikloop, Roodeloop, Spysloop, Verſchrikkingen, Ontroeringen, als meede onderſcheydene gebreeken de Lyfmoeder in het byzonder eygen, op welke een Geneesheer naauwzigtig agtinge diend te geeven, waar naa hem dikmaal de geneezinge niet zwaar zall vallen. By voorbeeld hy ziet, dat een zwangere Vrouw te Bloedryk is, waar door het kan gebeuren, dat de Moederkoek afſcheurd, ende zy aldus een ſtortinge krygd. Dit kan meenigmaal voorgekomen worden met de zulke omtrent ter halver dragt op den Arm te doen *Aderlaten*, enz. met onderſcheydene andere gevallen. Ondertuſſchen de Middelen waar mede men doorgaans de Lyfmoeder geſlooten kan houden, zyn in het byzonder deeze *Maſtix*, *Corallia Præparata*, *Margaritæ*, *Raſura Eboris*, *Grana Kermes enz*, dewelke men onder de gedaante van Poeders, ofte met wat anders ondergemengd, Dranken, Con-

Conserven, Geneesbrokken enz., dagelyks ofte naar vereys van voorvallen, kan ingeeven.

II.

DE AMBUSTIS.

Van de Verbrandheyd,

T. SYDENHAM.

LAat het beledigde deel met Doeken in *Brandewyn* nat gemaakt gestoofd worden, tot dat de pyn overgaat, daar na legt 'er al wederom op nieuws Doeken in *Brandewyn* bevogtigt over heenen, zulks drie ofte vier malen des daags vernieuwende.

H. BUYZEN.

VErbrandheyd is ontegenzeggelyk een moeylyk kwaad, hoewel de zwaar ofte ligtheyd, ende de deelen welke, groot verschil in de geneezinge aanbrengen, aldus wil de verbrandheyd op de Buik bezwaarlyker geneezen als in de andere deelen van het Lighaam.

Als men de verbrande deelen dadelyk in *Syroop* legt, haalt die de Brand zeer wel uit. Maar voortreffelyk is de Brandzalf die ons de vermaarde *Barbette* in zyn Chirurgie beschryft, welke deeze is.

R. Fol. Salviæ Recent. *man.* j.
Plantagin. *man.* ij.
Butyr. Recent non salit. *uncias* vj.
Stercoris Gallinæ recentis, & quantum haberi potest Albissimi *uncias* iij.
Frixetur per horæ quadrantem, & Expressio servetur usui.

Dr. Salomon van Rustingh, beschryft ons deeze volgende *Brandzalf*, onder de naam van *Emplastrum Basilicum Reformatum* in zyne Chirurgie, die uitneemende goed ende te vertrouwen is.

Neem twee oncen *Geel Was*, snyd die in dunne schyfjes, en meng daar vier oncen *Unguentum Basilicum* onder, tot dat het een Zalf of Pleyster word.

III.

DE ANGINA;

Van de Keelontſteekinge, of Worg-gezwel.

T. SYDENHAM.

DE Keelontſteekinge of Worg-gezwel koomt voornaamelyk voor tuſſchen de Lente en Zoomer, daar volgen verheffingen van Koors, pyn ende ontſteekingen der Keel, waar van daan dan zwellinge van de Huig, Amandelen, en Strottenhoofd, alzoo dat de Lyder nog doorſlikken, nog zyn Adem haalen kan.

Laat op den Arm een ruime Aderlaatinge doen; ende vervolgelyk de ontſteekene deelen met *Mel. Roſaceum Spiritu Vitrioli, vel Spiritu Sulphuris ad Summum acorem permixtum* ofte ook wel met *Spiritus Vitrioli* alleen aan-

geraakt worden. Terstond hier naa laat de volgende *Gorgelinge*, dog niet naa de gemeene wyze, maar alzoo datze de Leyder zonder eenige beweginge in de mond houd, tot datze warm word, gebruiken, daar naa kan hyze uitspouwen, ofte uitkwylen, ende dit ondertusschen, ofte een weynig daar naa wederom vernieuwen

R. Aq. Plantagin.
Rosar Rubrar.
Spermat. Ranar à *uncias* iij.
Albumin Ovorum. in Aquam agitando redactorum. *No.* iij.
Sacchar. Crystallin. *drachm.* iij.
F. Gargarisma.

De verkoelende *Amandelmelk*, zoo in het Zydwee beschreeven is, laat ook dagelyks gebruikt worden.

Des anderen daags morgens laat we-

wederom een *Ader*, ten ware dan dat de Koors ende Pyn in het doorslikken geminderd waaren. Dog het *Purgeeren* moogt gy tot den volgenden dag uitstellen, ofte ook kond gy de Lyder een ligte ofte verzagtende *Buikzuiveringe* doen neemen.

Ingevalle nu de Ziekte hardnekkig volduurd, (het geen egter zeer zelden gebeurd) zoo herhaal uwe *Aderlaatinge* en *Buikzuiveringe*; laat ook voort naa de eerste Aderlaatinge een groote en genoegzaam sterke (a) *Bleynplaaster* agter in de Nek gelegd worden. (a) Epispasticum.

Laat de Zieke ook alle morgens, ten zy op die dagen als hy Purgeerd, een verkoelend en verzagtend (b) *Clysteer* zetten; terwyl hy ondertuischen een sobere levensregel diend te houden, en zig dagelyks eenige uuren van het bed te onthouden. (b) Enema.

In allerhande zoorten van by-

loopende en afgaande Koorſen; gelykerwys ook in deeze waar van tegenwoordig ſpreeke, gebiede ik, naauwzigtig waar te neemen, dat de Zieke zig het meerdere gedeelte des daags van het bed onthoude, ende daar by Garſt en Haver-pappen, en wat van diergelyke zoort is, voor voedzelen gebruike, ende hy dun gehopt Bier en (c) *Gewaterde Melk of Wey*, voor dagelykze ofte gewoone drank, drinke.

(c) Hydrogala.

H. BUYZEN.

DE onderſcheyden waar uit het mindere ofte meerdere gevaar van de Keel-ontſteekinge ofte Worg-gezwel afgenomen word, zyn dat men agting geeve op de Spieren van de Lugt of Adem-pyp, dan of die van de Slokdarm gezwollen zyn, dan nog of van deeze, de Ontſteekinge en Zwellinge, de uit ofte inwendige Spieren bezet heeft. Zyn de Spieren van de Adem-pyp gezwollen, is de Ziekte altoos gevaarlyker, als of die van de Slokdarm beleedigd waaren, want niemand kan lange den Adem miſzen, maar die vry zynde

kan

kan nog wel een dag drie, vier , ofte vyf honger lyden. Ook is de Zwellinge van de inwendige Spieren altoos gevaarlyker, als die van de uitwendige. En zyn beyde de Adempyp en Slokdarm gezwollen, is de Ziekten zelden anders als in het kort doodlyk. En ſchiet de Zinkinge uit de Keel op de Longen of Borſt, ſterfd ook de Zieke, ofte word Etterborſtig.

Ingevalle gy de Zwellinge niet zien kond, drukt met uwe Vingeren ofte Duim en voorſte Vinger den Lyder onder de Kin op de Keel, zo zal hy, indien de Zwellinge zoo leeg zit, dat niet ofte zeer bezwaarlyk konnen verdraagen.

De Geneezings inzigten zyn, of de zwellinge te doen verteeren ofte veretteren, het eerſte is wel beſt als het geſchieden kan.

Hierom ſtel, om den aanpers van het Bloed, naa het Gezwel toe te verminderen, met den eerſten een ruime *Aderlatinge* op den Arm in het werk. Ende vervolgelyk om de zinkagtige ſtoffe af te leyden, laat de Zieke zoo haaſt moogelyk is *Purgeren*. Het welke, overmids de naauwte van de Keel zelden met Pillen, Poeders ofte Conſerven geſchiede kan, neeme ik gemeenlyk een dun *Drankje*, ende onder verſcheydene andere hebbe ik het volgende meermaalen met groot voordeel gebruikt.

R. Aqu. Fœnicul. *unciam* j.
Dissolve in ea
Mannæ Calabrinæ *unciam semis.*
Spec. Diacarth. *drachmam* j. vel
scrupulos iiij
F. Haustus.

Kan nu de Lyder dit nog eenig vogt door de Keel krygen, zo laat hem eens ofte meermaalen *Clysteren.*

Daar naa om de reeds daar zynde Zwellinge te doen verteeren ofte verdwynen, is het noodzaakelyk dat de Lyder *Kwyle.* Dit bevordere ik gemeenlyk met een van naastvolgende middelen.

R. Aq. Communis. ℔ ij.
Dissolve in ea Synapi ad usum Culinæ rite Præparat. *unciam* j. vel *unciam* j. & *semis.*
Julapii Rosar. *uncias* ij.
F. Gargarisma.

Is dit nog niet sterk genoeg, zo laat 'er 20 of 30 droppelen *Spiritus Nitri* ofte *Vitrioli* onder gemengeld worden.

Of

R. Flor. Rosar. Rubrar.
Balaustior. à *pugill.* ij.
Cortic. Granator *unciam semis.*
Alumin. Ust. *drachmam semis.*
Coque ex Aq. Coïs ad *libram unam.* in

Co-

Colatura diſſolve Mel. Roſac. *un-*
cias ij.
Spirit. Vitrioli *ſcrupulum* j.
F. Gargariſma.

Laat de Lyder met een van deeze zyn Keel geſtadig gorgelen, ofte zoo dat niet altyd doen kan, maar in de mond houden tot dat warm word, ende daar naa uitkwylen.

Voldoet u dit ook nog niet, roer dan met een daar toe gemaakt kwasje de Ontſteekinge met *Mel. Roſaceum*, *Spiritu Vitrioli ad ſummum acorem permixtum* dikmaal aan, ten einde het *Kwylen* mag verwekt worden.

Ondertuſſchen kond gy om het Slym te verdunnen een opgeſpouwde *Pekelharingh* om de Keel leggen, die dikmaal verwonderlyk veel dienſt doet.

Hoe nu de Lyder op het gebruik deezer Middelen meerder *Kwyld*, hoe eerder hy ook verligt word, en geholpen is.

Zoo men nu ziet dat het te vergeefs is, het gebrek door kwylen tragten te geneezen, maar de Ontſteekinge en Zwellinge ter veretteringe neygd: moet men zoo haaſt het doenlyk is bezorgen dat de Materie gemaakt ende de Zwellinge gerypt worde. Ten dien eynde laat de Lyder dikmaal zyn Keel met *Bier* daar *Vygen* in gekookt zyn uitgorgelen ofte ſpoelen, en leg hem uitterlyk het *Emplaſtrum Meliloti* en de *Mucila-*

gia

ginibus op Zeemleer gestreeken om de Keel of het geen beter is, ende by naa alle gezwellen in het kort kan doen rypen.]

R. Mellis Optimi.
Ol. Olivarum Albiss à *uncias* ij.
Ficuum Ping. *No.* vj vel viij.
Farin. Tritic. vel in ejus loco.
Micæ Panis Tritici Q. S.
Coq. ex vino Alb. Q. S. ad Consistentiam
Cataplasmatis.

Laat hier van t'elkens een nieuw gedeelte in doeken warm om de Keel gelegt worden.

Ingevalle nu de Zwellinge binnewaarts staat door te breeken, is het best voor de Zieke, want dan raakt hy in het kort geneezen, ende men magze met de Vinger ofte een Werktuig zoo haast het mogelyk is, door doen ofte openen, indien die niet spoedig genoeg van zelve doorbreekt: maar zweltze ter doorbraak naa het uitwendige, houd de Geneezinge langer aan.

Het gebeurd ook wel dat 'er maar een Raauwigheyd in de Keel, door scherpte van Zinkingen veroorzaakt, zonder eenige zwellinge zig opdoet, die men gemeenlyk maar met enkele *Brandewyn* te laaten gorgelen, helpen kan.

IV.

I V.

DE APOPLEXIA.

Van de Beroerte.

T. SYDENHAM.

DEeze is een zeer diepe Slaap, met een ten eenemaal beroovinge van Zinnen en beweeginge, de Ademhaalinge alleen uitgenoomen, welke de Zieken hoewel bezwaarlyk ende met ronkingen verzeld, behouden.

Doet met den eersten twaalf oncen Bloed uit een Ader op den Arm laaten, daar naa nog agt oncen uit de Nek-Aderen, vervolgelyk geef de Lyder aanstonds een (a) *Braakdrank uit de* Infusio Croci Metallorum, *tot een en een half ofte twee oncen, in.*

(a) Vomitorium.

Laat ook een genoegzaame groote ende sterke (b) *Bleynplaaster in de Nek leggen.*

(b) Emplastrum Epispasticum.

Ter-

Terwyl deeze dingen aldus gedaan worden, moet de Zieke regt op in het Bed zitten, ende met niet veel Bed-kleederen overdekt zyn; middelerwyl zal men hem, te regt ſyn gemaakte *Spiritus Salis Armoniaci*, onder de Neus houden.

Zo haaſt nu het Braakmiddel zyn werkinge verregt heeft, zal men de Lyder dikmaals drie ofte vier lepelen vol van den volgenden (c) *Leſchdrank* laaten inneemen.

(c) Julapium.

R. Aq. Rutæ. *uncias quatuor.*
Brion. Compoſit.
Antiepileptic. Langii.
à *unciam* j.
Spirit. Corn. Cerv. *gutt.* xx.
Sacchar. Cryſtall. *Q. S.*
F. Julapium.

(d) Paroxyſmus.

Ook kan men, geduurende den (d) overval, twee ofte drie malen,

len, met tuſſchenruimten van een halve ofte geheele uure, een Lepel vol *Spiritus Lavendulæ Compoſitus* alleenlyk ingeeven. Maar men moet zig wagten, dat de (e) *Hertverſterkende Middelen* niet al te heet zyn, ofte anderzins ook (als gebruikelyk is) te dikmaal genomen worden, want met wat voor een byzondere kragt die ook ſchynen voorzien te zyn, brengenze egter den Lyder meerder ſchaade als voordeel aan, overmids zy om de vogten te beroeren (ende alzoo het kwaad te vermeerderen) uit hunnen eygenen aard bekwaam zyn; welke ongemak niet minder, door een ballaſt van bed-dekkleederen veroorzaakt word.

(e) cardiaca.

De (f) overval nu ge-eyndigd zynde, zal de Lyder om een nieuwe verheffinge voor te koomen, naaſtvolgende gebruiken.

(f) Paroxyſmus.

R. Pi-

R. Pilul. Coch. Maj. *ſcrupulos duos.*

Laatze hem zes maalen, om de derde dag 's ogtens ten vier uuren eens inneemen, daar t' elkens nog een weinig op ſlaapen.

R. Conſerv. Flor. Salviæ.
Roriſmarini. a *unciam* j.
Conſerv. Flavedin. Aurantior. *drachmas* vj.
Nucis Moſcat. Condit.
Zinziber. Condit. à *unciam unam & ſemis.*
Theriac. Andromach. Veter. *drachmas* ij.
Pulv. Elect. Diambr.
Diamoſch. à *drachmam unam.*
Cum S. Q. Syrup. Conditur. Citr. S. Opiata.

Laat hem hier van des morgens en des avonds de groote van een Ca-

Caſtanie inneemen, ende daar twee lepelen vol *Aqua Epileptica Langii* op drinken.

R. Ambr. Gryſ. *drachmam ſemis.*
Ol. Semin. Aniſ. Deſtillat.
Cinnamom.
Nucis Moſcat. à *gutt.* ij.
Caryophyllor. *gutt.* j.
Sacchar. in Aq. Flor. Aurantior. Solut. *uncias.* iiij.
F. Tabellæ.

Waar van de Lyder een naa believen kan neemen.

Voorts diend hy zig van alle volgeeſtige dranken te wagten, maar eete Garſt en Haver Pappen, ende Zoppen uit jonge hoenderen bereyd, ook wel zomtyds, (inzonderheid onder het Purgeeren) Kalfs en Kieken Vleys, ende meer andere zoorten van voedzaame Spyzen.

H. BUYZEN.

OM omtrent het *Aderlaaten* in een *Be-roerte* voorzigtig te zyn, diend me voor zoo veel mogelyk is, wel naauw ag tinge te geeven, of de Beroerte uit een ge toevallen van het Bloed ofte Slym oor fprongelyk is.

Is de Zieke Bloedryk, zoo kan het ge beuren, dat 'er om een al te groote vervu linge van de Vaten, een verhinderde om loop ontftaat, om dat het Bloed zig ze ve by naa als verftikt. Een verhinder Neusbloedinge, ontydige ophoudinge va Stonden ofte Kraamvloed, enz. konn oorzaaken van een Beroerte ofte zoort van die zyn. In welke gelegenheyd e *Aderlaatinge* noodzaakelyk is, die ook d delyk voordeel zal aanbrengen.

Maar is in tegendeel de Lyder Slym van aard, ofte natuurlyk Dof en na geeftig, grof en dik van Lighaam, dog ter Traag, Onluftig, ende Bleekvervi of is 'er een zwaare Verkouwdheyd vo afgegaan, wat van deeze dingen zyn m als dan, fteld de Beroerte in de zoodaa ge het Slym voor haare Oorzaak voor der. In hoedaanig een toeftand men wel naauwzigtig van het *Aderlaaten* m onthouden, ten zy men anders zie, dat Zieke hier door niet alleen verergerd, maar ook het dikmaal kort naa de Aderl tinge koomt te befterven.

Hi

Hierom agte ik schier dat *Celsus* al aangemerkt heeft *dat in een Beroerte een Aderlaatinge of de Zieken bevryd, ofte die ook doet sterven.*

Ende wie naader lust, om deeze onderscheyden naauwer in te zien, ende daar op de nut ofte schadelykheid van het Aderlaaten slaa daar de ervaarene Genees-heeren, *Barbette*, *Schmitzius*, *Baglivus*, *Hamilton* en andere over naa, als ook myn *Practyk der Medicine*, insonderheid de tweede druk, als mede myne Aantekeningen, over de Verhandelinge van de Gierstkoors van den Heer *Hamilton*, eerste geval van de Gierstkoors met Beroerte.

Voorts hebben de *Braakmiddelen* ook hunne zorgelykheid, want ingegeeven zynde ende niet werkende, verstikkenze den Lyder ende hy word onvermydelyk een Lyk; inzonderheid zoo deeze Braakmiddelen van een vaste stoffe als de *Tartarus Emeticus* enz. zyn, maar de dunne ofte vloeybaare hebben zoo veel zwaarigheid niet, waarom ik, indien het mogelyk is, dat menze de Lyder inkryge, naastvolgende verkieze.

R. Sal. Commun. *man.* j.
Dissolve in Vin. Alb. Gallic. *pint. semis.*
F. Vomitorium.

Of

R. Herb. Nicotian. *drachmas* ij. vel ii
Coq. ex Cerevisiæ Dulcis *libra* j.
In Colatura dissolve.
Sacch. Albiss. *unciam semis.*
F. Emeticum.

En staat aan te merken, dat deeze mi delen dienstiger in een Beroerte uit *Slym* *Bloed* ontstaande gegeven worden,

Vervolgelyk zyn de veranderende en versterkende Middelen, als de *Radices Il peratoriæ*, *Galangæ*, *Pyrethri*, *Herba*, *Flores Lavendulæ*, *Rorismarini*, *Hyssopi*, *tæ*, *Spicæ*, *Salviæ*, *Majoranæ*, *Stœchad Aurantiorum*, *Cardamomi*, *Fructus Nux* *schata*, *Caryophyllum*, *Cinnamomum*, *ziber*, *Succinum*, *Castoreum*, *enz.* met hu ne bereydingen. Inwendig, onder de daantens van vogtige Mengelingen, P ders, Geneesbrokken, en Conserven gelyks ingegeeven, wel de beste.

Ook moet men het *Purgeeren* met *Ja pa*, *Aloë*, *Scammonium*, *Rhabarbarum*, *ricus enz.* geenzints verzuimen, inzon heid in de *Slymige* altyd agting geeven dat de *Buikzuiveringen* in deeze Ziekt haare mede zoorten, veel sterker als in dere zyn moeten.

Uitwendig moeten de *Bleynpleyst Koppen* ende ook *Laatkoppen*, in de

ſſchen de Schouderen, op de Armen, en-
: Dyen niet naagelaaten worden.
Eyndelyk, indien nu een Beroerte zig ter
eneezinge ſchikt, neemt die afſcheyd, met
oors, *Pyn*, *Buikloop*, *Sprouw*, of *Kwylin-*
, welke afſcheydingen ingevalle die vol-
oomen ofte genoegdoende zyn, geraakt de
yder bevryd, maar indien niet, blyft de
eneezinge ook ten halven ſteeken, of word
aar deelwys volwrogt. Waarom ik oor-
eele, dat het de pligt van een Geneesheer
, wanneer hy ziet dat de Natuur tot de
en ofte andere afſcheydinge neygd, indien
et eenigzins mogelyk is, die voorts daar-
e te zwak mogte zyn, door Geneesmid-
elen te helpen, ten eynde het werk zyne
olkoomenheyd erlange. Want dog in
eeze en dit ſlag van Ziektens, voldoen
e afſcheydingen door de Natuur gewrogt,
onder hulpmiddelen zelden aan het oog-
nerk, of de ziektens moet niet zwaar,
ofte de Lyderen, Jong, Sterk, ende vol
ragten weezen.

V.

DE ASTHMATE INVETE RATO IN IIS, QUI SANGUI NEO TEMPERAMENTO PRÆDITI SUNT.

Van de verouderde Kortborstigheyd, in die, welke van een Bloedryke Gematigdheyd zyn.

T. SYDENHAM.

DE *Kortborstigheyd* word i drie zoorten onderscheyden naamelyk, (a) *in Een moeyelyk Adembaalinge*, in deeze vind me een dikmaalige en bezwaarlyk Ademtooginge, van weegens ee vervullinge der Longen, dog zon der ronkinge, veroorzaakt, (b *Aamborstigheyd*, *Kig*, *of Damp borst*, welke is een gestaadige haastige en groote Ademhaaling

(a) Dypsnoea.

(b) Asthma

waa

waar in het (c) Middelrif, de tuſſchenribbige Spieren, als meede die van den (d) Onderbuik, met ronkinge en pypinge, geweldig bewoogen worden. In de eerſte zoort word de zelfſtandigheyd der Longen, dog in de laatſte de (e) Lugtpyp toegeſlooten of verſtopt. Ende (f) *Regt op ademinge*. Deeze is de hoogſte ofte uitterſte moeylykheyd van Ademen, in dewelke de ziek zynde, niet als regt op zittende, en met uitgeſtrekten halze hunnen Adem konnen haalen, want in deeze worden ook de Borſt en Schouderſpieren geweldig geſchuddet.

(c) Diaphragma.
(d) Abdomen.
(e) Bronchus.
(f) Orthopnœa.

Laat op de regter Arm tien oncen *Bloed laaten*, en daags daar aan *een gemeene Purgeerdrank drinken*, zulks om de derde dag herhaalende, tot twee maalen agter elkanderen. Ende op de dagen als niet Buikzuiverd, laat de Zieken het volgende neemen.

R. Semin. Anis. Subtilissime
Pulverisat. *drachm.*ij.
Balz. Lucatel. *Q. S.*
F. Pilulæ *ex singulis drachmis No.* vj.

De Lyder neeme hier des morgens, en 's agtermiddags ten vyf uuren drie van, en drinke daar warm gemaakt vier oncen (g) *Bitter Afziedzel zonder Purgeerstoffen op.* Ende ingevalle de (h) Toevallen dan evenwel volduuren, zoo herhaal op het nieuw deeze geheele geneezingswys.

(g) Decoctum Amaxum sine pruganctibus.
(h) Symptomata.

H. BUYZEN.

MEn diend de Kortborstigheyd ook in een *Drooge* ofte *Vogtige* te onderscheyden. Want zommige Kortborstige geeven hoe benaauwd ook zyn, geen, of ten minsten geheel weinig Fluimen op; daar andere die overvloedig jaa by naa de geheele dag door, maar inzonderheid des morgens naa dat een uure drie, vier, of zes geslapen hebben by meenigte, ende die meermaalen zeer taay zyn, kwyd worden.

Zom-

Zommige Kortborſtige hebben hunne kwaal nog tamelyk lydelyk, als zig zelven maar voor dampige of ſtinkende Lugt, Rook, rook van Tabak, enz. wagten, dingen die zy niet konnen verdragen.

Andere hebbe dit toeval vry zwaarder, konnen veeltyds niet te Bed leggen, maar worden genoodperſt regt op in het Bed, jaa zomtyds maar op een ſtoel te moeten zitten, ende nog by tyden, zelve by nagt Deur en Venſters, ook in koud weder open te zetten, inzonderheid zoo de Lugt wat miſtig of dampig is; ende deeze geeven doorgaans op die tyden geen of weynig Fluimen op. Ende ingevalle deeze het Aangezigt verbleekt, ende de Voeten zwellen, hebben zy de Waterzugt in de Borſt.

Ook vind men Kortborſtige, die naa een lang en moeylyk hoeſten, zomtyds een brokje als een Peper ofte Garſte korltje kwyd worden: In deeze zyn de Longen ofte een gedeelte der zelve, dermaten met een vertaayde en opgedroogde jaa verſteende Slymſtoffe vervuld, dat die geen lugt konnen inlaaten; het welke naader blykt, als het verſtopte gedeelte hunner Longen, naa hun overlyden, op het Water gelegt, niet dryfd, maar naa de grond zinkt. En deeze zyn ook ten eenemaal ongeneeſlyk.

Kinderen die eerſt gebooren worden, ende dan niet helder door kryten, worden ligt Kortborſtig, indien menze niet

voort door bekwaame Middelen helpt.

Wat de Geneezinge aanbelangd, men moet anders in de *Drooge*, ende anders in de *Vogtige Kortborstigheyd* (ten minsten voor een gedeelte) te werk gaan.

De Drooge Kortborstigheyd word doorgaans met middelen de Zenuwziektens eygen, ende de Stuiptrekkingen tegen, als de *Castoreum*, *Succinum*, *Assa Fœtida*, *Radices & Semina Pœoniæ*, *Stoechados*, *Rutæ enz.* met hunne bereydingen verligt.

Maar de Vochtige luisterd meer, naa de *Therebinthina*, *Balzamus Peruvianus*, *Copaivæ*, *Millepedes*, *Sperma Ceti*, *Mel. Oleum Amygdalarum Dulcium*, *Oleum Lini*, *enz.* Het volgende hebbe ik dikmaal met voordeel voorgeschreeven.

R. Balz. Lucatell. *unciam unam.*
Ol. Anisi. *drachmam unam.*
F. Condit.

De Lyder neeme hier des morgens en 's avonds, ofte anderzins als de benaauwdheyd groot is, een brokje als een Noote-Muscaat van, daar hy Pilletjes of kan maaken, en rollenze in wat poeder Zuiker om in te neemen.

Maar naademaal zig de natuur, door het te lang gebruik van een en het zelvige middel, zoodaanig gewend, dat het daar naa geen ofte weynig vrucht meer doet, ten zy dan dat 'er de Lyder al meer ende meer

van

van neeme is het best, zomtyds eens veranderinge te maaken. Aldus hebbe ik Kortborstige gezien, die in den overval verligt wierden met een Lepeltje vol *Anys-water*, *Genever*, *Lavas*, ofte ook wel *Elixyr Proprietatis sine Acido*, tot eenige droppelen in een Roemertje *Spaanse*, *Hooglandse Wyn of Mede* te neemen. Als ook *Banilies op Mede* gezet, is niet alleen een aangenaame drank, maar geeft ook aan veelen merkelyke verligtinge.

Belangende het *Aderlaaten*, daar van kan niet tegengesprooken worden, dat het in den overval de Kortborstige verligtinge aanbrengd, maar dat is ook waar, dat men, als de verheffingen wat dikmaal koomen, het niet altyd kan in 't werk stellen, zonder meenigmaal de Lyderen merkelyk te verzwakken, insonderheyd zoo die niet zeer Bloedryk zyn.

Het *Purgeeren*, ofte ook wel *Clysteren*, moet men in de verheffingen zeer zelden naalaaten, om dat 'er de Zieken doorgaans op het best mede verligt worden, ende men het ook meestyds onbeschroomelyk mag doen.

De *Bleynplaasters* in de nek, ofte tusschen de Schouderen gelegd, doen meenigmaal hier veel goed. Maar het grootste geheym, voor zoo veel my bekend is, is, dat de Kortborstige zig gewenden, om nooyt koude *Drank* voor den dorst, al is het ook in de Zoomer te drinken, zoo

zul-

zullenze doorgaans de verheffinge ende niet zoo dikmaal, ende niet zoo zwaar krygen.

Eyndelyk is de Kortborstigheyd een Ziekte die zelden uit de grond geneezen word, of hy moet vers gekreegen, ofte niet zwaar zyn. Anders worden de Kortborstige naa een lang en moeylyk hoesten zwak van Hoofd en Hersenen, ligt duyzelig, krygen drayingen, ende allerhande koleuren voor de Oogen. In jonge Lieden volgd 'er wel een Teeringe, ende oude worden meermaalen Waterzugtig, tot datze het leeven in den dood verwisselen.

V I.

DE CANIS RABIDI MORSU.

Van de Dulle-Honds-beet.

T. SYDENHAM.

NAa veertig dagen ofte langer krygen de Lyderen Naar ofte Droefgeestige toevallen, met Koors, Dorst, (a) Watervrees, ende eyndelyk Stuipen in de uiterlyke deelen.

(a) Hydrophobia.

R. Spi-

R. Spirit. Vin. Optim. Rectificat *uncias* iij.
Theriac. Andromach. *unciam* j.
F. Mixtura.

Laat hier mede het beleedigde deel, drie maalen daags gewasschen worden, en leg'er een doek in de zelvige Mengelinge nat gemaakt op.

H. BUYZEN.

NAdemaal my tot op heden toe, nooyt Lyder van een Dulle Hond of Kat gebeeten, ende hier uit de Watervrees hebbende, is voortgekoomen, wil ik hier liefst niet van zeggen, als buiten eygene ondervindinge mynen Leezer met eenig Ziekte verhaal, en daar op gebouwde geneezinge ophouden. Wie het lust kan 'er deSchryveren over naazien, ende onder die my behaagen, *Cornelis Stalpaart van der Wiel, in zyne zeldzaame Aanmerkingen, de hondertste, met der zelver byvoegingen*, ofte *Martinus Lister zyne Medicinale Oeffeningen, ende daar in de derde*, alwaar hy, twyffele ik niet, geleerdheyd, met ondervindinge gepaard vinden zal, overmits die enkelyk over deeze Ziekte geschreeven is.

VII.

DE CHLOROSI.

Maagde Ziekte, of Witte-zugt.

T. SYDENHAM.

IN deeze vind men een miskleurigheyd van het Aangezigt, ende geheele Lighaam, daar verschynd een bolligheyd ofte zwellinge in het Aangezigt, Oogleden, ende Enklaauwen, ook is 'er een zwaar ofte loodigheyd des geheelen Lighaams, een ingespannene vermoeydheyd der Lendenen, Schenkelen en Voeten, een moeylyke Ademhaalinge, Hertkloppinge, Hoofdpyn, koorsige Pols, Slaaprigheyd, ongewoone ofte verdorven Honger, ende opstoppinge der Maandstonden.

Laat 'er *Staal-pillen*, ofte een *Staal-poeder* zoo als in de Opstygin-

ginge voorgeschreeven zyn, minder ofte meerder naa maate van den ouderdom, genoomen worden, ende daar naa verkiezinge een dronk van den eenen ofte anderen *Wyn* tot genoegen opgedronken worden, ofte anders ook wel het (a) *versterkende Afweyk-zel met Engel-wortel*, mede in de Opstyginge beschreeven. Ende ingevalle de Lydster niet zeer zwak is, zoo laatze, voor het gebruik der voorgeschreevene Geneesmiddelen eens ofte tweemaalen *Purgeeren.*

(a) Infusio Corroborans.

H. BUYZEN.

EEn gestaadig stil en zittend leeven te leyden, droog Meel, Styfzel, Gort, Tabakspypen, Kalk van de Muuren enz. het zy dan door verkeerde lust, kwaade gewoonte, ofte hovaardye om wit en bleek te zien, te eeten, zyn van deeze Ziekte meermaalen de afgeleegene, ofte verschoovene oorzaaken.

De voornaamste zoort Middelen in deeze kwaal zyn *Limatura Chalybis*, *Chalybs Præ-*

Præparatus, *Myrrha Rubra*, *Succinum*, *Castoreum*, *Tartarus Vitriolatus*, *Cremor*, & *Liquor Tartari*, ende dan na vereys van zaaken de Lydders eens doen *Purgeren*.

Egter mag men de vermaaninge van *Baglivus* hier wel in agtinge neemen. Namelyk. Die aan een verstoppinge van de Ingewanden Ziek gaan, ende het Aangezigt nog natuurlyk staat, zyne leevendige koleur nog hebbende, zyn geneeslyk, maar daar dat zeer bleek staat, zynde van deszelfs natuurlyke gestalte geweeken, worden nooyt geneezen. *Praxeos Medicæ Capite* XXIII. *Sectione* 2. Dit hebbe ik meermalen waar bevonden.

VIII.

De CHOLERA MORBO.

Van het Boort of Bort.

T. SYDENHAM.

DEeze Ziekte bepaald zig in Oogstmaand, zoodanig datmen ze zelden in het begin ofte eerste weeken van Herfstmaand verneemd. Hoewel 'er ook dierge-

gelyk een toeval door braſſen, als ſterk drinken en gulzigheyd veroorzaakt word, het welk zig in alle tyden openbaard, en ook op eenderley wyze met het andere moet geneezen worden, om dat het 'er naa maagſchap meede is. Daar zyn onregelmaatige *Braakingen*, ende ontloſſingen van kwaade en vervuilde vogten, met een groote moeylykheyd en hoogſte benaauwdheyd, door den *Afgang*, geweldige pynen in de Buik en Darmen, Opblaazinge, ende Uitſpanninge; (a) Maag- ofte Hertpyn, Dorſt, een jagtige en geſtaadige Pols, die egter ook wel zwak ende ongelyk ſlaat, Hitte, Benaauwdheyd, Moeylyke Walginge, Zweet, Zaamentrekkingen der Armen, ende Schenkelen, Flaauwte, Koude der uitterlyke deelen, ende diergelyke, welke de Ziekten in 24 uuren van het leeven berooven.

(a) Cardialgia.

Kookt een *Jong Kieken* zoo omtrent in drie maaten *Fonteyn-water*, zoodaanig dat het nat naauwlyks naa het Vleys ſmaakt, ofte by gebrek van dit, neemt *Poſſet*, en laat 'er de Zieke laauw gemaaakt zynde, eenige Kroesjes van drinken, ende laat hem op die tyd, met het zelvige vogt, eenige maalen agter elkanderen *Clyſteeren*, ondertuſſchen kan men zoo in dit nat om te drinken als ook in de Clyſteeren een once *Syrupus Lactucæ*, *Violarum*, *Portulacæ*, *Nymphææ* ofte eenige derzelve mengen.

De ſtoffe deezer vuiligheyd ofte doorſpoelinge nu uitgepuurd ofte ontlaſt zynde (het welke gemeenlyk in drie ofte vier uuren gebeurd) kan men ter voltooyinge der geneezinge een (b) zagt ſlaapverwekkend *Geneesmiddel* aan den Lyder geeven.

(b) Paregoticum.

Ende ingevalle daar geen genees-

neesheer gevorderd is, als naa de Zieke door *Braaken* en *Afgaan* nu reeds eenige uuren agter elkanderen geduurd hebbende, dermaaten uitgeput en afgemat is, dat nu zyne uitterlyke ledemaaten koud worden. Als dan moet men zyn toevlugt tot het *Laudanum Liquidum*, ende dat wel in een weynigje meerder hoeveelheid, als anders neemen, (naamelyk, neemt *Laudani Liquidi*, *Guttulas* xxv. en laatze in *Aquæ Cinamomi fortis uncia una* gemengeld worden.) Ende niet tegenstaande de toevallen nu al ter needer gezet zyn, moet men dit Geneesmiddel dagelyks des morgens en avonds, hoewel in een mindere hoeveelheid vernieuwen, tot dat de Lyder zyne voorige krachten weder bekoomen heeft.

Daar is ook een zoort van *Boort* of *Bort*, den Kinderen zeer gemeen, ende ook wel dikmaal aan

dezelve doodlyk, uit de Tand-groeyinge ofte ſterk en gulzig drinken veroorzaakt. Want deeze tederjaarige verdraagen in het minſt niet, dat de Maag door een ruimte van drinkvogten te zeer afgeſpoeld word, en nog veel minder dat 'er door (c) Buikzuiveringen een meerdere beroeringe in de vogten verwekt worde. Men moet de geneezinge hier van alleen door enkel *Laudanum* ondergaan: waarom men hier van twee, drie, vier ofte meer droppelen, al naa maate van ouderdom in een lepel vol kleyn Bier, ofte ook wel eenig bekwaam gedeſtilleerd Water moet mengelen, en ingeven, ende dit zoo dikmaal herhalen als van nooden is.

(c) Cathartica,

H. BUYZEN.

TE regte merkt de Heer *Sydenham* aan, dat dit Toeval ofte het *Boort*, zig wel meeſt in Oogſtmaand ofte het allerheetſte

van

van de Zoomer openbaard, waar by gevoegd, dat menſchen uit warme Landen, die meerder onderheevig worden, als die in koudere Lugtſtreeken gebooren zyn. Ook ontſtaat het uit overgulzig eeten en drinken, inzonderheid zoo de genoomene Spyzen zeer vet ende de dranken ſterk zyn. Alhier in *Holland* ziet men het al dikmaal, ende dat wel in alle tyden van het Jaar, hoewel meeſt des Zoomers, ende naa ik heb konnen ondervinden wel meeſt in menſchen die in een gezonde ſtant hertig ende hertige Spyzen eeten, ende naa maate van die Voedzelen geen genoegzaame beweeginge hebben, maar meeſt een ſtil en zittend leeven leyden, waar door het gebeurd, dat deeze Spyzen niet behoorlyk verteerd zynde, een groote meenigte van Slym, en Vuiligheden veroorzaaken, die zig dan op deeze wyze ontlaſten.

Gaan deeze ontlaſtingen niet al te geweldig (gelyk het hier te Lande veel gebeurd) maaken de Lyderen daar ook doorgaans niet veel zwaarigheid in, inzonderheyd zoo het menſchen zyn (als men hier veele vind) die dit meermaalen gebeurd, dog anders is dit Toeval op het uitterſte gevaarlyk.

Onder de Zoortmiddelen de Braakinge en Buikloop om te geneezen aangeëygend, als daar zyn, *Oculi Cancrorum*, *Corallia*, *Terra Sigillata*, *Bolus Armena*, *Creta*, *Lapides Hœmatites*, *Nux Moſchata*, *Cinnamo-*

mum enz. byneevens het *Antimonium Diaphoreticum*, *Diascordium*, en *Theriaca*, hebbe ik dit toeval meermalen gelukkig met dit volgende geneezen.

R. Aq. Menth. vel.
Vin. Rhenan. *uncias* viij. *vel* x.
Lapid. Calaminar. *drachm*. j. *vel*, *drachm*. j. & *semis*.
Theriac. Venet. *drachmas* ij.
Syrup. Menth. *unciam* j. *vel* j. & *semis*.
F. Mixtura.

Eerst om het half uur, daar naa om het uur, ende eyndelyk om de twee uuren twee Lepelen vol te neemen, ende dat eenige tyd aan te houden. Ende neemt men in plaatze van de *Lapis Calaminaris* het *Crystallum Montanum*, zal het wel zoo goed zyn.

I X.

DE CHOREA SANCTI VITI.

Van S. Vitus Dans.

T. SYDENHAM.

DEeze is een zoort van Stuypen ofte Zenuwtrekkingen; welke de Kinderen zoo Jongtjes als Meysjes, zoo van af het tiende Jaar hunner ouderdom, tot op de tyd van der zelver Man ofte Vrouwbaare Jaaren bevangd. Daar doet zig een kreupelheid, hinkinge ofte onstandvastigheid van het een ofte andere Been op, dat de Zieke naa de wyze der onzinnige naa zig trekt; ende ingevalle de Hand van de zelvige Zyde, ofte op de Borst, ofte aan eenig ander deel van het Ligbaam gehouden word, is het de Zieke onmogelyk, om die een om-

omzien in die zelvige ſtand te houden, maaar word door een Zenuwtrekkinge aanſtonds in een andere geſtalte geſchikt, ende naa een andere plaatze gedraayd, wat pooginge de Lyderen daar tegen moogen aanwenden, voor ende aleer zy een Beeker ofte Glas aan de Mond om te drinken konnen brengen, maakenze wel duizend grimmatzen als ofze Guigchelaars waaren: en konnen het geenzins in een regte linie aan de Mond krygen, maar de Hand als door een kramp afgewend zynde, draayd zich gins en herwaards, tot dat die eyndelyk het drinkvat als bygeval aan de Lippen gebragt hebbende, ſtort het vogt met der haaſt in de Mond over, dat dan de Lyderen zeer ſchielyk indrinken; hebbende zoo hun beſt gedaan, datze den Omſtanderen doen lacghen.

Laat 'er tot acht oncen Bloed;

meer

meer ofte min naa den ouderdom uit den Arm gelaaten worden.

Des anderen daags laat de Lyder ofte Lyſter naa maate des ouderdoms, de helft ofte wat meer van de gemeene *Purgeerdrank* drinken, ende geeft des avonds deeze volgende Geneesdronk.

R. Aq. Ceraſor Nigror. *unciam* j.
Aq. Epileptic. Lang. *drachmas* iij.
Theriac. Andromach. *ſcrupulum* j.
Laudani Liquidi. *gutt.* viij.
F. Hauſtus.

Men moet tot drie maalen toe, om den anderen dag, de (a) Purgeen-drank *herhaalen, ende t'elkens des zelven nagts den* (b) zagt ſlaapverwekkenden Geneesdronk, *ingeeven.*

(a) Potio cathartica. (b) Hauſtus Paregoricus.

Daar naa laat wederom een A-

der, ende doet den Zieken als vooren Purgeeren, keer dan al wederom tot de Laatinge, ende laat den Zieken Buikzuiveren, zulks tot drie ofte vier reyzen herhaalende; maar laat nogtans ook zoo veeltyd tusschen beyden doorschieten, dat 'er Voor de Lyder niets gevaarlyks uit volgd.

Op tyden als men niet Purgeerd, laat het volgende voorgeschreven worden.

R. Conserv. Absinth. Roman.
Flavedin. Aurantior. *a unciam* j.
Anthos. *unciam* j. *& semis.*
Theriac. Andromach. veter.
Nuc. Moschat. Condit. *a drachmas* iij.
Zinziber. Condit. *drachmam* j.

Sy-

Syrup. e Succ. Citri. *Q. S.*
F. Electuarium.

De Zieke neeme hier des morgens ende agtermiddags ten vyf uuren de groote van een Notemoſchaat van, en drinke daar vyf lepelen vol van den volgenden (c) Geneeswyn op.

(c) vinum Medicatum.

R. Rad. Pœon.
Enul. Campan.
Imperator.
Angelic. *a unciam*, j.
Fol. Rutæ.
Salviæ.
Betonicæ.
Chamepryos.
Marrub Alb.
Summit. Centaur.
Minor, *a man.* j.
Baccar. Juniper.
drachmas vj.
Cortic. Aurantior.
No. ij.

In

Incidantur & infundantur frigide in vini Canarini ℔ vj.
Coletur tantummodo ufus tempore.

R Aq. Rut. *uncias* iiij.
Epileptic. Langii.
Bryon. Compofit. *a unciam* j.
Syrup Pœon. *drachmas* vj.
F. Julapium.

Om 'er alle nagten, als men te Bed zal gaan, vier lepelen vol van te neemen, daar agt droppelen *Sp. Corn. Cerv.* in mengende.

Laat ook onder de Voeten, het *Emplaſtrum de Caranna* leggen.

Voor de vrees van weder inſtortinge, doet de Lyder het jaar daar naa, in die tyd ofte Maand (ofte ook een weynig vroeger,) als die het jaars te vooren hadde gekreegen, wederom *Aderlaaten*

ende

ende eenige dagen *Purgeeren.* Het komt my waarſchynlyk voor, dat deeze Geneezingswys in de Vallende Ziekte der Oude ofte Bejaarde te pas kan koomen, het welke ik egter tot heden toe niet ervaaren hebbe, om dat deeze *S. Vitus Dans*, de jonge ofte tederjaarige gewoon is te bevangen, hoewel men ook in de Vallende Ziekte der Bejaarde meerder Bloed zoude konnen doen Laaten, gelykerwys ook de giften der Buikzuiveringen in een grootere hoeveelheyd ingeeven.

H. BUYZEN.

DIt ſlag van Maaldery of Dulligheyd moet ook met een by de Zenuwtrekkingen en Stuipen geteld worden, waar van die mede een zoort is. Haare naam van *S. Vitus Dans* is ontleent van *S. Vitus* die in *Carinthien* het Euangelium gepredigt heeft, onder den keizer *Diocletianus* vervolgd is, ende tot *Maran S. Vito* een Haven der *Venetianen* in *Friuli* zoude begraaven zyn, zoo de Overleveringe heeft, ende

ende van wie men geloofd heeft, dat deeze Ziekte wonderdaadig geneezen konde.

Men vind by *Platerus* en *Tulpius* hier voorbeelden van. Ik voor my beken deeze Ziekte nooyt in haar volkomenheyd gezien te hebben, dog wel een zoort hier van, ofte die 'er naa zweemde. Eens in een Kind van vyf jaaren dat in een zoort van Stuipen wonderlyke beweegingen maakte, maar daar in weynig gaan ofte ſtaan konde of het viel. Dit Jongtje genas ik door Middelen tegens de Stuipen en Vallende Ziekte. Ende nog onlangs in een Vryſter tegenwoordig vyftig jaaren oud, ende van Lighaam wel gedaan. Deeze danſt ofte ſpringd niet, kan ook nog al zoo wat naayen, maar babbeld by naa de geheele dag door, allerhande brabbel taal, onverſtaanbaare woorden, die geenzins ſluiten of te pas koomen, ende dat meermaalen met zulk een yver en drift, dat 'er haar het ſchuim van op de Mond koomt, zomtyds maaktze onder dit babbelen en brabbelen, zeldzaame beweegingen van haar Aangezigt en Leden, is voorts haar verſtand ten vollen magtig en bek laagd zig zoo te zyn, doet meenigmaal poogingen om zig ſtil te houden maar kan niet, eet en drinkt nog tamelyk wel, maar bevind zig egter, als veel vogt gebruikt, is meeſttyds hardlyvig, zoo dat veel genoodzaakt is, om door Purgatien openinge te maaken, ſlaap by nagt redelyk wel, kan ſtil

leg-

leggen zonder door gezeyde toevallen gemoeyd te worden, maar opgeſtaan zynde beginnen die wederom, en duuren den geheelen dag door, dog zonder eenige Koors. Ik hebbe haar hier voor, verſcheidene *Medicamenten Antiepileptica, Antihyſterica, Antihypochondriaca, Venæſectiones*, en *Purgantia* voorgeſchreeven, maar tot op heeden, ſchoon nu al een half jaar geduurd heeft, daar niets mede konnen vorderen.

X.

DE COLICA BILIOSA.

Van het Galagtige Colyk of Darmwee.

T. SYDENHAM.

IN dit zoort van Colyk word de Lyder door een allerwreedſte pyn, die eenige uuren duurd, ter needer geſlagen. De Koors word in deeze Ziekte niet vernoomen, het welk gebeurd, of om datze als in banden geboeyd leyd, ofte anders als in een ſtip te zaam ge-

geschokt, gelykerwys een boor doorboord. In het begin word deeze kwaal niet zoo eng tot een stip bepaald, nog daar en is ook geen zoo dikmaal herhaalde Braakinge by. Ook wederstaat een hardnekkige Hardlyvigheyd, de kragt van Purgatien niet; maar hoe de pyn al meerder en meerder vermeerderd, zoo veel te hardnekikger word zy als in een stip of punt gevestigd, de Braakinge koomt dikwylder, ende daar is eene zwaardere verstoppinge van den Buik, wyl langs deeze weg dit slag van Colyk, ten laatsten in een (a) Darmking overgaat. Dit Colyk word van het (b) Graveel ofte Nierwee, aldus onderscheyden. 1 Het Graveel houd zig vast in de Nieren, ende word van daar tot de (c) Ballen ofte Gemagt, naa de lengte van de (d) Waterpeezen, uitgerekt. Het Colyk, daarenteegen, verschiet ende be-

(a) Iliaca Passio.
(b) Nephritis Dolor.
(c) Testes.
(d) Ureteres,

zet

zet het middelste deel der Buik, als of die met een riem gegord was. 2 Het Colyk vermeerderd naa den eeten; maar het Graveel verminderd als de Lyderen spyze genuttigd hebben. 3 De Colyk hebbende worden meerder door Braaken en Afgaan verligt, als die aan het Graveel ziek zyn. 4 In het Graaveel is de Pis eerst dun en helder, daar naa bezinktze een weinig, ende eyndelyk worden 'er met de zelve Zand en Steentjes gelost: maar in de Colyk is daatelyk van den beginne de Pis dikker.

Doet een tamelyke ruime *Aderlaatinge* op den Arm, ende geeft drie ofte vier uuren daar naa de Lyder een (e) *Pynstillend* Geneesmiddel, en daags daar aan een (f) *zagte Purgatie* in, wagt dan een dag tusschen beyden, ende laat dit tot de derdemaal toe herhaald worden.

(e) Anodinum.
(f Catharcticum Lenitivum.

Maar ingevalle deeze Ziekte zynen oorſprong, aan Tuinvrugten, ofte anders ſpyzen al te veel ofte gratig gegeeten verſchuldigd is, als dan moet men voor alle andere de Maag met *Bier en Melk te zaam gekookt*, ende daar van geſtaadig ende veel gedronken, doorſpoelen; waar doorze nu gezuiverd zynde, men den Lyder een (g) *Pynſtillend* Middel moet ingeven; ende daags daar naa een *Aderlaaten*, ende aldus naa den voorgeſchreevenen regel voortvaren.

(g) Anodinum.

Alwaar deeze Ziekte te min ervaren is behandeld geworden, heeft ze den Lyderen door langduurigheyd afgemat, ende by naa om hals gebrogt, als wanneer een ruimer gebruik, of van het *Aqua Epi.temica* ofte *Merabilis*, ofte eenig ander, naa zoodaanige verkiezinge des Zieken, als daar hy gezond zynde, de meeſte ſmaak in

in hadde, op die tyd den Lyderen booven alle verwagtinge heeft geholpen.

H. BUYZEN.

IK hebbe in myn *Practyk der Medicine de zeventiende Ziekte*, een onderscheyd tusschen, een *Windig* ende *Galagtig darmwee* ofte *Colyk* gemaakt, het welke ik meende met de redenen en ervaaringe over een te stemmen, ende ook verschil in de geneezinge te maaken.

In het *Koude* ofte *Windige Colyk*, heeft de Lyder een opgeblaazen Buik, spannende Pyn, Rommelingen, Oprispingen van Winden naa booven, ende Perssinge daar van naa onderen, vald Braakagtig, heeft tusschenpoozingen en verschietingen van Pynen, ende behouwd de helderheyd van zyne stem ofte spraak; dog is meestyds hardlyvig.

Maar is het Colyk *Heet*, dat is *Galagtig*, zoo is de Pyn zeer scherp, knagende, ende steekende, ook blyftze op eene plaats als in een stip vast gehegt, de Lyder krygt Koorsen, Brand en groote Dorst, zyne stemme word heeser, zyn Water ziet Brandig, ende ingevalle hy door braaken ende Afgang, niet gezuiverd word; volgd 'er gemeenlyk de Geelzugt.

In het *Koude* ofte *Windig Colyk*, en zyn my

ter geneezinge nog geen beetere zoort Middelen voorgekoomen; als het *Oleum Amygdalarum Dulcium, Olivarum*, ofte *Lini*, *Pulpa Cassiæ* ende *Manna*, waar uit ik meenigmaal met een allergewenst voordeel, naastvolgende Mengelingen gemaakt hebbe, by voorbeeld.

R. Ol. Amygd. Dulc. recent. expreſſ.
& in Syrup. Alth. Q. S. diſſolut *uncias* ij.
Pulp. Caſſiæ. recent extract. *uncias* ij.
Vini Rhenan. Optim. *uncias* x.
F. Potio.

Of

R. Ol. Olivar. Albiſſ. *uncias* ij.
Mann. Calabrin. *unciam* j.
In vini Albi Gallici. *uncias* x.
Diſſolut. & cum Oleo probe permixt.
F. Hauſtus.

Of

R. Ol. Amygd. Dulc.
Lini.
Electuar. Diacatholici *à unciam* j.
Vin. Rhenan. vel Gallici *uncias* x.
F. Potio.

Laat een van deeze de Zieke, in een ofte twee

twee maalen inneemen, het welke zoo hy het by hem houd, zal de Pyn aanstonds daar op verzagten, de Lyder in een zagt Zweeten geraaken, ende daar naa eenige zagte Afgangen krygen, waar mede dan dikmaal alle de Geneezingsinzigten ofte vereyssingen, voldaan zyn, ende de Zieke geholpen is.

Ende gevalt het dat de Lyderen nog genoegzaam een open lighaam hebben, men geld maar een ofte twee oncen van genoemde *Olien*, welke ook gy verkiest, met een Roemer *Rhynsche* ofte *Fransche Wyn*, zonder Purgeerstoffen, ende gy zult aan de Inzigten voldoen.

Maar het gebeurd wel meest dat de Zieken wel Braakachtig, dog geenzins, op die tyd Weekbuykig zyn, waar door het dan koomt, dat ze opgemelde Middelen niet konnen inhouden, het welke men egter wel diend te bevorderen, ten dien eynde is 'er niets beters als dat de Lyderen eens, ofte meermaalen *Geklysteerd* worden, het welke ingevalle noodig is, gebruike ik zoo in dit als ook wel andere gevallen, het volgende.

R. Cerevis. Recent. Dulc. *uncias* xij.
Ol Olivar. Optim. *uncias* ij.
Sapon Hispanic. *unciam semis.*
Hier. Picr. Galen.
Electuar. Diacathol. *a unciam* j.
Sal. Commun. *Q. S.*
F. Enema.

Deeze Clysteer is voor twee maalen, want ingevalle de eerste te vroeg afschoot, ofte anders zyne werkinge niet deede, laat aanstonds het andere deel daar van gezet worden.

Ondertusschen stoofd de buik, met een warme *Serpentyn-steen*, *Doeken*, *Borden*, *Zant*, ofte *Zout*, naa de gelegentheyd zig aanbied.

De ervaarenheyd heeft my ook geleerd; dat als de Lyder een van de booven voorgeschreevene Mengelingen niet konde inhouden, maar t'elkens wederom uitbraakte, hy door de volgende geholpen wierd.

R. Aq. Meliss. *uncias* viij.
Ocul. Cancr. *drachmam* j.
Coral. Rubr. *pp.*
Antim. Diaphor. *à drachm. semis*
Theriac. Venet. *drachmas* ij.
Syrup. Menth. *drachmam semis.*
F. Mixtura.

Laat hier de Lyder eerst om het halve ende daar naa om het geheele uure twee leepelen van neemen, ende zig daar op indien het moogelyk is, gelyk het hier door wel word; om te zweeten leggen, waar naa des noodig zynde, gy hem des anderen daags vryelyk kond laaten *Purgeeren* o *Clysteeren.*

Bevind men aan de andere zyde, da he

het Colyk galagtig is, als dan moet men zyn toevlucht gemeenlyk tot de *Opiaten*, *Pynstillende* ofte *verdoovende Middelen* neemen, dog voorzigtig doen, die met *Castoreum*, *Succinum* ofte des zelfs *Olie* te ondermengelen. Ondertusschen uitwendig de Buik flooven, met *Pappen*, uit *Gerst*, *Haver*, *Lynzaadmeel enz.* in *Bier* ofte *Zoete Melk* tot een fleevigheid gekookt; ende geeven de tekenen een Ontsteekinge in de Ingewanden te kennen, de Lyder *Aderlaten*, ende hem Gal en scherpigheyd verkoelende en verzagtende geneesmiddelen ingeeven, om dat zoodaanige ontsteekingen ligtelyk in verstervingen overgaan, waar op dan onvermydelyk de dood volgt. Ook wil het Colyk ende inzonderheyd het Galagtige zeer ligt in een Darmking overgaan, waar van de Lyder ook zelden opkoomt, waar van hier onder naader zal gesprooken worden. Koomen hier Koorsen, Ydelhoofdigheyd, Nagtwaakingen, Hik, en kout Zweet by, hoeft gy aan een Ontsteekinge der Ingewanden niet te twyffelen. Ofte anders zoo zig het Galagtige Colyk ter geneezinge schikt, wil het wel in een Buikloop van vuilstinkende vuiligheden, als ook wel in de Geelzugt verwisselen. Ende ziet men dat nog geneezinge nog afscheydinge door een andere Ziekte naa alle aangewende vlyt te bekoomen is, laat zig de Lyder daagelyks in een *warm Bad van Kruiden* stooven.

X I.

DE COLICA HYSTERICA.

Van het Moer-Colyk.

T. SYDENHAM.

HEt *Moer-Colyk* is een zeeker zoort, ofte liever een by uitneemenheyd, ende zeer gemeen Toeval van de (a) Opstyginge ofte Verstikkinge der Lyfmoeder, by de welke zig een zeer zwaare pyn voor het Hert ofte Hertputje vergezelschapt, gelykerwys ook een Braakinge van een groene stoffe.

(a) Hysterica Affectio.

Eerstelyk, alwaar de ballast der bedorvene vogten zig in de Maag onthoudende de kragten van een (b) zagt slaapverwekkend Geneesmiddel niet zeer hard weder staan, laat 'er van de Lydster gestaadig een meenigte, naamelyk een mingelen *Posset* ingedronken, en-

(b) Paregoricum.

ende dan wederom uitgebraakt worden, het welk gedaan zynde, doet 'er de Zieke *Laudani Liquidi Gutt.* XXV. *in Aq. Cinamom. Fortis*, *Aq Epidemic. vel alius Vehiculi unciam unam*, op drinken.

In het gebruik van dit (c) *Rust-verwekkend Middel*, ſtaat aan te merken, dat men het zoo dikmaal moet herhaalen, tot by naa alle de Toevallen over zyn, hoewel met zoodaanige tyds tuſſchen ruimten, dat men een tweede gifte, niet eerder aan den Zieken uitreyke, voor en al eer men genoegzaam gezien hebbe, ende kan oordeelen, wat de eerſte, ofte voorige uitgeregt heeft.

(c) Paregoricum.

Indien de Lydſter van een Bloedryke gemaatigdheyd is, ofte zy van te vooren met dit Toeval niet veel gekweld geweeſt is, nogte ook haare kragten niet vervallen zyn, in zulk een geval

moet menze eerſt op den Arm doen *Aderlaaten*, alvoorens men het voorgeſchreevene *Braakmiddel* ingeeve.

Door deeze Geneezingswys word het Moer-Colyk geholpen; maar ingevalle dit Moer-Colyk in een lang ende geduurig mogte overgaan; zoo laat het volgende ende in de naaſtkoomende (d) verheffinge, als in de onderſcheydene aanvallen tuſſchen ruimtens, ende buiten de (e) overvallen genoomen worden.

(d) Paroxysmus.

(e) Paroxysmus.

R. Zedoar. Subtiliſſim. Pulverat. *drachmam* j.
Syrup. e Condit Citri. *Q. S.*
F. Bolus.

Om des morgens en 's avonds dertig dagen lang in te neemen, ende het volgende (f) *Afweekzel*, daar op te drinken,

(f) Infuſio.

R. Ze-

R. Zedoar. Incis. Minutis. *unciam semis.*
Vini Canarin. *uncias* iiij.
Infundantur frigide per xij. horas, deinde Coletur pro usu.

Of laat ook de *Balzamus Peruvianus*, gelykerwys als in het *Colyk van Poitou* gebruikt worden.

Het geen nu hier van het (g) Moer Colyk gesprooken is, zy ook van het (h) Miltzugtige Colyk gezegd, het welke men wel neerstig in agtinge heeft te neemen.

(g) Colica Hysterica.

(h) Colica Hypochondriaca.

Nogtans schynt zig de Natuur zoodaanig het een ende andere deezer Toevallen eygen te maaken, dat 'er te vergeefs andere ende wederom andere middelen op getoetst worden, tot dat men ten laatsten aan zulk een Geneesmiddel geraakt is, op wier gebruik deeze Ziekte, gelykerwys als

als voor het natuurlyke, ofte deze kwaal byzonder aangeeygende, wykt; tot het welke inzonderheyt het *Staal* met allen zeer veel toebrengt.

Dit Moer-Colyk eyndigt dikmaal zoo in de Opſtyginge als Miltzugt hebbende, in de Geelzugt, die dan allengskens van zelve overgaat. Ende ingevalle die te lang mogte byblyven, laat de Zieke het naaſtvolgende *Afziedzel* gebruyken.

R. Rad. Rubiæ Tinctor.
Curcum. à *unciam unam.*
Chelidon. Major. cum toto & Summitat.
Centaur. Minor à *man.* I.
Coq. in æqualib: partibus *Vini Rhenani* & *Aq. Fontan.* ad libras ij. In Colatura diſſolve Syrup de quinque Radic. *uncias* ij.
F. Apozema.

De

De Zieke neeme hier des morgens en 's avonds een half pint warm gemaakt van in, tot dat hy wederom herſteld is.

H. BUYZEN.

HEt *Moer Colyk* is meermalen een gewrogt ofte byval van de Vrouwe Ziekte, welke men *Paſſio Hyſterica* ofte *Opſtyginge van de Lyfmoeder* noemd; hoewel in een eygentlyke zin de Lyfmoeder uit haare plaatze niet kan wyken, maar zy is in de Vrouwen wel meeſt een trekkinge van de Zenuwen des tuſſchenribbigen en verſpreydenden paars. De byvallen zyn hier het gevoel als van een opklimmend rond lighaam in den Onderbuik, een ſtok ofte prop in de Keel, ſlaauw ofte heesheyd van Stemme, Rommelinge ende uitloozinge van Winden, opblaazingen van de zyde Buiken, verſtikkinge van Adem, bloozingen ofte vlammen in het Aangezigt, welke de Lyſters dan eens zeer bleek, ende dan wederom rood doen zien, zommige die het zwaar hebben, geraaken van zig zelven, ſchoppen en ſtooten met Handen en Voeten, zien zeer wild, lagchen of ſchreyen, konnen niet ſpreeken, ofte hebben ook zeer onordentelyke praat. Zomtyds ſlaat de Pols door, maar op andere tyden ofte in

an

andere Zieken is die ten eenemaal zwak. Zy krygen Pyn voor het Hert, met een Maag-colyk en Braaken. Deeze Ziekte ofte veele toevallen van die, valt ook in Mannen, waar van hier onder, in de *Passio Hypochondriaca* naader staat gesprooken te worden.

De naaste ofte inwendige oorzaaken, zyn, verhinderde ofte ook opgehoudene stonde vloeyinge, ofte een scherpigheyt in het Stonde-bloed, door een al te scherp ofte bedorven water, te scherp of bedorven Vrouwe Zaat, kwaade Stoffen of een dik Slym zig in de Lyfmoeder onthoudende, en winden, ende wat de uitwendige ofte ook verschoovene oorzaaken aanbelangd, ondervint men al dikmaal dat Vrysters ofte Vrouwen deeze kwellinge door verschrikken, ofte verschieten, en zig zelve boos ofte kwaat te maaken, op het lyf haalen.

Belangende de Geneezinge, daar van mag men zeggen dat die zelden volkomenlyk geschiet, inzonderheyt zoo deeze Ziekte in zwakke lighaamen valt, ofte zy zwaar ende veroudert is. De overvallen nogtans kan ende moet men te hulp koomen, ende zoo veel mogelyk is, naastvolgende verhoeden. Dit geschiet, beyde door in ende uitwendige Geneesmiddelen, waar van de voornaamste zoorten, wat het inwendige belangt deeze zyn.

Semen Aquilegiæ, Pastinacæ, Petroselini, Dauci; Synapi, Cortices Aurantiorum &

Citri.

Citriorum, *Assa Fœtida*, *Camphora*, *Myrrha*, *Viscus quercinus*, *Castoreum*, *Succinum*, *Chalybs*, en onder de te zaamengestelde koomen de *Mithridatium*, *Diascordium*, & *Theriaca* te pas. De *Spiritus Salis Armoniaci*, *Therebinthinæ*, *en Cornu Cervi*, doen hier meermaalen mede zeer veel goet.

Uitwendig moet men de Lydster met een *Sluitbant* om middel, naa de wyze der Kraamvrouwen styf sluiten, waar omtrent men echter wel heeft aan te merken, dat, als de benaauwtheyt reeds booven den Onderbuik naa de Borst, Keel en Hooft is opgereezen, zal men met een sluitinge al dikmaal de Lydsters maar benaauwder maaken, maar voor zoo verre deeze Ziekte nog in den Onderbuik bepaalt blyft, kan men de vordere Opstyginge daar door afweeren, gelykerwys ook de nieuwe verheffingen verhinderen.

Voort koomen, om van onderen de *Lyfmoeder* te berooken, de *Assa Fœtida*, *Ungula Alcis*, *Succinum*, *Corium*, *Plumæ Variarum avium uti Perdicum*, *Galli enz.* ende wat sterke reuk ofte stank kan maaken, te pas.

Het gebruik van alle zoetigheden ende welriekende dingen is doorgaans schadelyk.

Ik hebbe de verheffingen deezer Ziekte, inzonderheyt die uit schrik ontstaan, ende al zeer heftig waaren, te meer in jong bezwangerde, ofte die op het uitterste bevrucht gingen, ende derhalven niet veylig mogten Adergelaaten worden, meermaalen

len zoo gelukkig doen overgaan, met aan dezelvige zoo veel *Brandewyn* ofte eenige andere *Sterke drank*, tot datze dronken wierden, te geeven, datze, naa op deeze dronkenschap, uitgeslaapen te hebben daar naaderhand geen nieuwe overvallen van kreegen.

Ontstaat nu uit deeze Ziekte van *Opstyginge*, of krygtze ook ten byval dat zoort van Colyk het *Moer Colyk* genoemd, waar van onzen *Schryver* hier in het byzonder spreekt, gebruike ik hier toe maar *Pynverzagtende*, *zagt Zweet- en Rustverwekkende Geneesmiddelen*, als de *Opium*, *Diascordium* en *Theriaca*, dog altoos met eenige van de voorgenoemde Middelen tegens de opstyginge ondermengeld. Ende gevald het dat 'er een sterke *Braakinge* by is, als dan laate ik de Lydster maar enkel *warm water*, ofte anders zeer slap *Thee water* in meenigte drinken, om de vuiligheden uit de Maag te spoelen, waar op dan de booven voorgeschreevene Middelen geeven, want en de *Aderlaatinge*, en de *Purgeer Middelen*, inzonderheyd de sterke, koomen in dit geval weynig te pas.

XII. DE

XII.

DE COLICA PICTONUM.

Colyk van Poitou.

T. SYDENHAM.

IS een zoort van Colyk, dat lig-
telyk in een [a] *Lammigheyd* [a] Paralysis.
pleeg over te gaan, ende beroo-
inge der beweeginge van Han-
en ende Voeten, hoedaanig een
Colyk, onder deeze benoemin-
e *Riverius* in het Hoofdeel van
e Lamheyd aanwyst, ende in de
aribische Eylanden zeer bekend
; ook zoo, dat het daar het
rootste gedeelte der menschen
antreft.

De *Balzamus Peruvianus* ge-
aadig ofte dikwils ende in een
uime gifte ingenoomen, name-
yk zoo men van deeze xx. xxx.
fte xxxx. droppelen in een Le-

 pel

pel vol *Witte Suiker* laat druipen; ende die twee ofte drie maalen daags inneemt, geneest deeze allerwreedste pyn: Maar de (b) Lammigheyd wykt voor dit Geneesmiddel niet.

(b) Paralysis.

H. BUYZEN.

NAdemaal onze Geleerde ende ervaarene Schryver in deezen, dien zoo zeer beroemden *Riverius* aantrekt, die hy ook meermalen naavolgd, wil ik u mynen Leezer met het geen die Heer over dit zoort van Colyk zegd, wel een weynigje ophouden, met u zyne eygene woorden uit het Latyn naagevolgd mede te deelen.

Allereerst spreekt die Heer in zyn *Practyk der Medicine, eerste Boek, vyfde Hoofdeel, Pagina Mihi* 49, *van de Lammigheyd*, daar aldus van.

Paulus, libr. 3. *capit.* 28. & 44. *steld een Lamheyd uit een Galagtig Colyk voor, in het welke de verkoelende Geneesmiddelen inzonderheyd te pas koomen. Ende by onze tyd is het Colyk van Poitou zeer bekend, het welke al veel in een Lamheyd verwisseld: dat dit Colyk nu uit een Galagtig vogt oorsprongelyk is spreekt niemand tegen, waar van zie breeder in de Leer van de Colyk-pynen.* Ende *Practyk der Medicine, het* 10 *Boek eerste Hoofdeel Blad-*

zy-

zyde 631 vervolgt dit *Riverius* aldus.

Daar is een ander zoort van Galagtig Colyk, dat in een Lammigheyd ontaard, het welk de Ouden weynig bekend geweest is, dit Colyk word van een Galvogt veroorzaakt, niet in de Kronkel-Darm, gelykerwys het voorheen gezeyde, maar door een uitstortinge van dit Galvogt in de vliezen van den onderbuik, het welke tot daar uit de Galblaas word overgevoert, ofte ook na het Darm-scheyl in de ramingen der langduurige Koorsen, of door een geweldige boosheyd, als eenige andere uitwendige oorzaak, waar doorze tot de gemeene wegen van wegens verstoppingen der zelver niet kan uitgestort worden, maar door een rugwaards gedreevene beweeginge na de gezeyde Onderbuiks-vliezen schielyk word voortgestuuwd. Hier uit word nu een allerwreedste pyn, na die der Colyk zweemende veroorzaakt, die nog voor Clysteren, Stooven ofte andere Geneesmiddelen wykt, maar tot veele maanden toe verduurd, waar door het lighaam vermagerd ofte uitteerd; terwyl een Koors die een schets van een afgaande vertoond, den Lyder afmat, ondertusschen krygt hy ook dikmaal een Geduurige Binnekoors, tot dat eindelyk op de afgaande pynen een Lammigheyt volgt, na dat namelyk dit Galvogt allengskens door de Onderbuiks-vliezen in het Rug-merg inkruipt. Maar deeze Lamheyt bevangt meest de bovendeelen des lighaams: hoewel de Dyen en de Scheenen ook veeltyds pynlyk zyn, in weynige worden de ledematen te eenemaal los gemaakt, overmids

zig de Gal om zyne ligtigheyd wel meest na beneven wend; ja zy dringt zomtyds tot in de Herzenen door, en veroorzaakt aldaar Vallende Ziektens, Zenuwtrekkingen, enz. waar op dan de dood wel meesttyds komt te volgen.

Belangende nu de Geneezinge deezer Ziekte, daar van laat zig *onzen Schryver, in het zelvige Boek, en zelvige Hoofdeel, Bladzyde* 643 aldus hooren.

Aangaande de Geneezinge van het Colyk, dat in een Lammigheyd ontaard, zet, na alvoorens de Lyder door onderscheydene Clysteeren *de Buik ontslooten is, en de eerste wegen door* Buikzuiveringen *geopend zyn, den Zieken twee, drie, vier ofte vyf malen in een* Laauw Bad, *uit een afziedzel van verzagtende kruiden bereyd, ten eynde de scherpte der vogten gematigt ende de Dampgaaten der Vliezen geopend worden, Daags daar aan laat door een bekwame* Buikzuiveringe, *het losgeweekte vogt uitgedreeven worden. Daar na hervat u* Bad, *ende herhaal dit om den anderen dag, indien het de krachten der Lyderen verdragen konnen, ter tyd dat de schadelyke vogten uitgezuiverd zyn, de pyn gestilt, ende aldus de Zieken in veyligheyt gebracht is.*

Ondertusschen moeten de Clysteren *vervolgt worden, voornamelyk zyn die uit* Melk *bereyde om de pyn te verzagten, wel de nuttigste, onder de welke men* Cassia, Oleum violaceum *en* Liliorum *kan mengelen.*

Laat ook gestadig de Buik met Oleum Chamemeli, Anethinum, Amygdalarum Dul-

Dulcium, Liliorum & Butirum *gestreeken worden.*

Tot deeze middelen kan het gebruik van Wey *ende een* weynige zuure vogten *by gevoegd worden.*

Ende ingevalle deeze Kwaal ter langduurigheyt overginge, zyn de Middelen in de geneezinge van de Droefgeestige Miltzugt gebruikelyk, hier bekwaam.

Nog moet van het begin dezer Ziekte af aan het Aderlaaten *geenzints verzuimt worden, ende dit wel voor men* Purgeerd, *ende zulks ook dikmaal herhaalt worden, inzonderheyd zoo het blykt dat het Bloet met eenige kwade hoedanigheyd behebt is, ofte zoo anders de Lyder de Lendevang-pyn onderheevig schynt te weezen.*

Ten laatsten konnen alle de Geneesmiddelen, in het Galagtige Colyk voorgestelt hier mede te pas gebrogt worden, welke ingevalle zy geen dienst doen, neemen eenige Geneesheeren hun toevlugt tot de volgenden Geneesdrank, *van de welke, al schoon slordig, ende voor lekkertanden afzienlyk, zy verzeekeren, dat de pyn aanstonds verzagt word.*

R. Stercor. Equini. *unciam unam.*
Minutim dividatur & infundatur in ℔j. Aquæ Papav. Rhœad.
In Aqua dissolutæ fuerint.
Spirit. Vini. *gutt.* viij. *vel* x.
Colentur cum expressione levi, dividantur

 in

in tres doses satis amplas, sumendas horis exacerbationis doloris.

Indien nu egter dit Colyk in een Lamheyt overgaat, als dan moet men de Ruggraat en verlamde leden, met een Oplossende ende te gelyke Zenuw-versterkende Balzem *bestryken, ten ware daar Koors by was. Ende zoo die 'er is, laat aan de verlamde ledematen* Wol *met* Olie *ofte een* Afvagende Zalf *nat gemaakt ofte vervult gebonden worden, zig wel neerstig voor koude wagtende, ten eynde de opgesteekene vogtigheyt, niet vruchteloos weg wazeme.*

Voornamelyk koomt ook hier het Galbanetum *van* Paracelsus *te pas, indien het de beleedigde deelen als ook de Navel aangebracht worde.*

Dus verre de Heer *Riverius*, ende onze vermaarde *Schryver* schynt deeze Ziekte in naavolginge van dien het Colyk van Poitou te noemen, om dat men houd, de Inwoonderen van Poitou, een win-gewest in Vrankryk in het Hertogdom van Orleans, zig naa de Zeekant strekkende, daar veel mede behebt te zyn.

XIII.

XIII.

DE CONTUSIONIBUS.

Van de Kneuzingen.

T. SYDENHAM.

LAat 'er uit den Arm van de meeſt beledigde Zyde, tot x. *oncen Bloed gelaaten* worden, des anderen daags morgens geeft den Lyder een *Gemeene Purgeerdrank* in, ende laat zoo vervolgelyk de *Aderlaatinge* en Buikzuiveringe beurt om beurt herhaald worden, Onter tyd de Zieke geneezen is. Ondertuſſchen moeten, ingevalle daar inwendige deelen beleedigd zyn, door den geheelen loop der Ziekte, naaſtvolgende voorgeſchreeven worden.

R. Decoct. Pectoral. ℔ j. & *ſemis.*
Syrup. Violar.

Capill. Vener. á *unciasij*.
F. Apozema.

Waar van de Lyder drie maalen des daags een half pond zal neemen.

R. Ol. Amygdal. Dulc. *cochl.* j.

Om dikmaals in te neemen.

R. Ol. Amygdal. Dulc.
Unguent. Dialth.
Pomat. à *drachmam* j.
F. Liniment.

Waar meede het beleedigde deel des morgens moet gestreken, ende dan daar een *Koolsblad* opgeleyd worden.

H. BUYZEN.

INdien 'er door een Val, Stoot, Slag ofte zwaaren Arbeyd inwendig eenige deelen gekneust zyn, als dan zyn voor

zoortmiddelen de *Rubia Tinctorum*, *Cerevisia Dantiscana* vulgo *Jopensis*, *Oleum Amygdalarum Dulcium*, *Lini. Raparum*, als mede *Therebinthina Veneta*, *Ol. Oliarum*, & *Palmarum*, *cum Cera Præparata sive secundum artem per ignem ad Balzamum permixta*, ende dagelyks des morgens en 's avonds ingenoomen, wel de beste, konnende gezeyde Hulpmiddelen, in de Gigt, Lendevang en andere styf, ofte stramheyd der Ledemaaten, inwendig ingenoomen ende uitwendig met een warme Hand daar mede gestreeken, datze indringen, zeer groote dienst doen.

Ende is de Kneusinge alleen uitterlyk, zoo kanze door doeken in *Brandewyn* nat gemaakt, ende staag vogtig gehouden, ende op, ofte om het beleedigde deel geleyd, doorgaans geneezen worden, zonder dat men genoodzaakt is, om hier in anders veel dingen over hoop te haalen.

XIV.

DE DIABETE;

Van de Pisvloed.

T. SYDENHAM.

DE zappen het Bloed toegebragt, zoeken zig raauw ende ongekookt, door de Waterwegen een uitgang, waar van daan dan allengskens de kragten vervallen, het lighaam versmelt, ende, gelykerwys des zelfs bestaanlykheyd ofte weezen, spoelt door deeze goot met dorst, brand in de Ingewanden, opzwellinge der Heupen en Lendenen, als ook een dikwylige uitspouwinge van een schuimig Speekzel weg.

Men moet de zelvige Geneesmiddelen als in de Witte Vloed voorschryven, alleenlyk nalatende de Aderlaatinge en Buikzuiveringen.

H. BUY-

H. BUYZEN.

DE eygentlyke *Pisvloed* naa ons de beste Schryveren zeggen, is wanneer de Lyder allerhande drank het zy Bier ofte Wyn, gansch onveranderd zoo als hy het gedronken heeft, wederom uitwaaterd, een Ziekte die op deeze wys zelden gezien word, ende waar van my tot nu toe ook nooyt Lyder is voorgekoomen. Maar andere neemen hier ook voor een gestadig en dikwils Waateren van een bleeke en zoete Pis, ende dus word ze meer gezien, want alzoo vind men ze dikmaal in uitdroogende, ofte uitteerende ligchaamen, Ook wel in die een *Bolle Water-zugt*, *Leucophlegmatia* over hen geheele lighaam hebben. Ik hebze ook wel vernoomen aan die lange aan een *Enkele Zaad-vloed*, *Gonnorrhea Simplex* gegaan hadden, waar door hunne levenskragten uitgeput waaren; ende achtervolgende dit laatste meen ik heeft dit veel gemeenschap met de Witte Vloed der Vrouwen, ofte der zelver gewrochten. Daar zyn 'er ook die het overvloedig Wateren, dat men zomtyds in de Brandende, Heete, en kwaad-aardige Koorsen gewaar word, daar voor neemen, ende dan is zy mede niet zeer ongemeen.

Aderlaaten, Zweeten, ofte Purgeeren, komt hier niet te pas, maar de beste Hulpmiddelen zyn *Gummi Mastix*, *Tragacanthum*, *Arabicum*, *Corallia*, *Cornu Cervi Ustum*

Cin-

Cinnamomum, *enz.* waar van men Afziedzels, Poeders, en Geneesbrokken naa believen maaken kan: om gestaadig van de Lyderen gebruikt te worden. Ende vorderen deeze dingen niet genoegzaam, kan men de Zieke daar byneemens des morgens en 's avonds in een *Bad van zoet Water, waar in eenige reyzen stukken gloeyend Staal geblust zyn*, zetten: Ende vorder de Nieren van buiten met *Staalwater* ofte *Weegbreebladen* beslaan.

X V.

DE DYSENTERIA, DIARRHOEA ET TENESMO.

Van de Roode-loop, Buik-loop en Druip-loop.

T. SYDENHAM.

EErstelyk worden de Lyderen koud ende krygen rillingen, daar naa volgd 'er een warmte over het geheele lighaam, welke kort daar naa ondervangen word van pynen in de Buik, ende deeze

ze wederom van dikmaalige, ende ten eenemaal ſlymige Afgangen (ten zy dan dat 'er zomtyds eenige vuiligheden ondergemengeld zyn); zoo dikmaal zig de Buik ontlaſt, geſchiet dat met geweldige pyn en krimpinge, verzeld met een zeer moeylyke neerwaars perſſinge aller Ingewanden, als of de Darmen zoo mede zullen afſchieten; de Afgangen zyn ondertuſſchen met bloed-ſtreeken ondermengeld, ten zy het, gelyk het zomtyds wel gebeurd, in de geheele loop der Ziekte geen bloed onder den afgang gezien word. In de voortgang der Ziekte loſſen de Lyderen ook wel een zuiver bloed, ende der zelver Ingewanden worden met een ongeneeſlyke [a] verſtervinge aangetaſt. Zoo de Zieke in het bloeyenſt van zyn leeven, ofte door [b] Hertſterkingen te zeer verhit is, Koorſt hy heftiger; de Tong is wit-

[a] Gangrena.

[b] Cardiaca.

(c) Mucilago. witagtige, ende met een dik (c) Slymvogt bezet, zomtyds ziet die ook wel ſwart ende zeer droog. De kragten worden ter nedergeſlagen, de Geeſten verſtrooyd, (d) Aphthæ. daar en booven bezet wel een (d) Sprouw de Keel en binnenſte van de Mond, voornaamelyk als de ontlaſtinge van de zondigende ofte ziektelyke ſtoffe, door (e) Stopmiddelen verkeerdelyk word opgehouden, den haard ofte grondſlag der Ziekte door (f) Purgatien niet genoegzaam gezuivert zynde. Ende als by wylen de Koors uitgebannen is, voeren wederom de Buik-pynen de hoofd-bende, terwyl de ovirige (g) toevallen der Ziekte agter aan volgen.

(e) Adſtringentia.

(f) Catharctica.

(g) Symptomata.

(h) Diarrhea. In de (h) Buik-loop worden de uit te dryvene vogten, zonder Bloed ofte verzweeringe der Darmen, ontlaſt.

(i) Tenesmus. In de (i) Druip-loop is 'er een geduurige pooginge tot Afgaan, en-

ende daar word niets als eenige Slym-ſtoffe, ende een weynigje Bloedige ofte Etteragtige Vuiligheyd geloſt.

Laat met den eerſten een *Ader op den Arm gelaaten* worden, ende geef dezelve nagt den Zieken een (k) *zagt ruſtverwekkend Geneesmiddel* in, ende daar op des anderen daags morgens een (l) *Gemeene Buikzuiverende Drank*, en herhaald dit tot tweemaalen, om den anderen dag eens, t' elkens aan den Lyder, zoo haaſt de Purgatien hun werk verregt hebben, een zagt ruſtmaakend middel gevende, zulks ook des morgens en avonds doende, op die dagen als hy niet Purgeerd.

(k) Paregoricum.

(l) Potio Communis Purgans.

Naa dat nu de (m) *Aderlaatinge* en [n] *Buikzuiveringe* aan den Zieken eens volwrogt zyn, laat de Lyder door den geheelen loop der Ziekte de volgende [o] *Hertverſterkinge* gebruiken.

(m) Venæſectio.

[n] Catharſis.

[o] Cardiacum.

R. Aq.

R. Aq. Ceasor. Nigror.
Fragar. *a uncias* iij.
Epidem.
Scord. Compos.
Cinnamom. Hordeat. *a unciam* j.
Margarit. præparat. *drachmam* j. *&* *semis.*
Sacchar. Cryſtall. Q.S.
Add. Aq. Rosar. Damascen. *unciam semis.*
Ad gratum saporem.
F. Julapium.

De Zieke neeme hier van in Flaauwten, ofte naa believen vier ofte vyf Lepelen vol van.

[p] Decoctum Album.

De Drank zy Melk gekookt met drie deelen Water, ofte de [p] witte Drank, als

R. Cornu Cervi Calcinati.
Micæ Panis Albiss. *a uncias* ij.
Coq: in Aq. Fontan. ℔ iij. ad ℔ ij.

Po-

Poſtea S. Q. Sacchari Albiſſ. edulcoretur.

Ofte indien een verval van kragten het vereyſt.

R. Aq. Fontan. ℔ ij.
Vini Canarin. ℔ *ſemis.*
Simul Coctæ.

Laat dit voor gewoone drank kout gedronken worden.

Wanneer de Zieke driemaalen gepurgeerd heeft, ſteunt daar naa de geheele geneezinge op het gebruik van *Laudanum*, twee ofte drie maalen des daags ingenoomen, ten waare dan, dat een (q) Clyſteer uit *Lac. Vaccinum* ℔ *ſemis & Theriac. Andromach. drachmam unam & ſemis.* eens ofte andermaal, om 'er de volmaakinge aan te geeven, gezet wierde, welke Clyſteer dog in een weekbuikkigheyd verwonderlyk veel goet doet.

(q) Enema.

Indien de loſlyvigheyd maar een enkele (r) Buikloop is, moet men de booven voorgeſchreevene (s) Aderlaatinge en (t) Purgatien naalaaten, ende aan den Zieken alle morgens den volgenden *Genees-brok* geven.

(r) Diarrhæa. (s) Phlebotomia (t) Catharſis.

R. Rhabarb. Pulverat. *drachmam ſemis.*
Plus minus pro ratione virium.
Diaſcordii *Q. S.*
Ol. Chym. Cinnamom. *gutt.* ij.
F. Bolus.

Des nagts daar aan volgende laat de Zieke dit nevens gaande (u) *Ruſtverwekkend Geneesmiddel* innemen.

(u) Paregoricum.

R. Aq. Cinnamom. Hordeat. *unciam* j.
Laud.

Laud. Liquid *gutt.* x.
F. Paregoricum.

De drooge Buikpynen die zonder afgaan de Lyderen kwellen, worden door verdunnen ende afspoelen met koude *Wey* te drinken, ende daar laauw gemaakt mede geklyſteerd te worden, genezen; ofte ook wel met *Jonge Hoenderen-zap*, of *Melk met Bier gekookt*, gelykerwys die in het (w) Boort of Bort voorgeſchreven zyn, te gebruiken.

(w) Cholera Morbus.

Zoo deeze Ziekte lange duurd, ende zig al des zelfs kragt in den (x) Endeldarm verſchuild, met een geſtaadige pranginge tot afgaan, in zulk een geval moet 'er een (y) *Verſterkende Levensregel* ingeſtelt worden, ende de Lyder naa welgevallen eenig (z) *Hertverſterkend Vogt* gebruiken, waar door des zelfs kragten wederom herſteld konnen worden, welke

(x) Inteſtinum rectum.

(y) Dixte analeptica.

(z) Liquor cardiacus.

wedergekeerd zynde, fluipt de (a) Druiploop van zelve weg.

(a) Tenesmus.

In een kwaalyk geneezene (b) Roode-loop, blyft de Zieke zomtyds Jaaren lang met pynen gekweld, in welk een geval een herhaalde (c) *Aderlaatinge* de voorige kragten zal herstellen.

(b) Dysenteria.

(c) Phlebotomia.

Men diend ook aan te merken, dat in lighaams gestalten, deeze Ziekte niet zeer begunstigende ofte konnende verdraagen, de ontlastingen (door Purgatien) naalaatende, de (d) Roode-loop alleen door het *Laudanum* geeezen wort, naamentlyk dit des morgens en 's avonds ingeevende ende zulks herhaalen, tot dat de [e] toevallen by naa ten eenemaal verdwenen zyn, ofte men kan en mag het ook drie maalen in een (f) etmaal ingeven, indien het van nooden is.

(d) Dysenteri

[e] Symptomata.

(f) Nychthemerum.

H. BUY-

H. BUYZEN.

ALlerhande zoorten van *Buik-loopen*, waar onder egter de *Roode loop* wel de voornaamste is, worden op naastvolgende vierderhande wyzen geneezen.

I. Door *Braken*, agtervolgende de aanmerkinge en lesse van *Hippocrates*, leeraarende; Als op een langduurige Buikloop een Braakinge koomt, geneest de Zieke. *Kortbondige Spreuken zesde deel vyftiende Kortspreuk.* Wilt men nu dit door de konst doen, koomen daar toe onderscheydene Braakmiddelen in aanmerkinge, waar onder de *Radix Ypocabannæ* egter wel een mede van de alderbeste mag verstrekken.

II. Door *Purgeeren*, om langs deeze weg de vuiligheeden zoo veel te spoediger uit te zuiveren, edog moet men voorzigtig zyn, om hier geen andere als alleen zagte Buikzuiverende Middelen te gebruiken, gelykerwys daar zyn de *Rhabarbarum*, *Manna*, *Cassia*, *Tamarindi*, enz. ten eynde men door de sterkere het kwaad niet enterge, ende alzoo zwaardere ongeneeslyke jaa doodlyke toevallen veroorzaake.

III. Door *Zweeten*, ende dan neemt men veyligst zoodaanige Zweet-middelen die met een zagtelyk stoppen, als daar zyn, de *Oculi Cancrorum*, *Corallia*, *Terra Sigillata*, *Catechu*, *Bolus Armena*, *Lapis Hæmatites*,

Antimonium Diaphoreticum, *Theriaca Veneta*. *Diascordium Fracastorii*, *Laudanum Opiatum*, ende verscheydene andere, dog die allerbest werken, als zy Zweet verwekken, want zonder dit gewrogt doenze het gewenste nut niet, overmits de Buik ofte Roode Loop hebbende, niet ofte immers zeer weynig Zweeten, om dat de Weyvogten van den omtrek af te sterk naa het middel-punt, dat is van den Huid naa de Darmen, afgevoerd ofte overgestort worden.

IV. Door *Enkelyk op te stoppen*, dog hier toe mag men niet anders als met de grootste omzigtigheyd koomen. Overmids in nog niet genoeg gezuiverde lighaamen, als ook in zoodaanige, daar deeze kwaadaardige stoffe nog dagelyks wederom aangevoed word, door den uitgang te schielyk op te stoppen, deeze vuiligheyd zig elders anders in gaat overstorten, daar Benaauwdheeden, jaa zomtyds bedroefde en gevaarlyke toevallen, van Koorsen, Verstikkinge in de Keel ende hardnekkige Verstoppingen, Hardigheden, Gezwellen en Waterzugt veroorzaakende, ende ook wel de Lyder de dood op den hals haald. Word men nu egter om den Zieken te behouden genooddwangd deezen weg in te slaan, als dan kan men daar toe *Vinum Rubrum Stypticum. Rode Wyn, Wyn de Graaf, ofte ook wel Pontaque genoemt*, *kruim van Witte-brood*, *ende inzonderheyt heete*, *harde gekookte Eyeren*, *Note-*

me-

moſcat, *Caneel*, *Afziedzel van de Baſt en Bladeren van Eyke ende Pereboomen*, *Eykelen ofte Akers*, *Maſtix enz.* gebruiken. Maar beſt is het dat men by deeze ſtopmiddelen *Zoete Amandel*, *Lyn-* ofte *Boom-olie*, om langs deeze weg ook te gelyke de Ingewanden te verzagten, doe.

Daar is nog een andere weg, die hier voor de vyfde zoude konnen verſtrekken, om den Buik-ofte Roode-loop te geneezen, naamelyk door *Wateren*, want gemeenlyk ziet men dat die ſterk afgaan weynig wateren, ende in tegendeel die veel wateren zyn meermaalen hardlyvig. Dog deeze weg al ſchoon goed ende zeer gemakkelyk voor den Lyder is, is doorgaans egter te onmagtig om hier door een Buik-loop inzonderheyd die wat ſterk is te ſtuyten, immers ik hebbe het niet ervaaren, ten zy men aanmerke dit door het gebruik van ſtopmiddelen te weeg gebragt te worden. Maar overmids de ſtopmiddelen of ſterk genoeg, ofte in een ruimte gebruikt zynde de Loop doen ophouden, ende aan de andere kant de water-wegen niet magtig genoeg om de kwaade ſtoffe af te voeren, ondervind men, dat de Lyderen datelyk benaauwd worden, pyn in de Buik en voor het Hert en verworginge in de Keel krygen, meermaalen kwaade jaa doodlyke voorteekenen, ofte anders volgd om gezeyde reedenen ligtelyk de Waterzugt.

Ik hebbe derhalven in geen van alle dee-

ze zoorten van Ziektens nooyt iets beters ofte gemakkelykers om die te geneezen ondervonden, als het *zagt stoppen door Zweetmiddelen*, want de wey aldus van het middelpunt naa den omtrek in meenigte gevoerd zynde, droogen de Darmvogten op, ende den Afgang word vaster, zonder dat de Zieken, daar kwaade gevolgen, als reeds gezegt zyn van onderheevig worden, ende aldus geneezen deeze Zieken allergemakkelykst ende veyligst.

Ondertusschen is het dienstig, om byneevens de inwendige ook uitterlyke middelen om op de Maag te leggen, te gebruiken, onder welke ik, daar my best by bevonden hebbe, verkieze, *R. Emplastr. de Labdano. Q. S. Ol. Absinth. destillat. gutt.* xx. Laatze op Zeem-leer uitgebreyd tot een Plaaster worden, welke de Zieke nagt ende dag op de Maag kan houden, of zoo hy geen vettigheden daar op verdraagen kan, dat hy jeukte krygd, ende daar Puystjes uit koomen, laat hem dan dit gebruiken, *neem twee loot gestooten Wierook, strooy die op een koek van Vlas ofte Vlassewerk, groot genoeg om de Maag te bedekken, tusschen uwe handen geklopt, gemaakt, leg deeze Koek in een aarde Schooteitje op een Konfoor met vuur, strooy'er de Poeder op, en giet 'er een roemer Brandewyn over heenen, alzoo dat de Wierook nat word. Leg hem dan zoo warm op de Maag en laatze nacht en dag leggen tot hy afvalt, of word hy te droog kan men-*

menze met Brandewyn eens wederom bevochtigen.

Ook kan men van onderen het Fondament ofte Endeldarm met *Therebinthina* op gloeyende koolen uitgegoten, ende daar van den rook te ontfangen, berooken. Dit is goed in de verslappinge en uitschietinge van den Endeldarm, en doet de Buik-, Druip- en Roode-loop geneezen. *Baglivus.*

X V I.

DE EPILEPSIA PUERORUM:

Van de Stuypen of Termynen der kleyne Kinderen.

T. SYDENHAM.

DEeze treffen de Kinderen, ofte in de eerste Maand hunner ouderdom, van wegen een al te sterken afgang, ofte weekbuikigheyd, aan (in welk een geval de *Diascordium* tot de groote van een Peeperkorl in water van [a] *Steenbreeke* ofte *Melk van de Moeder* ontbonden, ende aldus

[a] Saxifragia.

 den

den Kinderen ingegeeven een zeer kostelyk geneesmiddel is) ofte omtrent den tyd als zy Tanden krygen, als wanneer 'er wel van den sevenden tot den tienden Maand een Hoest by gevoegd is, ofte (het geen nog veel erger is) dat zy een Braakinge en Groene Buikloop (gelykerwys die de Opstyginge hebben, wel gewoonlyk overkomt) onderhevig worden. Zomtyds treft hun de [b] overval zeer onvoorziens, met verdraayinge van Mond en oogen, een overstortinge van een paarsche of zwarte koleur in het aangezicht, ende onderscheydene trekkingen en stootingen der Ledemaaten. Zomtyds voelenze den aankomst van te vooren dat men zien kan, als ze de Duymen ofte Vingeren in de Handen sluyten, ende de Oogen styf en onbeweeglyk staan. Nu koomen de [c] Overvallen langzaamer, dan wederom rasser,

[b] Paroxysmus.

[c] Paroxysmi.

nu

nu herkeerenze naa vaste (d) tyd-beurten, ende dan houdenze eens geen streek; maar de dood naaderende, drukken of perssen zy zig de een naa den anderen rugwaarts aan: ende wanneerze ophouden, worden de Kinderen slaaprig, ofte vallen in slaap, tot datze door een nieuwen Overval wederom opgewekt worden. (d) Pæriodi.

Laat met den eersten een (e) *Blaartrekkende Spaansche Vlieg*, *ofte Bleynplaaster* agter in de Nek gelegd worden. (e) Emplastrum Epyspaticum.

R. Aq. Epileptic. Lang. *drachmas* iij.
Laud. Liquid. *gutt.* j. ij. *vel plures pro ratione ætatis.*
Syrup. Pœon. *drachmam* j.
F. Haustus.

Om met den eersten in te neemen.

R. Aq. Rutæ *uncias* iij.

Epi-

Epileptic. Langii.
Bryon. Composit. *a uncias* ij.
Syrup. Caryophyllor. *unciam semis.*
F. Julapium.

Laat 'er alle uuren een Lepel vol van genoomen worden, ingevalle de Overval van den booven voorgeschreevenen (f) Geneesdronk niet over gaat.

(f) Haustus.

H. BUYZEN.

TE regte leeraard ons de geleerde ende ervarene Heer *Gualterus Harris*, en zyne verhandelinge *De Morbis Acutis Infantum* ofte *van de haastige Ziektens der kleyne Kinderen*. Dat de meeste Ziektens de Kinderen overkoomende uit een al ten grooten overvloed van vogt ontstaan. Want gelykerwys de lighaams gestaltens der oude te droog worden, ofte alreede zyn, alzoo is de eygene aard der Kinderen al te zagt en vogtig te weezen, welke vogten nu te veel zynde, ende naa evenredigheyd in deeze kleyndere en zagtere vaten der Kinderen geen genoegzaame door ofte omvloey-

vloeyinge hebbende, geraaken hier door (ende inzonderheyd door toevallen van Tanden te krygen enz.) ligtelyk aan het broeyen, worden ſcherp, zuur, en vlug, waar van daan dan, Koorſen, Stuipen, Buikloop, ende zig naa buiten door de Huid wendende, Daauw-worm, Hayr-worm, Springend vuur, Schurft, Steen-puiſten, Bloed-vinnen, enz. veroorzaakt worden.

Dit nu voor af ofte onder geſteld zynde, neemt dien Heer om gemelde Kindere Ziektens te geneezen, zyn toevlugt tot Geneesmiddelen, die de meenigte ofte overtolligheyd der vogten, ofte laat ik zeggen Bloeds-wey bekwaam zyn op te droogen, door een zagt zweet ofte doorwaazeminge buiten het lighaam te brengen, de ſcherp, zoute, ofte vlug zuure deeltjes te verſtompen, verzagten, ende der zelver woelinge ende wanordentelyke doorſtroom, door Bloed en Zenuwen te verhinderen, om alzoo de gewrogten, welke Koorſen, Stuipen, enz. zyn, in hunne oorſprongelykheden te ontwortelen, ende aldus zoodaanige Ziektens te geneezen.

Ende ten eynde, nu zulke *inzigten* door uitkomſten van gelukkige *Geneezingen* mogten beantwoord worden, gebruikt dien Heer daar toe, wel voornamelyk: *Oculi & Chelæ Cancrorum, Teſtæ Oſtreorum, Concharum, Oſſa Sepiæ, Cortices Ovorum, Creta,* *Co-*

Corallia, *Corallina*, *Margaritæ*, *Mater Perlarum*, *Lapis Bezoar Uterque*, *Cornu Cervi Ustum*, *Os e Corde Cervi*, *Rasura Cornu Cervi*, *Unicornu*, *Bolus Armena*, *Terra Sigillata*, *Lapis Hæmatites*, *&c.* Ende onder de zaamgestelde verdienen, het *Culvis e Chelis Cancrorum Compositus*, *Lapis e Goa*, *Species Confectionis de Hyacintho*, wel de eerste plaatze, welke Geneesstoffen alzoo ze de zout of ziltigheyd van de Bloeds-wey ofte water verzagten, het zuur verstompen, ende des zelfs overvloedigheyd kragtig opdroogen, overmits zy met een vast *Alkaal* of Loogzout voorzien zyn, in het geneezen deezer Kindere Ziekten wel voor de beste verstrekken.

De Heer *Nicolaas van Heyns*, *Medicine Doctor te Kuilenburg*, merkt in zyn *Armamentarium Sanitatis* ofte *Wapenhuis der Gezondheyd* dit mede aan, als hy ons §. III. in de Aanmerkinge over zyn *Arcanum Antiepilepticum* zegt: dat in de Vallende-ziekte de *Alcalia fixa*, ofte *vaste zuurtemperende Middelen*, altyd van een goede uitwerkinge geweest zyn, waar onder de *Cinabarina*, *Mercurialia*, *Martialia* ende *Antimonialia* de voornaamste plaats verdienen. Ende of schoon hy het zaamenstel en bereydinge van zyn *Arcanum Antiepilepticum* voor zig alleen en verborgen houd, zegt hy evenwel dat het een *Alcaal* (dat is zuurtemperend Middel) is, dat de zuure en vlugge stoffe, oorzaak der Vallende ziek-

te

ë, verzoet, ende des zelfs *Elaſtike* ofte ont-
loffende en uitberltende kragt inteugeld
nde bedwingt. Op deeze gronden, wil
y in dit toeval geen ofte weynig *vlugge
Middelen* gegeeven hebben, welke hy egter
§. XIV. in de Beſchryvinge en Aanmerkin-
ge over zyn *Tinctura Apopleptica* ofte *Af-
weykzel tegens de Beroerte* voor goed keurd,
waar van het verſchil dat 'er in de oorzaa-
ken zoo van de Beroerte als Vallende ziek-
e is, de redenen uitmaaken. Want (zeyd
hy) in de Beroerte zyn de pypjes en damp-
gaatjes der Herzenen door eenige ſlymige
deeltjes verſtopt ofte geſlooten, waar door
de Geeſten verhinderd worden, door het
Ruggemerg tot in de Zenuwen te ſtraalen,
ende hunne dierlyke verregtingen te doen,
leggende de Lyder al te leveloos; en zonder
de geringſte uitterlyke beweeginge. Daar
en teegen zyn in de Vallende-ziekte, de Her-
zen-pypjes door de geweldige doorvloeyin-
ge der woedende, en met een vlugtig en
zuur zout bezwangerde Geeſten, als met
geweld verwyderd, waar door dezelve tot
in alle Zenuwen konnende onverhinderd
doorvloeyen, groote trekkingen der Ge-
leederen, en ſchuddingen der Borſt, Hoofd,
Handen en Voeten koomen te veroorzaa-
ken.

Voorwaar een reden die (myns eragtens)
met de ervaaringe over een ſtemd, hoewel
egter zulk een grooten verſchil niet maakt,
ofte deeze twee Ziekten hebben hier in
hun-

hunne overeenkomften, naamelyk dat beyder Lyderen gemeenlyk flymig van aard, dof en naargeeftig zyn, datze ook zoo wel de een als andere; doorgaans met veel Winden, Rommelingen, ende Opblaazingen in de Buik gekweld worden, redenen, waarom by gelegenheden de Geneesmiddelen in beyde deeze Ziektens wel eenderhande zoort ofte ten minften elkanderen zeer gelykende moogen weezen.

Ik kan U Leezer ondertuffchen verzeekeren, en fpreke hierom nog te ftouter, om dat weete, ervaarene hier in met my over een ftemmen, dat ik met allen veelmaalen, op het ingeeven van vogtige Mengelingen, Poeders, Geneesbrokken, enz., naa gelegentheyd en vereys van voorvallen, uit de boovengenoemde *Alcalia Fixa* of vafte Loogzout-middelen opgemaakt, niet alleen in Kinderen, maar ook in meerder bejaarde, met deeze Ziekte behebt, allergewenfte uitkomften gehad hebben.

Martinus Rulandus in Curationibus Empiricis verhaald onderfcheydene voorbeelden van geneezingen der Vallende Ziekte, ofte Kindere Stuipen, door hem met het *Oleum Ligni Heraclei* uitgewrogt. Dog welk dit *Lignum Heracleum* is, weete ik niet zeeker. Het is waar dat zommige Oude het Kruid Σιδηρῖτις *Sideritis* ofte *Yzerkruid Heraclea* genoemd bebben, maar dit heeft geen hout, ook komt het in deeze

Ziek-

Ziekte niet te pas, waarom eerder denke, dat deeze Heer de *Rosmarinus* meend, eensdeels, om dat *Gibralter* een Stad in *Spanjen*, in het Landschap *Andalusien* van de oude, onder verscheydene andere Steden in *Griekenlant*; mede van die naam *Heraclea* is genoemd geweest. Hier omtrent nu wast veel *Rosmarinus*, ende is ook daar een heesteragtig gewas, dat een zoort van hout geeft, ende ten anderen is de *Olie* van dit gewas onder de vlugge Geneesmiddelen al een van de voortreffelykste in deeze Ziekte, waar van ik mede door ondervindinge kan spreeken.

XVII.

DE FEBRE PRÆSENTI AB ANNO 1685 AD 1690.

Van de tegenwoordig in zwang-gaande Koors, van het Jaar 1685 tot 1690.

T. SYDENHAM.

DE warmte en koude verwisselen hier in elkanderen, alle de Ledemaaten ende het Hoofd doen zeer, ondertusschen is de

Pols by naa gezond, zomtyds is 'er Hoeſt by, en pyn omtrent den Hals en Keel, tegens de nagt koomen 'er een verheffing van Koors, onruſt, dorſt, de Tong is of vogtig ende over al met een witte en raauwe Huid ofte Velletje overdekt, of droog, hebbende in het midden een bruine koleur, wier beyde zyden met een witagtige Zoom omringt zyn. Van een laſtig te Bed leggen koomen 'er een (a) Slaapzugt, en (b) Raaskoors, van het te warm houden ofte broeyen (c) Peperkoors, en uitbottinge van Paarſche Vlekken, welke men Gierſt-vlekken ofte Puiſten noemd, zynde rooder als de Mazelen, een ongelykſlagtige Pols, ligte Zenuwtrekkingen ofte Stuipen, ende alzoo eyndelyk de dood. De toevallige Zweetingen zyn in den beginne ſchaadelyk en ontroerende, hoedaanige ook bevonden worden

(a) Coma.
(b) Phrenefis.
(c) Pe- rechiæ.

den, die door de konſt worden uitgelokt, want zy dampen zeer lymig het Hoofd uit, ende voeren de Ziekteſtoffe in het Hoofd ofte Ledematen over.

Laat 'er tot tien oncen Bloed uit den Arm *gelaaten* worden, ende herhaal de *Aderlaatinge*, indien 'er een benaauwde Ademhaalinge, ende onder het Hoeſten een ſteekende Hoofdpyn, en andere teekenen van een (d) Baſtaard Longzugt tegenwoordig zyn, herhaal zoo wel de (e) *Aderlaatinge*, als (f) *Purgatie* ter tyd toe, dat de Zieke wederom herſteld is.

(d) Peripneumonia notha. (e) Venæ ſectio. (f) Catharſis.

Des avonds laat 'er een (g) *Bleynplaaſter* gelegt, ende des morgens daar aan volgende een *verzagtende Drank* voorgeſchreeven worden. Ook laat aan den Zieken des avonds naa die Gepurgeerd heeft, een (h) *verzagtende Geneesdronk* uitgereykt worden.

(g) Epiſpaſticum. (h) Hauſtus Pacificus.

R. Aq. Paralyſ. *uncias* iij.
Syrup. de Mecon. *unci-am* j.
Succ. Limon. recent. extract. *cochlear.* ij.
F. Hauſtus.

(i) Aphtha. (k) Singultus.

De (i) Sprouw en (k) Hik uit zig zelve de Lyderen naa het geneezen der Koorſen overkoomende, verdwynen ook wederom van zelve; zoo het egter mogt gebeuren datze te lange duurden, wykenze ligtelyk voor

R. Cortic. Peruvian. *unci-am* j.
Syrup. Papav. Rhoead. *Q. S.*
M. in formam Electuarii ſeu Pilularum.

Waar op de Zieke een dronk afgeroomde Melk zal drinken. Dit Geneesmiddel bereykt zeekerlyk het oogmerk, ingevalle des zelfs

krag

kragten niet worden te leur ge-ſteld, door een laſtig ofte moey-lyk te bed te leggen van den Zie-ken.

Op dagen als men niet Purgeert, laat naaſtvolgende voorgeſchree-ven worden.

R. Conſerv. Lujul.
Cynoſbat. *a unciam* j.
Berberiſſ. *unciam ſemis.*
Cremor. Tartar. *drachmam* j.
Syrup. de Limonibus. *Q. S.*
F. Electuarium.

Waar van de Zieken drie maa-len des daags de groote van een Notemoſchaat in zal neemen. En-de daar zes lepelen vol van den volgenden Leſchdrank op prin-ken.

R. Aq. Portulac.
Lactuc.

Paralys. *a uncias* iij.
Syrup. de Limonibus. *unciam* j. *& semis.*
Violarum. *unciam* j.
F. Julapium.

Zoo de Koors de Maag dermaaten beledigd, dat de Zieke den Drank niet kan inhouden, laat hem twee scrupelen *Pilulæ Coch. Major* gebruiken; ook mag men by die gelegenheyd een (l) Slaap-middel ingeeven, als by voorbeeld.

(l) Hypnoticum.

R. Laudani. Londinens.
Mastichis. *a gr.* j. *& semis.*

Of

R. Laud. Liquid *gutt.* xviij.
Aq. Cinnamom. Hordeat. *unciam* j.
F. Hypnoticum.

Het (m) *Witte Afziedzel* zy de gewoone Drank, ende dun Bier naa

(m) Decoctum Album.

naa welgevallen des Lyders.

In Kinderen aan deeze Koors Ziek zynde

Legze twee [n] *Bloedzuigers* agter beyde de Ooren, daar naa laat ook een [o] *Bleynplaaſter* agter in de Nek gelegt worden.

[n] Hirucines.

[o] Emplaſtrum Epispaſticum.

Ende Purgeerze met *Bier* daar *Rhabarber* in te week legt.

Ende zoo naa de [p] Buikzuiveringe de Koors ſchynt af te laaten, als dan laatze een [q] *Leſchdrank* met de *Peruviaanſche Baſt* (zoo als die in het Hoofdeel van de afgaande Koors voor de Kinderen voorgeſchreeven is) gebruiken.

[p] Catharſis.

[q] Julapium.

H. BUYZEN.

Uit de Beſchryvinge deezer Koors, is ligt te zien, datze niet zonder kwaadaardigheid geweeſt is, immers veele der opgenoemde verſchynzelen betoonen, dat zy, ingevallen al niet in den beginne, eg-

ter in den voortgang, en hoogste stand, onder de kwaadaardige moet gesteld worden: het welke nog naader blykt, als men ziet dat het Bloed, in dit slag van Koorsen uit den Arm gelaaten doorgaans, onder het koud worden niet te zaamen stremd, met een bestaanlykheyd van versche Kaas, in zyne galachtige Wey dryft, ende van onderen en binnen donker, ende booven op ligt rood ziet, een onafscheidelyk kenmerk van een gezonde stand des Bloeds. Maar daar en tegen geschift, gruizelig ende modderig ofte slykig water gelykende staat, hebbende zomtyds in des zelfs oppervlakte een dun loodvervig Vliesje, een onwraakbaar bewys van den bedorvenen ende kwaadaardigen toestant des geheelen Bloedsklomps.

In dit zoort van Koorsen is 'er niet veyligers als de Lyderen door bekwaame Geneesmiddelen, braaf te doen Zweeten, waar toe in deeze geleegenheyd de zuivere zuure of alleen, ofte met andere, als *Rhynsche Wyn*, *Theriakel* en *Theriakel-water enz.* ondermengeld wel de beste zyn. Onder de zuure Middelen verdienen het *Succus Limonum recenter expressus*, *Acetum Destillatum*, de *Spiritus Salis & Nitri Dulcis*: voorts het *Nitrum Purificatum*, *Sulpher* ende der zelver bereydingen; het *Sal. Prunellæ & Spiritus Sulphuris per Campanam &c.* wel de eerste plaatze, waar by men onder de te zaamgestelde het *Acetum Prophylacticum*

cum, *Syrupus Limonum*, *Rob Sambuci*, *Rob Ribesiorum enz.* kan voegen. Alle welke Middelen ingevalle zy met de voorbeſchrevene gemengeld ofte ook wel zonder die al naa de zaak vereyſt gebruikt worden, de bedervinge van het Bloed kragtig tegen ſtaan, de hitte ofte brand verkoelen, ende bekwaamelyk doen Zweeten, inzigten die noodzaakelyk om zulk ſlag van Koorſen als deeze te geneezen, in haare uitkomſten dienen bereykt te worden.

Zoo nu by deeze Koors de *Sprouw* koomt, is die niet alleen in deeze Ziekte maar ook in meer andere zoorten van Koorſen, Buik-loop, Roode-loop enz. een gewis teeken dat zig de Ziekte ſtoffe door deeze weg zoekt te ontlaſten, ofte de natuur die derwaarts voerd om uit te dryven, waarom men des zelfs opkomſt, rypwordinge en afval zoo veel moogelyk is moet bevorderen. Dit hebbe ik meenigmaal gelukkig te weeg gebrogt, met in den beginne de Lyderen het *Oleum Amygdalarum Dulcium*, *Lini ofte Olivarum met Syrupus Althææ ofte eenige andere Borſtverzachtende Syroop gemengt*, te laaten ſlikken. Opgekoomen zynde, geeve ik aan den Zieken *Raapſop*, op deeze wyze bereid. Neemt een goet gedeelte Raapen, de witte houde ik hier in de beſte, ſnydze in riemtjes als ofze voor de keuken bereyd zouden worden, kooktze daar naa zagtjes met maar zoo veel water datze niet aan konnen bran-

 den,

den, te deeg week, daar naa perstze wel te deeg uit, dit sop kookt wederom met wat beste *Honing* ofte *Zuiker* een walletje op, als men gewoon is een zoode Vis te doen, onder het kooken afschuymende. Waar naa het bereyd ende zoo klaar als Wyn is. Hier mede laat ik de Lyder zyn Mond spoelen, ende naa believen en vermogen van drinken. Ende in gevalle het Jaar-gety geen Raapen geeft, gebruik ik *Zoete-melk met Zuyker gekookt*, *Vyge-bier* ofte *Zoethout water* al naa de Zieken best konnen gebruiken, waar mede doorgaans de Sprouw wel ryp worden ende afvallen wil.

Belangende het beloop van dit Toeval, ondervind men, dat Kinderen dit meerder als oude Lieden onderheevig worden, in welke eerste het ook lange zoo gevaarlyk niet is als in de laatste. De Sprouw tegenwoordig zynde, is het Zweeten goet, want dat doet ze voort zetten, daar en tegen word ze door Loslyvigheyd ofte Buik-loop te rug gebouden. Zommige Zieken krygen twee drie ofte vier maalen agter elkanderen de Sprouw, en worden gered, maar dan moeten het sterke lighaamen zyn: in andere, en het geen ik zelve dikmaal ervaaren hebbe, groeyd en valt de Sprouw tot zes zeven, jaa vyftien of zestien maallen toe, maar de zoodanige besterven het doorgaans, want dit zyn en worden nog dagelyks zwakkere lighaamen. Ook is de Sprouw

Sprouw gevaarlykſt, tegens ende op haare
rypheyd, want dan verſtikken hier de Lyde-
ren ligtelyk in. Zy groeyd tot aan haare
volkomenheyt gemeenlyk acht negen ofte
tien dagen, ende eyndigt ofte valt af met
een Kwylinge, die dan dikmaal nog lange
een raauwe ontvelde Mond en Tonge in
de Lyderen naalaat.

Omtrent de *Hik* (naa onze Schryver,
een tweede Toeval deezer koors , ende
gewiſſelyk altyd een zoort van Stuypen of-
te Zenuwtrekkingen) hebbe ik dit voor-
naam onderſcheydt dikmaal aangemerkt.
1. Dat zy uit een zoort van windige Span-
ninge, ofte uitdryvende beweeginge *Mo-
tus Elaſticus* die de Zenuwen der maag,
Krop der Maag, ofte Slokdarm aandoet,
ontſtaat. In deeze is niet veél gevaar, en-
de *verwarmende Geneesmiddelen* verhelpen
ligtelyk het kwaad, ook houdze van *zelve*,
ofte anders met eens ofte meermaalen te
drinken op, inzonderheyt zoo die in an-
ders geen Ziek zynde lighaamen valt.
2. Maar een andere zoort komt uit een
Ontſteekinge, ofte Roos van het een ofte
andere ingewant voort. Aldus hebik die
in een uitgegaane Breuk, ontſteekinge der
Lever, Darmen, Darmſcheyl ofte Maag,
in Roode loop, Heete Koorſen, Braaken,
Wonden in de Blaas, Darmen enz. aan-
gemerkt, dog op deeze wys koomende is
die altoos gevaarlyk, want op een ontſtee-
kinge der ingewanden wil ligt een verſter-
vin-

vinge, ende, alzoo onvermydelyk de doot des Lyders volgen. In deeze zoort hebbe ik my nooyt beter, als by *Koel* ofte *Lefch-dranken* bevonden, ende al dikmaal hebbe ik gewenste uitslagen op het gebruik van *Nitrum*, *Spiritus Nitri & Salis dulcis*, *Succus & Syrupus Limonum*, *Julapium Rosaceum enz.* met *Aq. Hordei* ofte iets anders tot een bekwaame Drank gemengt, ende daar van de ruimte, naa vereys van het kwaat genomen, zien volgen.

De *Brakinge* is dikmaal niet alleen een Toeval, maar ook wel een Ziekte zelve, het welke men weeten kan, als men de Lyder een *Buikzuiveringe* in geeft. *Zoo de Brakinge een Toeval is, zal ze na een Purgatie ophouden, het welk niet gebeurt ingevalle die een Ziekte zelve is, maar in tegendeel word hier door op die tyt de Lyder noch meerder verzwakt.* Heeft men nu het laatste gezien, als dan moet men, om een goede geneezinge te doen, wel neerstig agtinge geven, of die uit een *Zuure Raauwheyt. Cruditas Acida* ofte uit een *Salpeterachtige Raauwheyt Cruditas Nidorosa* ontstaat. Bevind men het eerste als dan zyn naa een ligt *Braakmiddel* ende eens ofte twee maalen een zagte *Purgatie* alle verwarmende Genees-middelen, als de *Absinthium cum præparationibus suis*, *Omnia ex Sale Armoniaco*, *Zinziber*, *Piper*, *Enula*, *Calamus Aromaticus*, *Sal volatile Oleosum*, *Spiritus Carminativus*, ende wat magtig is het *Slym* te verdunnen en uit

uit te dryven, de beste. Braakt hier by nevens de Lyder een *zuur* vogt van wegens een al te sterke verzuuringe van het *Alvlees* of *Succus Pancreaticus*, uit, als dan laat hem *Creta Alba*, *Terra Sigillata*, *Bolus Armena*, *Oculi Cancrorum Corallia Rubra*, *Ossa Sæpiæ* enz. wat hier vooren in de Roodeloop voorgeschreeven is, gebruiken. Bevind men 'er een *Salpeteragtige Raauwigheid*, de laatste hier genoemd, ende die wel byzonder in deeze Koors hare treur-rol gespeeld heeft, als dan zullen 'er geen beetere, als de zagte, zuivere ende lieffelyke zuuren, ofte die, onder andere Middelen gemengd, zoo voorkomen, zyn, waar onder de *Spiritus Nitri & Salis Dulcis*, *Spiritus Sulphuris per Campanam*, *Succus Sempervivi Majoris*, *Limonum*, *Tamarindi enz.*, wel de beste zyn, om dat ze de bedorvene *Gal* wel meest inteugelen en verbeeteren, waar naa men een verzagtend Middel uit *Opium* zulks dienstig zynde aan de Lyderen kan geeven. Dog zie van deeze Raauwigheden vorder hier onder in de Verhandelinge van de Miltzugt. Edog ingevalle de Braakinge uit eenige wanstallen der vaste deelen, het zy Maag ofte andere ingewanden onstaan mogte, zult gy met deeze geneezingswys, weynig ofte geen voordeel doen.

XVIII.

DE FEBRIBUS IETERMITTENTIBUS.

Van de Tusschenpoozinge ofte Afgaande Koorsen.

T. SYDENHAM.

(a) Paroxysmus.

(b) Απυρεξια.

DE (a) verheffinge koomt met rillinge en koude aan, op welke daatelyk warmte en hitte, ende daar eyndelyk een zweet, ende zoo ten laatsten de (b) tusschenpoozinge ofte afgang der Koors volgd, hoewel in de eerste dagen van de Koors, ende inzonderheyd in den Herfst al dikmaal eerder een ontlossinge, verslappinge, of verligtinge der zelver, als een ten eenemaal ophoudinge, van den Lyder gevoeld word. In de hitte zoo wel als koude koomt 'er meest een Braakinge, ende de Lyder is geweldig Ziek, met Dorst

Dorsten een drooge Tong. In jonge Lieden geeft een opblaazinge van den Onderbuik, ende in Volwassene of Oude, een Zwellinge of uitzettinge van de Schenkelen, een verlossinge ofte geneezinge van de Koors te kennen, daar-entegen voor beteekenen, een pyn in de Amandelen, Heescheyd, holstaande Oogen, en (c) vervallen Aangezigt den dood. (c) Facies Hippocratica.

R. Cortic. Peruvian. Subtilissim. Pulverat. *unciam* j.
Syrup. Caryophyll. vel de Rosis siccis *Q. S.*
F. Electuarium in XII. doses dividendum.

Hier van neeme de Zieke om de vier uuren een gifte, en drinke daar een teug van den eenen ofte anderen *Wyn* op, zulks onmiddelbaar naa den (d) aanval beginnende. (d) Paroxysmus.

Zoo

Zoo egter de voorgeſchreeve-ne Geneesbrokken den Buik mogten ontroeren ofte week maaken, laat dan de Lyder naa dat een gifte hier van genoomen heeft, in een Roemertje Wyn *Laudanum Liquidum Gutt.* x. drinken, zulks al naa het de nood vereyſt t'elkens, ofte om de anderde reys herhaalende.

Om nu een wederom inſtortingen (ende wel voornamelyk in de (e) Derdendaagze Koors) te voorhoeden, zoo herhaal deeze Geneezingswys alle Weeken eens, tot drie onderſcheydene maalen toe:

(e) Febris. Quartana.

Ende indien de Lyder dit Geneesmiddel onder de gedaante van Pillen liever behaagd.

R. Cortic. Peruvian. Pulverat. *unciam* j.
Syrup. Caryophyllor. *Q. S.*
F. Pilulæ Mediocris Magnitudinis.

Waar

Waar van de Zieke om de vier uu-
ren eens zes zal innemen.

R. Cortic. Peruvian. Pulveri-
ſat. *uncias* ij.
Vin. Rhenan. ℔ ij.
Stent ſimul in infuſione & Coletur
per manicam Hippocratis.

Laat de Lyder van dit Afweekzel
om de drie ofte vier uurens eens
drie oncen drinken.

Andere wyze om de (f) der- (f) Febris Tertiana vel Quartana.
dendaagſche Koors te geneezen.

R. Serpentar. Virginian. Sub-
tiliſſime Pulveriſat. *gr.* xv.
Vini Albi *uncias* iij.
F. Hauſtus.

De Zieke neeme dit twee uuren
voor de (g) verheffinge in, daar na (g) Paroxyſmus.
wel toegedekt zynde, laat hem
daar drie ofte vier uuren op Zwee-
ten, zulks nog twee agter een vol-
gende reyzen voor den Overval
herhaalende.

In Kinderen aan een Afgaande Koors Ziek zynde.

R. Aq. Cerasor. Nigror.
Vini Rhenan. à *uncias* ij.
Cortic. Peruvian. Subtiliss.
Pulverat. *drachmas* iij.
Syrup. Caryophyll. *unciam* j.
F. Julapium.

Laat hier van om de vier uuren eens, ofte naa maate van ouderdom een ofte twee Lepelen vol genoomen worden, ter tyd toe, de (h) aanvallen geen geweld meer doen: ende ingevalle daar een (i) Buikloop by is, moet men daar om de andere reyze een ofte twee droppelen *Laudanum Liquidum* in mengen.

(h) Paroxysmi.
(i) Diarrhea.

In Koorsen die de Kinderen onder het Tanden krygen overkomen.

R. Spirit. Cornu. Cervi. *gutt.* iij. vel iiij.

Men-

Mengeld deeze al naa redenen van ouderdom in een ofte twee lepelen vol *Aq. Cerasor. Nigror.* (k) Leschdrank ofte eenig ander daar toe bekwaam vogt, ende laat dit dus tot vier ofte zes maalen om de vier uuren eens genoomen worden.

(k) Julapium.

H. BUYZEN.

DE meeste Afgaande Koorsen, het zyn dan Ander of Derdendaagsche ontstaan in deeze Landen meest uit een overvloed van Slym of verdikte Wey en Gal-deelen, waar meede het Bloed der Lyderen vervuld en overlaaden is.

De Oorzaak der grondslag en aangroey van deeze Verdikkinge der Wey- en Slym-deelen, is al meenigmaal, dat de Lighaamen niet genoegzaam doorwaazemen of zweeten, ofte heet en in het zweeten zynde schielyk verkouden, waar door hoe langs hoe meer de Uitdamp-deelen binnen blyven, ende aldus het Bloed verdikken ofte met Slym, niet ongelyk het Zand ofte Slik in schoon Water opvullen, waar by dan dikmaal komt dat de *Gal* mede verdikt word.

Deeze verdikkinge door *Slym* ende ook

Gal is in zuivere Afgaande Koorſen, egter niet met een ſchiftinge, ontbindinge, ofte bedervinge van het Bloed zelve gepaard, gelyk dit in de Kwaataardige, Rotte- en Peſt-Koorſen gezien word, het welk voornaamelyk blykt in het Bloed aan deeze uit een Ader gelaaten, het welke onder het ſtaan wel ſtremmen wil, rood ziet, ofte zomtyds op de wyze der ontſtekene met een witte korſt overdekt is, anderzints is het dikmaal al te vaſt, en dryft los weg in zyn geelagtig, dog in deeze ook wel in wat uit den rooden ziende Wey: daar het Bloed in de Kwaadaardige, Rotte, en Peſt-Koorſen niet en ſtremd, maar al Vuil, Slikkig, en modderig Water zig vertoond.

De *Kenteekenen* van deeze verdikkinge des Bloeds door Slym en ook wel Galdeelen zyn anders, buiten aanmerkinge van de Verheffingen des Koors zelve, een bleekvervig donker en loodkleurig gezigt ofte wit van de Oogen, een wit beſlaagene Tonge, traag en luſteloosheyd in het bewegen, ende een Pis waar in zig, inzonderheyd naa de Koors, een dik en wit, ende zoo 'er Gal by is, rood en drabbig grond-bezinkzel vertoond.

Het gebeurd ook wel, dat men Afgaande Koorſen vind, waar in deeze verdikkinge van het Bloed niet beſpeurd word, maar daar in tegendeel een ſcherpigheyd, ofte mogelyk zuur zoutheyt van de Wey, de

de oorzaak van is, veroorzaakende in het Bloed zulk een Koorsgiſtinge. Deeze kend men, als het gezigt dezer Lyderen wel helder dog egter zeer waterachtig ſtaat, jaa of zomtyds de Oogen ſchynen uyt te dryven, de Tong ziet raauw als of ze ontveld was, ende zoo ook zomtyds het geheemelte van den Mond, de Lippen ſlaan uit met Bleyntjes of Rooſjes, ook botten die meermaalen over het geheele lighaam uit, het Water ofte de Pis deezer Lyderen ziet helder, bleekvervig ende koomt ook wel dikmaal, aan die der gezonde ſchier gelyk.

De *Geneezingsinzigten* zyn hier, dat men in het eerſte ſlag der Afgaande Koorſen, het zy dan Andere of Derdendaagſche, daar het Bloed in verdikt, ende met een meenigte zoo vertaayde *Slym en Galſtoffe* overlaaden is, het gemelde Bloed zoekt te verdunnen, vloeybaarder te maken, ende aldus gelegenheyd geven, dat de ontaarde ofte oneygene Slym en Gal-deelen zig in het zelvige konnen losmaaken, daar af ſcheyden, ende eyndelyk door de gewoone wegen van ontlaſtinge als *Braken*, *Zweeten*, *Afgaan en Wateren*, ofte eenige van deeze, konnen uitgedreven worden.

Ende in het laatſte ſlag, daar men beſpeurd dat een *Scherpe of Zuurzoute Stoffe* de oorzaak is, het zy dan dat men die van eerſten af gewaar word, of datze de grondſlag der Afgaande Koorſen blyft, die eerſt in den aanvang een verdikte Gal of Slym-

ſtof voor oorzaak erkenden, moet men tragten deeze ſcherpigheid ofte zuur zoutheyd te verzoeten, te verſtompen, ofte ook wel uit te dryven: welke laatſte in zommige Lyderen wel door een *Kwylinge*, die de natuur zelve verwekt; het zy dan ten deele, ofte voor het geheel geſchied.

Belangende nu de *Geneezinge* zelve, daar van oordeeld onſe geleerde Schryver, dat die door de *Cortex Peruvianus* ofte *Kina Kina*, allerbeſt geſchied: maar wie op de voorgeſchrevene oorzaaken deezer Koorſen eens achtinge gelieve te ſlaan, ende daar by aanmerkt, dat gemelde Peruviaanſche Baſt, van een zaamentrekkenden ende ſluitende ofte opſtoppenden aard is, zal lichtelyk bevroeden, dat men ze niet als zeer zorgelyk, in zulke met Slym en Gal onzuiver vervuilde lighaamen, als deeze Koorſige hebben, geven kan; het is waar datze eenige reyzen van de Lyderen ingenoomen zynde, doorgaans de verheffiingen van de Koorſen wederhoud, maar wylze echter de onzuiverheyd, oorzaak der zelver niet weg neemt, maar gelyk als het vuur maar onder de as verdooft of verbergt, doet ze meer kwaad als goed, het welk onwraakbaar blykt, als men door den tyd gewaar word; dat zulke Zieken naa den tyd van drie ofte vier weeken haare Koorſen wederom krygen, dat dan dikmaal nog al op het beſt is, anders ziet men, dat zich deeze Koors-ſtof in het een ofte

ans

andere deel van het lighaam, door een afscheydinge derwaars gedreven zynde, ter nederzet, waar van daan dan, een zeer kwaadaardig Schurft, Puisten, Etter-gezwellen, verharde Lever, Milt, Knoets-gezwellen in het Net, Buikvlies en Darm-scheyl, Trommelzugt, Waterzugt, Teeringe, ende in Vrouwen Opstoppinge der Stonden,enz. Toevallen en Ziektens erger, langduuriger, voor den Lyder gevaarlyker en doodlyker als te vooren de Anderde ofte Derdendaagsche Koors was.

Het schynd egter dat het by zommige tegenspraak lyd, ofte ten minsten in twyffel getrokken word, dat de *Kina Kina* zaamentrekkende opsluitende ofte opstoppende van aard is. Dog hier op merke ik aan, dat dan niet zien kan, waarom de gereedste dog evenwel met oordeel, gebruikers der zelve evenwel zeggen, dat men die in geen onzuivere lighaamen moet geven, of dat men ze op de Koors-dagen voorgeschreven hebbende, op de vrye dagen moet Purgeren, of dat men ze niet mag toedienen aan Lyderen die verstopte of verharde Ingewanden het zy Long, Lever; Milt, enz. hebben, of dat men de lighaamen eerst moet Purgeren, Zweeten, doen Braaken, enz. tot datze van hunne vuiligheden gereynigd zynde, bekwaam gemaakt worden voor het gebruik van dit Koors-middel, of dat menze ook in geen zwakke, ledig gaande ofte stil levende Zieken mag geven,

maar wel die ſterke; bewegende, en arbeydzaame Lyderen voorſchryven, of dat menze niet op zig zelve, maar liefſt onder de gedaantens van Afweekzels, Uittrekzels, enz. den Lyder toedienen, of dat menze met veel voorzigtigheid in een koude Lugtſtreek, of kouwd Jaargety, maar vrymoediger in warme, en heete Landen, ofte by Zomertyden mag geven, alle welke bedingen onnodig zouden zyn, ingevalle jaa de *Pecuviaanſche Baſt*, een openende en ontſluitende kracht hadde. Overmids ik niet weet dat iemand ontkend, of dit zoort van koorſen moeten door dit ſlag van Middelen genezen worden.

Maar heeft men Afgaande Koorſen, wier oorzaak, wel voor het geheel ofte ten minſten meerdere gedeelte, een ſcherpigheyd brak ofte zuur zoutigheid van de Bloedswey; meerder als een verdikte Wey, Slym ofte Gal-ſtoffe is, hoedaanige Koorſen ook meerder in warmere Landen en heete Luchtſtreeken, als in kouwde, ende by ons ook waarlyk meerder in de Zoomer als Winter gezien worden, ten waare het gebeurde, als ook wel dikmaal geſchied, dat in een Afgaande Koors de verdikte Gal en Slym-ſtoffe verteerd en uitgezuiverd zynde, evenwel die Koors niet ophoud, om dat nog achter naa van de nu gezeyde ſcherp ofte ziltigheid der Wey gevoed word, als dan meene ik is 'er geen ofte ten minſten zoo veel zwaarigheyd niet

om

om de *Kina Kina* te gebruiken om door dit Middel deeze vreemde Giltinge door de gemelde kwaade hoedaanigheden der Wey, in het Bloed te ſtremmen, tegenhouden, en verhinderen, ende aldus de Koorſen te doen ophouden, te meer als dit in warme Landen, Zoomer-getyden, en ſterke ofte arbeydzaame lighaamen voorvald, die of door gelegenheyd van luchtſtreek, jaargety, ofte eigen kragten gelegenheyd gegeven word, om zig door Zweten ofte ſterk doorwaazemen, van het kwaade te konnen ontlaſten.

Ende als men ze dan nog in deeze Landen gebruiken wil, is bet myns oordeels beſt die niet op zig zelve, maar liever onder de gedaantens van Uittrekzels en Afweekzels te geven. Onder welke my inzonderheyd behaagd, de bereydinge van den Heere *Theodorus Janſonius van Almeloveen, in zyn Leven Profeſſor in de Akademie te Harderwyk*, die hier een *Tinctura* met *Spiritus Salis Armoniaci* uitgehaald van maakt. Zie hem hier van in zyne *Aanteekeningen*, gemaakt op myn *Practyk der Medicine, tweede Druk, Bladzyde* 400. Waar by dan nog zoude voegen dat men zoodaanige Lyderen voor af eens ofte meermaalen Buikzuivere; ende is het dan mogelyk, nog liever door *Alcalia Fixa* die hier om dat ze de ſcherpte der Wey-vogten verſtompen, zoeke te genezen.

Maar of ſchoon de *Kina Kina* naa de

voorgeſchrevene Geneezingswys in deeze onze Landen al veylig kan ende mag gebruikt worden. Zoo is nogtans deeze volgende (myns oordeels, ende naa myne bevindinge) veel veyliger.

R. Sal. Abſinth.
Card. Benedicti. *a drachmam ſemis.*
Tartar. Vitriol. *ſcrupulum unum*
Sacch. Perlat. *drachmam unam.*
F. Pulvis.

Of

R. Aq. Card. Bened. *uncias* viij.
Sal. Abſitnh.
Card. Bened.
Prunell. *a drachm. unam.*
Laud. Opiat. *gran.* ij. *vel* iij.
Syrud. Menth. *uncias duas.*
F. Mixtura.

Of

R. Aq. Card. Bened. *uncias* vj.
Theriacal. *uncias* ij.
Sal. Card Bened.
Abſinth. *a drachmam* j.
Sal. Armoniac. *ſcrupulum* j.
Land Opiat. *grana* ij. *vel* iij.
Theriac. Venet. *drachmam* j.
Syrup. Alth. Fernel. *uncias* ij.
F. Mixtura.

De

De Zieke neme dit *Poeder* met een weynigje *Wyn* of *Bier* even voor de aankomst van de Koors, of als hy die van verre voelt aankomen in, en gaa daar op aanstonds te Bed leggen om te Zweeten.

Indien ik nu by ervaaringe zie, dat dit Poeder niet sterk genoeg geweest is, om de Koors naa wens te breken. Laat ik op de zelvige wyze hem een derde deel van de eerst voorgeschrevene Mengelinge innemen. Ende gebeurd her dat daar ook nog niet genoegzaam mede vordere, als dan laat ik hem van de tweede, welke nog kragtiger is, op de voorgezyde wys een derdendeel innemen, bewaarende het overige tot dat de Koors wederom aankoomt, of ook gelasse ik wel dat de Lyder hier van, des morgens en avonds twee Lepelen vol gebruike, ende als hy de Koors voeld aankoomen, een Thee kopje inneme, ende daar dan op gaan leggen om te Zweten.

Bevinde ik nu dat door een van deeze Geneesmiddelen de Koors stoffe wel los gemaakt word, maar egter zig niet genoegzaam afscheyden wil: als dan laate ik op de vrye dagen den Lyder eens *Purgeren*, het welke gemeenlyk doe, met een van deeze naastvolgende Middelen

R. Electuar Diacathol. *unciam semis.*
Pulv. Jalappæ. *drachmam semis.*
F. Bolus.

Of

Of

R. Extract. Cathol.
Aloës Lucid *a ſcrupulam ſemis.*
Diagrid. *grana* iij.
F. Pilul. No. vij. Deaurentur.

De Lyder neme een van deeze met een weynig Wyn, Bier, Coffie, Vlees-zop, ofte iets anders in; en eete of drinke een weynig daar naa, daar wat Bier en Brood, Coffie ofte Vlees-zop op.

Wykt hier nu nog naa wens de Koors niet op, gelyk het zomtyds in Derden ofte Vierdendaagſche Koorſen die in den Herfſt koomen, in dewelke gemeenlyk veel Slymige en Gallige Koors-ſtof is, ende die naa gelegenheyd van Jaar gety, en zwakke lighaamen, nog dagelyks meer aangroeyd, zoo laate ik op de vrye dagen buiten de Koorsverheffingen den Lyder des Morgens en 's Avonds een Kelkje van deezen volgenden *Geneeswyn* drinken.

R. Rad. Contrajerv.
Imperator.
Gentian.
Lign. Colubrin. *à unciam ſemis.*
Summitat. Abſinth.
Card. Bened.
Centaur *à man.* ij.
Tartar. Crud. *drachmas duas.*
Infund. in Vino Albo. Gallico. ℔ iiij.
F. Vinum Medicatum.

En

En merke ik, in den beginne eerst by zoodaanig een Koorsige gekoomen zynde, dat de Maag en eerste wegen, met veel taaye Slym en Vuiligheden bezet zyn, welke stoffen de Koorsen geen kleyn voedzel verschaffen, maak ik geen zwaarigheid, my door een ligt *Braakmiddel* eerst wat ruimte te maaken, voor en al eer deeze nu reeds beschreevene Geneezings-wys beginne, waar naa die ook gelukkiger volvoerd word.

Zie daar alwaarde Leezer, een Geneezingswys, waar van ik u durve verzeekeren dat zeer weynig zal missen, ende waar van ik gemeenlyk deeze uitkomsten voor goede voorteekenen neeme, dat namelyk, naa de Lyder de voorgeschreevene Middelen eens, twee ofte driemaalen gebruikt heeft, de Koors datelyk zal veranderen, het zy dan dat de Koude zoo lange als voorheenen niet duurd; ofe dat die zoo heftig niet is, of dat de Koors in tyd verschiet, ende daar een gescheydene ofte bezonkene Pis koomt, ende zig dus allengskens ter geneezinge schikt, naa de welke de Lyder, overmits het Lichaam ten vollen gezuiverd is, niets kwaats meerder te verwagten heeft, gelykerwys dat anders op het te veel ofte ontydig gebruik der *Kina Kina* zonder een genoegzaam voor af gegaane zuiveringe van het lichaam der Zieke lichtelyk volgen wil.

In Kinderen met dit slag van Koorsen be-

behebt, volge ik genoegzaam dezelve Geneezingswys, alleenlyk agt slaande dat de gifte der Geneesmiddelen in minder maar naa redenen van Ouderdom hen toegereykt worden; ofte anders laat ik ze ook wel twee ofte drie maalen des daags met een gewenste uitkomste 10. 15. of 20 druppelen *Spiritus Cornu Cervi* in eenig bekwaam vogt innemen.

XIX.

DE FEBRE HECTICA INFANTUM.

Van de uitteerende Koors der kleyne Kinderen.

T. SYDENHAM.

ZY worden door een naadrukkelyke ofte booven gewoone hitte, met verlaatinge van eetgraagte, en vermaageringe ofte uitteeringe, zoo van het Lighaam als des zelfs uitterlyke Ledemaaten zeer slap, slaauw, en kragteloos.

R. Rha-

R. Rhabarb. Incis. *drachm.* ij.
Cerevis. Tenuis ℔ ij.

Laat dit in een genoegzaam wyde glaaze Flesse gedaan worden, om voor gewoone drank te drinken.

Naa dat dit uitgedronken is, zet men wederom andere twee ponden Bier op dezelvige Rhabarber, ende daar naa nog eens tot de derde reyze.

Ende ingevalle deeze Drank al te sterk Purgeerde, laat 'er als de helft afgeschonken is, aanstonds wederom een ander pond Bier toegedaan worden.

H. BUYZEN.

IN deeze Kindere Ziekte, ziet men de Lydertjes meermaalen dermaaten uitgeteerd, dat de Huid maar over de Beenderen hangd, het Aangezigt is vervallen, de Wangetjes schier weg, de Oogen uitpuilende ofte ingevallen, de Neus spits, ende de Lippen voor uit stekende, zomtyds zyn de Buikjes hard, dog niet opgezwollen,

zom-

zomtyds wat uitgedegen dog niet hard zomtyds hebbenze weynig, dog andere tyd veel te veel Afgang, jaa zoo dat hen al h genuttigde als ontloopt, aan Armtjes e Beentjes ziet men niet veel anders als ee ruime Huid in vouwen over de Beendere hangende.

Is 'er te weynig Afgang, als dan is h Voorſchrift van onzen ervaarenen Schr ver voordeftig; dog anders zullen u d *Alcalia Teſtacea* hier vooren in de Stuipe opgeteld, zekerlyk van meerdere dien zyn, om datze vaſtelyk het zuur verſtom pen, de ſcherpigheden verzagten, end den Afgang maatigen. Anders kan ik u alwaarde Lezer, verzekeren, dat ik d allergewenſte uitkomſten, dikmaal op he gebruik van *Spiritus Corni Cervi* gezien hebbe.

DE XX

X X.

DE FEBRE DEPURATORIA ANNORUM 1661, 62, 63, 64.

Van de zuiverende Koors van de Jaaren 1661, 62, 63, 64.

T. SYDENHAM.

(a) ZOo de Zieke jong is, *doet hem op den Arm Aderlaaten*, ende naa eenige uuren op den zelvigen dag, ofte ook des anderen daags, twee uuren naa een ligt noen-maal, *laat hem een* (b) *Braakdrank*, *uit Infusio Croci Metallorum inneemen*, ende naa een gewenste werkinge van het Braakmiddel geeft aan den Zieken dezen volgenden ofte diergelyken (c) *zagt rust-verwekkenden Geneesdronk*.

(a) Phlebotomia. (b) Emeticum. (c) Paregoricum.

R. Aq. Ceraf. Nigror. *unciam* j. & *femis*.

Epidemic. *unciam semis.*
Laud. Liquid. *gutt.* xvj.
Syrup. Caryophyllor. *drachmam* ij.
F. Haustus.

Van dezen tot op den elfden dag toe, laat hem alle morgens dit volgende (d) Clysteer zetten.

(d) Enema.

R. Decoct. Commun. pro Clystere ℔ j.

(vel Lactis vaccini eandem quantitatem)
Sacchar. Culinar.
Syrup. Violar. à *uncias* ij.
F. Enema.

Naa genoemden dag is het toe te laaten dat de Buik gesllooten blyve, op dat aldus de Koors-stoffe des te eerder gekookt worde of rype, ten welken eynde ook de (e) Hertsterkingen in deeze laatste dagen maatiglyk gebruikt zeer veel helpen; als

(e) Cardiaca.

R. Pulv.

R. Pulv. è Chel. Cancr. Compoſ. *gr.* xiv.
Electuar. de Ovo *ſcrupulum ſemis.*
Syrup. Caryophyllor. *Q. S.*
F. Bolus.

Om, om de agt uuren eens te nemen, ende daar vyf of zes lepelen vol van den volgenden (f) Leſchdrank op te drinken. (f) Julapium.

R. Aq. Lactis. Alexiter.
Ceraſor. Nigror. *a uncias* iij.
Epidemic.
Syrup. Caryophyllor. *a unciam* j.
F. Julapium.

Ofte een anderen dezen gelyk zynde. Als gy deze genezingswys naauwkeurig opgevolgd, ende tot omtrent aan den vyftienden dag gebruikt hebt, zulje (zoo uit een loflyke ſcheydinge in de

Pis, als uit een klaarblykelyke aflaatinge, ofte vermeerderinge aller (g) Toevallen) klaar begrypen, dat het nemen van een gemeene (h) Purgeerdrank tydig is.

(g) Symptomata.

(h) Potio purgans.

Het gebeurdt ondertusschen, ende wel voornaamelyk in oude Lieden, dat naa de Koors genezen, ende het lighaam gezuiverd is, de Lyder niet te min zeer zwak blyft, ende te met door Hoest, als zomtyds ook door Spouwen, een groote menigte van een lymige en taaye Slym-stoffe uitspoud en kwyld. Het welk gebeurende, laat den Zieken *Malagomsche Wyn van een Jaar oud, daar gebraaden brood in te week leyd*, drinken.

(i) Iliaca passio.

Zoo hier een (i) Darmking of Drekbraaken by komt, laat'er

Sal. Absinth. *scrupulum* j.
Succ. Limonum. *cochlear* j.

voorgeschreven worden, om des Mor-

Morgens en 's Avonds in te nemen, ende in de tusschen-tyden laat den Zieken om het half uur eenige Lepelen *Aqua Menthæ Stillatitia sine Saccharo* drinken; ende terwyl deeze dingen dus gedaan worden, bezorgd dat de Lyder onophoudelyk een *levende jonge Hond* aan ofte tegen zyn naakte Buik legge, ende als nu de Pyn met Braakinge naa verloop van twee ofte drie dagen is overgegaan, geef den Zieken

Pilulæ Coch. *drachmam* j.
In Aq. Menth. *Q. S.* dissolut.
F. Haustus.

ondertusschen agt gevende dat de jonge Hond voor het gebruik dezer Pillen niet weggenomen worde.

Om nu een instortinge te verhoeden, moet de Zieke met het gebruik van het voorgezeyde *Water* nog een langen tyd aanhou-

den, ende den Buik met *een dubbele wollen lakense Lap* voor koude bewaaren.

H. BUYZEN.

DE Heer *Sydenham*, in zyne andere werken, *Sectione* I. *Capite* III. IV. *en* V. van de *Febres Epidemicæ* dat is *Algemeene Koorsen* van de Jaaren 1661, 62, 63, en 64, verstaat door *Febres Depuratoriæ* ofte zuiverende Koorsen, die zoorten, als ze ter dier tyd grasseerden, zoo wel *Geduurige* als *Afgaande*, met hunne bygaande toevallen, die hy nog eens verhaalt *Sectione* V. *Capite* VI. *De Anacephalæosi* of Beknopt Herhaal; maar naademaal wy nu met hem reeds de Afgaande Koorsen met hunne Toevallen beschouwt hebben, ende Hy de Geduurige als de voornaamste aanmerkt; zullen wy die, uit Hem, zoo als hy ze gevonden heeft, *Sectione* I. *Cap.* III. aldus beschryven. *De Zieke was meermaalen zyn verstand niet machtig, hy Braakte, de Tong was droog en zwart, daar bevont zich een geheele en schielyke neerslachtigheyt van krachten, en droogte van de uitwendige deelen, de Pis was allenthalve dik, ofte ook dun, alle beyde een kenmerk van raauwheyt. In het dalen der Ziekte voegde zich'er een Buikloop by, ten waare dan dat de Geneesmeester die in het begin stuytede, want anders wierd hier door de*

de Ziekte wederom opgewakkerd, en duurde des te langer: daar zy anders door zig zelve ofte haar eygenen aard, naauwlyks over den 14. ofte 21. dag volduurde, in welke tyd, na 'er een Zweet was doorgebrooken, ofte liever een zagte doorwaazemende vogtigheyt, de Ziekte wierde afgescheyden; zonder dat 'er alvoorens teekenen van kookinge in ae Pis voor afgegaan waren, het welke die tyd met allen veelgebeurde. Ook kwaamen 'er dikwils nog andere Toevallen, zoo meenigmaal deeze Ziekte niet behoorlyk of min ervaren behandelt wierde.

Hoewel deeze Koors op die tyd als ze de Heer *Sydenham* beschryft, te *Londen* zeer gemeen was, ofte doorgaans in zwang ging. Zoo twyffele ik echter niet of de ervaarene Genees-heer zal my toestaan, dat ze schier in alle tyden ende alle Jaar-getyden, hoewel de eene tyd meer als d'andere, maar echter wel meest in het Voor-Jaar, Nazoomer, ende in den Herfst voorkoomt, hebbende zomtyds de eene ende op andere tyden andere Toevallen, ofte niet, of zwaarder, waar by men ook nog een verscheydenheyd tusschen den een en anderen Lyder ziet, hoewel doorgaans de Koors die myns eragtens te regt *Depuratoria* ofte *Lighaam-zuiverende* mag genoemd worden, zig meest-tyds in naavolgende wyze opdoet.

Voor af voeld al meest-tyds de Lyder een traag en lusteloosheyt door zyn geheele lighaam, daar na krygt hy min ofte meer eenige koude, of

rillingen, voorts geraakt hy geheel ofte ten minsten het meerdere gedeelte van den tyd te Bed, de Koors word heet en geduurig, of zoo die al aflaat, verheftze zig aanstonds weder, de Tong ziet wit ofte is ook wel bruinagtig beslagen, de Dorst gemeenlyk groot, ende de Kragten klyn, gestadig is hy Brandig, dog uitwendig over zyn lighaam dor of droog, in den beginne als de Koors-stoffe nog niet gerypt is, staat de Pis met die der Gezonde gelyk, of is helder en klaar, daar na word zy Brandig, Rood, ende van een zware Zwavelagtige reuk, makende door het staan een Dik, Rooden zwaar grond-bezinkzel, het welke met'er tyd witter en ligtdryvender word, en eyndelyk ophoud en verdwynt, ondertusschen geraakt de Zieke aan het zweeten, word gestadig vochtiger over zyn lighaam, en krygt verminderinge van Dorst, het Slym op de Tong word losser en valt af; een waar bewys dat de Koors-stoffe rypt, ryp geworden zynde zig door de opene wegen afscheydet, ende aldus geraakt de Zieke eyndelyk van zyne Slym-gallige Koors-stoffe geneezen.

Terwyl zig nu de zaaken dus toedraagen, overkomen de Lyder ook zomtyds Toevallen, als Hoofdpyn, Ydelhoofdigheyd, Pyn voor het Hert, en in de Lendenen, Braakinge, Hik, Sprouw, enz. dog dit en volgt niet altyd, nog in alle.

Zoo in den beginne de Hitte en Brand daatelyk groot is, is het dienstig een *Ader te laten*, anders vinde ik hier in geen groote noodzaakelykheyd.

En

Ende vind men dat de eerſte wegen met een taaye Slym- en Gal-ſtoffe bezet zyn, kan men met groote nuttigheyd een *Vomitorium* of *Braakmiddel* geven, waar toe onze geleerde en ervaarene Schryver de *Infuſio Croci Matallorum* aanpryſt, ende *Martinus Rulandus* die zoo in deeze als andere Koorſen, met zyn *Aqua Benedicta* zeer gereed is, betuygd, daar meenigte van Lyderen door geholpen te hebben; maar wyl hy van de bereydinge des zelfs niet anders zegt, als dat men van zyn *Crocus Metallorum* de groote van een erft zal nemen, ende weken dat een nacht, ofte des noods zynde kooken het in Water, Wyn, Bier ofte Mede. Van welke vocht hy den Lyder warm ofte kout, van een halve tot twee oncen laat drinken, noemende dit zyn *Aqua Benedicta*, luſt het ons alwaarde Lezer voor de weetgierige, die het onbekent mogt zyn des zelfs volkomene bereydinge, achtervolgens de Beſchryvinge van *Johannes Franciscus Viganus van Verona*, in zyn *Medulla Chemiæ* ofte *Merg der Sebryfkonſt* aldus hier in voegen.

R. Nitri.
Antimonii. *a partes æquales. Q. P.*

Contunde ea ad Pulverum ſubtiliſſimum & incende hunc Pulverum, Pruna vel carbone ignito, donec propter Colorem, ſibi acquirit nomen *Hepatis Antimonii*, deinde.

R. Hujus Hepatis Antimonii. *unciam* j.
Cinamomi. *unciam semis.*
Aq. Card. Benedicti. ℔ iij.
F. Post debitam digestionem.
Aqua Benedicta vera Rulandi.

Ende wie gemelde *Rulandus* voor zoo verre als Hy het in zyne Schriften heeft bekent gemaakt, gelieve naa te slaan, kan hem daar over in het *vyfde Hondert-tal, de 95. Geneezinge van zyne Curationes Empiricæ* of *Proefkundige Geneezingen* in zien.

Ik voor my volge deeze Genezingswyzen, zelden anders, als om dringende noodzaakelykheden op, maar zoeke liever door een zagte *Zweetinge* de Koors stoffe tot haare rypte, ende zoo voorts tot afscheydinge door de opene wegen te brengen, het welk doorgaans met minder geweld, ende meerder nut, voor de Zieke geschiet.

Om de Koors-stoffe tot haare behoorlyke rypwordinge te brengen, gebruike ik deeze ofte diergelyke Mengelinge.

R. Aq. Card. Bened. *uncias* viij.
Ocul. Cancr. *drachmam* j.
Corall. Rubr. *pp.*
Antim. Diaphor. *a drachmam semis,*
Laud. Opiat *grana* ij.
Theriac. Venet. *drachmam* j.
Syrup. Card. Bened. *uncias* ij.
F. Mixtura.

Hier

Hier van laat ik den Zieken om de twee ofte drie uuren twee Lepelen gebruiken, waar op gewoonlyk een Zweet volgt, hier naa word men gewaar, dat het *Slym* op de Tong loſſer word, ende het *Water* root ziet, krygende een zwaare Zwaavelagtige reuk, gevolgt van een root ofte orange agtig dik *Gront-bezinkzel*, een bewys dat de ſtoffe rypt ende zig begint af te ſcheyden.

Gevalt het nu dat de Lyder door te ſterk Zweten, ofte te veel broeyen, te merkelyk verzwakt, ofte zig anders de ſtoffe te veel na boven wend, ende een Ydelhoofdigheyd of zoorte van dien veroorzaakt, verandere ik van Geneesmiddelen op dusdaanig een wyze.

R. Aq. Plantagin. *uncias* x.
Sul. Prunel. *drachmas* ij.
Julap. Roſac. *uncias* ij.
F. Julapium.

Of

R. Aq. Hordei. ℔ ij.
Nitr. Puriſſ. *unciam ſemis.*
Syrup. Limon. *unciam* j.
Julap. Roſar. *nucias* ij.
F. Julapium.

Hier van laat ik den Lyder naa vereys van zaaken, weynig ofte dikmaal eenige Lepelen, een Thee-kopje ofte Glaasje vol ne-

nemen, waar naa ik my gemeenlyk wel by bevinde, de Zieke word verkwikt, ende de *Rood* en *Brandigheyt* van de *Pis* vergaat, het *Grontbezinkzel* word allengskens *Wit*, *luchtiger* en *vermindert*, ende de prikkelende deeltjes van het *Sal Prunellæ* ofte *Nitrum* veroorzaaken al zoetjes een *Afgang*; zoo dog de Lyder te hardlyvig is, het geen in den beginne al meest gebeurt, ofte anders ook wel door te veel Zweeten wil veroorzaakt worden.

Ende ondervind ik, dat de Lyder niet tegenstaande het gebruik van de voorschrevene *Leschdranken* egter nog te lang een geslooten Lighaam behoud, daar het ondertusschen zeker is, daar de gerypte ende nu ter afscheydinge bekwaame Koors-stoffe zig door haare ontruiminge met den *Afgang* in eene dag meerder verligtinge zal toebrengen, als langs de Water weg misschien in een geheele Week, als dan schryve ik de zoodaanige een Buikzuiverend middel voor, ende wel op deeze wyze.

R. Extract. Cathol.
Aloës Lucid. *a scrupulum semis.*
F. Pilulæ No vij. Deaurentur.

Of

R. Aq. Fœnicul. *unciam* j.
Aloës Lucid. *drachmam semis ad drachmam* j. *& semis.*
Julap. Rosar *unciam* j
F. Haustus.

Is

Is hy wat zwak; ende ik vreeze dat ook de zagte *Buikzuiveringe* hinderlyk zyn mogte, laat ik hem wat *Manna*, *Pulpa Cassiæ* enz. gebruiken, ofte anders ook wel om de twee ofte drie uuren een of twee Lepelen van het *Elixyr Anglicanum* ofte *Engels Elixyr* tot dat hy afgaat, nemen, waar van my de Geleerde en Ervaarene Heer *Jacobus van Zanten*, *Medicinæ Doctor* alhier de waare beschryvinge agtervolgende *Doctor Daffi* de uitvinder hier van aldus heeft gelieven mede te deelen.

R. Rad. Enul. Campan.
Liquirit. Ras.
Semin. Anis.
Coriandr.
Rasur. Lign. Sanct. *uncias* ij.
Rhei. Elect.
Semin. Petroselin. Macedon.
Fœnicul. *a unciam* j.
Senn. Mundat. *uncias* iv.
Passul. Exacinatar ℔ j.
Spirit. Vin. vel Vin. Canarin. *pint* vj.
Macerentur in Sole per v. vel vj. dies.
F. Elixyr Salutis Anglicanum.
Verum. Doctoris *Daffi*.

Dit is dus myne Geneezingswys, waar mede doorgaans bevinde, dat de Koorsstoffe eerst raauw ende ongekookt kan doen-

ry-

rypen, ryp geworden zynde, dog te sterk broeyende, maatigen, gemaatigd wezende, door de gewoone wegen van ontlastinge uitdryven, tot dat 'er de Lyder ten eenemaal van gezuiverd is, verschynzelen die, uit de raauwe Pis daar naa gekookte dog roode en dik Slym gallige ende dan wederom geele met een witte en luchtige zettinge, te gelyk met af-slytinge van het Slym der Tonge, verminderinge van Dorst, aflaatinge der Koors, aangroeyinge van eetlust en Krachten, tot aan des Lyders volkoomene genezinge, blyken. Ende ingevalle hier toevallen van Hoofd- of Buikpynen, Onrust, Hertkloppingen, Flaauwtens, Hik, Sprouw, enz. mogten by koomen, kan een ervaarene zyne voorschriften ligtelyk daar na schikken.

X X I.

DE FEBRE ERYSIPELATOSA.

Van de Roos-koors, de de Roos en Bel-roos.

T. SYDENHAM.

DAar is geen deel van het Lighaam vry, maar voornamelyk zweld het Aangezigt, is pynlyk, ende word zeer rood: daar koomen kleyne ende in groote menigte te zaam gedrongene (a) *Puistjes*, die dikmaal in blaasjes verdwynen, welke over het Voorhoofd en Hooft voortkruipen, de Oogen worden met een Zwellinge bedekt ende verdonkerd, ende daar zyn koude Rillingen, Schuddinge ende de overige teekenen van Koors. In een andere zoort deezer Ziekte, is 'er naa de

(a) Pustulæ.

Ly-

Lyder verdunnende Vogten gedronken heeft een *kleyn Koorsje*, met *Puisjes* als of ze van Brandenetelen gesteken waaren, die aanstonds wederom verdwynende, en zig onder de huit op de wyze van Builtjes ofte Gezwelletjes, verbergende, geweldig jeuken, ende gekroud zynde, wederom verschynen. Nog is 'er een ander slag van uitbottinge van Puisten, welke wel meest de Borst bezet, namelyk een, die een breede vlek maakt, ende naauwlyks door de huit uitbot, maar jeukrig is, en met geele schobbetjes overdekt word, die, wanneerze groeyd, bevind zig de Lyder wel, maar wederom verdwynende, werd hy een weynigje Ziek; de Pis is hier troebel of beroerd en geel. Dit zoort word met dezelvigeGeneesmiddelen, die men in (b) *de onverdraagelyke Jeukte* gebruikt geholpen; de Lyder gebruike hier

(b) Pruritus ferinus.

Wyn,

Wyn, met zagt voedzaam Vlees.

Laat tot IX. ofte X. onzen *Bloed* uit den *Arm gelaaten* worden, ende daags daar aan de Lyder een *gemeene Purgeer-drank inneemen.*

R. Rad. Alth.
Lilior. *a unciam* j.
Herb. Malv.
Verbaſc.
Flor. Sambuc.
Chamæmel.
Summitat Melilot.
Hyperic.
Centaur. Minor. *a manipulum* j.
Semin. Lini.
Fœnugræc. *a unciam ſemis.*
Coq. S. Q. Aq. ad ℔ iij. Coletur Liquor. & tempore uſus adde ſingulis libris Decocti. *Spiritus Vini. uncias duas.*

Laat ook het beledigde deel

 twee

(c) Panni lanci. (d) De coctum. twee maalen des daags met (c) wolle Lakenſe-lappen, in het voor- ſchreven (d) Afziedzel nat gemaakt en wederom uitgewrongen, warm geſtoofd worden, ende naa de ſtoovinge maak het nat met de- (e) Mixtura. ze volgende (e) Mengelinge.

R. Spirit. Vini. ℔ *ſemis.*
Theriac. Andromach. *un-cias* ij.
Piper Long. Pulverat.
Caryophyllor. Pulverat. *a-drachmas* ij.
F. Mixtura.

(f) Charta Emporetica Maakt hier een (f) *Klad-papier* in nat, en leg het rondom het be- ledigde deel henen.

Ingevalle de Ziekte op de eerſte (g) Vena Sectio. (g) Aderlaatinge niet wykt, zoo herhaal die: ende dan nog niet overgaande, laatze nog twee rey- zen vernieuwt worden, wagtende elken maal een dag tuſſchen bey- den.

Op

Op de dagen als men geen Aderlaat, moet men een (h) *Clysteer* uit *zoete Melk en Viole Syroop*, (i) *verkoelende Amandel-melk*, ende een (k) *verkoelende Lesch-drank* voorschryven.

(h) Enema.
(i) Emulsio Refrigerans.
(k) Julepium Refrigerans.

H. BUYZEN.

HOewel het genoegzaam een algemeenen regel schynt te zyn, dat men in zommige *Ontsteekingen* ofte *Ziektens met Ontsteekingen* moet, maar in alle mag *Aderlaten*, zoo koomt het my egter niet voor dat het in de enkele *Bel-roos* noodzaakelyk is, immers durve ik zeggen hier niet in *Holland*, een reden waarom ik het ook niet doe, zynde door veelvoudige gevallen van desselfs onnoodzaakelykheyt zeer wel verzekert.

De *Geneeszingswys* waar by, ik stouthertig durf zeggen, dat my met de allergewenste uitslagen zeer wel bevinde, is, in opzigt van het inwendige, deeze.

Zoo de Lyder *hardlyvig* ofte in eenige tyd niet of zeer weynig *afgeweest* is, laat ik hem eens zagtelyk *Purgeren*, zonder de minste vrees te maaken, dat hier door de reeds uitgezette *Roos-stoffe* naa binnen (gelyk men het noemd) zal getrokken worden,

den, het welke egter zoude gebeuren, indien de Lyder te lang al te loslyvig was, hoewel nog meerder, wanneer hy uiterlyk te veel koude hadde, maar deeze dingen niet zynde, zul je door een zagt open lighaam veel scherpe en broeyende Roos-stoffe afleyden.

Is 'er een sterke *Koors*, *Hoofdpyn*, ofte ontlastet zig veel scherp *Water* ofte *Weystoffe* uit de Oogen, ziet de *Pis* rood en brandig, laat ik den Lyder een *Leschdrank* op navolgende wyze bereyd, gebruiken.

R. Aq. Plantag. *uncias* x.
Sal. Prunel. *drachmas* ij.
Laud. Opiat *grana* ij.
Julap. Rosar. *uncias* ij.
F. Julapium.

Of

R. A. Hord ℔ ij.
Nitr. Purificat. *unciam semis.*
Syrup. Limon. *unciam* j.
Julap. Rosar. *uncias* ij.
F. Julapium.

Om 'er naa vereys van zaaken van te gebruiken: ook laate ik hem wel een *Amandeldrank*, zoo als in de Zydewee zal beschreven worden daaglyks drinken.

Vinde ik het Lighaam te zeer *verkout*, de *Pols* kleyn, de *Pis* bleek, raauw wit en dik, beletzelen waar door de *Roos* wel in haare geboorte zynde, dog niet genoegzaam doorzet,

zetten kan, geve ik aan den Lyder deeze ofte diergelyke veranderende *Mengelinge.*

R. Aq. Card. Bened. *uncias* viij.
Ocul. Cancror. *drachmam* j.
Corall. Rubr. *pp.*
Antim. Diaphor. *a drachm. semis.*
Laud. Opiat *grana* ij.
Theriac. Venet. *drachmas* ij.
Syrup. Card. Bened. *uncias* ij.
F. Mixtura.

Als de Lyder hier om de twee ofte drie uuren twee Lepelen vol van neemt, zal hy zagtjes of genoegzaam Zweeten, ende de Bel-roos onverhindert genoeg opkomen.

Uitwendig laate ik de door Roos beledigde delen, het zy, dat wel meest gebeurt, het Aangezigt, dog anders Hooft, Nek, Schouderen, of Borst met schoone doeken in *Fransche Wyn* nat gemaakt overdekken, die t'elkens als zy droog zyn, wederom ververst en nat gemaakt moeten worden.

Vinde ik nu de enkele *Wyn* nog niet kragtig genoeg, laat ik die dus bereyden.

R. Vin. Alb. Gallic. ℔ ij.
Sacchar. Saturn. *drachmas* ij.
F. Fotus Albus.

Gebeurt het dat de Lyder geen *Wyn* verdragen kan, het geen dog zelden voorvalt, als dan.

R. Aq. Plantag. ℔ ij.
Sach. Saturn. *drachmas* ij.
F. Fotus.

Het gebruik als het voorige.

Of overdek ook het Aangezigt, met Doeken nat gemaakt in *Roode-wyn*, *Vin de Potaque*, ofte *Wyn de Graaf* genoemt, ende gy zult zelden een andere als gewenste uitkomste hebben.

Andere overdekken ook het beledigde deel met *Tarwen Meel, Doeken met Spaansche Zeep bestreken*, ofte een Zalfje uit *Raap-Olie en Was* bereyt, middelen die mede goed zyn, dog ik heb'er my nimmermeer zoo wel by bevonden, als by de boven voorgeschrevene.

In de andere zoorten van *Roos* ofte ook *Ontsteekingen* die of op zig zelve uitwendig alleen verschynen, ofte ook Toevallen van Drukkingen, Kneuzingen, Wonden, Gezwellen, Verzweringen, en zoo voorts zyn. Ende die zig op Armen, Beenen, Dyen, Borst, enz. zien laaten, daar voor heeft de Konst ook onderscheydene *Middelen*, waar van we U Lezer alhier mene ik wel de voornaamste, waar mede gy als wonderen doen kond, ende by velen voor geheymen geagt zyn, of nog gehouden worden, open ende gulhertig mede delen.

R. Litargyr. Aur.
Cerussæ *a uncias* ij.

Acet.

Acet. Optium. ℔ jv.
Aq. Pluvial. ℔ vj.
Coq. ad dimidiam partem,
F. Fotus.

Laat hier doeken in nat gemaakt, ende opgeleyt worden Hier mede hebbe ik verscheydene maalen de zwaarste *Roos* of *Ontsteekingen*, die tot het *Gangreneeren* of verstervem waaren, genezen. Ende zelden zal het gebeuren, of gy zult naa het twee, drie ofte viermaalen opgeleyt te hebben, zien, dat het beledigde deel zal verdunnen, verbleken, ende, als gy 'er uwe hand op legt, lange zoo heet of brandig, als voorhenen niet meer wezen.

Wil dit nu nog niet naar wens, zie daar dan, het *Aqua Cærulea* of *Blaauw Water*, genoegzaam onvergelykelyk.

R. Calcis Vivæ *uncias* ij.

Macerentur per tria nychthemera in Aquæ Pluvialis ℔ x. sæpius agitando, postea, Calce fundum petente, effunde Aquam, in pelluvium cupreum, & adde.

Sal Armoniac. *unciam semis.*
Camphur. *drachmas* ij.

Iterum maceretur hoc in vase vel pelluvio cupreo prædicto, nychthemeri spatio, deinde percute sive flagella hanc Aquam una

 vel

vel pluribus virgis Cupreis, donec Aqua hæc prædicta sibi acquirat Colorem cæruleum, & usui conserva.

Aquam Cæruleam.

Dit is een zeer heerlyk Middel in allerhande zoorten van *Ontsteekingen*, ende een uitmuntend *Collyrium* in de *Ophthalmia*, *Suffusio*, *Cataracta* ende andere Oog-ziektens.

Daar is nog een andere ende eenvoudiger bereydinge van de *Calx Viva*, wonderlyk goet in de *Ontsteekingen*, ende by vele onder de Chyrurgyns, ofte Wont-helers voor een geheym gehouden, welke enkelyk deeze is.

R. Calcis Vivæ. man. j vel Q. S.
Coq. ex Aq. Pluviali. Q. S. ad mensuram Calcis.
F. Fotus.

Dit moet aanstonds gebruikt, ende t'elkensververst worden.

De Moer van *Roode Wyn*, doet ook wonderen in de Ontsteekingen.

Vele houden in allerhande zoorten van *Ontsteekingen*, zeer veel van dit *Blaauw Zalfje*.

R. Litargyr. Aur. ℔ *semis*.
Ol. Olivar ℔ ij.
Ceræ Flav. ℔ j. *vel Q. S.*

Cæ-

Cærulei of Blaauwzel *uncias* ij.
F. S. A. Emplastrum seu Unguentum.

Daar zyn ook nog andere wyzen van bereydingen, hoewel deeze is de eenvoudigste en voornaamste.

Maar zie hier de bereydinge van een Zalf of Balzem, zoo als die Doctor en Chirurgyn *Johannes Neuman* in gebruik heeft, van een voortreffelyke uitwerkinge.

R. Litargyr. Aur. Pulverat.
Minii. *aꝭ* j.

Giet hier op viij. Pinten *Aceti vini Optimi*, ende laat het te zaamen tot op de helft kooken, daar na zyg het door een Klad-papier, en damp het overige vogt uit, tot de dikte van Pillen, zoo hebt gy het zoo genoemde *Oleum Saturni Durum*.

R. Olei. Hujus Saturni Duri. *uncias* iiij.
Olei. Olivar. Rapar. *a uncias* vj.
Ceræ Flav. *uncias* iij.

Mengeltze op een zagt vuurtje tot de bestaanlykheyt van een Balzem.

Zy doet wonder in alle Ontsteekingen, ende inzonderheyd den Oogen goet.

Belangende voorts het *inwendige* ter genezinge van de *Ontsteekingen* dienende, daar in gedraag ik my als booven in de

Bel-roos beschreven hebbe, alleenlyk acht gevende, dat zoo de Ontstekingen lang duuren, ende zwaar zyn, den Lyder wel eens meerder doe *Purgeeren*, ende om het Galagtige dat zig'er onder mengelt *Sulphuratæ* laate gebruiken.

XXII.

DE FEBRE PESTILENTIALI 1665, & 66.

Van de Pest-Koors in de Jaren 1665, en 66.

T. SYDENHAM.

(a) Venæ sectio.

NAa een (a) *Aderlaatinge* die men in het Bed doen moet, laat de Zieke wel ter deeg toegedekt worden, ende ook zyn Hooft van agteren in een Dek-kleed gewonden ofte gelegd worden, ende ingevalle hy geen (b) Braakinge onderhevig is, geeft aan hem dit ofte diergelyk krachtig (c) *Zweetmiddel.*

(b) Vomitus.

(c) Hydroticum.

R. The-

R. Theriac. Andromach.
drachmam semis.
Electuar. de Ovo. *scrupulum* j.
Pulv. e Chelis Cancr.
Compos. *gr.* xij.
Coccinell. *grana* viij.
Croci. *grana* iiij.
Spec. Kermes. Q.S.
F. Bolus.

Om, alle zes uuren eens in te nemen, ende daar dan zes Lepelen vol van den volgenden (d) *Lesch-drank* op te drinken. (d) Julapium.

R. Aq. Card. Bened.
Scordii. Composit. *a uncias* jv.
Aq. Theriac. Stillat. *uncias* ij.
Syrup. Caryophyllor. *unciam* j.
F. Julapium.

Ende indien 'er een (e) Braakin- (e) Vomitis.
ge-

ge by is, wagt zoo lange met u kragtige of tegengiftig [f] *Zweet-middel*, tot dat het Zweet alleen, door het gewigt van Bed-dek-klederen, begint door te breken, ende laat ook het Aangezigt, om des te beter te Zweten, overdekt worden.

[f] Hydroticum.

Naa nu de (g) *Doorwaazeminge* begonnen heeft, laat de Zieke by beurte, Melk en Bier onder elkanderen gemengd, ofte liever (h) *Bier-melk* met *Salie* opgekookt ofte ook *Bier* daar een weynigje *Foelie* in opgekookt is, een Etmaal ofte 24. uuren lang, drinken; ook is het geoorloft, onder het Zweten, den Zieken met versterkende Vlees-soppen te verfrisschen.

(g) Diaphoresis.

(h) Zythogala.

Maar als 'er alrede een (i) *Pestbuil* of *Gezwel* gebooren ofte te voorschyn gekomen was, hebbe ik my onthouden van een *Ader* te openen. Naa nu de Lyder 24. uu-

(i) Tumor.

uuren lang gezweet heeft, ende zig nog te Bed houdende, moet hy zig wel naauw voor koude wagten, hoewel het hem mag toegelaaten worden, naa dat het Zweet van zelve opgedroogd is, een schoon Hemd aan te doen, maar al wat hy drinkt moet warm zyn, ook moet hy met het gebruik van de (k) *Bier-melk* met *Salie* opgekookt voort vaaren, ende des anderen daags morgens een gemeene (l) *Purgeerdronk* innemen. (k) Zythogala. (l) Potio purgans.

De Jaaren 1667, 1668. brogten een (m) *Pok-koors* ofte Koors met Kindere Pokjes voort. (m) Febris variolosa.

In de Jaaren 1669, 70, 71, 72. was 'er een (n) *Roodeloop-koors.* (n) Febris Dysenterica.

Ende in de Jaaren 1673, 74, 75. hadden we een (o) *Slaap-koors.* (o) Febris Comatosæ.

Ik raake de Genezingen dezer Koorsen niet aan, om dat meyne, die volgende Genezingswys van de Koors 1685. enz. beschreven, konnen genezen worden.

H. BUY-

H. BUYZEN.

DE gestalte der *Pest-koors* waar van ons de geleerde *Schryver* hier de Genezings-wys beschryft, verhaalt ons de Heer *Sydenham* in zyne andere werken. *Sectione* II. *Capite* II. *de Febre Pestilentiali & Peste*, dat zig aldus toedroeg.

De eerste Aanval was by na stantvastig ofte altoos; met een rillinge, en koude, gelykerwys de overvallen der Afgaande Koorsen, vergezelschapt. Hier op volgden aanstonds onregelmatige Brakingen, met een pyn voor het Hert, (niet anders of de Lyder in een Wyn-pers gedrukt wierde) Een heete Koors, met een Συνδρομὴ *of zamenloop van alle desselfs gewoonlyke toevallen vermoeyde de Zieken onophoudelyk, ter tyd toe, dat of zelve de dood, ofte anders een heylzame door-braak van een* Bubo (*Lasch-gezwel*) *ofte* Parotis (*Gezwel achter de Ooren*,) *die de ziekte-stoffe na buitenwaarts afdroeg, ende alzoo den Lyderen van een allerdroevigste gevaar bevryde, zig op dede. Het gebeurde echter zelden, dat deeze Ziekte de Lyderen zonder eenig voorgevoelen van Koors overviel, ofte de Menschen onvoorziens uit het leeven wegrukte, neen maar zy wierden door* Purpere Vlekken, *ook als zy nog voor gezont gingen, allenthalven uitbottende, als door voorgezanten van hun tegenwoordig, doodsgevaar verwittigt.*

Uit de beschryvinge deezer *Pest-Koors*, als in het algemeen *Pest-Koorsen*, ook met

wat

wat Toevalen die mogten vergezelschapt zyn, is lichtelyk te zien dat 'er ontlastinge van de kwaadaardige stoffe vereyst wierd, maar de wegen waar door, ende hoedaanig die te bevorderen, daar in zyn het de Schryveren niet eens. Zommige tot welkers bende onzen *Schryver* behoord, *als Ludovicus Mercatus*, *Johannes Costæus*, *Nicolaas Massa*, *Ludovicus Septalius*, *Trincavellius*, *Forestus*, *Mercurialis*, *Altomarus*, *Paschalius*, *Andernacus*, *Pereda*, *Zacutus Lusitanus*, *Fonseca*, *Leonardus Botallus* enz. stellen hier toe het *Aderlaaten* een van de noodzaakelykste te zyn, als het, naamelyk gelyk ook onze *Schryver* in zyne *Werken*, *Sectione* 11. *Capite* 11. beweerd vrymoedig in een groote ruimte, en niet spaarzaam, (want dan zoude het schaadelyk, jaa zomtyds doodlyk konnen zyn,) gedaan word. Maar andere Geleerde en zeer Ervaarene Mannen, die in Pest-tyden gedient ende op hunne Lyderen wel naauwzigtig acht gegeeven hebben, als *Diemerbroek*, *Zwingerus*, *Deuzingh*, *Barbette*, en andere zeggen ende waarschouwen ons, als door ervaaringe onderwezen zynde, dat het Aderlaaten in Pest en Pest Koorsen van een uiterste gevaar, jaa doodlyk is, ende de Heer *Diemerbroek* betuygd ondervonden te hebben in de Pest-tyd in deeze Landen van het Jaar 1636. dat alle die de Pest hadden en Adergelaaten wierden, tot een toe het besturven, die andere Ziek-

tens

tens onderhevig waren kregen naa een Laatinge de Peſt, jaa gezonde die het, zoo zy meenden uit een voorverhoedinge deden, wierde niet lange naa de Aderlaatinge met de Peſt bevangen.

Dit dus ingevolge van de Ervaarenheyd hebbende aangemerkt, laat ons eens naader gaan inzien, welkers ſtellingen meerder met de rede over een ſtemmen.

Alle *Aderlaatingen* die gedaan worden, ſteunen genoegzaam zoo by oudere als jongere Genees-heeren op deeze vierderley redenen en inzigten.

1. Om de veelheyd van het *Bloed* (*Plethora*) te verminderen, ten eynde de natuur van des zelfs overtolligheyd ontlaſt, ende de ingeboorne warmte voor verſtikkinge bewaard worde.

2. Om het *Bloed*, ende de daar onder gemengde Vogten terug te trekken (*Revelleren*) als die te zeer naa eenig beledigd deel vloeyende, de genezinge daar van koomen te beletten.

3. Om het *Bloed* dat alrede in eenig beledigd deel geſchooten, maar daar nog niet ten eenemaal vaſt, ofte buiten de Aderen is, af te leyden. (*Deriveeren*)

4. Om het *Bloed* te verkoelen, als de brand, broeyinge, ofte perſſinge des zelfs zoo groot is, dat die door verkoelende Middelen of niet, ofte niet tydig genoeg kan gebluſt worden. *Barbette de Venæ Sectione.*

Hoe

Hoeverre nu een van deeze redenen doorgaat, om in de Bluts, Pest-Koorsen, en de Pest, als ze gelyke allerhande zoorten van Koorsen, met dewelke eenige kwaadaardigheyd ondermengeld is, toegepast te konnen worden, laat ik mynen verstandigen en ervaarenen Leezer oordeelen. Te meer houde ik het voorzeker, dat een voorzigtig en gemoedelyke Genees-heer zig wel zal wagten, om als hy ziet, dat de natuur by wyze van een *Metastasis* ofte *Overstortinge* van de Ziekte-stoffe in het een ofte andere deel, ende aldaar reeds een Zwellinge, Etterbuil enz. gemaakt heeft, die op het rypen en doorbreken staat, zonder gewichtige redenen, hem wegens andere Toevallen voorkomende, geen ontlastingen als van *Aderlaten* ofte *Purgeeren*, waar door de Ziekte-stoffe rugwaarts, van af den omtrek naa het middel-punt geleyd word, zal maaken. Ende alzoo de Natuur in haare werkinge, tot nadeel van den Lyder, hinderlyk zyn. Nu is het hier zoo mede gelegen, want de natuur het zy in het uitzetten van *Vlekken* ofte *Pest-builen*, bewyst datze zig zelve als by wyze van *Overstortinge* ofte *Raminge* langs deeze wegen van het kwaade zoekt te ontlasten, waar in men haar geenzins hinderlyk mag wezen. Voorts te besluiten, in dit slag van Koorsen is een mindere ofte meerdere *bedervinge* van het Bloed en bygevoegde Vogten (*Cacochymia*) ende daarom moet men Aderlaaten, ten eynde het verdorvene mag af-

getapt worden, is zoo dwaas, dat het myn bedenkens geen beantwoordinge waardig is. Wy besluiten dan, met onze grootte en ervaarene Mannen, dat men het voor al tot geen regel in de Genees-konst maake, in kwaadaardige Ziektens, Kindere Pokjes, Mazelen, Bluts-, Pest en Pest-Koorsen Ader te laaten.

Het geen hier van het Aderlaaten gezegt is, passen we ook toe op het *Purgeeren*, ende inzonderheyd het ontydige; want hier door word ook gewisselyk de Ziekte-stoffe van af den omtrek binnewaarts gevoerd. Best is het zulke Lyderen vier, vyf, als was het ses jaa agt dagen zonder Afgang te laaten leggen, wel verzekerd zynde dat de Natuur, indien ze zig langs deeze weg zoekt te ontlasten, die ook wel zal bevorderen, ofte ten minsten trachten te bevorderen, het geen u de perssinge tot Afgang, die de Lyder gevoelt dan wel zal aanwyzen, als wanneer het tyds genoeg is, om de Natuur, alwaar ze uit zig zelve gebreekig mogt wezen, door de konst te hulpe te koomen.

De beste en veyligste *Geneezingswys* in deeze Koorsen, is de kwaade en bedorvene Ziekte-stoffe door *Tegengiftige* ende *Zweetverwekkende Middelen* te doen verbeteren, rypen, ende buitenwaarts naar de Huid uit te dryven. Hier door zal de Lyder best verligt, ende deslelfs Bloed in zyn verband hersteld worden, men kan daar

toe

toe onderscheydene bereydingen uit naastvolgende bygevoegde *Genees-stoffe*, die ik meen in deeze Ziekte wel de voornaamste te zyn, opmaaken.

Radices *Galangæ*, *Gentianæ*, *Scorzoneræ*, *Zedoariæ*, *Petasitidis*, *Imperatoriæ*, *Chinæ*, *Salsæ Parillæ*, Folia *Rutæ*, *Salviæ*, *Scordii*, *Cardus Benedicti*, *Absinthii*, Flores *Boraginis*, *Violarum*, *Rosarum*, *Calendulæ*, *Hyperici*, Semina *Citri*, *Arantii*, *Anisi*, *Coriandri*, Fructus, *Poma Citri*, *Arantia*, *Nuces Juglandes*, *Cerasa Acida*, *Granata Acida & Ribes*, Aromata, *Cinnamomum*, *Culilabanum*, *Macer*, *Nux Moschata*, *Cardamomum*, Animalia corumve partes. *Cornu Cervi*; *Unicornu*, *Lapis Bezoar Orientalis & Occidentalis*, *Lapis Porci Indici*, *seu ex Insula Borneo*, *Pedro del Porco dictus*, *Ebur*, *Castoreum*, Lapides & Terræ prætiosæ. *Margaritæ*, *Corallia*, *Bolus Armena*, *Terra Lemnia & Sigillata*, Sal *Commune Absinthii*, *Scordii*, *Cardui Benedicti*, *Prunellæ*, Præparata Composita. *Tartarus Vitriolatus*, *Theriaca Andromachi*, *Mithridatium Damocratis*, *Diascordium Fracastorii*, *Confectio Alkermes*, *Hyacynthorum*, *Conservæ Melissæ*, *Menthæ*, *Borraginis & Citri*.

Daar is nog een andere zoort van Koors deeze zeer naa by koomende, die men *Febris Putrida* of *Rotte Koors* noemd, om dat in de zelve de Stand ofte Mengelinge van het Bloed, ook waarlyk geschift, losgemaakt, ontbonden, ofte bedorven is,

gelyk zulks openbaar word uit het Bloed, deeze menschen uit een Ader gelaaten, zoo men het doet, ofte om eenige blykelyke kenmerken, deeze Koorsige byvallende, als Rasernye, Ontstekinge in het een ofte andere deel, Long zugt enz. genooddwangt word te doen; want dit Bloed zal naa behoorlyke tyd gestaan te hebben en kout geworden te zyn, niet stremmen, nog in zyne wey dryven, maar zig als vuil en Slykagtig Water vertoonen; hoewel een ervaaren Genees-heer hoeft om dit te weten, geen Ader te laaten, overmits hem *een wild Gezicht zomtyds met drooge, dog ook wel vochtige Oogen, een drooge Huit, zoo in het Aangezicht, als om het lighaam, een zwart beslagene Tonge, dik Slym op en om de Tanden, en een vervuilt gehemelte van den Mond, in den beginne Dorst, maar daar na al meesttyds geen begeerte tot drinken, doorgaans gestadige Malinge en onrust, met byvoeginge meenigmaal van Neusbloeden, en Afschietinge van Pis en vuiligheden, ook zonder weeten des Lyders*, van zulk een kwaadaardige ende bedorvene mengelinge des Bloeds, overgenoegzaam zullen verzekeren. Koomen nu by deeze Toevallen *Paarsche of Blaauwachtige Vlekken, ofte gezwellen tot achter de Ooren, als in de Lasschen*, valt 'er aan een tegenwoordig zynde *Pest-Koors* niet eens te twyffelen.

Belangende de *voorzeggingen* van de *Rotte-Koors*, daar van mag men in het algemeen zeg-

zeggen, dat die nooyt veylig is, ende nooyt word hier iemand van genezen, die het niet als voorby doods poorten henen haalt, hoewel, wel de een het wat beter als den anderen heeft, of naa dat de Ziekte door zig zelve min ofte meer zwaar is, of dat de Lyder kragten, ende een goet lighaam heeft. In den beginne *Koorst* hy hard, ende heeft een *rooden Brandig Water*, maar daar naa als hy aan het *Zweeten* geraakt is, *verbleekt de Pis, en krygt een dik en drabbig grondbezinkzel*, hier op volgt gemeenlyk een *sterke Afgang of Buikloop*, van vuile, zwarte en stinkende, jaa ook bloedige vuiligheden, waar by zig ook zomtyds de *Sprouw* voegt, welke toevallen, naa datze voorby zyn, aan de Lyderen plaatze van wedergezondwordinge verschaffen.

In de *Geneezinge* is het best, deeze Ziekte in den beginne zagtelyk te behandelen, ten eynde men de bedorvene vogtigheden niet al te veel ontroere, het welke voor de Lyder op het uitterste gevaarlyk zyn zoude, egter moet men den Zieke noodzaakelyk aan het *Zweeten* zoeken te brengen, want dit maakt het Bloed weer vast, en geeft gelegentheyd ter afscheydinge van de schaadelyke Ziekte-stoffe, maar men hoeft zich geenzins te verhaasten om *Afgang* te maaken, alzoo die gemeenlyk naa de stoffe door het Zweeten gerypt is, van zelve wel wil koomen, ende die nu daar zynde, mag men ze voor al ook niet te haastig opstop-

pen, maar laaten den Lyder zig van zyne vuiligheden ontlasten, ten waare dan datze al te sterk dronge, ofte met Bloed, schaafzel van Darmen enz. ondermengeld was, ofte ook, als 'er zich een *Sprouw* by vertoond, want twee ontlastingen de een naar onderen ende den anderen naar boven, konnen zelden te gelyk goet gaan, ende een te sterke Afgang doet het opkoomen der Sprouw verhinderen, hoewel het echter goet is, dat als de Sprouw zeer sterk opkoomt, de Lyder een natuurlyk open ligbaam hebbe, inzonderheyd voorzegt dit gemeenlyk een gelukkige uitkomste der Ziekte, als de Lyder daags ofte om den anderden dag eens afgaat, ende den Afgang gebonden is, ofte met die der gezonde gelyk staat.

De *Geneesmiddelen* waar door men deeze *Geneezingsinzichten* ofte dit *oogmerk* ter herstellinge, kan, ofte moet zoeken te bereyken, meenen we, dat we hier vooren als elders genoegzaam hebben aangewezen. Alleenlyk gedachtig zynde, dat in alle *Heeze- Rotte-*, en *Pest-Koorsen*, de *Acida Purificata*, als *Acetum Destillatum*, *Acetum Prophylacticum*, *Spiritus Salis & Nitri Dulcis* enz., van een byzondere nuttigheyd zyn.

XXIII.

XXIII.

DE FEBRE SCARLATINA.

Van de Schar-laaken-vervige Koors.

T. SYDENHAM.

DEeze koomt meest in het afgaan van den Zoomer, ende treft wel voornaamelyk den Kinderen aan. In het begin hebben de Lyderen groote koude, lillen en beven, hoewel ze nochtans niet zeer Ziek zyn; de geheele huid is met veel kleyne ende roode (a) *Vlekjes*, hoewel breder, ende rooder als de (b) Maazelen onderscheydenlyk bezet: die twee ofte drie dagen staande blyven, na welke tyd zy verdwynen, waar na de opperhuid verstorven zynde, word de huid met een meenigte schobbetjes en schilferen, ge-

(a) Maculæ.

(b) Morbilli.

gelyk als zemelen overdekt.

R. Cornu Cervi Ufti.
Pulv. e Chelis Cancror.
Compof. *a drachm. femis.*
Concinel. *grana* ij
Sacchar. Cryftallin. *drach-mam* j
F. Pulvis Subtiliffimus.

Laat dit in twaalf deelen afgefcheyden worden, waar van de Zieke om de zes uuren een mag innemen, ende daar twee ofte drie lepelen van den volgende *Lefch-drank* op drinken.

R. Aq. Cerafor. Nigror.
Lact. Alexiter. *a unci-as* iiij.
Syrup. e Suc. Citri *unci-am* j.
F. Julapium.

(e) Emplastrum Epispasticum.

Laat ook een (e) *Trek-plaafter*, of *Spaanfche-vlieg* in de Nek gezet wor-

worden, ende geeft den Zieken alle nagten een *verzagtend Middel* uit *Syrupus de Meconio*, ende na dat de Toevallen geweken zyn, moet men eens *Purgeeren.*

H. BUYZEN.

DEeze Koors zoude wel ligtelyk een onervaarene op het aanzien doen verzetten, om dat meermaalen de Lyderen over haare geheele huid met hondert duizenden van vlekken zoo rood zien, als of ze door ſcharlaken verf gehaald waren, waar uit ligtelyk het vermoeden van een Peſt Peper- of Purper Koors ontſtaan zoude; maar die deeze wel inziet, vind'er niets kwaadaardigs, ende de bedrevene onderſcheyd die gemakkelyk van de genoemde kwaadaardige, door het verſchil hunner toevallen. In de Naazoomer en Herfſt van het Jaar 1710, zagen we die zeer veel alhier te *Haarlem* ende ik hebbe dit Jaar 1713. daar in ook eenige Lyderen vernoomen. De *Middelen* die ik voorſchryve zyn gemeenlyk deeze.

R. Aq. Card. Bened. *uncias* x.
Ocul. Cancror. *drachmam* j.
Corall. Rubr. *pp.*
Antim. Diaphor. *a drachm. ſemis.*

 Laud.

Laud. Opiat. *grana* ij.
Julap. Roſac. *uncias* ij.
F. Mixtura.

Om, om de twee ofte drie uuren, twee lepelen vol, of een Thee-kopje te nemen. Bevond ik dat de Lyder niet genoeg *Zweetede*, dat echter niet zeer heftig behoefd te zyn, mengde ik 'er wat *Theriaca* onder, ende was hy my al te brandig en dorſtig, liet ik 'er wat *Sal Prunellæ* by doen, en gebeurde het dat hy te hardlyvig was, deed ik hem op het laatſte eens *Purgeeren*, waar mede doorgaans alles wel gelukte.

Ik kan by deeze gelegenheyd niet voorby gaan, om als met een woord mynen Lezer een denkbeeld van de *Gierſt-koors*, zoo genoemd, te geven. In deeze ondervind men aanſtonds *een gebrek van Geeſten ofte groot verval van krachten, een benaauwtheyt op de Borſt, als of 'er de Lyder met een zwaar gewicht op gedrukt wierde, ende zeer benaaawde, angſtvallige, en uitgeperſte Zugtingen, waar op dan eenige dagen, ofte wel doorgaans op den elfden dag, na den aanvang, eenige Puiſten de Gierſt-Korlen niet ongelyk, zich zoo op de Borſt, Aangezicht, Armen, Dyen ende andere plaatzen van het Ligbaam, vertoonen.*

De *Geneezinge* hier van beſtaat in den Lyder in een *zagt Zweet* geſtaadig te behouden, zagtelyk, indien een hardlyvigheyd te lang duurde, naa gelegenheyd te doen

Pur-

Purgeeren, ende zoo om den overvloed der Wey te verminderen, der zelver scherp- en zuurheyd te verbeteren, als om onderscheydene Toevallen van den Lyder af te weren, hem in de Nek, tusschen de Schouderen, als op de Armen ende Dyen *Spaansche-vliegen* te leggen. Ende ingevalle hier nog andere Byvallen, als zwaare Hoofdpyn, Ydelhoofdigheyd, Stuipen, Bevinge, Braakinge, Buikloop enz. mogten toe koomen, die, gelykerwys men ze afzonderlyk doen zoude, te behandelen.

Wie het nu lust van deeze Koors meerder te weten, kan daar den Heere *David Hamilton*, gewoon Genees-heer van de tegenwoordige Koninginne van Engeland, *Anna*, over naazien, die hier van een byzondere verhandeling gedrukt te *Londen* 1710, in het Latyn uitgegeven heeft, welke by my vertaald, ende met Aanteckeningen verrykt, andermaal uitgegeven is, te *Haarlem* 1713.

Algemeene Aanmerkingen op de Koorsen.

Om mynen Lezer (ingevalle ik 'er een mogte aantreffen, die'er een volkoomen begrip van hadde.) een algemeene schets van de Koorsen te geven, wil ik geerne hem myne bedenkingen hier van, aldus meede deelen.

I. Alle Koors word eygentlyk *uitgebeelt* (*defini-*

finitur) te zyn, een vreemde ofte tegen-natuurlyke Giſtinge; ofte Broeyinge van het Bloed en andere vogten, die eenige bedieningen, ofte natuurlyke bewegingen der Lighaams deelen beſchadigd.

II. De *Beleedigde Deelen* (*Partes Affectæ*) in alle Koorſen zyn het Bloed, Gal, Alvlies-vogt, Wey, Maaghevel-vogt, ende mede de vaſte Deelen.

III. Alle naaſte, ende inwendige *Oorzaken* (*Cauſæ*) zyn

1. Wanneer het *Bloed* met een verdikte *Wey* ende ook wel *Gal-ſtoffe* ondermengeld is, veroorzaakt al meenigmaal door voorafgegaane verkoudinge, verhinderinge van zweet ofte doorwaazeminge.

   In deeze ſtand vergelyke ik het Bloed by goet en ſchoon Water, in het welke zand ofte iets anders gemengeld is, waar door het wel dik en drabbig is, dog egter in zig zelve nog goed, ende niet bedorven.

2. Als het *Bloed* met een al te *ſcherp-zoute* ofte *zuur-zoute Wey* gemengeld is, welke ſcherp- ofte zuur-zoute Wey, indien ze door de Huid naa buiten uitſlaat, aldaar Puiſten, Roos, Ontſteekingen, Springendvuur, Schurft, enz. maakt, ende naa binnen op de Vliezen vallende, Zinkingen, Gigt, Podagra, enz

enz. veroorzaakt. Deeze Bloedsgestalte, koomt my niet ongelyk voor, als met een Wey gemengeld, die onze Pekel of Water daar Zout ingesmolten is schier evenaard; ende als hier uit Koorsen voort komen, blyft het Bloed egter in zyn verband goed, ende daarom Koorsen zoo wel uit de een en andere nu gezeyde oorzaaken voortgekoomen, zyn die *goedaardige* genoemd mogten worden.

3. Als het *Bloed* in zig zelve niet goed, maar verbroeyd, geschift, gescheyden, in zyn verband los gemaakt, eenigermaaten gegangreneerd, verstorven, verrot, ende verdorven is: welke Bloed-stand, ik, by voorbeeld, eens vergelyk, by Water dat met slyk, modder ofte andere vuiligheden ondermengeld zynde, stil ofte voor het meerendeel stil staat, aan het broeyen, rotten en stinken geraakt, ende aldus in zyn verband los gemaakt en bedorven word. Ende dit is de Bloeds-gestalte in alle *kwaadaardige* Koorsen, als Kinderen Pokjes, Maazelen, Rottekoors, Hongaarsche-koors. Vlek-Peper- Pest-koorsen, ende de Pest zelve.

IV. Belangende de *Onderscheyden*, (*differen-*
A. *tiæ*) daar van merke ik aan. Dat in de eer-

eerste plaatze alle Koorsen voor *Eygenlydige* (*Idiopathicæ*) ofte *Medelydige* (*Sympathicæ*) moeten genomen worden.

1. *Eygenlydige*, zynze als de Koors in den Lyder de Hoofd ziekte zelve is, ende de Toevallen, de Zieke bykomende, in de Koors als hoofdoorzaak te zoeken zyn, uit oorzaaken, nu reeds aangewezen.
2. *Medelydige*, als 'er een andere Ziekte het zy innerlyk ofte uiterlyk, als by voorbeeld, Long-gezwel, vervuilde of kwaalyk gestelde Maag, verhardinge in de Lever, Alvlies, Darm-scheyl, Milt, Pyn, Colyk, Wormen, uitwendige Gezwellen, en Verzweeringen, koude, pletteringen, enz. oorzaaken van bevonden worden.

B. In de tweede plaatze, wordenze in *Afgaande* of *Tusschenpoozige* (*intermittentes* ofte *Geduurige*, (*Continuæ*) onderscheyden.

1. *Afgaande* zyn, wanneer de verheffingen der Koorsten eenemaal ophouden, ende de Lyder eenige tusschentyd, van den eenen tot op den anderen aanval overig laaten.
2. *Geduurige*, als 'er geen tusschenruimtens ofte onderscheydingen der verheffingen gegeven worden, ofte dat de eene aanval naauwlyks ofte nog niet geëyndigd is, ofte de andere heeft al weder begonnen.

C. Ten

C. Ten derden in *Koude*, en *Heete* ofte *Brandende Koorsen*, waar van

1. De *Koude* zyn, die met een rillinge en voorts koude, zy zyn dan weynig ofte veel, kort ofte langduurig aankoomen, ende in een Hitte en Zweet eyndigen.
2. *Heete* ofte *Brandende*, in welkers aankomste de Lyder geen koude gewaar word: maar in tegendeel heet, ende ten minsten in den beginne, droog en schraal van Huid is, dog daar naa ook wel veel Zweet.

D. Ende voor het vierde, *Goed* ende *kwaadaardige*, van dewelke

1. *Goedaardige* genoemd worden, alle wier oorzaak een verdikte Wey, Slym, ofte Gal is, ook wel daar de Wey al te scherp ofte zuur-zout bevonden word, hoewel het ook gebeurd, dat 'er onder deeze zomtyds eenige kwaadaardigheyd schuyld, alle Koorsen die afgaan, ende in het gemeen het zy Koude of Heete, in de welke het Bloed, niet geschift, gescheyden, uit zyn verband los gemaakt, verrot, ofte bedorven is, ende die andere menschen gezond zynde, door by zyn ofte omgang met de Zieken, niet besmetten, ofte konnen besmetten.
2. Ende *Kwaadaardige* zyn, alle de zoodaanige, in de welke of de Bloeds- klomp,

klomp, waarlyk geſchift ofte bedorven is, of daar eenig heymelyk vergift onder ſchuild, ende die in ſtaat zyn, om de omſtanderen, ende die zoodanige Zieken hier mede behebt, bedienen, te konnen beſmetten, alhoewel het geen gevolg is, dat ze het daarom doen, gelykerwys de Peſt zelve niet elk ygelyk beſmet.

Behaagd het u nu Lezer, nog eenige onderſcheyden, waar van de Schryveren gewag maaken, te zien, beſchouw dan hier als in een Tafereel wel de voornaamſte, waar in gy zult bemerken, dat 'er in opzigt van hunne wezenheyd eenige Eygenlydig, ende andere Medelydig enz. zyn, welker benaamingen ofte van de verſchynzelen die 'er zig by doen, ofte van de Ziektens waar van zy Toevallen zyn, afgeleyd worden.

1. *Febres erraticæ vel vagæ* (*Dwalende ofte Weyffelende Koorſen*) die geen geregelde tyd-beurten hunner aankomſten houden.
2. *Algidæ* (*Koude Koorſen*) in welke de koude zoo zwaar en moeyelyk is, dat 'er ſchier geen warmte op koomt te volgen.
3. *Adentes* (*Heete* of *Brandende*) waar in by naa geen Koude beſpeurd word.
4. *Epialæ* (*Heet koude Koorſen*) daar koude

de en hitte onder elkanderen den Lyder zeer kwellen.

5. *Siticulosæ* (*Dorstige Koorsen*) van wegen der zelver onlesschelyke Dorst.

6. *Famelicæ* (*Hongerige*) om des zelfs groote bygevoegde Honger, zoo voor als naa de aankomst.

7. *Cardiacæ* (*Hertstikkige*) van wegen de pyn in den bovensten mond der Maag.

8. *Torminales & Colicæ* (*Colyk-Koorsen*) uit de Colykpynen ontstaande.

9. *Syncopales*, (*Zwymelende*) die met een Hertvang koomen.

10. *Præfocantes* (*Verstikkende*) van wegens Verstikkende benaauwdheyd in de Keel.

11. *Anhelosæ*,(*Kig- of Hyg- Koorsen*) om der zelver bygevoegde benaauwde Ademhaalinge.

12. *Asthmaticæ*, (*Kortborstige*) met byvoeginge van een benaauwde Borst.

13. *Tussiculosæ*,(*Hoest-Koorsen*) wanneer ze met Hoest verzeld gaan.

14. *Catarrhales* (*Zinkige of vloeyige Koorsen*) met bygevoegde Zinkingen.

15. *Arthriticæ*, (*Gigt-Koorsen*) met toevoeginge van Gigt-pynen.

16. *Insanæ*, (*Raas-koorsen*) als 'er Ydelhoofdigheyd, ende Razernie by is.

17. *Vomitoriæ*.(*Braak-koorsen*) van wegen der zelver medegaande Braakinge.

18. *Phlegmonodes* (*Ontsteekende*) als 'er

Roos ofte eenige Ontsteekinge, het zy van uit- ofte inwendige deelen by is.

19. *Leipyriæ*(*Heet-koude Koors*) in dewelke de uitwendige deelen van het lighaam koud zyn, ende de inwendige branden, dat veel gebeurt, als 'er eenig inwendig deel, het zy de Maag, Lever, enz. met Ontsteekinge bezet is.

20. *Lacteæ* (*Melk-koorsen*) die in kraam en zuigende Vrouwen, van wegen de wangestalte der Zuigmelk vallen.

21. *Hecticæ* (*vast-deelige en uytteerende Koorsen*) als het lighaam vermagert ende uitteerd.

22. *Assodes* (*Walg-koors*) hier in zyn de uitwendige deelen maatig warm, dog de inwendige branden, met walginge, Dorst, Onrust enz.

23. *Elodes*, (*Smelt-koors*) Deeze is eygentlyk: wanneer de Lyder gestadig ende veel Zweet, zoo verteren zyn kragten. Dit vind men in menschen die anders wel niet koorsig ofte Ziek zyn zouden, maar door gestadig in Bed leggen, niet ophouden te broeyen en Zweeten, waar van daar ook een dik en drabbig Water maken, en kragten verliezen, ja konnen door te veel verbroeyen kwaadaardige Koorsen krygen, als ons de Heer *Sydenham* in de beschryving van de Koorsen van de Jaaren 168[illegible]

ee

en 1690, Pag: 98. hier boven aangewezen heeft. Ik hebbe zulk een Smelt-koors meermalen vernomen in Lieden, die anderzins van hun vogt-gestel gezond waren, maar om Gezwellen, Beenbreuken, Kramen enz. het Bed moesten houden.

24. *Ungariea* (*Hongaarsche Koors*) Deeze is een Rotte Koors, die om haar kwaadaardigheyd zeer naa aan de Pest-koors is.

25. *Miliaris* (*Gierst-koors*) Die met Puisten als Gierst korlen uitslaat.

26. *Scarlatina* (*Scharlaken-koors*) waar in de Lyderen met allen veel roode Vlekken, als Scharlaken-verwe om hunnen lighaamen uitbotten.

27. *Putridæ* (*Rotte Koorsen*) ook *Synochæ* genoemd.

28. *Variolosæ & Morbillosæ* (*Kindere Pokken Mazel koorsen.*

29. *Petechialis & Pestis* (*Pest-koorsen, en Pest zelve.*)

Dus verre agte ik het genoeg hier van gezegt te hebben, over mids men op deeze wys, schier zoo van alle Ziektens kan spreken, als by voorbeeld *Scheurbuik-koorsen*, *Worm-koorsen enz.*, ook beken ik myns deels, dat vele deezer onderscheyden niet veel verschil in de *Geneezinge* maaken, hoewel het echter, en niet onnut, ende niet onvermakelyk voor een keurig *Genees-heer* is, deze onderscheyden wel te weten,

ende naauwzigtig, daar het nodig is, aan te merken.

V. Gesprooken hebbende van de Onderscheyden, volgen vorder de *Kenteekenen* (*Signa Diagnostica*) der Koorsen, die ik verdeele.

a. Voor zoo veel het uiterlyk te zien is dat de Lyderen Koorsen hebben, ende hoedaanige.

b. Voor zoo veel men uit de uitwendige tekenen zien kan, welke de inwendige Oorzaaken van de tegenwoordig gevondene Koorsen zyn.

A. Dat men uit het uitwendig gedrag ofte uitterlyke gestalte der Lyderen zien kan dat ze Koors hebben, is zo kenlyk, dat 'er om die te verzekeren zelden een Genees-heer vereyst word, overmids de overvallen van Koude en daar op volgende Hitte het van de *Afgaande*, ende de gestaadige Brand, groote Dorst, Onrust, Ydelhoofdigheyd, Braakinge en zoo voorts, van de *Heete en Geduurige* Koorsen, het den Omstanderen genoegzaam verzekeren.

B. Maar de *Kenmerken der oorzaken* waar naa de Genees-meester om 'er zyn Geneezings-inzigten naa te regelen, het gevaar in te zien, ende daar eyndelyk zyn Geneezinge op te bouwen, zig schikken moet: zyn voor de onervaare donkerder, ende koomen om reeds gegevene reden ook alleen den Genees-heer toe, zy zyn dan deeze.

1. Een

1. Een flaauw en bleek gezigt der Oogen, alzoo, dat het wit der zelver Donker Blaauw ofte Loodverwig ziet, een wit beslaagene Tonge, een traag- ende zwaarmoedigheyd van alle de Ledematen, een onlust om iets te doen, een slappe of zwakke Pols, ende een Pis die troebel wit ende dik is, zyn onfaalbare kentekenen, dat 'er een verdikte Wey tegenwoordig, ende een tegen-natuurlyke ophoudinge van een vertaayde Slym in het Lighaam is. Komen hier nu wildheyd van Gezigt, bruinheyd der Tong, jagtigheyd van Pols, droogte in de Keel, ende rood of brandigheyd der Pis by, of krygt het Water een dik ende tegelyk rood Grondbezinkzel, word het Lyf op het aanraken droog en brandig gevoeld; bewyzen deeze bygevoegde verschynzelen, dat de Gal mede verdikt, ende ontsteken is, het zy nu uit de Oorzaken dezer tekenen, Afgaande ofte Geduurige, Heete ofte Koude Koorsen met haare Toevallen, als Hoofdpyn, benaaudheyd voor het hert, Maagpyn, onlust tot Eeten, Walginge, Braakinge enz. geboren worden.

2. Een bleek en wateragtig gezigt der Oogen, jaa zomtyds zoo als of het wit der zelver in water weg dryft,

een bleekheyd van het Aangezigt, een raauw ziende Tonge, ende ge- hemelte van den Mond, te me- met byvoeginge van een brak ofte ziltigheyd van Speekzel, een uit- ſpouwinge ofte liever uitkwylinge van een dun en vloeybaar Spog, uitbottinge van Puiſtjes om de Lip- pen, in het Aangezigt, tuſſchen de Vingeren, ende ook wel om het gehele Lighaam, wier uitgedrukt vogt geproefd, zeer zout is, prik- kelende ofte ſteekende Pynen, dan eens zoo hier ende daar in de Le- den, met meermaalen een zagte- gaande dog echter raſſe Pols, ende heldere, bleeke, ende als water ziende Pis, die echter zeer zout is; zyn ken-merken van een te zoute of zuur-zoute pekel gelykende Wey in het Lighaam. Wat Koorſen hier uit nu mogten te voorſchyn komen, hoewel gewoonlyk niet zeer heftige, maar wel ſlepende en- de langduurige; blyft dog zoo in deeze als in de voorige het Bloed, al ſchoon met ontaarde delen *Par- ticulæ Heteregoneae* overladen, echter in zyn verband goed, ende is niet geſchift, geſcheyden ofte ver- dorven.

3. Een wild gezigt, ende roodheyd in de Oogen, Oogen die droog ſtaan,

ſtaan, ende zomtyds ook een vogt als traanen ſtorten, een algemene droog ofte dorheyd van de Huid, een Tong die bruin, zwart ende zeer beſlaagen ziet, ende waar op gevoeld zynde, men die droog en ſcharp als een Raſp bevind, een vervuilde Mond, die vol taaye Slym hangd, Tanden om de welke een taaye ende verdroogd Slym groeyd, een jagtige dog ongelykſlagtige Pols, groote dorſt in den Lyder, die echter daar naa als de Mond allerdroogſt en vuilſt ſtaat, over gaat, zomtyds verzeld met Ydelhoofdigheyd, dog by naa altyd met benaanwtheyd en onruſt, Pis die in den beginne gezond: dog daar naa zeer rood, brandig, ende ook wel als waater daar bloedig Vleys in afgeſpoeld is, ſtaat, Neusbloeden, ende afſchietinge van Pis en Buiks vuiligheden, meermaalen ook zonder weten des Lyders. Uitſlag van bonte en paarſche Vlekken, opkomſt van Las- en Oor-gezwellen, zyn vaſtſtandige bewyzen van Kwaadaardige, Rotte, ende Peſt-Koorſen, in welke het Bloed, zoo nog niet in den beginne, voorzeker daar naa in den voortgang en hoogſte ſtand, geſchift, geſcheyen, ende verdorven is.

4. *By* ofte *Toevallige Koorsen*, kend de Genees-heer uit de oorspronkelyke Ziektens, waar van zy Toevallen zyn.

VI. Belangende vorder de *voorteekenen* (*Signa Prognostica*) der *Koorsen*, daar van konnen we naastvolgende verschynzelen, ten goeden of ten kwaaden, aanmerken.

1. Alle koude en afgaande Koorsen, zyn niet zoo gevaarlyk, als de Heete en Geduurige, ende deeze wederom niet zoo zorgelyk als de Kwaadaardige, Rotte ende Pest-koorsen.
2. Onder alle Afgaande Koorsen zyn de Anderendaagsche, niet zoo langduurig als de Derdendaagsche, ende die in het voor-jaar komen, niet zoo moeylyk, ende hardnekkig als die in den Hefrst, ende tegens den Winter verschynen.
3. Als in de afgaande Koorsen, de Koors-stoffe rypt, ende zig door de gewoone ontlast-wegen als *Kwylen*; *Braken*, *Zweeten*, *Wateren*, en *Afgaan* naa buiten het Lighaam begind af te scheyden, is een voorteken van Genezinge.
4. Als zig de losgemaakte Koors-stoffe, in de Afgaande Koorsen, door de gewoone ontlast-wegen, ofte niet ofte niet genoegzaam afscheyden kan, het zy dan door natuur ofte behulp van Middelen, gaat ze

by

by wyze van onvolmaakte *Crisis* (*Raminge*) ofte by wyze van *Metastasis* (*Overstortinge*) zig in het een ofte andere deel van het Lighaam neder zetten, hier van daan dan Gezwellen aan den Hals, op de Armen, Dyen, Beenen, enz. dikke en zugtige Beenen, Water-zugt, Trommel-zugt, verharde Lever, Milt, Darmscheyl enz.

5. Koorsen, die uit een al te scherp-ziltig ofte zuur-zoutheyd der Wey veroorzaakt ofte gevoed worden, veroorzaaken by wyze van afscheydinge lichtelyk Kwylinge, Schurft ofte Ruydigheyd, Daauw-worm, Hayr-worm, Springend-vuur, Gigt en Gewrigt-pynen; ende de scherp-zoutigheyd der Wey, niet konnende verzoet ofte verzagt worden, eyndelyk de dood.

6. Heete en Geduurige Koorsen, zig door de gewoone Ontlast-wegen niet genoegzaam gezuiverd hebbende, maaken by wyze van *Crisis*, (*Raminge*) ofte (*Metastis*) Overstortinge, lichtelyk Sprouw ofte Geelzugt.

7. Ende als Rotte-koorsen zig afscheyden, zal het zelden anders gebeuren, of de Lyder vervald naa een ruim en overvloedig *Zweeten*, in een *Weekbuikigheyd*, ook zoo dat

hy zyne *Afgang* niet ophouden kan; maar hem die meermaalen niet alleen tegens zyne wille, maar ook zonder zyn weten ontloopt, waar by dan nog inzonderheyd de *Sprouw* koomt.

8. Is de Kwaadaardige een *Pest-koors*; als dan zullen *Paarsche Vlekken*, ende *Oor-* en *Liesch-gezwellen* gewoonlyk de kenmerken der Afscheydinge ofte liever Overstortinge wezen.

9. Edog een Genees-heer diend zulke verschynzelen ziende, wel naauwe agtinge te geven, of die een *Raminge*, *Overstortinge*, ofte *Toevallen* der Koorsen zyn, want een Raaminge zynde, mag hy die geensins, behoudens eer, en Godsvrees stuyten, ofte die elders anders zoeken henen te dryven, want dit doende, steld hy zynen Lyder in een uitterste doodsgevaar, jaa veroorzaakt hem den dood, als by voorbeeld, hy ziet dat zynen Lyder de *Sprouw* krygd, waar door de Natuur het kwaad ofte Ziekte-stoffe tracht af te scheyden, vermag een Genees-heer niet die door *Aderlaten*, ofte *Purgeeren*, rugwaarts te dryven, maar in tegendeel der zelver opkomst, tot rypwordinge, en afval zoeken voort te zetten, volgende altyd dien weg die zig de Na-

Natuur ter Raaminge, ofte Affcheydinge verkieft.

10. Het kan ondertuffchen gebeuren, dat de Natuur van zelve den weg ter Affcheydinge al te fterk inloopt, waar door de Lyder in gevaar geraakt. By voorbeeld de *Sprouw* drong te fterk aan, hier door zal de Lyder tegens dat ze ryp word, lichtelyk fmooren ofte verftikken, als dan is het maaken van een zagten Afgang geoorlofd, om derzelver al ten fterken drift en uitloop wat te maatigen. Ofte is eens een *Buikloop* de Raaminge ofte Affcheydinge der Ziekte, ende die zoo fterk ging dat 'er Bloed en Roodeloop volgde, dan is het de plicht van een Genees-heer, die door zagte ftop- en Zweetdryvende Geneesmiddelen tot een bekwaame maatigheyd in te teugelen.

11. Maar het kan ook gebeuren, dat zig de Koors als een affcheydinge door Sprouw, Zwellinge, enz. heeft beginnen te maaken, hoewel men bevind, dat de Sprouw niet op wil koomen, de Zwellinge geen genoegzaame Etter maakt, de Afgang, zoo die de Raaminge is enz. minderd. Dit koomt gemeenlyk, jaa genoegzaam altyd, om dat zig de Koors wederom verheft, want dit ge-

gebeurende, zal desselfs afscheydinge verhinderd worden. Onder de Koors gaat de opgekoomene Sprouw rugwaarts, Zweeten en Afgaan minderen, ende is 'er een Ettergezwel tegenwoordig, het zal op die tyd geen goede en gekookte Materie, maar nog wel een dun vogt ofte *Ichor* maaken. Voeg hier by, dat onder de Koorsen de Lyderen doorgaans een klaar Water maaken, maar de Pis die naa de Koors overgegaan is, gemaakt word, zal dik en troebel zyn, bezwangerd met zoodaanige ontaarde deelen, als het Bloed voor die tyd tegennatuurlyk geladen heeft, iets het geen inzonderheyd in de Afgaande Koorsen te zien is.

12. In *Koude Koorsen* sterven de Lyders, zoo die dog doodlyk zyn, in de Koude, ende alzoo in het opkoomen der Koors, maar die in *Heete* sterven, overlyden doorgaans in het afgaan van de Koors; ende die aan *Zinking-Koorsen* daar een al te scherp zuur-zoute Wey oorzaak van is, sterven, teeren gemeenlyk langzaam uit, ende naa de Ziekte onvolmaakte *Ramingen*, *Overstortingen der Ziektestoffe*, ende *Toevallen* gemaakt heeft, daalen ze ten laatsten ten graave, daar-en-tegen

duurd

duurd het met de *Rotte* en *Pestkoorsige* zoo lang niet, want zoo deeze sterven, koomenze zelden over het hoogst hunner Ziektens, maar daar omtrent, ofte ook wel deelswys 'er over zynde, wordenze met Benaaudheyd, Onrust, Ydelhoofdigheyd enz. uit dit tydlyke weg gerukt.

VII. Gesprooken hebbende van de voorteekenen der Koorsen, wenden we ons tot der zelver Genezings-inzigten, (*Indicationes Curativæ*) van de welke wy dit volgende aanmerken.

1. Zoo men bevind dat in Afgaande en koude Koorsen veel Slym in de Maag en eerste wegen is, zal een zagt Braak-middel, om die uit te leyden, veel dienst doen, daar naa moet men het Zweeten in de Koorsen, ende den Afgang op de vrye dagen bevorderen, dog alles met oordeel, niet te zagt nog ook te geweldig, de *Natuur wil geleyd ende niet gedwongen weezen*, want gaat gy te zagt, zulje weynig of niet vorderen, ende de Koorsstoffe kan onder de Genezinge zoo veel ende meer groeyen als afnemen, ende zet je te sterk aan, veroorzaak je *Overstortingen* der Ziektestoffe, ende *Toevallen* die zeer naadelig zyn.

2. In *Heete* en *Geduurige Koorsen* zoekt de Ziekte-stoffe die in de beginne vastelyk met het Bloed vermengd is,

met

met het zelvige nog een lighaam uitmaakende, al zagtelyk en maatiglyk, door Zweeten tot rypte, ende alzoo ter affcheydinge, door de opene en gemeene Ontlast-wegen te brengen,

3. In *Zinking-Koorsen*, die uit een te scherp zuur-zoute stoffe voortkoomen, moet men tragten deeze al te zuur-zoutheyd, te verzoeten, verzagten, ende te verstompen, om aldus de ontaarde Wey wederom ter gemaatigdheyd te brengen.

4. *Rotte en Pest-Koorsen*, brengt men door het Zweeten allerbest te regte, om dat langs deeze weg het bedorven en losgemaakte Bloed allerbest tot bestendigheyd en verband, ende voorts de nu afgescheydene vuiligheden door den Afgang buiten het Lighaam gebragt worden.

5. Als men gewaar word, dat zig eenige Koors *Raamt* ofte ter *Affcheydinge* schikt, ende deeze Affcheydinge door de gewoone Ontlast-wegen, als door *Kwylinge*, onder welke ik mede de *Sprouw* begryp, door *Braakinge*, *Zweeten*, *Wateren*, *en Afgaan*, als genoegzaam vyf algemene Ontlast-wegen, gefchied, moet men die in de Ontlast-weg ofte voornaamste Ontlast-weg dieze verkiest geenzins stuyten ofte naadeelig wezen,

zen, ten waare dan datze 'er te ſterk op aan viel, ende aldus den Lyder in gevaar bracht, als wanneer men die mag maatigen, gelyk hier even booven gezeyd is, maar anders de Natuur in deeze, door de Konſt een behulpelyken hand bieden.

6. Maar zoekt zig de *Ziekte-ſtoffe* en het een ofte andere vaſte deel *Over te ſtorten*, moet men zoo het mogelyk is dit af keeren, zoekende die liever naa de gewoone *Ontlaſt-wegen* over te brengen; ende kan dit niet geſchieden, by voorbeeld, zy maakt een *Zwellinge* die niet verteeren ofte verdwynen kan, wel aan dan, zoektze tot rypte en Ettermaakinge te brengen, ende om dit wel te bevorderen, moogje zulke Ontlaſtwegen, als de rypte daar van konnen verhinderen, by voorbeeld den Afgang, veylig, indien hy te ſterk was, doen ophouden, het geen onder verſcheydene andere, inzonderheyd in *Peſtbuilen* of *Gezwellen* wel in agting diend genomen te worden.

7. Vindje twee ſtrydende wegen van Afſcheydinge te gelyk, by voorbeeld, *Sprouw* en *Afgang* ofte *Buikloop*, zoo bevorder die, by welkers afzyn de Lyder in levens-gevaar zoude koomen, ende ſtop daarom

den,

den anderen; dat is, ſtuyt, ofte ſtop den Buik-loop, om de opkomſt en afſcheydinge der Sprouw te bevorderen.

8. Ende als gy eenig *verſchynzel* ziet, by voorbeeld *Zweet*, *Buik-loop*, *Braken*, *Sprouw* enz., let wel of het een *Raminge* ofte een *Toeval* der Ziekte is; is het een *Raminge* (*Criſis*) bevordertze, maar is het een *Toeval* (*Symtoma*) ſtuyt ofte genees het indien het moogelyk is. Of het *verſchynzel* (*Phænomon*) nu een Raaminge of Toeval is, zal zig aldus voor de ervaarene ligtelyk ontdekken. Is het Raaminge, zoo word de Lyder hier door verligt, gelyk dat op een goed Zweet en Afgang enz. gebeurd, jaa zelve zal onder de Sprouw het Hert gezond worden, maar is het een Toeval, zoo bezwaard het den Zieken, ende hy word daar door erger, gelyk by koud en klam, als ook Teeringagtig Zweet te zien is, ende in een Buik-loop die een ontbindinge en losmaakinge van kragten is, een Braakinge die benaaud enz. overvloedig betoogd word.

9. Vorder indien de *Koors* zelve een *Toeval* eeniger andere Ziekte, als van *Colyk*, *Graveel*, *Opſtoppinge van Kraam-vloed*, *Maan-ſtonden* enz. is, zoek de Oorſpronkelyke Ziekte, waar

waar van ze af hangd (indien gy kond) te genezen, ende de Koors zal van zelve ophouden.

10. Ende ondervindje dat de Koors eenige noodzaakelyk begonnene Afscheydinge verhinderd, gelyk we boven §. 11. van de voorteekenen hebben aangewezen, zoek de Koors te breken of te genezen, zonder welkers vermindering gy geen Sprouw, Etter, enz. *Crisis* ofte *Kaminge* volkomelyk krygen zult.

VIII. Ten laasten stappen we van de Genezings-inzigten tot de *Geneezinge* (*Curatio*) zelve over, waar in we op naastvolgende zaaken agting hebben te geven.

1. In Afgaande Koorsen, ende inzonderheyd die met koude beginnen, koomt om de Koors wil, de *Aderlatinge* niet te pas, als mede van gelyken niet in Koorsen uit een scherp-zuur-zoutheid der Wey ontstaande. Vermydze ook in alle Kwaadaardige, Rotte-, en Pest-koorsen, ten waare dan dat 'er eens eenige andere dringende noodzaakelykheyd u daar toe riep; Maar in de Heete en Geduurige Koorsen, konje die byzonder met vrucht in het werk stellen.

2. Alle Afgaande en koude Koorsen, worden best met *Alkalia Volatilia* voor de verheffingen in te geven, ende dan op de vrye dagen (des noods

zynde) te *Purgeeren*, genezen.

3. Alle Zinking-koorsen, ofte die een scherp zuur-zoute Wey voor oorzaak hebben, worden best door *Alkalia Fixa* ende *Oleosa* verzagt, ende geholpen.

4. In alle Heete en Geduurige Koorsen, laat zig de Koors-stoffe allerbest door *Alkalia Fixa*, die Zweet veroorzaaken tot rypte brengen, daarnaa word ze met verzagtende *Koel-middelen*, als *Emulsiones* en *Julapia*, gemakkelyk, ter afscheydinge voorbereyd, ende eyndelyk door Zweeten, Wateren, ende des noodig zynde Afgaan, werkelyk uit het Lighaam en Bloed der Lyderen, ter genezinge afscheyden.

5. In alle Kwaadaardige, Rotte, ende Pest-koorsen, word het in zyn verband los gemaakte, ofte bedorvene, Bloed allerbest door *Zweet- en Tegengift Middelen*, die met *gezuiverde zuuren* ondermengd zyn, wederom tot verband en bestandigheyd gebrogt, ende de Ziekte-stoffe voorbereyd om zich door de opene wegen af te scheyden.

6. Alle Toevallige Koorsen geneest men, met der zelver oorspronkelyke ziektens, te verhelpen of weg te nemen.

Belangende nu de *Zoort-middelen*, waarmede men deeze oogmerken, gewoonlyk en

n best, zoekt, en kan bereyken, hebben-
we zoo we meenen genoegzaam ende over-
loedig hier boven, daarwe van de Koor-
sen in het byzonder handelden, aangewe-
zen, waarom oordeele onnodig te zyn,
die nog eens te herhaalen.

Ende belangende de *Aderlatinge*. Stelze
n 't werk, als u bynevens de Koors eenig
Toeval ontmoet dat die vereyst, als daar
zyn Opstoppinge der Maanstonden, Stui-
pen, Ydelhoofdigheyd, Rasernye, Ontste-
kingen in de Ingewanden enz.

Gevald het ook dat in een *Zinking-koors*
daar een al te scherp zuur-zoute Wey de
hoofd-rol in speeld, deeze stoffe zich of naa
het Hoofd wend, ende daar pyn veroorzaakt,
of ze zich anders op de Schouderen, Dyen,
Armen, enz. ter neder zet, het welk den
Lyderen een heftige Pyn, als Gigt-pynen
veroorzaakt. Gebruik een *Spaansche-vlieg*
of *Bleynplaaster*, om zoo aan de scherpe
stoffe een uitgang te geven, en gy zult be-
vinden wel gedaan te hebben.

XXIV.

DE FLUORE ALBO.

Van de Witte-vloed der Vrouwen.

T. SYDENHAM.

HEt geen dat afvloeyd, is by
wylen wit, ook bleekvervig

geel, groen ofte zwartagtig, zomtyds scherp en vreetende, ook stinkende ofte zwaar riekende, het Aangezigt des Lydsters is misvervig en bleek, de Rug-graat pynlyk, de eetlust vergaan, de Oogen en Voeten gezwollen. De verve van het afgevloeyde vogt, in Linnen ontfangen, ende wederom opgedroogt zynde, vertoond, van hoedaanig een aard de uitvloeyende vogtigheyd is.

Laat 'er tot acht oncen Bloed uit den Arm gelaaten worden.

R. Pilul. Coch. Major. *scrupulos* ij.
Castor. *grana* ij.
Balzam. Peruvian. *gutt.* iij.
F. Pilulæ No. iiij.

De Zieke neeme deeze des morgens ten vier uuren in, ende leg'er nog wat op te slaapen. Daar naa herhaale zy dit nog twee onderscheydene maalen, t' elkens een dag

dag ofte twee dagen, naar redenen van kragten, tusschen beyden overschietende.

R. Aq. Rutæ. *uncias* iiij.
Bryon. Composit. *uncias duas.*
Sacchar. Crystallin. Q. S.
F. Julapium.

Zy neeme hier in alle Flauwtens drie ofte vier Lepelen vol van, ende begeve zig vervolgelyk tot het gebruik van naastvolgende Middelen.

R. Theriac. Andromach. *unciam* j. *& semis.*
Conserv. Flaved. Aurantior. *unciam* j.
Diascord. *unciam semis.*
Zingiber. Condit.
Pulv. e. Chel. Cancr. Compos. *drachmam* j. *& semis.*
Cortic. Exterior. Granator.

Rad. Angelic. Hispanic.
Corall. Rubr. Præparat.
Trochisc. de Terr. Lem-
nia *a drachmam* j.
Boli Armen. *scrupulos* ij.
Gumm. Arabic. *drachmam*
semis.
Syrup. de Rosis Siccis Q. S.
F. Electuarium.

De Lydster neeme hier des morgens ten vyf uuren ende tegen de nagt, een geheele Maand lang, de groote van een groote Noote Moscaat van, en drinke daar t' elkens zes Leepelen vol van het volgende (a) *Afweekzel* op.

(a) Infusio.

R. Rad. Enul. Campan.
Imperator.
Angelic.
Calam. Aromatic. *a unciam*
semis.
Fol. Absinth. Roman.

Mar-

Marrub. Alb.
Centaur. Minor.
Calaminth. Vulgar.
Salviæ Siccæ. *a manipul.* j.
Baccar. Juniper. *uncias* j.
Incidantur minutim, & infundantur in *Vini Canarini* ℔ iiij. ſtent ſimul in infuſione frigida, Coletur tantummodo tempore uſus.

Voorts gebruike de Zieke (b) ligtverteerbaare Voedzelen, ende onthoude zig van alle Olien en Vrugten, hoedaanig die zouden mogen wezen, maar drinke t'elkens naa den eeten een weynig *Spaanſche Wyn.*

(b) Cibi Eupepti.

H. BUYZEN.

DE waare *Oorzaak* deezer *Witte*, als ook zomtyds der *Roode Vloed* der Vrouwen is, dat het Bloed te weyachtig, ofte met een te ſcherpe Wey ofte Water vervuld is, ofte dat de Wey verdikt, ende een Slym geworden zynde, door het opſtoppen haar dunſte en ſcherpſte deelen laat uitlekken, welke ſcherpigheid de Vaa-

ten aandoende, zich een weg ter uitgang baand. Dit geſchied, het zy dan door der gezeyde Vaaten *Openinge* ofte *Verwydinge* (*Anaſtomoſis*) *Scheuringe* ofte *Doorſnydinge*, (*Diæreſis*) of ook *Doorzypelinge* ofte *Doorzweetinge* (*Diapedeſis.*)

Is hier nu, om *Onderſcheydinge* te maaken een *Verzweeringe* in de Lyfmoeder een oorzaak of bygevoegde van, zal de uitvloeyjende ſtoffe gemeenelyk dik, ſtinkende ende in ontlaſtinge weynig zyn, ook konnen deeze Vrouwen den zaamenkomſt met haare Mannen niet ofte kwalyk verdraagen: maar koomtze van een wanſtel in het zoo genoemde Vrouwe zaad, is het Vogt dun, en vloeyd geſtaadig, ende deeze hebben de gemeenſchap met Mannen geerne.

Men mag, om de toevloeyinge van Vochten, naa de Lyfmoeder te verminderen, de Lydſters veyliglyk eens ofte meermaalen *Purgeeren*, om dat het dog gemeenlyk gebeurd, dat hoe deeze Vochts toevloeyinge naa de Lyfmoeder meerder is, hoe de Zieken hardlyviger zyn. Ende zulks wel inzonderheyd met *Jalappa*, om dat deeze veel Water ofteWeyachtige Vochten uitdryfd. Daar naa zyn alle de *Sudorifera*, ofte *Zweet-middelen* goed, ende wel doorom, dat deeze Lydſters ook doorgaans weynig Zweeten, overmits de Wey-vochten thans van of den omtrek naar het inwendige afgevoerd worden. Ende ſluiten zich dan de te ruim geopende, geſcheurde

of-

ofte doorgeboorde Vaaten nog niet, moet men zich tot het gebruik van de *opdroogende* en de *zamentrekkende* wenden, als daar zyn de *Mentha*, *Marrubium*, *Cortices*, & *Foliæ Querci*, *Flores Balaustiorum*, *Rosarum Rubrarum*, *Ossa Sepiæ*, *Cornu Cervi Calcinatum*, *Acacir*, *Corallia*, *Thus*, *Mastix* &c. Ik hebbe om te sluiten, verscheydene maalen, met dit eenvoudig onderstaande Hulpmiddel, het oogmerk gelukkig bereykt.

R. Mastic. Pulverat. *unciam* j.
Coq. ex Aqua Communi ℔ ij. & *semis*.
In Colatura ℔ ij. dissolve.
Julap. Rosac. *uncias* iij.
F. Apozema.

Waar van de Lydster zomtyds een glaasje liet drinken.

XXV.

DE FURFURE, SIVE PORRIGINE CAPITIS.

Van de Schubben, Schilferen ende kwaade Zweeren, ofte Schurftheyd des Hoofds.

T. SYDENHAM.

GEeft aan den Lyder tweemaalen een gemeene *Purgatie*, daar naa

R. Ol. Amygdalar. Amar.
Laurini.
Cineris Folior. Abrotan. *a unciam* j.
Misceantur probe & F. Linimentum.

Hier mede moet alle Morgens het geheele Hoofd gesmeerd, wel naarstig ingevreeven, ende daar naa met een Varkens Blaas over-

overdekt worden. Maar laat voor af, alle het hayr van het Hoofd afgeſneeden worden, daar naa wryf de Schubben ofte Schilferen, alle Morgens al zagtjes, zoo lange gy ziet datze tot af te vallen overneigen.

H. BUYZEN.

WAſch het Hoofd met des Lyders eygen *Water*, ook *Peekel* ofte gemeene *Waſch-Linnen ofte Garen-Loog*, *kook op Schoorſteen-roet met Lupinen ofte Vyg-boonen in Water tot een waſſchinge*, ofte bereyd deeze naaſtvolgende *Zalf*, waar mede 'er veel genezen zyn.

R. Aceti Vini ℔ j.
Fulig. ex Camin.
Butyr. Veter. *a Q. S.*
F. S. A. Unguentum.

Laat hier mede het Hoofd, naa dat het hayr afgeſneeden ofte liever uitgetrokken is, geſmeerd, ende dagelyks voor een nieuwe Smeeringe, met *Loog* ofte anders *Eygen Water* afgewaſſen worden.

XXVI.

DE GONORRHEA VIRULENTA.

Van den vuilen Zaad-loop.

T. SYDENHAM.

DE Lyderen gevoelen een ongewoone pyn in de Teel-leden, ende een omdraayinge der (a) Ballen. In die de Voorhuid niet agter over geſtroopt gewoon zyn te draagen, bezet aanſtonds een vlek, niet ongelyk of het een Mazel was, het (b) Hoofd der Roede; na welkers opkomſt daar een vogt gelykerwys het manlyke Zaad uitdruipt, het welk dagelyks, van de koleur en beſtendigheyt des Zaads afwykende geel word, ende eyndelyk den dooyer van een Ey gelykende, in een fenynig kwaad overgaande, word groen, ende met

(a) Teſticuli.

(b) Glans

met een wateragtige vogtigheyd, daar Bloed onder vloeyd, vermengd. Het genoemde (c) Puistje word een Zweer die de Kindere Sprouw gelykt, ende dagelyks breder en dieper invretende, word hier door het Mondje ofte Openinge met een Eeldkorst bedekt, maar de (d) besnedene ofte die de Voorhuid overgestroopt gewoon zyn te draagen, worden met geen verzweeringe van het Roeden Hoofd, maar alleenlyk met een (e) Zaadvloeyinge gekweld. Aanstonds gevoeld de Lyder een groote pyn in het (f) Manlyk Lid, dat zoo dikmaal het zig opregt, niet anders schynd als of het met een dwarsche hand geweldiglyk toegenepen word, inzonderheyd dringd deeze Pyn des nagts aan, wanneer de Lyder warm in zyn Bed word. De Roede kromd zig van wegen het in ofte te zaamgetrokkene (g) toomtje,

(c) Pustula.

(d) Verpi.

(e) Gonorrhea.

(f) Penis.

(g) Frenum.

tje. Daar koomt een brand in de Pis toe, die onder het Wateren naauwlyks gevoeld word, maar de Pis geloſt zynde, Brand die door geheel de Watergang, ende eyndigd voornaamelyk in het Hoofd der Roede. Zomtyds beletten eenige (h) Vleeſch-gezwelletjes ofte Uitwasjes den uitgang aan de Pis,

(h) Carunculæ.

Ook krygen de Lyderen ligtelyk een Pyn ende (i) Ontſteekinge in het (k) Balzakje.

(i) Inflammatio.

(k) Scrotum.

R. Maſſ. Pil. Coch. Major. *drachmas* iij.
Extract. Rudii.
Reſin. Jalapp.
Diagrid. *a drachmam ſemis.*
Opobalzami. *Q. S.*
F. Pilulæ ex ſingulis drachmis vj..

De Lyder neeme hier alle morgens vier van, tot dat de Brand in

in 't Wateren, ende de geele coleur der Zaadgelykende Stoffe zeer verminderd worden. Daar naa neme hy hier, om den anderden dag, ende dat 14 dagen lang, twee van in; ende op het eynde twee maalen ter week, ter tyd toe vervolgelyk de Uitdruipinge ten eenemaal ophoud.

In Lyderen die bezwaarlyk gepurgeerd worden, kan men by gelegenheyd een gemeene *Purgeerdrank* by de welke *Syrup. e Spina Cervina & Electuar. e Succo Rosar. a drachmas* ij. ingemengeld is voegen; Ende indien hier de Genezinge nog naar wens niet op voortgaat, laat de Lyder twee ofte drie maalen *Turbith Minerale ad grana* viij. t' elkens tusschen yder gifte, vier dagen wagtende, innemen.

Is de Zieke van het gezeyde Purgeermiddel affchouwelyk, zoo laat hem, na drie morgens

ag-

agter elkanderen, de *Pillen* hier boven beſchreven, ingenomen te hebben, zoo des morgens ende 's avonds ten vyf uuren, dagelyks deezen naaſtvolgenden *Clyſteer* zetten, ten zy gy hen eens ofte twee maalen ter Week, het Clyſteer nalatende, gebied een (l) *Buikzuiveringe* te neemen.

(l) Catharcticum.

R. Electuar. e Succ. Roſar. *drachmas* vj.
Terebinthin. Venet. in Vitello Ovi Solut. *unciam ſemis.*
Diſſolvatur. in Aq. Hordei. ℔ j.
Colaturæ adde Syrup. Violar *uncias* ij.
F. Clyſter.

Alle Nagten neeme de Zieke *Opobalzam. vel Balzamus e Mecha gutt.* xxv. met een kluitje *Suiker* in, ende by gebrek van dee-

leezen Balzem kan hy *Terebinthi-na Cypria*, tot de groote van een Hazenoot in de plaatze nemen.

De Drank zy (m) *Wey* of *Gewaterde Melk*. Maar over de Maaltyd mag de Zieke *Kleyn-* ofte *Dun-bier* drinken. (m) Hydrogala.

Ook kan men naaſtvolgende Geneezingswys gebruiken.

R. Pilul. ex duobus *drachmam ſemis*.
Opobalzami. *gutt.* iij.
F. Pilulæ Nom. iij.

De Lyder neme deeze des morgens ten vier uuren in, ende gaa daar wederom op leggen ſlapen, dit dus om den anderden ofte derden dag herhalende.

Op de dagen als men niet Purgeerd, laat den Zieken, des morgens en agtermiddags ten vyf uuren, het boven voorgeſchrevene *Clyſteer* zetten.

Terwyl men dus met de Genee-

zinge voort gaat, (op welk een wyze die ook ondernomen word) *Laat*, zoo in het midden der Geneezinge, eens ofte twee malen, *een Ader*, ende ſchryf den Lyder een *Verkoelenden* en *Bloedverdikkenden Levens-regel* voor, laat ook uwe Geneesmiddelen met dezelve kragten voorzien zyn, hoedanige zyn de (n) *Water-melken*, en (o) *Koel-melken* uit de verkoudende Zaden.

(n) Hydrogala.
(o) Emulſiones.

(p) Penis.

Zoo de (p) Roede gezwolle is:

R. Rad. Althææ.
Lilior. *a unciam* j. & *ſemis*.
Fol. Malvæ.
Verbaſc.
Sambuc.
Hyoſcyam.
Flor. Chamomil.
Melilot. *a man.* j.
Semin. Lini.
Fœnugræc. *a unciam ſemis*.

Co

Coque in Aq. Fontan. *Q. S.*
F. Fotus.

Om 'er twee ofte drie maalen des daags t'elkens een uure lang, het beledigde deel mede te ſtoven.

Na gedane Stovinge, beſtryk het beledigde Deel met *Oleum Seminis Lini recenter extractum*; daar na leg rondom den gezwollenen (q) Voorhuid het *Emplaſtrum e Mucilaginibus* op Zeemleer uitgebreyd. (q) Præputium.

Ende ingevalle de Lippen der *Voorhuid*, ofte ook de daar onder beſloten zynde (r) *Aker*, of *Roedenhoofd* met Zweeringen bezet zyn. Laat het volgende [ſ] *Beſtrykzel* voorgeſchreven worden. (r) Glans. [ſ] Linimentum.

R. Unguent. Baſilicon. *drachmas* vj.
Nicotian. *drachmas* ij.
Præcipitat. Aq. Roſar. loti

& optimè lævigati. *drachmam semis.*

F. Linimentum.

(t) Rasura lintei. Maak hier (t) *Plukzel* ofte *uitgerafeld Linnen* (in Chirurgyns kromtaal, *Carpe* genoemd) in nat, en leg het op de Verzweeringe, zulks altyd herhaalende, naa dat de voorbeschrevene *Stoovinge* gedaan is.

(u) Scrotum. Is het (u) *Balzakje* gezwollen? doet den Lyder aanstonds op den (w) Venam Secare. Arm (w) *Aderlaaten*, ende *Stoof* het beleedigde Deel twee maalen des daags, met de voorbeschrevene *Stoovinge*, daar t'elkens een ofte twee Lepelen vol *Fransche-Wyn* by mengelende, of gebruik (x) Cataplasma. in des zelfs plaatze een (x) *Pap*, (y) Oxycratum. uit (y) *Water-Edik* en *Boonen-Meel* gemengd.

Ondertusschen moeten de (z) *Buikzuiveringen* en *Koelmiddelen* (z) Cathartica. hier boven voorgeschreven, gebruikt worden.

H. BUY-

H. BUYZEN.

DAar is by naa geen Ziekte, daar eenige Jaaren herwaards schier, van alle Naien, zoo veel over geschreven is, als over le *Vuile Pokken*, met den aankleven van lien. Om verscheydene voor by te gaan, iet men hier van een beschryvinge en Geeezingswys, by de voordeftige Engelsche G. *Harris*, *M. Lister*, ende onze geachte Schryver *T. Sydenham*. Ende onder de Neerlanderen heeft men *H. Overkamp*, *S. Blankaardt*, *S. Janssonius*, *N. Heinsius*, *J. Lagrue*, *G. Coris* ende andere, by welke nen onderscheydene wyzen van genezen erhandeld vind, maar waar van zommige m eygene inzichten, het niet behaagt heeft unne Geneesmiddelen, waar mede zy beigen deeze zoo moeylyke, vuile en afchouwelyke Ziekte, zeer gemakkelyk al aande en staande, ende te gelyke veylig te onnen genezen, bekend te maken, waarm ik u Lezer van het geen my daar van ewust is, ende ik door ondervindinge weet oed te wezen, zoo hier, als daar wenaerhand met onzen Schryver van de Pokken elve zullen spreeken, geerne openhertig nede deele.

In een vuile Zaadloop, (*Genorrhea Viruenta*) ofte Druiperd genaamd.

R. Balz. Copaivæ *unciam semis*.
Therebinthin. Venet. *drachmas* iij.

Camphor. Optim. *scrupulum* j.
Rhei Elect. *drachmam* j.
Mercur. Dulc. *scrupulum* j.
Vitell. Ovi. Gallinacei *No.* j.
Pulp. Cass. Recent Extract *un-*
ciam j.
F. Conditum.

Of

R. Balz. Copaiv. *drachmas* ij.
Therebinth. Venet. *drachmas* iij.
Rhei. Elect. *drachmas* ij.
Olei. Succin. *drachmam semis.*
Diaprun. Solutiv. *unciam* j. &
semis.
Syrup. Alth. Fernel. *Q. S.*
F. Conditum.

De Lyder neme hier des Morgens en 's Avonds de groote van een Note Muscaat of Castanie, met eenig bekwaam vogt, Bier, Coffie, Mede enz. in.

Of zie hier het *Opiatum in Gonorrhea* van *Meester Dreser* my van den *Doctor* en *Chirurgyn J. Neuman* ter hand gesteld, waar mede hy *Dreser* betuigd vele mede genezen te hebben, gelyk ook *Doctor Neuman* gedaan heeft, ende waar van ik mede eenige proeven met een goede uitkomst genomen hebbe.

R. Therebinth. Venet. *uncias* iiij.
Fol. Senn. Pulverat. *uncias* ij.

Ocull

Ocul. Cancr. *uncias* ij.
Cremor. Tartar. *unciam ſemis.*
Balzam. Copaiv. *unciam* j.
Balz. Peruvian. *drachmas* ij.
Olei. Aniſ. *drachmam ſemis.*
Olei. Cinnamom. *gutt* v.
Mercur. Dulc. *drachmas* ij.
F. S. A. Opiatum.

De gifte hier van is des Morgens en des Avonds, de groote van een Noote Moſchaat.

Merk aan, dat de *Mercurius Dulcis* naa gelegenheyd van zaaken kan bygevoegd ende uitgelaaten worden.

Meeſter *Dreſer* getuigde hier van dat'er die bynevens de Zaadvloeyinge, een *Bubo Veneris* ofte Pok-gezwel in de Laſſchen hadden, daar mede genezen heeft, ende *Neuman* zeyde my hier ook bevindinge van te hebben, dog ik hebbe het nooyt ervaaren.

Indien het niet nodig is, dat 'er *Purgeermiddelen* hoeven ondermengd te zyn.

R. Ol. Terebinthin. Radicibus Alcannæ ad Rubedinem Tincti. *unciam ſemis.*
Balz. Copaiv. *drachmas* iij.
Peruvian. *drachmam* j.
M. in Phiala.

Waar van de Lyder tweemaal des daags van 15. tot 20. droppelen, met eenig bekwaam

kwaam vogt kan innemen, tot dat de Druiperd gezuiverd is.

Of laat hem van deeze volgende *Mengelinge* eens, twee ofte drie maalen, des daags een Lepel vol nemen, dat men niet alleen in een Zaadloop, maar ook in onderſcheydene andere ongemakken in het Wateren, als Droppel-pis enz. Jaa Verzweeringe in de Blaas, met groot voordeel gebruiken kan.

R. Balzam. Copaiv. *unciam* j.
Diſſolv. cum in Vitell. Ovor. *No.* ij.
Add. Aq. Hord. ℔ j.
Agitetur, donec acquirat Albedinem.
Quando addi poſſunt. Syrup. Alth. Fernel. *unciæ* ij.
F. Emulſio.

Maar Lezer, indien een Druiperd zwaar verouderd ofte dat 'er eenig Vleeſch gewasje in de Schacht is, zulje die zelden wortelings zonder in de Roede te ſpuyten genezen. Waar toe onderſcheydene ſpuytingen, zoo Zuiverende, Verzagtende, als Opſluitende konnen bereyd worden. Jaa de ondervindinge heeft my meermalen geleeraard, dat de Lyder, ſchoon ik de ſpuyt al diep in de Pis-ſchaft brogt, geen pyn daar van, nog ook zelve van een ſcherpe inſpuytinge van *Brandewyn* gevoelde, als alleen maar ſmerte voor aan in den *Aker* ofte het Roedenhoofje gewaar wierd, ende

ende even om de raauwigheyd, daar ter plaatze, niet genas, tot dat gezuiverd ende opgeslooten was. Onder verscheydene zoorten van inspuytingen, behaagen my die van de Heere *J. Lagrue*, der Medicine Doctor, ende Stads Chirurgyn te Amsterdam, die over deeze Ziekte, myns ergten zeer getrouw, openhertig ende zonder beoogmerkingen van eygen voordeel, naa wel een dertig-jaarige ondervindinge, geschreven heeft. Zyne inspuytinge zyn deeze.

R. Aq. Rosar. *uncias* x.
Colcothar. Vitriol. *drachmam semis vel* j.
Lapid. Prunel. *drachmam* j.
F. Injectio.

Of

R. Aq. Calcis Vivæ.
Decoct. Ros. Rubr. a *uncias* ij.
Mel. Rosar. *unciam* j.
Trochisc. Alb. Ras. *scrupulum* j.
F. Injectio.

Ik hebbe, indien my deeze ofte diergelyke nog wat te *scherp* vielen, daar wel wat *Syrup. Alth. Fernelii* enz. onder gemengd, anders ook wel met *gekookte Zoete Melk met Zuiker*, *Garstewater met Roozenhooning*, *Balzamus Copaivæ*, ende vond ik 'er te veel

raauwigheden, met enkele *Brandewyn* om te zuiveren, ingespuyt.

Merk aan. Dat de Schryveren zeggen, dat men door een *Yvoore Spuytje* deeze verrichtinge doen moet, maar wyl hier van de pypjes doorgaans zeer naauw, ende de Spuytjes zelve kort en dun zyn, kunje'er zeer wynig met uitvoeren, ende een mengelinge daarje *Colcothar Vitrioli* in gedaan hebt, valt doorgaans een weynigje dik, als ook de *Balzem Copaive* enz. zyn te lymig, om door zulk een naauw Spuytje te gaan, daarom gebruike ik vrymoedig een *Tinnen* ofte liever *Kopere Spuyt*, daar mede te regt te koomen is, ende geenzins gevaar heeft, als maar van een ervaarene hand bestierd word.

Het gebeurt zomtyds, dat Lyderen die niet gewoon zyn, den *Voorhuid* overgestroopt te draagen, maar nu zulks, om de pyns halven, doen, de *Voorhuid* dermaaten opzweld, datze niet weer over het *Roedenhoofd* heenen kan stryken, jaa maakt dat de geheele Roede naar agteren met een Zwellinge als een Blaas, opgespannen staat, dat dan veel pyn veroorzaakt, ende door den tyd, kwaade gevolgen kan maaken. Dit is dikmaal te verhelpen, als de Lyder de Roede maar met *warm Water* bettet, ter tyd toe, hy de *Voorhuid* wederom overstroopen kan.

De *kromte* van de *Roede*, naar de Balzak zich strekkende, blyft veeltyds den Lyderen

ren lange by, maar is echter van weynig zwaarigheyd, overmids de *Zaad-Vloeyinge* wel genezen zynde, die toeval van zelve allengskens ſlyt.

Voorts koomt 'er by een *Druiperd*, zomtyds een *Zwellinge* van den *Balzak*, die men *Teſticulus Venereus* (Zandkloot) ofte *Hernia Venerea* (Venus Breuk of Scheurzel) noemd. Hier toe gebruike ik het volgende.

R, Argent Viv. *drachmas* vj.
Therebinth. Venet. *unciam ſemis.*
Ol. Laurin. *unciam* j.
Ol. Carui. Deſtillat. *drachmam* j.
Axung. Porcin. *uncias duas.*
F. Unguentum.

De Lyder moet hier mede twee ofte drie maalen des daags, met een warme Hand zyn Zakje ſtryken; ende of het dan gebeurde, dat hy aan het *Kwylen* geraakte, (gelyk ik wel ondervonden hebbe) is daar echter niet voor te vrezen, om dat het aan de genezinge geen hinder doet, maar daaren tegen die zoo veel te veyliger maakt, ingevallen het kwaad reeds dieper wortelen mochte geſchooten hebben. Ook kan men die genoegzaam maatigen, met in de plaatze van drie maal hem twee ofte eene reyze te doen beſtryken, ende zomtyds eens *Purgeeren.*

Het overige dat van deeze Ziekte te zeggen vald, zal u Leezer, hier onder, daar-

we van de *Pokken* handelen zullen, te vooren koomen.

XXVII.

DE HÆMOPTOË, SEU VOMITU SANGUINIS.

Van het Bloedſpouwen.

T. SYDENHAM.

(a) Hæmoptoe.

IN de (a) Bloedſpouwinge bezetten een pyn, met hitte en bygevoegde zwakheyd, den *Borſt.* Laat 'er tot tien oncen *Bloed* uit den regter Arm *gelaaten worden*, ende geef des morgens daar aan den Zieken een *gemeene Purgeerdronk*, ende dezelve nagt daar aan volgende een (b) *zagt ruſtmaakend* geneesmiddel uit

(b) Paregoricum.

Aq. Ceraſor. Nigror. *uncias* iij.
Syrup de Mecon. *unciam* j.
F. Hauſtus.

R. Bol.

R. Bol. Armen. *unciam* j.
Rad. Symphyt. Pulverat. *uncias* ij.
Terr. Sigillat.
Lap. Hæmatit.
Sang. Dracon. *a drachm.* j.
Sacch. Albiss. *ad pondus omnium.*
F. Pulvis Subtilissimus.

Laat hier van de Zieke des morgens ten 5 uuren, ende 's avonds als te Bed zal gaan een *vierendeel loots* innemen, ende daar *vier oncen* van het volgende (c) *Afziedzel* op drinken. (c) Apozema.

R. Fol. Plantagin.
Rubi Sylvestris.
Millefolii *a man.* j.
Coq. S. Q. Aq. ad ℔ j. & *semis.*
In Colatura dissolve Syrup. de Symphyt. *uncias* ij.
F. Apozema.

Of hy neme zes Lepelen vol van het

(d) Tinctura. het volgende (d) *Afweekzel.*

R. Flor. Rosar. Rubr. *drachmas* vj.
Cortic. Intern. Querc. *unciam semis.*
Semin. Plantagin. parum Contus. *drachmas* iij.
Aq. Fontis ℔ ij.
Sp. Vitrioli Q. S. ad levem aciditatem.

Infundantur in vase clauso Calore levi per 4. horas; colatur, add.

Aq. Cinnamom. Hordeat. *uncias* iij.
Sacchar. Albiss. Q. S.
Ut F. Tinctura gustui grata.

Indien de Lyder van het voorgeschrevene *Poeder* walgde, laat hem de (e) *Slikkinge*, in de overmatige Stonde-vloed beschreven, gebruiken.

(e) Electuarium.

Laat ook den Lyder dagelyks *Ge-*

Geklysteerd worden, ende des avonds een (f) *Rustmiddel* gebruiken. (f) Diacodium.

Daar by-nevens moet men de (g) *Aderlaatinge* eens, twee, ofte drie maalen, naa het nodig is, herhaalen, altyd eenige dagen tusschen beyden wagtende; laat ook wederom (de zaak het vereysschende) den *Purgeerdrank* vernieuwt worden. (g) Phlebotomia.

De Lyder moet een *Verdikkenden*, en *Verkoelenden Leevens-regel* houden.

H. BUYZEN.

ALle *Bloedspouwinge* word veroorzaakt, door *scheuringe* of *barstinge* van een *Slagader* ofte liever *Ader*.

Dit gebeurd gemeenlyk in de *Long* of *Lugtpyp*, (Aspera Arteria) *Long*, ofte in de *Maag*.

Bloed uit de Borst koomende is gewoonlyk rooder van coleur, schuimiger en lichter als dat uit de Maag koomt, het welk gemeenlyk donkerder rood, ende klontiger ziet.

Ook is de *Bloedspouwinge* uit de Maag meermaalen heftiger, de Lyder lost meerder in hoeveelheyd als uit de Long.

Zy gebeurd dikmaal wel by wyze van *Overstortinge* (Metastasis) ofte *Ziekte-veranderinge* (Crisis) naamelyk wanneer ze veroorzaakt word, door verhinder de Kraam-, Stonden-ofte Ambeyen-vloeyinge.

Geen *Bloedspouwinge* mag veylig geacht worden, ende hoe grooter de *Ader-scheur* is, hoe gevaarlyker, want deeze kost menigmaal in het kort den Lyderen het leven.

Die dikmaals *Bloed* uit de *Borst* spouwen al is het t'elkens niet zeer veel, vervallen doorgaans met 'er tyd in de Teeringe.

Ende die het uit de *Maag* overkoomt, zoo het veelmaal gebeurd, worden kwaadzappig en Waterzugtig.

En zelden geneest ze zoo vast, datze niet weder koomt, of ze moet niet veel zyn, de Lyder lange tyd *Genees-middelen* gebruiken, ende een *verkoelenden Levens-regel* houden, ende zich wel naauw van Wynen, ende alle vlugge en beweeglyke dranken myden.

Als ze tegenwoordig is, zulje zelden een gereder middel om ze maar voor eerst te stuyten vinden, als het *Aderlaten.*

Laat ook de Lyder zyn Handen in *kout Water* houden, en leg hem een Doek in *kout Water* nat gemaakt tegens het gemagt, ende helpt die nog niet, bevochtigd ze in

Azyn

Azyn of *Edik*, zoo zal het zelden missen.

Voorts wat de inwendige *Genees-middelen* aangaat, verwerp ik allerhande zoorten van bloedingen de *Balzamus Lucatelli* niet, want zy doet 'er byzonder veel goed in, vrymoedig in ruimte genomen zynde, maar inzonderheyd is zy nuttig in het Bloedspouwen uit de Long of Borst.

Anderzins zyn alle de Middelen, in de Buik-loop, Roode-loop, te sterke Kraamen Stonde-vloed, voorgeschreven, hier goed ende de waare.

Inzonderheid bereydingen uyt de zoortmiddelen, *Rad. Consolidæ Majoris. Mastix. Thus. Gumm. Arabicum.* enz. alle die een lymige en zaamentrekkende kracht hebben, zullen u al dikwyls van de grootste nuttigheyd wezen.

Ik heb my meenigmaal by de volgende *Voorschriften* wel bevonden.

R. Masticis.
Thuris *a unciam semis.*
Coq. ex Aq. Commun. vel Hord. ℔ ij. in Colatura dissolv.
Julapii. vel Syrup. Rosar. Rubrar. *uncias* ij.
F. Apozema.

Waar van de Lyder dikmaal een Theekop of Glaasje vol koud laat drinken.

Of

Aq. Plantag. *uncias* viij.

Rosar. Rubr. *uncias* ij.
Terr. Sigillat.
Bol. Armen.
Lapid. Hæmatit.
Sang. Dracon. *a drachmam* j.
Syrup. Rosar. Rubrar. *uncias* ij.
F. Mixtura.

De Lyder neme dit naa de nood perst, veel ofte weynig Lepelwys, en luistert het kwaad hier nog niet ras ofte genoeg naa, mengel zoo in het een als andere *Opiaten*, als *Laudanum Opiatum*, *Diascordium*, *Mithridatium &c.*

Als je nu met dusdaanige Middelen het *Bloedspouwen* gestild hebt, zal het zelden anders gebeuren, of de Lyder zal daar naa van *Benaauwdheyd voor het Hert* klaagen.

Dit gebeurd gemeenlyk, om dat 'er nog eenig gestold ofte geklonterd Bloed binnen gebleven is, het welk doorgaans in de naastvolgende Afgang ofte Afgangen (inzonderheyd als de Aderbarsting in de Maag geweest is) geloost word. Leg ten dien eynde een verwarmende *Stoovinge* op de Maag, ende laat daar naa den Lyder eens zagtelyk *Purgeeren.*

Voor al moet men ook gelasten, dat de Zieke eenen *Verkoelenden Levens-regel* houde, niets warms eete ofte drinke, en zoo hy het niet ten eenemaal koud doen kan, mag echter het te nuttigende niet meer als even laauw zyn.

XXVIII.

XXVIII.

DE HÆMORRHAGIA NARIUM.

Van het Neusbloeden.

T. SYDENHAM.

DE Lyder voeld een pyn en hitte in 't Voorhoofd, als of 't et van een ſcheuren zoude.

Men moet dikmaal *Bloed uit den Arm laaten*, een *Verkoelenden en Verdikkenden* Levensregel gebieden; *Koel- en Bloedverdikkende Leſch-dranken* ende *Koel-melken* voorſchryven.

Laat ook dagelyks den Lyder een *Verkoelend* (a) *Clyſteer* zetten, ende hem des nachts een (b) *Ruſt-verwekkend middel* uit *Syrupus de Meconio* innemen; daar by doet hem ook eens ofte twee maalen *Purgeeren*.

(a) Enema.
(b) Paregoricum.

Maak ook vierdubbele Doeken in *koud Water*, daar *Sal Prunellæ* in gesmolten is, nat, ende naa zy zagtelyk uitgewrongen zyn, legze den Lyder rond om in de Nek, zulks dikmaalen des daags herhaalende.

Naa de ontlastingen, laat de Lyder het volgende gebruiken.

R. Vitriol. Hungaric.
Alumin. *a unciam* j. *& semis.*
Phlegmat. Vitrioli.
Coque tamdiu, donec omnia fuerint dissoluta, liquorem frigefactum filtra, & a Crystallis subinde natis separa; liquore residuo add. *Ol. Vitrioli* duodecimam partem;

Ofte *liever.*

R. Aq. Plantagin. *uncias* ij.
Bol. Armen Subtiliss. Pulverat. *unciam semis.*
Probe Misceantur.

Maak

Maak een Wiek van Linnen-
lukzel in dit vogt nat, ſteek die
n het Neusgat, daar het *Bloed* uit-
loeyd, ende laatze daar twee da-
en in blyven.

Gaat het hier mede nog niet
aar wens.

R. Vitriol Roman. *Q. S.*
Diſſolv. in Aq. Commun.
Q. S.

aat hier mede een *Wiek* in nat-
emaakt, ende in het bloedende
eusgat geſteeken worden. In
it vogt Doeken natgemaakt, en-
e opgeleyd, ſtillen ook het Bloe-
en, zoo het uit eenige uitterlyke
onde vloeyd.

H. BUYZEN.

Ier kan alles te pas koomen, wat we
te vooren in het Bloedſpouwen hebben
ngewezen; ende om uitwendig het Neus-
oeden te doen ophouden, hebbe ik het
ite van den Heer *Sydenham* aangepre-

zen, op naastvolgende wys bereyd, wel allerbest bevonden.

R. Vitriol. Cypr. *drachmam* j.
Dissolve in Aq. Commun. *uncia*. j
F. Aqua Cærulea Styptica

Laat hier in een *Wiekje* uit *Linnen-plukz*... op gemaakt, in nat gemaakt, ende dus i... het bloedende Neusgat gesteeken worden... dat men als het te droog word, wederom kan nat maaken.

XXIX.

DE DOLORE HÆMORRHOIDUM.

Van de Pyn der Speenen ofte Ambeyen.

T. SYDENHAM.

EEn allergespannenste Pyn... kweld den Lyder: onder het afgaan, ende de oppervlakte der afgang, ziet men met Bloed bespat te zyn, zomtyds verschuilen...
zig...

zig Zwellingen als Vygwratten, in het binnenste der (a) Sluitspier, (a) Spincter. ofte ook laaten zy zig uitwendig op de kant des Aars-darms zien. Laat 'er tot tien oncen *Bloed* uit den regter Arm *gelaaten* worden.

R. Semin. Melon.
Pepon. *a unciam semis.*
Papav. Alb. *drachm.* iij.
Amygdal. Dulc. excortic.
No. v.
Contundantur in Mortario Marmoreo sensim affundendo.
Aq. Hord. ℔ j. *& semis.*
Rosar. *uncias* ij.
Sacch. Albiss. Q. S.
F. Emulsio.

Waar van de Lyder dikmaal die oncen zal nemen.

R. Flor. Sulphur.
Glycirrhiz. Pulverat.
Salviæ Pluverat. *a drachmam* j.

Balz. Lucatell. *Q. S.*
F. Pilulæ ex ſingulis *drachmis No.* vj.

Waar van de Zieke 'er dagelyks drie kan nemen, ende daar zes Lepelen vol van den voorgeſchrevenen *Leſch-drank* op drinken.

R. Aq. Spermat. Ranar. *uncias* iiij.
in qua diſſolve.
Lithargyr. *drachmas* ij.
Opii *ſcrupulum* j.
F. Mixtura.

Waar in een *Linnen Doek* nat gemaakt, en op het beledigde deel gelegt kan worden, ofte indien de Zwellinge inwendig is, laat 'er drie Lepelen vol by wyze van een Clyſteer tegen ingeſpuyt worden.

De Lyder drinke voor gewoone drank *Melk* met *Water* gekookt, of *Gerſte-water*, onthou-

de

de zig van *Vlees* te eeten, ende neme tegens den nagt een [b] *Rust-middel.* (b) Diacodium

H. BUYZEN.

IK hebbe om uitterlyk de pynen van de *Speenen* ofte *Ambeyen* te verzagten, nog niets beters gevonden, als

R. Unguent. Alb. Camphorat.
Popul. *a drachmam* ij.
Mel. Alb. Despumat. *unciam semis.*
Opii. Spirit. Vin. Dissolut. *drachmam* j.
F. Unguentum.

Waar mede de Lyder de Ambeyen dikmaal kan bestryken, ofte het op een doekje gestreken daar tegen aan leggen.

Ofte neem de *Balzamus Sulphuris Therebinthinatus*, en stoot daar, warm gemaakt, ende met doeken opgeleyd, inzonderheyd t'elkens naa den afgang, de Ambeyen mede, en gy zult zelden iets beters vinden.

XXX.

DE FLUXU HÆMORRHOIDUM IMMODICO.

Van de al te ſterke vloed der Ambeyen.

T. SYDENHAM.

ZY is, uit het verval van kragten, overvloed en duurzaamheyd van uitvloeyend Bloed, leelyk ziende lyf-verwe, die uit den geelen (gelykerwys in de Geelzugt) zig vertoond ofte daar naa held, kenbaar, daar volgd een (a) wangedaante, ende eyndelyk de (b) Water-zugt.

(a) Cachexia. (b) Hydrops.

Hier koomen dezelve Geneesmiddelen als in de overmaatige Stondevloed te pas, alleenlyk moet men het (c) Purgeeren nalaten.

(c) Catharſis.

H. BUY-

H. BUYZEN.

DAar is een merkwaardig onderſcheyd tuſſchen de *Seenen* ofte *Ambeyen*, want zommige *zitten geheel inwendig*, houden zig in de dunne Darmen, ende omtrent de Navel van de Buik op, deeze kennen dikmaal Jaaren lang (hoewel niet altyd, nogte even ſterk) vloeyen. Deeze zyn het ook die in zommige Mannen vloeyende, ſchier de gedaante van de Vrouwlyke Maand-ſtonde in hem vertoonen. De Oude hebben ze *Lever-vloed* (*Fluxus Hepaticus*) genoemd, en men onderſcheyd ze van de Roode-loop. 1. In duurzaamheyd, overmids een Roode-loop zoo lang kan aanhouden als deeze. 2. Uit den Afgang, want in deeze koomt eerſt Afgang, daar naa Bloed ende dat zuiver, ook hebbe ik gezien, dat den Afgang wel gebonden, dog van Bloed zwart geverfd was; iets dat in de Roode loop anders gezien word, overmids daar den Afgang dun, ende met Bloed, ſchaafzel van Darmen, Etter enz. vermengd is. Wat egter de *Geneezinge* aangaat, is met die van de Roode-loop en overmaatige Stonde-vloed genoegzaam dezelvige.

Een ander zoort van Ambeyen, maakt Gezwellen, hardigheden ofte Vyg-wratten aan de Endel-darm, en in de ſcheede van de Lyf-moeder der Vrouwen, waar van men zommige niet zien, maar wel inwendig

dig voelen kan, en deeze zyn de moeylykste, maar andere vertoonen zig uitwendig aan de lippen der Vrouwen Schaamelheyd, ofte aan de buiten kanten van de Aarsdarms Sluitspier, en deeze zyn de allergemakelykste om te konnen helpen.

Deeze Toevallen (ik spreeke nu van de uitwendige) overkomen al meest-tyds de Lyderen buiten hun schuld, maar worden ook van zommige zoo schandelyk verkregen, dat het de eerbaarheyd niet toelaat zulks te zeggen.

Als ze *Bloeden*, worden altyd de Lyderen van pyn verligt, het welk de reeden is, waarom men om dit te verkrygen den Zieken daar, des noods zynde *Bloedzuigers* aan laat zetten: maar als ze aan de andere zyde te veel of te sterk *bloeden*, overkomen de Lyders de *Toevallen* hier boven by onzen *Schryver* aangewezen.

Ik hebbe om dit overmaatig *Bloeden* te stillen, my meermaalen wel bevonden, met uitwendig de deelen te laaten stooven, met *Wolle Lakensche Lappen*, nat gemaakt in *Water*, *Roode Wyn* of *Water en Roode Wyn zaamen*, daar *Eyke schorszen* of *Eek* anders ook *Run* gezegd, zoo als het de Leder-bereyders gebruiken, *in gekookt was*, welk zoo warm als lydelyk was liet opleggen, ende daar naa, met het hier boven voorgeschreven *Unguentum* bestryken.

Rulandus, Centuria Prima, Curatione Septima

tima getuigd, zich dikmaal zelf genezen te hebben met *Roode Wolle Lakensche Lappen*, nat gemaakt in *Azyn* ofte *Edik*, daar gestooten *Akers* ofte anders *Bladeren* van *Eykeboomen* in gekookt waren, en warm op geleyd, het welke deeze vloeyingen aanstonds dede ophouden.

XXXI.

DE HYDROPE.

Van de Water-zugt

T. SYDENHAM.

K*Uyltjes* met de Vingeren in het onderste van de Kuit-spieren gedrukt, die des avonds, of in den nagt zigtbaar blyken, maar des morgens verdwynen, geven deeze kwaal allereerst te kennen, te meer zoo ondertusschen de Lyder zynen *Adem* benaauwd haald, (hoewel men niet zelden ziet, dat (a) *Zwangere* Vrouwen, ende wier (b) *Stonde-vloeyingen* opgestopt

(a) Foeminæ Prægnantes.
(y) Catamenia.

ſtopt zyn, als ook die van een verouderde (c) *Kortborſtigheyd* ſchielyk genezen zyn, met diergelyk een *Voetezwellinge* gekweld worden,) en naa de Voeten en Dyen tot het uitterſte opgeſpannen zyn, ſtorten de Wateren zig in de Buik, ende zetten die allengskens, zoo veel als ze maar immers rekken kan, uit, tot dat eyndelyk de Edeler Ingewanden hier van geweld lydende, de Zieke ten Graave daalt. Naa redenen nu, dat de deelen met deeze Ziekte behebt, zoo in zwaarte als dikte toenemen, vermageren al langs hoe meer de andere. Als de Toevallen van (d) *Benaauwde Ademhaalinge*, *Weynig Wateren*, *Onleſſchelyken Dorſt*, en *Moeylyke Ouderdom* den Mannen by komen, worden die 'er ligſts van aangegrepen, ende ze treft den Vrouwen meeſt onder het zwanger gaan, en tegens zy in het Kinder-bed moeten.

(c) Aſthma.

(d) Dyſpnoea.

De

De *Geneezings-inzigten* zyn aldus te regelen. Eerst moet men tragten het *Water* uit te dryven, ende daar naa het *Bloed* te versterken, waar door een nieuwen aanwas van het Water kan voorgekomen worden.

R. Vin. Alb. *uncias* iiij.
Jalapp. Subtiliss. Pulverat. *drachmam* j.
Zinziber. Pulverat *scrupulum semis.*
Syrup. de Spin. Cervin. *unciam* j
F. Potio.

Om des morgens heel vroeg in te nemen, ende dat dus alle dagen, of om den anderden dag, al naar de Lyder kragten heeft, herhaalende, tot dat de beledigde delen beginnen te ontzwellen. of

R. Tamarind. *unciam semis.*
Fol. Sennæ. *drachmas* ij
Rhei

Rhei Elect. *drachmam* j. *&*
ſemis.
Coq. in Q. S. Aquæ ad *unci-*
as iij.
In Colatura diſſolvatur. Mann.
Calabrin.
Syrup Roſar. Solutiv. *a*
unciam j.
Syrup. de Spin. Cervin.
unciam ſemis.
Electuar. e Succ. Roſar.
drachmas iij.
F. Potio.

Om in te neemen op die wys als het voorige. Of

R. Pilul. ex Duobus. *ſcrupu-*
lum j.
Elater. *gran.* j.
Ol. Chym. Caryophyllor.
gutt. ij.
F. Pilulæ. No. iij.

Laatze des morgens geheel vroeg genoomen worden, ende her-
haald

laald naa het de nood vereyst. of

R. Gambugii. *gran.* xv.
Vin. Alb. & Aq. Cichor. *a unciam* j. *& semis.*
Syrup. de Spin. Cervin. *unciam semis.*
F. Potio.

Te nemen als de voorige. of

R. Cortic. Interior. Sambuc. è Ligno deras. *man.* iij.
Coq. in Aquæ & Lactis *partibus æqualibus.* ℔ ij. ad ℔ j.

De Lyder neme van dit vogt, *doorzeegen zynde*, des morgens de ene helft, ende de andere des avonts laat, en dat zoo dagelyks tot dat wederom gezond word. Maar dit Geneesmiddel helpt geen andere; als die ligtelyk gepurgeerd worden.

Omtrent het gebruik der (e) *uikzuiveringen* in deeze Ziekte, (e) Cathartica.

moet men op deeze drie naaſtvol-
gende dingen agt geven.

Eerſt: Of het Lighaam des Zie-
ken ligtelyk of bezwaarlyk naa
Purgeer-middelen luiſterd, want
in die ligtelyk gebuikzuiverd wor-
den, zal de *Syrupus de Spina Cer-
vina* tot een once genomen, ge-
noegzaam overvloedig *Water* uit-
dryven, maar in die bezwaarlyk
gepurgeerd worden, zullen de bo-
(f) Ca-thartica. ven voorgeſchrevene (f) *Purga-
tien* hoe kragtig die anders ook
zyn, naauwlyks het oogmerk be-
reyken.

Ten tweeden: Alle Purgatien
die langzaam werken, doen meer
der ſchaade als voordeel; waar-
om het beter is, een Buikzuive-
ring die een weynigje te ſterk en
over de maat is, als een die te
zwak is, den Lyderen voor te
ſchryven.

Voor het derde: Het *Water* moet
met die rasheid, als eenigzins

maar

aar de kragten des Lyders toe-
ten, uitgedreven worden, want
oor een te lange tusschen-tyd van
en een tot den andere Buikzui-
eringe te laten verlopen, groeyd
et Water gestadig wederom aan.

Maar men heeft agt te geven,
at alle Genees-stoffen; van wat
ard die ook zyn mogen, die den
uik roeren, voorts niet alleen
onnen, maar ook behoorden na-
elaten te worden, in Lyderen
ie zwak van Lighaam, of Vrou-
ven die met *Dampen* onderwor-
en zyn, zoodanige moet men het
Vater alleen met (g) *Pisdryvende* (g) Diuretica.
Aiddelen uitjagen, onder welke,
le die uit *Loog-zouten* bestaan,
el de kragtigste zyn.

R. Cinerum Genistæ. ℔ j.
Infundantur Frigide in Vini Rhe-
nan. ℔ iiij.

Coletur per Filtrationem.

De Zieke neme hier dagelyks, des morgens ten vyf uuren, ende des avonds laat vyf oncen van, tot dat het *Water* verdweenen is.

Als nu het *Water* by na uitgedreven is, moet men den Lyderen (h) *verwarmende* en (i) *versterkende Geneesmiddelen* laten gebruiken, als

(h) Calefatientia.
(i) Corroborantia.

R. Rad. Raphan. Ruſtican.
Fol. Cochlear. Hortenſ.
Abſinth. Vulgar.
Salviæ.
Centaur. Minor.
Summitat. Geniſtæ *ab. unoquoque Q. S.*

Infundantur in Cereviſia forti pro Potu ordinario.

Deeze Drank helpt zomtyds de beginnende (k) *Water-zugt* zonder Purgeer-middelen, of laat het volgende gebruikt worden.

(k) Hydrops.

R. Conſerv. Cochl. Hortenſ.
Alb.

Abſinth. Roman.
a unciam j.
Extract. Gentian.
Abſinth. Vulg.
Centaur. Minor. *a drachmas.* iij.
Syrup. e Cortic. Citri. Q. S.
F. Electuarium.

e Zieke neme hier 's morgens
n vyf uuren, ende des avonds,
e groote van een groote Noote-
Ioſcaat van, en drinke daar t'el-
en vier oncen van het volgende
) *Afweekzel* op. (l) Infuſio.

R. Rad. Gentian. *unciam* j.
Summitat. Geniſt.
Centaur. Minor.
Abſinth. Vulgar. *a man.* j.
Semin. Fœnicul.
Petroſelin. *a drachmas duas.*
Incisis Minutim Affunde vini Rhenan. ℔ iiij.
Stent ſimul in infuſione frigi-

 da,

da; & Colentur solummodo tempore usus.

Merk aan. Wanneer men tot het gebruik van *versterkende Middelen* gekomen is, moet de Zieke geenzins *Gepurgeerd* worden, ter tyd toe dat men zig de versterkinge van het Bloed bevlytigd heeft.

Maar wegens het gebruik der *Loog-zouten*, heeft men voor al waar te nemen, dat men ze te gelyke geven mag, als het al tydig is het Bloed te versterken.

R. Rad. Raphan. Rustic. *uncias* iiij.
Fol. Cochlear. Hortens.
Absinth. Vulgar.
Salviæ.
Summit. Centaur. Minor.
Genistæ. *a m.* iij.
Pom. Aurant. Incis. No. iij.

Doet deeze dingen in zes maaten sterk Ongehopt Bier, terwyl het in

in 't Giſten is; ende laat het de Lyder voor gewoone drank gebruiken.

H. BUYZEN.

DE naaſte en inwendige *Oorzaken* der *Water-zugt* zyn, als een Lighaam (door het een ofte andere Toeval, het zy naatuurelyke Zwakheyd, te groote overvloed van Water ofte Wey-ſtoffe, naa maat van het Bloed niet evenredig zynde, afgematheyd door Ziekte, te veel ſterke Drank te hebben gedronken, te zwaare verkoudinge en ook ouderdom) verkouwd raakt, deszelfs natuurlyke warmte verlieſt, zoo raakt het water ofte Weyſtoffen verdikt, de Klier of Mondjes der Water-vaten ſluiten toe, het Bloed word te droog, en te arm van vogt om zig vloeybaar behouden. Hier door gebeurd het, dat de Water-vaten tot barſtens toe opgezwollen geraaken, ook wel barſten, en hun behouw-vogt, in de holligheden van het Lighaam, als, Buik, Borſt en Hoofd, uitſtorten.

De *onderſcheyden* zyn voor het voornaamſt driederhande. 1. Een *Buiks Water-zugt* (*Aſcites*) die de Buik en Beenen bezet. 2. *Trommel-zugt* (*Tympanites*) deeze bezet ook den Buik, maar maaktze hard, ſpantze op als een Trommel, om dat het

Water met Winden ondermengd is. 3. *Lyf-water* (*Anasarca of Leucophlegmatia*) gezegd; wanneer het geheele Lighaam, dik, bol, poezelig ende opgezwollen is, ook dikmaal zoo, dat de Oogen uitpuilen.

Voorts, onderscheyd menze in een *Witte* en *Geele*, naa dat het Water, met geen, weynig, ofte veel *Gal-stoffe* ondermengeld is.

De gewoone *Toevallen* schier altyd de *Water-zugt* verzellende zyn. 1. Een korte en benaauwde Aemhaallinge. 2. Groote Dorst 3. Weynig te konnen wateren. Ende ten 4. weinig ofte liever geheel niet te konnen Zweeten.

Andere *Toevallen* zyn 'er niet altyd, maar echter veeltyds by, of zy komen door den tyd. Als 1. klimt het water en vermeerderd in de Water-zugtige, als de Maan nieuw ende aan het wassen is, maar in het afgaan, naa vol geweest zynde, vermindert ook de Water-zugt, en de Lyder word dunner. 2. Zomtyds gaat de Water-zugt gepaard met te sterke Afgang, maar al meest-tyds zyn de Lyderen hardlyvig. 3. Maar doorgaans zyn de Beenen des avonds dik en gezwollen, dog des morgens wederom dunner. 4. Gemeenlyk houd zich de Water-zugt in de Water-vaten op, maar zomtyds zit ze tusschen de verdubbelingen van het Net, Buik-vlies of Pens-zak, ende zich daar verhoudende, noemt menze het *Beslooten Water*, ook bezet ze op deeze wys een

een der Ingewanden, als de Long, Lever, Milt, Klier-bedde enz.

In de *Voorteekenen* heeft men aan te merken, dat als de *Water-zugt* nog in den beginne is, of de Lyder een jong, sterk en vast Lighaam heeft, de inwendige vaste deelen der Zieken goed en ongeschonden zyn, de Lyder lichtelyk te Buik-zuiveren is, als ook indien zyne Water-zugt een witte, en niet een geele is, dat ze naa een voorgaande Ziekte, die reeds genezen is, het overblyfzel ofte gevolg, om dat zich de voorige Ziekte naa de Beenen en Buik overgestort heeft, is, ingevalle hy nog ruimborstig is, en geen benaauwde Ademhaalinge heeft, zoo hy lichtelyk tot Zweeten te brengen is, ende als de Zoomer voorhanden is. Is het doenlyk, ende valt meermaalen niet zeer bezwaarlyk deeze Ziekte te genezen.

Maar is de Lyder zwak, oud, ofte de Ziekte verouderd, heeft hy door te veel sterke drank, een bedurven en verkoud Lighaam, zynder eenige vaste deelen in de Ingewanden, als de Long, Lever, Milt, Klier-bedde, Darm-scheyl, Net, Nieren, ofte Buik-vlies, beledigt, verhard, gezwollen, ofte met verhardingen, en knoets-gezwellen bezet, of merkt men deeze in de Lyf-moeder of Scheede der Vrouwen, ontlast zich het water inwendig, om dat het op de Beenen, Dyen enz. doorgebroken is, al wat van deeze Toevallen zyn

mogt, maakt dat de Water-zugt genoeg-zaam ongeneeslyk is.

Als de *Water-zugt*, naa sterke ende dikmaal wederkomende *Bloedingen*, het zy uit de Neus of Bloedspouwen, zwaare langduurige Speen-bloedinge, te sterk Stonde- of Kraam-vloed, te menigvuldig Aderlaten koomt, moeten het goede lighaamen wezen, daar het Bloed wel weder in wil aangroeyen, en daar by zoodaanige Bloedingen voor goed ophouden, of anders (en wel meest) word deeze Water-zugt ook doodlyk.

Water-zugt, die het Gemagt bezet heeft, alzoo dat de Manlyke Roede en het Zakje, en in Vrouwen de Lippen der Vrouwlykheid zeer dik, tot barstens toe gezwollen, ende ook doorgebroken zyn, zoo dat 'er het Water uit loopt, word zeer zelden genezen: Jaa in meest de Lyderen aan het *Lyfwater* Ziek zynde, is de zwellinge deezer deelen een voorteeken, dat het niet lange met den Zieken duuren zal.

Als de *Water-zugt* schielyk los breekt, zoo dat de Lyder door den Afgang het Water met geheele potten vol kwyd word, is ze vol gevaar, want het minste deel deezer Zieken komen op, om dat naa zulk een ontlastinge, daar aanstonds een Ontsteeking in de Ingewanden volgd, die kort daar aan in een versterving overgaat, ende aldus den Zieken al haastig den dood veroorzaakt.

In alle Water-zugt, is het *Buik-water* (*Ascites*)

cites) maklykst te genezen, zeer bezwaarlyk het *Lyf-water* (*Anasarca*) ende het *Trommel-water* (*Tympanites*) in oude Lieden genoegzaam nooyt, maar in Kinderen die op gespannene ende dik gezwollen Buiken hebben, word het nog wel geholpen.

In de *Geneezingsinzigten*, moet de Genees-heer op drie wegen van Ontlastinge zien, naamelyk op *Wateren*, *Zweeten en Afgaan*, het *Kwylen* doet hier geen nut, ende de *Braaking* is zeer gevaarlyk of ten minsten naadeelig.

Belangende de *Geneezingen* zelver, daar in heeft men aan te merken, dat zeer weynige Lyderen door *Pisdryvende Middelen* genezen worden, en die 'er nog door gered geraaken, hebben doorgaans nog maar een beginnende Water-zugt, hoewel het echter niet ondienstig is, onder het Afgaan en Zweeten, ook de *Pis* te dryven, waar toe onder aller-hande zoort-middelen de *Loogzouten* zekerlyk de beste zyn.

Het *Purgeeren* is van meerder belang, want een Water-zugtige zal, door eens te deeg te Buikzuiveren meerder Water kwyd worden, als te met in agt dagen door de Water-wegen.

Zie onder de zoort-middelen, die dog sterk moeten wezen, alhier de voornaamste met hunne *doses* ofte giften opgeteld.

Radices Jalappæ *drachma* j.
Extractum & Resina ejus *grana* xv.

Esu-

Esulæ Minoris & Majoris. *drach. semis.*
Hellebori Nigri. *grana.* xv.
Hellebori Albi. *scrupulus semis.*
Gutta Gambæ. *scrupulus semis.*
Scammonium. *grana* xv.
Euphorbium. *scrupulus semis.*
Elaterium. *grana* vj.
Extractum ejus. *gran.* j. *vel* ij.
Rad. Bryoniæ. *drachmas* ij.
Extractum ejus. *scrupul.* j.
Colocynthidis. *scrupulus semis.*

Merk aan. Dat we alhier de bekwaame giften, zoo veel als een Lyder veylig mag innemen, hebben aangewezen: men mag echter altyd wel van het minste beginnen, en ziende, dat een Zieke ook van deeze nog geen genoegzaame ontlastinge krygd, kan men die naar redenen, en noodzaakelykheyd vermeerderen.

De *Euphorbium* en *Elaterium* purgeeren zeer geweldig, ook meermaalen van boven en onderen, konnen derhalven naauwlyks zonder gevaar gebruikt worden. Men verbeterdze door bymenginge van *Zuuren.*

Johannes Heurnius, in zyne verklaaringen over de Kort-spreuken van Hippocrates, teekend aan, dat het Water tusschen den Pens-zak en Darmen, (anders het besloten Water genoemd) alleenig door *Euphorbium* en *Elaterium* uitgedreven word, om dat deeze Middelen in de Ingewanden eveneens als in de Neus werken, naamelyk het

Wa-

Water met geweld uit de Klieren te dryven.

Uit boven genoemde zoort-middelen kan men voorts verscheydene bereydingen opmaaken, waar van ik my by deeze volgende best bevonden hebbe.

R. Rad. Jalapp. *drachmas duas.*
Rhei Elect. *drachm. unam.*
Gutt. Gamb. *scrupulos duos.*
Diagrid. *scrupulum semis.*
Cinnamom.
Zinziber. Alb. *a scrupulum semis.*
F. Pulveres *no.* iiij. *vel* vj.

Vind gy deeze nog niet krachtig genoeg, veranderdze in dit volgende.

R. Rad. Jalap. *drachmas* ij.
Rhei. Elect.
Gutt. Gamb. *a drachmam semis.*
Pulp. Colocynth.
Diagrid. *a scrupulum.* j.
Macis Optim.
Zinziber. Alb. *a scrupulum.* j.
F. Pulveres No. iiij. vel vj.

Laat hier van de Zieke om den anderden ofte derden morgen, een met een weynigje Wyn, Bier enz. innemen, zulks herhaalende al naa het de Zieke vereyst, en de Lyder krachten heeft; hier door zal hy een

een menigte van *Water* kwyd worden.

Of

R. Rad. Jalapp. *unciam* j.
Hellebor. Nigr. *unciam semis.*
Ireos Nostrat.
Rhabarbar. *a unciam* j.
Agar. Leviss.
Fol. Senn. Mundat. *a unciam semis.*
Cinnamom. Acut.
Rorismarin. *a drachmas* ij.
Caryophyllor. *drachmam* j.
Tartar. Crud. *drachmas* ij.

Concisa & Contusa infundantur in vin. Alb. Gallico: vel quod melius Rhenano. ℔ vj. x. vel Q. S.

F. Vinum Medicatum.

De Zieke drinke hier alle morgens ofte om den anderden dag, ook wel twee ofte drie maalen op eenen dag, al naar het de Zieke vereyst, en de kragten velen konnen, een Roemertje van een once ofte wat meerder van, het Water door den *Afgang* te lossen.

Maar gaat de Zieke uit zig zelve te sterk af, of heeft hy genoegzaam een *Buik-loop*, gelykerwys men dat zomtyds ondervind. Let wel of die een *Afscheydinge* der Ziekte of *Toeval* is: is ze het eerste stuytze niet, maar matigdze alleen, zoo te sterk mogt gaan, dog is ze een Toeval, zoekt ze door *Zweeten* af te wenden, en gebruik alleen

Ver-

Versterkende Middelen, u zoo wel in het een en andere wagtende voor Purgeeren.

Wilje *Dorst* verslaan, ende te gelyke wat *Water* uitdryven? als dan

R. Spirit. Sal. Dulc. *drachmas* iij.
Nitr. Dulc. *drachmam* j.
Sal. Card. Bened.
Stip. Fabar. *a drachmam semis.*
M. in Phiala.

De Lyder neme hier van 10 tot 20. droppelen, twee maalen des daags met een weynigje Bier in.

Of

R. Succ. Limon. Recenter. Express. *unciam* j.
Sal. Absinth.
Card. Bened. *a drachmam* j. M.

Het gebruik als vooren, alleen kan men hier wat meerder van nemen.

Enkel *Nitrum* in *Zoete-melk* gekookt en dagelyks gedronken, is hier niet alleen goet, maar heeft ook wel meermaalen de Waterzugt genezen.

Voorts heeft men aan te merken, dat het zeer zelden gezien word, dat een Waterzugtige kan *Zweeten*, ende hoe grooter de Water-zugt is, hoe de Lyder minder Zweet, waar uit gemakkelyk af te leyden is, hoe noodig deeze weg van ontlassinge we-

wederom diend open gesteld te worden. Edog wilt gy ze bevorderen, zulje van het in geven van Zweet-middelen al meesttyds wel dienen af te zien, overmids de Lyderen hier door maar benaauwder worden, om dat ze zonder uitwendige hulp niet door konnen werken, derhalven, als men ze in geeft, laat de Zieke tusschen Wolle Deekens ook over zyn Hoofd gedekt, met byvoeginge van Flessen of Stooven in zyn Bed leggen, ofte anders Doeken met *Brandewyn* door een Tregter Zweeten, op die wys als men de Venus-zieke behandeld, iets het geen ik altoos nog best bevonden hebbe, of laat hem over dag in een heetgemaakte Kagchel-kamer huis houden, ook in een beslooten Bakkerye voor den Oven, ofte voor het vuur onder een Brouw-ketel zitten. Zoo zal inzonderheyd zoo hier Zweet-middelen, als *Aqua Theriacalis*, *Theriaca Veneta*, *Rob Sambuci* &c. met een Roemer *Rynsche* of *Fransche Wyn* by ingenomen heeft, gemakkelyk aan het Zweeten geraaken, ende dit moet men niet eens, maar meermaalen met den Lyder doen, zal hy genezen worden. Ende of nu zulk een zweeting wel of kwaalyk staat uit te vallen, daar van is my het volgende door het Zweeten met *Brandewyn* door ervaring bekend geworden, naamelyk als nu de Lyder Zweet, en ik met stooken ophield, hy als dan maar warm gedekt zynde bleef Zweeten, ook hoe langer hoe gemakkelyker

Zwee-

Zweetende, ten laatſten ook op een ingegeeven Zweet-middel zonder Stooving, voorzeyde my dat altyd iets goeds, en daar volgde in het gemeen geneezing op, zoo anders de Lyderen nog krachtig waren, de Water-zugt door een zwakkelyken ouderdom niet gekregen hadden, maar van Zieken, die aanſtonds naa de *Stooving* wederom koud wierden, hebbe ik niemand zien op komen.

Ingevalle het Water op de Beenen, Dyen enz. doorgebrooken is, laat ik 'er Doeken in *Franſche Wyn* nat gemaakt, op leggen, ofte de Openingen met plaaſters van het *Unguentum Album Camphoratum* bedekken, ten eynde daar geen Roos, Ontſteeking of Verſterving, uit voortkome; deeze Doeken of Plaaſters, zullen ververſt of afgenoomen wordende, wit zien, indien ook de Water-zugt *wit* is, maar is die *geel*, dat is, als het Water met *Gal* ondermengeld is, zyn die zwart als ze afgenoomen worden. Ook ſtaat te letten, zoo lange het uitgevloeyde Water wit of geel ziet, kan het de Lyder houden, maar word het rood, zal hy doorgaans niet lange meer leven.

Belangende de *Wind-zucht*, of het *Trommel-water*, daar van ziet men nog wel Kinderen geneezen, dog ik wil myns deels geerne bekennen, dat ik 'er nooyt een Oude van heb konnen helpen, ende hebbe ook myns weetens nooyt gezien, dat het

van een ander (hoe ervaren ook in de Genees-konst) gedaan is; maar men kan ze wel lang gaande houden, het geen ik verscheyde maalen in onderscheydene Lyderen gedaan hebbe, met dezelve *Staal-middelen*, zoo als hier terstond in de Milt-zucht zullen beschreeven worden, te laaten gebruiken, en tusschen beyden, naar vereysch van zaaken, hen eens te laaten *Purgeeren*.

Zoo nu onder de Geneezing van de Water-zucht, de Beenen schielyk dun, maar de Buik dik en hard word, de Pis dik, drabbig, rood, en weynig is, ofte zy ook geneezen zynde, in het kort wederom keerd, wat ook van deeze verschynzelen weezen mag, zyn het voorteekenen, dat de Lyder niet lang zal leven.

XXXII.

E HYPOCHONDRIACA AF-FECTIONE IN MARIBUS; FOEMINIS VERO HY-STERICA DICTA.

an de Onder-buiks-kwelling in de Mannen, ook Milt-zugt ofte Zwaarmoedigheyd; ende in Vrouwen, Opstyginge of Moerkwaal, genoemd.

T. SYDENHAM.

WAnneer de Menschelyke Ziel, door eenig zwaar Geval moe-lykheyd lyd, vatten de (a) Die-ge Geesten een (b) Wanschik-nge; daar naa word 'er een hel-ere Pis overvloedig gelost; ende oorts alle hoop van weder-ge-ondwording afgesneden, en de ieke Vrouwen verwekken zig lve droevige dingen. Wat deel

(a) Spiritus Animales.
(b) Ataxia.

van het Lighaam de Ziekte o
mag bezet hebben, (ook bezet
(c) Symptomata. 'er wel veele) dringen de (c) To
vallen, op zoodanig een deel w
hebbende 'er, aanstonds op aa
waar van de Vrouwen daatel
(d) Apoplexia. na haare Kraam een (d) Beroert
(e) Hemiplegia. of (e) Zyde-beroerte krygen; o
(f) Spasmi. overkomen haar (f) Krampen,
(g) Epilepsia. (g) Vallende-ziekte, gelyk (g
(h) Præcordia. meenlyk Verstikking der Lyfmo
der, waar in de Buik en (h) De
len voor het Hert gelegen, n
de Keelwaarts opzwellen, g
(i) Clavus Hystericus. noemd) een (i) Vaste Lyfmoede
lyke Hoofdpyn, waar in gy de Py
die in het Hoofd ondraagelyk i
(k) Cordis Palpitatio. met een Vinger kond bedekke
(l) Tussis. terwyl een Braaking van groe
(m) Iliaca Passio. Gal-stoffe, den L ook niet ongely
(n) Colica. de Lydster deerlyk kweld; (
(o) Nephritis. Hertkloppinge, (l) Hoest, (m
(p) Urinæ Suppressio. Darmking (n) Buikwee, (o) Nie
(q) Paroxysmus. wee, en (p) Opstopping der Pi
volgen den (q) Aanval; zomtyd
ve

veroorzaaktze ook onregelmatige Braakingen en (r) Buik-loop, en in het Spierig Vlees, verwektze nu eens Pyn, en dan eens Zwelling, die op de Scheenen komende, de (s) Water-zugt niet ongelyk is, en (het geen wonderlyk ſchynt) zy doet de zuivere Tanden uit de Mond vallen, de pyn in de Rug vald dikmaal laſtig, en zeer dikmaal worden de uitterlyke Ledemaaten dermaten verkouwd, dat ze ten vollen een dood Lighaam gelyk zyn, de Zieken barſten zomtyds tot lagchen uit, ook ſtortenze zonder eenige (t) voorwending, zeer belagchelyk een overvloed van traanen; zomtyds vervallenze in een (v) Kwyling ook tot die trappen, dat gy ligtelyk zoud geloven, die door de (w) Kwik veroorzaakt te zyn. En wat deel ook de (x) Opſtyging-pynen mogen bezet gehad hebben, latenze naa hunne afwykingen, zulk een te-

(r) Diarrhæa.

(s) Hydrops.

(t) πρόφασις,

(v) Ptyalismus.

(w) Mercurius.

(x) Dolores Hysterici.

tedergevoeligheyd naa, dat d
Zieken daar geen aanraken op ver
dragen, maar zyn als of het Vlee
geslagen was geweest.

Doet een *Aderlaating* van ag
oncen Bloed; leg ook het *Em-
plastrum de Galbano* op de Navel
Ende de volgende morgen, laat de
Lyder met het gebruiken van de
volgende *Pillen* beginnen.

R. Pil. Coch. Major. *drach-
mas* ij.
Castor. Pulverat. *gran*. ij.
Balz. Peruvian. *gutt*. iij.
F. Pilul. No. xij.

De Zieke neme hier alle morgens
ofte om den anderden dag, naa
redenen van kragten, 's ogtens ten
5 uuren 4 van in, en gaa 'er nog
wat op leggen slapen.

R. Aq. Rutæ. *uncias* jv.
Bryon. Composit. *un-
cias* ij.

Ca-

Caſtor. in Nodulo Ligat & in Vitro Suſpenſ. *drachmam ſemis.*
Sacch. Cryſtallin. Q. S.
F. Mixtura.

Waar van de Zieke, in alle Flaauten 4 of 5 Lepelen vol kan nemen. Ende naa dat de *Pillen* ingenoomen heeft, moet het volgende gebruikt worden.

R. Limatur. Chalyb. *gran.* viij.
Extract. Abſinth. Q. S.
F. Pilul. No. iij.

Om des morgens vroeg te nemen. en alle morgens ten 5 uuren, dertig dagen lang te herhalen, daar t'elkens een teug *Alſſem-Wyn* op drinkende.

Zoo het den Zieken in de gedaante van een (y) *Genees-brok* beter beviel. (y) Bolus.

R. Conſerv. Abſinth. Roman.

Aurantior. *a unciam* j.
Angelic. Condit.
Nuc. Moſcat. Condit.
Theriac. Andromach *a unciam ſemis*.
Pulv. Ari. Compoſ. *drachmas* iij.
Zinziber. Condit. *drachmas* ij.
Syrup. de Succo Citri vel ejus defectu.
Syrup. Aurantior. Q.S.
F. Electuarium.

R. Electuarii Paæſcripti. *drachmas* ij.
Limatur. Chalyb. *gr*. viij.
Syrup. Aurantior. Q. S.
F. Bolus.

Om des morgens en avonds te nemen, en 'er een teug *Alſſem-Wyn* of zes Lepelen vol van het volgende (z) *Afweekzel* op te drinken.

(z) Infuſio.

R.

R. Rad. Angelic.
Enul. Campan.
Imperator. *a unciam* j.
Fol. Absinth. Vulgar.
Centaur. Minor.
Marrub. Alb.
Chamædry. *a manipulum* j.
Cortic. Aurantior Duorum.
Incisis affunde *Vini Hispanici* Q. S. ad supereminentiam duorum digitorum. Colentur tempore usus.

Of

Van lekkere Lieden kan de *Staal* in gedaante van het volgende *Poeder* genomen worden.

R. Limatur. Chalyb. probe trit. *unciam* j.
Pulv. Ari. Compos. *drachmas* vj.
Semin. Coriand. Præparat.
Anisi.
Fœnicul. Dulc. *a unciam semis.*

Cinnamom. Acutiſſ.
Corallor. Rubr. Præpara
drachmas iij.
Nuc. Moſcat. *drachmas* i
F. Omnium Pulvis Sub-
tiliſſimus, cui adde *Sac-
char. Albiſſimi.* ad pon
dus omnium.

De Zieke neme hier vier dagen
twee malen des daags, uit een
Lepel een half drachma van in,
daar na een drachma of vierden
deel loots 40 dagen lang, en drin-
ke daar een teug *Alſſem-Wyn* of
te zes lepelen vol van den vol-
[a] Julapium. gende (a) *Leſchdrank* op.

R. Aq. Lact. Alexiter. *un-
cias* xij.
Gentian. Compoſit
uncias iiij.
Abſinth. Magis. Com-
poſ. *uncias* iij.
Sacch. Albiſſ. *Q. S.*
F. Julapium.

Oi

Of

R. Vin. Rhenan. Abſynthiat.
℔ *ſemis.*
Aq. Gentian. Compoſit *un-
cias* ij.
Syrup. Caryophyl. *unciam* j.
F. Julapium.
R. Myrrh. Elect.
Galban.
Aſſæ. Fœtid. *a drachmam* j.
Caſtor. *drachmam ſemis*
Balzam. Peruvian. *Q. S.*
F. Pilulæ ex ſingulis
drachmis xij.

Om alle Nagten drie te nemen, ende daar t'elkens zoo lang deeze duuren, drie of vier lepelen vol *Aqua Bryoniæ Compoſita* op te drinken.

Zoo deeze voorgeſchrevene *Pillen* den Buik roerden, gebruik de volgende.

R. Caſtor. *drachmam* j.

Sal. Succin. Votatil. *drachmam semis.*
Extract. Rutæ. *Q. S.*
F. Pilulæ *no.* xxiiij.

De Zieke neme hier alle Nagten drie van in, en drinke 'er drie of vier lepelen vol van een tegens de Opstyginge (b) *Leschdrank* op.

[b] Julapium.

De *Spiritus Cornu Cervi* tot 16 of 18 droppelen, met eenig bekwaam vogt dikmaal ingenomen, is zeer goed.

Zoo nu de Ziekte op deeze Genees-middelen niet wykt, laat de Lyder of Lydster, de volgende *Pillen* gebruiken.

R. Trochisc. de Myrrh. Pulverat. *scrupul.*
Balzam. Sulphur. Therebinth. *gutt.* jv.
Cum. Gumm. Ammoniac. Q. S. solut.
F. Pilulæ *no.* iiij.

Om

Om des Morgens en Avonds te nemen, ende daar vier of vyf lepelen vol van een tegens de Opſtyginge *Leſchdrank*, daar 12 droppelen *Geeſt van Hartshoorn* in gedropen is, op te drinken.

De (c) *Tegenſcheurbuikige Slikartzeny* met het *Water* aldaar beſchreven, is in deze kwelling vorderlyk, gelyk ook de (d) *Verſterkende Artzenyſlikking* met byvoeging van (e) *Tuinlepelblads-inzulting*, tot een once en (f) *zaamgeſteld Kalfvoeds-Poeder* drie vierendeel loot, daar de Zieke van het voorgeſchrevene *Water* op moet drinken.

[c] Electuarium. Antiſcorbuticum.
[d] Electuarium. Corroborans.
[e] Conſerva Cochleariæ Hortenſis.
[f] Pulvis Ari Compoſitus.

Maar ingevalle de Ziekte door deeze Middelen niet geneeſt, moet men zig tot de *Staal-wateren* begeven, en wyktze ook op deeze niet, keere men zig tot de *Sulphur-wateren*, hoedanige de Bathonienſer zyn.

Onder het drinken van *Staal-*

wa-

wateren moet men op deeze din-
[g] Symptoma. gen agting ſlaan; zoo 'er eenig (g) toeval zwaarder toekoomt; dat het drinken der Wateren toegeſchreven kan worden, moet zig de Zieke daar van onthouden, ter tyd, dat het gemelde toeval by naa over is. De Zieke moet met het gebruik der Wateren ten minſten zes Weken, ofte liever twee Maanden aanhouden. Ende om de Maag te verwarmen, zomtyds wat *Gekonfyte Gengber* of *Gezuikerd Karwey- zaad* gebruiken. Ook konnen 'er drie *Pillen* tegens de Opſtyging, de eerſte tien nagten genomen worden, met daar vier of vyf lepelen vol van den tegens de Opſtyging *Leſchdrank* toe te drinken.

Wat vorder het gerbuik der *Batbonienſer Wateren* aangaat: de Lyder of Lydſter drinktze twee agter een volgende dagen, maar gaa 'er op den derden, naa de wys

van

an een Bad in, zulks dus wiſſel-
eurtig zes Weken of twee Maan-
en agtervolgende.

Ingevalle het *Staal* meer als na-
uurlyk verhit, zoo laat de Zieke
nder des zelfs gebruik, om den
ierden Morgen, vier ponden
Mineraal-purgeer-water drinken,
elk Water, al ſchoon het den
uik week maakt, veroorzaakt
et daarom geen ontroering, ge-
kerwys de (h) Buik-zuiveringen [h] Ca-
it de Winkels genomen gewoon thartica.
yn te doen.

Zoo het *Staal* te groote ontroe-
ngen inbragt, moet men den
iieken alle Nagten eenige tyd
ng, het *Laudanum* met eenig
Vater tegens de Opſtyging ver-
engd, ingeven.

Indien, wegens de langduu-
gheyd der Ziekte, de kragten
ebroken en afgeſleten waren,
oet men geen *Aderlaating* nog
urgeeren voor af zenden, maar
aan-

aanstonds de genezing met het *Staal* beginnen.

[i] Symptomata. Daar de (i) Toevallen zagter zyn, is genoeg, eens *Ader te laaten*, ende den Buik tot drie ofte vier dagen te *Purgeeren*, daar naa *Pillen* tegens de Opstyging, des Morgens en 's Avonds, tien dagen lang te laten gebruiken.

In een onverdraaglyke Pyn ; onregelmatige Braaking en Buikloop, moet men het *Laudanum* en daar naa eenige *Geest* om te versterken, gebruiken, maar laten het de kragten toe, laaten voor 't gebruik van *Laudanum* eens *Ader gelaaten* en eens *Gepurgeert* worden ; voornamyk in sterke en met een Bloedryke gematigdheyd Vrouwen; maar in zwakke

[k] Paroxysmas. en die nooyt eenige [k] aanval gehad hebben, is het genoeg die met een Maat *Melk* daar *Bier* onder vermengd is, te laten drinken, en voort weer uitbraken

t

te zuiveren, daar naa haar gelaſten een ruime giſte *Theriaca Anaromachi* of *Orvietaan* in te nemen, en daar eenige lepelen vol van eenig *Vol-geeſtig Vogt*, met weynige droppelen van het *Laudanum Liquidum* vermengd, op te drinken. Maar zoo de Zieke al over lang gebraakt heeft, ende te vrezen was, dat het vorder toe-reyken van Braak-middelen niet buiten gevaar zoude zyn, moet men, zonder eenige tyd-verzuim het *Laudanum* geven, en dat wel in zulk een hoe-veelheyd, dat het de toevallen verwind, hoe dikwyls ook de Zieke braakt, zoo menigmaal moet men het herhalen te geven, voornamentlyk onder de gedaante van een vaſte ſtoffe, of ook vogtige, in een kleyn (k) aanvoerzel, als meng eenige droppelen *Vloeybaare Laudanum* in een Lepel vol ſterk *Caneel-water*, ondertuſſchen moet

(k) Vehiculum.

de Zieke ruſten, en het Hoofd heel ſtil houden.

Het Toeval reeds verwonnen zynde, laat evenwel nog eenige weynige dagen het gebruik van *Laudanum* agtervolgd worden.

Op deze twee dingen moet men naauwzigtig agting ſlaan. 1. Dat wanneer men, naa den Zieken ontlaſt te hebben, eens begonnen heeft het *Laudanum* te gebruiken, men dit [l] Pyn-ſtillend middel zoo dikmaal, en in zoodanige hoe-veelheyd moet geven, tot het Toeval ten eenemaal overwonnen is, latende tuſſchen yder gifte zoo veel tyds-ruimte, dat men zie, wat het eerſte uitgewrogt heeft, eer we het andere wederom toedienen. 2. Daar naa, als men den Zieke met het *Laudanum* aan grypt, moet men niets bewegen nog uitdryven, of ten zy door een allerzagtſte [m] Clyſteer.

[l] Adodynum.

[m] Enema.

De

De *Theriaak van Andromachus* dikmaals en langduurig gebruikt, is zoo in deeze, als veele andere Ziektens, uit een gebrek van warmte en kooking oorſpronglyk, een groot Genees-middel.

Zoo 'er van *Spaanſche Wyn* met [n] *Kruis-wortel*, [o] *Alſſem*, [p] *Engel-wortel*, [q] *Santori*, *geele Arangeſchorſſen*, als andere verſterkende Genees-ſtoffen, tot een *Genees-wyn* toegeſtelt, drie maalen des daags, tot eenige lepelen vol gedronken word, koomt het wonder wel te pas, invoegen maar de Zieke niet van een teedere en Galagtige lighaams geſtalte is.

[n] Gentiana.
[o] Abſinthium.
[p] Angelica.
[q] Centaurium.

De [r] *Peruviaanſche Baſt* tot 20 greynen des morgens en 's avonds eenige Weeken lang ingenomen, heeft inzonderheyd in de [s] *Kramp* uit *Opſtyging*, een verwonderlyke kragt.

[r] Cortex Peruvianus.
[s] Spaſmus Hyſtericus.

In een teedere en Galagtige lig-

haams gestalte, kan het *Melk-gebruik* meermalen vorderlyk zyn, voornamelyk in het [t] Moer-colyk, zoo maar alleen de ongemakken, die het in de eerste dagen veroorzaakt, konnen overwonnen worden, als namentlyk, dat de Melk in de Maag stremd, en ze weynig in staat is om de lighaams kragten te ondersteunen en bewaren.

[t] Colica Hysterica.

Nogtans is 'er niets dat bekwaamer het bloed en Geesten koesterd en bevestigd, als lang en veel, by na alle dagen *te Paard te ryden*, nog eenige reyzen op den *Wagen* te doen, ontbreeken ook geenzins hunne gelukkige uitkomsten.

H. BUYZEN.

NAdemaal onze *Geleerde Schryver* over deeze *Ziekte*, tamelyk wydloopig is, ook die wel meest den *Vrouwen* toepast, en ik hier boven §. XI. Bladzyde 61. enz. ter gelegendheyd der verhandeling van het *Moer-*

Moer-colyk over de *Opſtyging* in 't byzonder reeds geſprooken heb, als ook de *Milt-zucht* in *myn Practyk der Medicyne*, inzonderheyd tweeden druk, *Ziekte* XXI. *Bladzyde* 174. breeder heb beſchreeven; zal hier maar kort zyn, en wel de Toevallen, alle zwaarmoedige by komende, maar inzonderheyd die meeſt in *Mannen* vallen, aanwyzen.

Wat haare *Uitbeelding* (*Definitio*) of *Beſchryving* aangaat; Meen ik deeze Ziekte, *Een fyne windige ſpanning en opblazing in den Onderbuik, en voorts Bloed en Sappen* te zyn.

Deeze geſchied, wanneer om een ofte andere redenen de Lucht niet genoegzame ruimte en vry ſpeelens om in en uit te gaan heeft, waar uit dan noodzaakelyk Opſpanningen, Verſtikkingen en Zenuw-trekkingen moeten geboren worden. Wie nu eens aandachtelyk op de *Milt-zuchtige* of *Zwaarmoedige* let, zal bevinden datze veeltyds *Benaauwd* zyn, hunnen Adem diep met zugtingen als uit den Buik ophalen. De *Pols* gaat in de Verheffingen zeer zwak, en ſchynt meermalen by naa geheel weg te zyn. Zy voelen een *Spanning*, en als de Buik met grovere deelen ook vervuld is, keerd deeze zich in voelbare Winden om, die den Buik inwendig beroeren, ook zulk een geluid en gedommel maaken, dat het van den Omſtanderen veeltyds zeer gemakkelyk kan gehoord worden, en als de Winden dus grof zyn, hebben gemeenlyk de Lyderen het gemak-

kelyker, ook konnen zy ze dan kwyd worden, dat hen veel verlicht. Stort nu deeze *Windige Opblazing* of *Spanning*, in of op de Zenuwen, ſchud en ontroerd ze daar het Zenuw-vogt of Dierige Geeſten dermaten, dat hier door benaauwdheyd voor 't Hert, verſtikkinge in de Keel, Kramp, Stuipen, en genoegzaam de Vallende-ziekte uit konnen gebooren worden. Duurd eens een verheffing van *Spanning*, al ſchoon niet zeer benaauwd is, lang, verwardze de denking, laat Hooſtpyn, Dofheyd, Dommeling en Beneveling der Herſſenen, als door *Dampen* vervuld naa. Voorts Lyderen, deeze kwelling onderhevig, zyn gemeenlyk *naargeeſtig*, *denkende*, *vreesachtige*, *licht*, om het minſt hun onvermoedelyk ontmoetende, *ſchrikachtig*, al was 't maar om het kloppen op een deur, of iets dat vald en geraas maakt, beminnen de eenzaamheyd en lyden *Hertkloppingen*. Ook vind men 'er die veel *Spouwen* en *kwylen*, en nuchteren zynde, gulpenze dikmaal een helder Water zoo los ten Keel uit. Daar by zyn ze ook veeltyds *Lootig*, *Zwaarledig*, *Slaaprig*, *in 't Hoofd pynlyk*, *en ſlaan met Vlekken uit*, dog deeze Toevallen 'er by komende, is'er gemeenlyk Scheurbuik onder vermengd.

Onder de *verſchovene Oorzaken* (*Cauſæ Remotæ*) deeze Ziekte mag men met recht tellen, *een duurzaam misnoegen* of *droefheyd*, over den kwaaden ſtaat, van zyn eygene ofte Vrienden zaaken, het zy in kwaalyk ge-

gedrag, armoede, ongelukken, enz. *ſchielyke ontroeringen* of *verſchrikkingen*, waar door het Bloed en Geeſten ontroerd worden, waar van de eerſt ontfangene indrukzelen dan zulke gewrochten maken, *langduurige ſtyf en ingeſpannenheid van verhevene Denkingen:* hier om komt dit Toeval meer in Geleerde Lieden, of die met zaken van aanbelang, daar wyllyke beradingen in vereyſcht worden, zich dagelyks ophouden, als in andere; want men zal zeer zelden zien, dat Menſchen die grof werk doen, als Metzelaars, Timmerlieden, Smeden, Boeren, Soldaten, Matroozen, enz. Lieden van weynig oordeel en bekommering, en die dagelyks hunne Lighamen oeffenen, en in den omgang van Menſchen zyn, deeze Ziekte, of ten minſten zeer niet zwaar zullen krygen.

En onder de *Voortbrengende Oorzaken* (*Cauſæ Procatarcticæ*) verſtrekken hier zomtyds de twee voornaame Raauwheden, als de *Zuure* (*Cruditas Acida*) en *Salpeter Raauwheyd* (*Cruditas Nidoroſa*) voor geen geringe behulpmiddelen, waar van we niet voorby konnen gaan eenweynig te zeggen.

Daar is een *Zuure Raauwheyd*, wanneer de Lyder nog wel eet, maar de Spyze niet wel verteerd, alzoo dat hy na den eeten daar van benaauwd, los en opgeblazen is, de Maag is met *Slym* bezet, ende de Tong ziet ook Slymig inzonderheyd des morgens. Zy is de oorzaak van veele ſlepende Ziek-

tens, als deeze, Milt-zugt, Scheur-buik, Kwaad-zappigheyd, Steen, enz. Haare behulp-middelen zyn, *Sal Armoniacum* en deszelfs *Spiritus*, *Sal volatile Oleosum Sylvii*, *Sal volatile Cornu Cervi*, *Spiritus Carminativus*, en voorts alle *zagt-werkende Purgeer-middelen*.

In de *Salpeter Raauwheyd*, is de Gal bedorven, vloeyd opwaards naa de Maag, bederft de Voedzelen, en veroorzaakt een verrotte smaak in de Mond als van vuile Eyeren, en oprisping van stinkende Winden, haar gebrek is de Milt-zugt meermaalen toevallig, dog veroorzaakt anders haastige Ziektens, als Braaking, Bor, Buikloop, Rotte- en Kwaadaardige Koorsen. De Behulp-middelen zyn hier *Nitrum* en deszelfs *Spiritus Dulcis*, *Spiritus Salis Dulcis*, *Flores Sulphuris & Spiritus Sulphuris*, *Tamarindi*, ook den *Opium* met der zelver bereydingen.

Belangende de *Voor-teekenen* of *Voor-zeggingen* (*Prognostica*) daar in heeft men aan te merken, dat deeze Ziekte, ook al schoon licht, echter langduurig is, maakende niet zelden onvolmaakte *Ramingen*, *Overstortingen*, of *Afscheydingen* door Maan-stonden in Vrouwen, Neus-bloedingen en Ambeyen in Mannen, waar door de Lyderen wel verlicht, maar zelden volkoomen genezen worden; het Wateren van een *Zwarte Pis* eenige dagen duurende, is hier in een beter voorteeken, als de genoemde andere.

En

En is de Maag gefronzeld, het Klier-bed of Darm-ſcheyl verhard of zonder vettigheyd, het Net verteerd of verhard, de Lever of Milt verhard, het Buik-vlies ofte eenige andere Ingewanden, met hardigheden of Knoeſt-gezwellen als Toevallen bezet, wat ook van deeze dingen zyn mag, het maakt de Ziekte ongeneeſlyk, komen 'er geſtadige Binnen-Koorſen, Uitteeringe, Hoofddraayingen, Zwymelingen, Beroerte, Lamheyd, Vallende ziekte, zoo brengen ze de Lyderen ten Grave, maar blyft de Ziekte alleen op zich zelve, is ze niet doodlyk en buiten hoop van Geneezing, alleenlyk gelukt dit in de zwaarmoedige (*Melancholici*) bezwaarlyker, als die natuurlyk van een vroolyk gemaatigdheyd zyn.

De *Geneezing* zelve word voornaamelyk door deeze driederhande middelen uitgewrogt, 1. Door het geſtaadig gebruik van *Staal-middelen*, 2. Door altoos zagtelyk op zyn tyd met *Purgeer-middelen* een open lighaam te houden, En ten 3. Het Lighaam door *Oeffeninge* van de een of ander *Arbeyd*, *Wandelen*, *te Paard reyden*, enz. daar by onder Menſchen te verkeeren, zich vervroolyken, en van alle ſtyf inſpannende gedagten af te zien, bezig te houden.

Komen 'er nu eenige *Toevallen*, als van Pyn, Hert-klopping, Stuipen, Buik-loop, enz. zal een varſtandig Genees-heer die zoo behandelen, als of ze alleen zonder deeze of eenige andere ſleepende Ziekte hem te

vooren kwaamen, dog altyd op de *Oorspronkelyke Kwaal* waar uit ze ontstaan, als op zyn Noord-star, mede toezien.

Ik heb my altoos best bevonden het *Staal* niet spaarzaam maar in ruimte voor te schryven, en onder des zelfs bereydingen behaagen my deeze

R. Limatur. Chalyb. *uncias* jv. *vel* vj.
Myrrh. Rubr. *unciam* j.
Infunde in vino Gallico vel quod melius Rhenano. ℔ iij. vel jv.
F. Vinum Medicatum.

Hier van mag de Zieke twee, drie of viermaalen des daags een Roemertje drinken, daar naa, is het mogelyk zich wat oeffenen of beweegen. En als ten halven afgeschonken is, wederom opvullen.

Of

R. Chalyb. Præparat. *unciam semis*.
Myrrh. Rubr.
Sacch. Albiss. *a drachmas* ij.
F. Pulvis in Pyxide.

Of

R. Limatur. Chalyb. *unciam semis*.
Myrrh. Rubr.
Succin. Citr. *a drachmas* ij.
Castor. Optim. *scrupulum* j.
F. Pulvis in Pyxide.

Om

m 'er des morgens en avonds twee of
ieVingerhoeden met eenig bekwaam vogt
an te nemen.

Of

R. Gumm. Ammon. in Spirit. vin
Diſſolut.
Chalyb. Præparat.
Myrrh. Rubr.
Caſtor. Optim. *a drachmam ſemis.*
Ol. Succin. *ſcrupulum ſemis.*
F. Pilulæ No. xxx. deaurentur.

Om des morgens en avonds twee of drie te
emen.

Of

R. Aq. Flor. Til. *uncias* v.
Tinctur. Mart. Aper. *unciam* j.
Laud. Opiat. *gran* ij.
Mithridat. Damocrat. *drachmas* ij.
F. Mixtura.

Van deeze Mengeling een of twee Lepelen
ol, maar kort agter elkanderen gebruikt,
s zeer voortreffelyk in zwaare Overvallen.
De redenen waarom het *Staal* in deeze
Ziekte voor Hoofd-middel verſtrekt, ſchynt
laar in opgeſlooten te zyn, dat het be-
waam is, *Verſtoppingen te openen*, inzon-
lerheyd zoodaanige, die om een *fyndere
Lucht-ſtoffe*, *Spanning of Verſtikking*, door
t'el-

t'elkens de *Uitbreydende beweeging* (*Motus Elasticus*) te sterk aanzetten, veroorzaakt worden. Want immers hebben de natuurlyke zoo wel, als zede-kundige dingen twee zy-paden, die hen van het gematigde of betamelyke aflyden, namelyk *meer* en *min*; en hier om leven we in een gematigde Lucht ook gezondst, want een te dikke door nevelen en dampen, en een te dunne door al te fyne doorstraaling der eerste Hoofd-stoffen beschadigen beyde ons natuurlyk leven, d... een door der Vaten verstopping wegens te grovere, ende de andere door een te sterkere Uitspanning der zelver, om de te groote overvloed der fyndere Lucht-deelen: hoe wel het ook genoeg gebeurd, dat d... een uit de anderen gebooren word, de een den anderen helpt, ofte den een met den anderen zamen gaat.

Voorts is niet alleen het *Staal* openende; maar opend ook zonder verhitting, of ten minsten zonder merkelyke verhitting, o... ontroering, het geen in deeze Ziekte, als ook Maagde-ziekte, ophouding der Stonden... enz. wonderlyk wel te pas koomt.

Men moet goet *Vylzel van Staal* verkiezen, dat men beproeft, met een weynigje in de vlam van een Kaars of Lamp te laten vallen, want Staal zynde zal het springen als Bus-kruyd en Sterretjes maken, maar Yzer wezende, leverd het Smits vonken.

Wie het verder lust, om de werking der *fyne Lucht-geest*, ende daar uit voort komen-

de...

e *Motus Elasticus* of *Uitspannende beweeging*
n onze Lighaamen, nader in te zien, lee-
e hier van de Geleerde verhandelingen van
ohannes Mayow, over de Salpeter Lucht-
eest en Ademhaaling.

XXXIII.

DE ICTERO:

Van de Geel-zucht.

T. SYDENHAM.

EEn geele koleur over het ge-
heel lighaam, dog inzonder-
heyd in het wit der Oogen zigt-
baar, door welke oog-verf, alle
het geen de Lyderen zien, hun geel
schynt te zyn, een jeukte om het
Lighaam, traag en vermoeyd-
heyd, bitterheyd der Tong, zom-
tyds Galagtige Brakingen, Hik,
witten Afgang, safferaanvervige
Pis, die het ingedoopte Linnen
aanstonds geel verfd, geven dee-
ze Ziekte te kennen.

Laat

Laat de Lyder een gemeene *Purgeerdrank* innemen, daar na tot het gebruik van de volgende *Geneesmiddelen* overgaan, en geduurende der zelver gebruik, om den vierden dag, de voorgeschrevene [a] *Buikzuivering* innemen.

[a] Catharticum.

R. Conserv. Absinth. Rom.
Flavedin. Aurantior *a* *unciam* j.
Angelic. Condit.
Nuc. Moscat. Condit.
Pulv. Ari. Compos.
Chalyb. cum. Acet. Præparat. *a drachmam semis.*
Extract. Centaur.
Gentian.
Cremor. Tartar. *a drachmos* iiij.
Croc. Anglic. Pulverat. *drachmam semis.*
Syrup. de Quinque Radicib. *Q. S.*
F. Electuarium.

Waar

Waar van de Zieke des morgens en 's avonds ten vyf uuren de groote van een Note Moſcaat zal nemen, (of in plaatze van deeze [b] *Slikking*, *Staalpillen* gebruiken) ende daar 's morgens vier ponden *Purgeerende Mineraal-wateren*, en 's agtermiddags een half pond van het [c] *Afziedzel* in het Moer-Colyk beſchreven, op drinken.

[b] Electuarium.

[c] Apozema.

Maar zoo 'er teykenen van Water-zugt by zyn, zal hy zoo wel des morgens als 's avonds, daar van het *Afziedzel* op drinken.

En ingevalle na een langduurig gebruik dezer Geneesmiddelen de Ziekte nog hardnekkig blyft, moet zig de Lyder na de *Staal-wateren* begeven, en die uit de Welbron zelve drinken.

H. BUYZEN.

ZOmtyds is de Geelzugt een Ziekte zelve, en dan is ze moeylyk, maar zomtyds is zy een Affcheydinge of Raaming van een andere Ziekte, als van een Heete Koors enz., en dan valdze ligter

Zom-

Zomtyds is zy ook van zig zelve ni zwaar, maar zomtyds zeer zwaar en harc nekkig, ook na dat ze lang geduurd heeft en dan noemd men ze de zwarte Zugt, om dat de Lyderen niet meer geel maar zwart agtig zien.

Onder de *Soortmiddelen* tegens deeze Ziek te, hebbe ik nog nooyt beter gevonden, al de Zieken de *Flores Sulphuris*, ende daar m het *Nitrum* of *Sal Prunellæ* te laten gebrui ken, ende hen tusschen beyden te doen *Pur geeren*, ten dien eynde.

R. Flor. Sulphur. *unciam semis.*
Syrup. Rosar. Solutiv. *unciam* j.
F. Linctus.

Of

Flor. Sulphur.
Sacch. Alb. *a unciam semis.*
F. Pulvis in Pyxide.

Of

Flor. Sulphur. *drachmas* vj.
Sal. Prunell.
Sacch. Alb. *a drachmas* iij.
F. Pulvis in Capsula.

Of

Flor. Sulphur.
Nitr. Puriss. *a unciam semis.*

Coq.

Coq. ex Aqua Communi, in Colatur. ℔ ij. dissolve.
Succ. Duor. Limon. Recenter. Express.
Julap. Rosar *uncias* ij.
F. Apozema.

Om een van deeze voorschriften in twee, drie, of vier dagen, al naar de Ziekte zwaar is, te gebruiken, latende den Lyder tusschen beyden *Purgeeren* met

Extract. Cathol.
Aloës Lucid. *a scrupulum semis.*
F. Pilulæ *No.* vij.

Of met iets anders naar gelegenheyd, ten waare dan dat hy de *Graauwe loop* hadde, die 'er zomtyds wel by wil komen.

Koomt 'er op een Geel-zugt, Koors, Water-zugt, treftze zwangere Vrouwen of oude Lieden, zynder Verstoppingen of Verhardingen in de Lever, Darm-scheyl enz. by, is zy geheel zelden van een gelukkige uitkomst.

Zommige menschen hebben het eygen, dat zoo haast maar eenige Ziekte krygen, de *Gal* zig datelyk door het Bloed mengeld, dat 'er een Geel-zugt op volgd, die dan ook doorgaans ligtelyk wederom genezen word.

XXXIV.

DE ILIACA PASSIONE.

Van de Darmkink of Drekbraken.

T. SYDENHAM.

DE zamendringende of wormswyze beweging der Darmen word omgekeerd, de gegevene [a] Buikzuiveringen, en ingeschoote [b] Clysteeren verkeeren aanstonds in [c] Braakmiddelen, en de Buiks-vuiligheden worden door Braaking uitgeworpen.

[a] Cathartica. [b] Enemata. [c] Emetica.

Laat 'er op den regter Arm tot negen of tien oncen *Bloed gelaaten* worden, ende naa eenige uuren gebruike de Zieke het volgende *Poeder*.

R. Resin. Scammon. [vel defectu ejus] Resin. Jalapp. *gran.* xij.

Ca-

Calomelan. Turq. i. e. Mercur. Dulc. *scrupul.* j.
F. Pulvis.

Laat het met een Lepel *Koeye-Melk* genomen, en daar dan van de zelve Melk nog een of twee Lepelen op gedronken worden, of zoo de Zieke het Hulpmiddel onder de gedaante van *Pillen* liever heeft.

R. Pilul. ex duobus. *drachmam. semis.*
Calomelan. Turquet. *scrupulum* j.
Balz. Peruvian. Q. S.
F. Pilulæ. *no.* iiij.

Om met een lepel vol *Syroop van Violen* in te nemen.

Naa nu de werking van de *Purgatie* geëyndigt is, laat hem den volgenden *Geneesdrank* nemen.

R. Aq. Cinnamom. Fort. *unciam* j.

Laudan. Liquid. *gutt*. xxv.
F. Hauſtus.

Welk *Drankje* men den Lyder twee, drie ofte meermaalen op eenen dag moet geven, ter tyd, de Braaking en pyn by naa ten eenemaal over is. En ook de toevallen reeds opgehouden zynde, moet men evenwel om de geneezing te beveſtigen, op de zelve wys, eenige Nagten, hoewel in mindere hoeveelheyd, een (d) *Pynverzagtend middel* aan den Zieken geven, namentlyk op die tyd, als hy naa bed zal gaan.

(d) paregoricum.

H. BUYZEN.

IN de beſchryving van de *zuiverende Koors* hier boven, Pag. 132. en 133., heeft ons de Heer *Sydenham* ook een zeer goed middel in de Darmking beſchreven, welk is.

R. Sal. Abſinth. *ſcrupulum* j.
Succ. Limon. *Cochlear*. j.
F. Hauſtus.

Om

Om des morgens en des avonds in te neemen, en in de tusschen tyd eenige Lepelen *Aqua Menthæ Stillatitia sine Sacharo* te drinken, daar by altyd een *levende Jonge Hond* tegens de naakte buik te laten leggen, en na de pyn gestild is, eens te Purgeeren met

R. Pilul. Coch. *drachmam* j.
In Aq. Ment. *Q. S.* dissolut.
F. Haustus.

Martinus Rulandus Curation. Medic. Centur. vj. *Curatione* 7. betuigd veelen met dit onderstaande Clysteer een daadelyke hulpe aangebragt te hebben.

R. Decoct. Tapsi. Barbati. &
Flor. Chamomæl. *uncias* vij.
Ol. Chamomæl. *uncias* v.
Vitel. Ovor. *No.* j.
Salis. Commun. *drachmam* j.
Sacchari, Rubr. *unciam semis.*
Benedict. Laxativ. *unciam* j.
Diagrid. *grana* vij.
F. Clyster.

Het is myns oordeels van een hoogste aangelegenheyd, dat een Genees-heer naauwzigtig agt geeve of de *Darmking, uit een in ofte overvouwing van een wyte over een engte, of engte in een wyte van den Kronkel-darm*

besta, dan of ze uit een *Prop van verharde Vuiligheyd* voorkoomt, dan of 'er een *uitgegaane Breuk*, *Ontsteeking van de Ingewanden*, *Wormen*, en ook *Winden* de oorzaak van zyn, want deeze onderscheyden maken gewisselyk verschil in de Geneezing.

Is 'er een *Prop van verharde Vuiligheden* oorzaak van, zal u een verzagtend en Buikweekmakend *Clysteer*, dikmaal alle de Geneezings-inzigten voldoen, iets dat ook meermalen plaatze heeft, indien ze uit *Winden* voort koomt.

In een *Ontsteeking in de Darmen of Ingewanden*, zyn bereydinge uit de zoortmiddelen van *Sempervivum Majus*, *Taraxicum*, *Tamarindi*, *Mala Aurantia & Limonia*, *Rosæ Rubræ*, *Semina Quatuor Frigida*, de beste, die ook al tydig, eer de Ontsteeking in een versterving overgaat, moeten gebruikt worden, of het is met den Lyder verlooren.

Wormen konnen hier ook oorzaak van zyn, inzonderheyd zoo 'er zig een of meer, in de Maag verhouden, maar zoo 'er anders aan den Lyder niets scheeld, word hy bevryd, na dat hy ze uitgebraakt heeft: anders zyn hier de verzagtende Olien, als *Oleum Amygdalarum Dulcium*, *Olivarum*, *Raparum*, *en Lini*, tegens welke vettigheyd geen Wormen konnen, door den tyd en in ruimte genomen, wel de beste. En vorderd gy hier nog naar wensch niet mede, geef de *Mercurialia* als *Mercurius Dulcis*, of

R. Mer-

R. Mercur. Viv. *uncias* iiij.
Coq. in Aq. Commun. *pint* iij. *ad pint* ij.
In Colatur. Diſſolve.
Julap. Roſac. *uncias* ij. *vel Q. S.* ad gratum ſaporem.
F. Apozema.

Kinderen als oude drinken maar vrymoediglyk dagelyks van dit *Aqua Mercurialis*, zoo zal dit Ongediert wel haaſt verhuyzen. Het *Oleum Abſinthii Deſtillatum* is hier ook een voortreffelyk Middel, en laat alle uwe *Purgatien* (zoo gy die geeſt) met *Aloë* ondermengd zyn.

In een *Invouwing of Overvouwing van den Kronkeldarm*, hebben zommige de gewoonte de Lyder eenige *zilvere of loode Kogels*, te laten inſlikken, dog overmids dit zonder gevaar niet geſchieden kan, om dat de Kogels wegens hun zwaarte op den grond der Maag konnen blyven leggen, ook in den Blinden Darm ſchieten, of anders zig tegens de invouwing neder zetten, en die onloſſelyk ſluiten, alle toevallen, daar of de dood, of langduurige kwyning op volgen moet, die dan nog eyndelyk den Lyder het leven koſt, houde ik het met den zoodanige niet.

XXXV.

DE LOCHIORUM IMMODICO FLUXU.

Van de overmatige Kraamvloeying.

T. SYDENHAM.

UIt drie onderscheyden bestaat de *natuurlyke Kraam-vloeying*, namelyk, een zuiver Bloed, de eerste drie dagen overvloedig vloeyende; daar na, een waterachtig Bloed, niet ongelyk Water daar Vlees in afgespoeld is, vloeyende zoo by en by vier dagen; waar naa 'er zig een taaye en lymige Stoffe met weynig of geen Bloed vermengd te vooren doet, vloeyende dus vyf of zeven dagen, en zoo voorts tot het eynde der Maand.

Maar de te *overmatige Vloed*, word

word kenlyk uit het verval van kragten, Flaauwtens, Bloed dat gruizelig afvloeyd, Spys-walging, pyn in de (a) Onder buik-zyden, spanning des Buiks, rasse en zwakke Pols, verdonkering van Gezigt, zuizing der Ooren, en Zenuwtrekkingen.

(a) Hypochondria.

Laat 'er een verdikkende Levensregel ingestelt, en 'er den volgenden *Drank* bygevoegd worden.

R. Aq. Plantagin.
Vin. Rubr. *a* ℔ j.
Coque simul ad tertias & deinde edulcoretur.
Sacchar. Albiss. Q. S.
F. Potus.

Waar van, naa dat koud geworden is, de Lydster twee of drie maalen des daags een half pond zal drinken.

Ondertusschen kan men haar den een of den anderen (hoewel

[b] Julapium. Hystericum. [c] Nodulus.

genoegzaam zagten) tegens de (b) *Opstyging Leschdrank*, om 'er zoo nu en dan wat van te gebruiken, toereyken, en het volgende (c) *Popje* onder de Neus houden.

R. Galban.
Ass. Fœtid. *a drachmas* ij.
Castor. *drachmam* j. *&* *semis.*
Sal. Succin. Volatil. *drachmam semis.*
F. Nodulus.

Of

R. Spirit. Salis Armoniac. *drachmas* ij.

Om 'er dikmaals aan te ruiken.

H. BUYZEN.

MEn moet hier nu wel in toezien, of de Kraamvrouw ook hardlyvig is, dat al heel veel gebeurd, want dit zynde, worden de vogtigheden te veel voorwaarts na de Lyf-moeder gevoerd, waarom het best

is

s dat zy eens *Purgeere*, zoo zal, wyl de ogtigheden na de Darmen afgewend worlen, de overmaatige Kraam-vloeying verninderen, het geen men vorder ook door naatig *Zweeten* te weeg brengd. En deeze Middelen doen dikmaal meer nut en zyn eyliger, als de opstoppende. Maar voldoen ze dan nog het oogmerk niet, koom lan zeer gerust tot de opsluitende, waar an gy de *zoort-middelen* genoegzaam in de Misval, Roode-loop, Bloed-spouwen, Neus-bloeden, Witte en te sterke Stondevloed der Vrouwen vind aangewezen.

XXXVI.

DE LOCHIORUM SUPPRESSIONE.

Van de Opstopping des Kraam-Vloeds.

T. SYDENHAM.

DE Buik zweld, een bezwaarde pyn bezet het onderste van den Buik, Lendenen en Lieschen, het Aangezigt word rood, de Ademhaaling vald bezwaarlyk,

lyk, de Oogen worden ontroerd daar zyn Rillingen en haastige Koorsen tegenwoordig, daar komen Flaauwtens, koud Zweett en gevoel van klopping en brand in de Lysmoeder, een [a] Verlamming in de onderste Ledemaaten, gelyk ook zomtyds [b] Vallende-ziekte.

(a) Paralysis.
(b) Epilepsia.

Laat de Lydster aanstonds te Bed gelegd, en met den eersten een tegens de [c] *Opstyging-Plaaster* op de Navel geleyd worden, daar naa zal ze de volgende [d] *Stikking* gebruiken.

(c) Emplastrum Hystericum.
(d) Electuarium.

R. Conserv. Absinth. Roman.
Rutæ. *a unciam* j.
Castorei.
Croc. Anglic.
Sal. Volatil.
Sal. Ammoniac.
Assæ. Fœtid. *a drachmam semis.*
Syryp. e Quinque Radic. Q.
S. Electuarum. De

De Lydster neeme hier om de vier uuren eens, een brokje als een Note Moschaat van, en drinke 'er vier of vyf Lepelen van den volgenden (e) *Leschdrank* op. (e) Julapium.

R. Aq. Rutæ. *uncias* jv.
Bryon. Composit. *uncias* ij.
Sacch. Cand. Q. S.
F. Julapium.

Of zy neeme om de vier uuren 20 greynen *Trochisci de Myrrha* in, zoo nu alle het voorgeschrevene gebruikt is, en de *Kraamvloed* nog al opgestopt blyft, moet men de Lyster, ten minsten voor eene reys, het *Laudanum* geven, als

R. Laud. Liquid. *gutt.* xiiij.
Aq. Bryon. Compos. Q. S.
F. Haustus.

Of

Of

R. Laudan. Solid. *gr.* j. *& semis*
Assæ. Foetid. *scrupulum semis.*
In Pilulas duas redactum.

Ingevalle deeze dingen nog niets vorderen, laat de Lydster, ten minsten voor eene reyze met *Gesuykerde Melk Clysteeren.*

H. BUYZEN.

BEhalven het reeds van onzen *Schryver* gezeyde, kan men de Lyder een *Ader op de Voet Laten*, ook *Bloedzuigers* (*Hirudines*) aan de Lippen der Vrouwelykheyd zetten, en haar op de Kuiten als binnenzyden der Beenen laten *Koppen*, voorts het volgende *Poeder* laten gebruiken.

R. Borac. Venet. *drachmam* j.
Myrrh. Rubr. *scrupulum* j.
Croc. Optim *scrupulum semis.*
Ol. Succ. *gutt.* vj.
F. Pulvis pro tribus dosibus.

Of, laatze in ruimte het *Oleum Amygdalarum Dulcium*, *Lini*, enz., met *Suiker* gemengd, innemen.

En is de Buik verstopt, laat de Lydster *Purgeeren* of *Clysteeren.*

XXXVII.

XXXVII.

DE LUE VENEREA.

Van de Venus-Pokken.

T. SYDENHAM.

ALwaar of uit een verzuimde (a) *Druiperd*, op uit ontydig gebruik van opstoppende middelen, het Bloed de besmetting word ingedrukt, ontstaan 'er de (b) *Pokken.* Deeze maken in de Liechen (c) *Klieronsteekingen* of *Klapooren*, in het Hoofd, Gewrigten of inledingen der Litmaten, *Pynen* die zig voornaamentlyk des Nagts als de Lyderen warm te Bed, zyn verheffen; ook koomen er *Korsten* en (d) *Schilferen* in verscheyden deelen van 't Ligaam, die gelykerwys als Smeer *Geelagtig* worden. Hoe meer nu ig dit *Schurst* verspreyd, hoe min-

(a) Gonorrhœa.

(b) Lues.

(c) Bubones.

(d) Porrigines

minder de Zieke gepynigd word.
Op het Bekkeneel, Scheenen en Armen, koomen (e) *Been-uitwassen. Ontsteeking*, de (f) *Myt of Opvreeting der Beendderen*, de (g) *Wolf of Voorteetende Zweeren*, doen zig in verscheydene Deelen op, maar tasten wel eerst en meest de (h) Keel aan, welke allengskens door het (i) Geheemelte in het (k) Kraak-been der Neus voortgekroopen, het aanstonds opvreeten, zoo dat de Neus van haar Schraagzel beroofd, ten vollen invald. De *Zweeringen*, *Beenvreetingen* en *Pynen*, nu dagelyks vermeerderd zynde, verrotten zoo by beurten dermaaten de Litmaaten, tot dat het verbrookene Lyk, nu een walg voor de overgeblevene, in de aarde begraven word.

(e) Exostoses
(f) Caries.
(g) Ulcera Phagedænica.
(h) Fauces.
(i) Palatum.
(k) Cartilago.

R. Axung. Porcin. *uncias* ij.

Mer-

Mercur. Crud. *unciam* j.
F. Linimentum.

Om in drie gelyke deelen af te deelen, met welkers een, de Lyder met zyne eygene handen, zig zyn Armen, Dyen en Scheenen, tot drie agter-een-volgende Nagten zal *bestryken*.

Zoo 'er nu in drie dagen na de laatste *Strykade* geen *Kwyling* te voorschyn komt, laat dan den volgenden *Brok* genomen worden.

R. Turbith. Mineral. *gran.* viij.
Conserv. Rosar. Rubr. Q. S.
F. Bolus.

Of, zoo het min sterke of zwakke Lighaamen zyn, geef ze

Mercur. Dulc. *scrupulum* j.

Of, ingevalle de nu reeds begonnene (l) Kwyling verflaauwd, (l) Salivatio.
als dat de (m) toevallen by na geheel (m) Symptomata;

heel verdwynen, moet men
ondertusschen met even dezelvi
gifte van de *Mercurius Dul*
wederom aanzetten.

(n) Ptyalismus. De (n) Kwyling moet zoo b
paald worden, dat de Lyder
den tyd van 24 uuren vier ponde
ofte daar omtrent uitspouwd.

Zoo de Kwyling al te ste
voortging, met te veel Ontste
king, en andere diergelyke to
vallen, moet men ze dermaat
(o) Cathartica. door (o) *Purgeermiddelen* bete
gelen, tot dat ze op behoorly
maat gebragt is.

Zoo haast de toevallen zyn o
gehouden, laat de Zieke v
Hemd-en Borstrokken verschoo
worden, maar laat ze zoodani
zyn, als de Lyder te vooren aa
gedaan heeft.

(p) Diarrhæa. Zoo 'er een (p) Buik-loop l
koomd (het geen al dikmaal g
beurd, eer de Kwyling wel o
koomt) moet men die, met h

g

gebruik van *Laudanum Liquidum* ſteuiten, de gifte daar van zoo vermeerderende, en herhalende, dat die behoorlyk het oogmerk bereykt.

Zoo de mond van binnen verzweerd, laat ze met *Water van Rozen van Damaſcus*, *Melk met Water gemengt*, of het volgende (q) *Afziedzel*, 't geen het zelvige is, geſpoeld worden. (q) Decoctum.

R. Rad. Alth.
Hord. Mundat. *a unciam* j.
Semin. Cydonior. *unciam* j. *ſemis*.
Coq. in *Q. S.* Aquæ ad ℔ ij.
F. Gargariſma.

Waar van de Lyder dikmaal zal gebruiken.

De (r) levensregel en verdere beſtiering des Zieken, zy dezelvige als in de (s) Buikzuivering, ten zy, dat de Lyder in 't eerſt eeni- (r) Diæta. (s) Catharſis.

 ge

ge dagen met *Posset*, *Haver* en *Garste-papjes*, als ook *Dun Bier* laauw gemaakt, mag gevoed worden.

Deeze dingen nu alle wel uitgevoerd zynde (al schoon alle de toevallen verdweenen zyn, ende de ziekte ondertusschen ten eenemaal schynt ontworteld te wezen) laat de Lyder, ten eynde hy hier naa des te minder een verwakkering of wederkeer hebbe te lyden, eens ter week, en dat zoo tot vier of ses malen toe, 20 greynen *Mercurius Dulcis* inneemen, hoe wel hy hem ook mogt bevinden, en schoon dagelyks uit gaat.

H. BUYZEN.

VOor by gaande zoo veelerhande onderscheydene Geneezings-wyzen, als by de Schryveren over deeze Ziekte handelende konnen naa gezien worden, zal ik u Leezer die van eenen *Johannes Teunemans*, *Chyrurgyn* tot Amsterdam, waar mede hy

zeer

zeer gelukkig zoo in het geneezen deezer kwaal, als verryken van zyn Beurs geweeſt is, mede deelen.

Een Geneezingswys, die ik daarom te liever hier in voege, om dat ze van de meeſt, anderzints uit Schriften, bekende, verſchild. Om dat ze wat raauw te vooren koomt, ſcherp is, en in de Druiperd, Venus-buil en Breuk, het *Purgeeren* verwerpt, waar van we het oordeel u alwaarde Leezer overlaaten, terwyl we ondertuſſchen voortvaaren, met 's Mans eygen naagelaaten hand-ſchrift aldus op te volgen.

VOOR eerſt, zal men den Lyder *Purgeeren* met myne *Mercuriale Pillen*, en dan den anderen dag *Aderlaten*, naa dat hy ſterk of zwak is, hier op geeft men den Lyder de *Strykade*, in alle de Gewrigten (*Juncturen*) zoo lange tot hy vogtigheyd in de Mond en rommeling in den Buik krygt, als wanneer men met Stryken moet ophouden.

De *Strykade* maakt op de volgende wys.

R. Argent. Vivi. *uncias* iij.
Therebinth. Venet.
Olei Laurini *a unciam* j.
Styrac. Liquid. *drachmam* j.
Axung. Porc. *uncias* vj.
F. Linimentum.

Doodet eerſt het *Argentum Vivum* door de

Therebinthina Veneta met die onder elkanderen te mengen, daar naa doet 'er de *Styrax Liquida* by, en vervolgelyk het *Oleum Laurinum* met de *Axungia Porci*; en ftryk hier mede den Lyder in een warme *Kagchel*, tot dat hy aan het Kwylen begint te komen.

Vervolgelyk hebt gy hier een *Afziedzel* (*Decoctum*) om het de Lyder te laten drinken.

R. Rad. Salfæ Parillæ *uncias* viij.
Chinæ.
Cortic Lign. Guajaci *a uncias* iiij.
Liquiritiæ. *uncias* iij.
Aq. Pluvial. Q. S.
F. Decoctum.

De *Wortelen* moeten klyn gefneeden, geftooten, en in het Water 24 uuren te week gefteld worden, daar naa kookt ze tot het Water een derde verzooden is, zyg dan het Vogt door een Doek, en uw *Drank* zal gereed zyn. Hier van laat de Lyder des morgens, middags en avonds, een Kop warm drinken, of anders maar zoo veel hem beliefd, dog hy moet zig voor kout drinken wagten, ende van alle vreemde Bieren, en Gedifteleerde Wateren onthouden.

Let ondertuffchen op den Mond, of de Lyder *Kwyld*, het welk doende, laat hy zyn Mond wafſchen, met

R. De-

R. Decocti. Præscripti. *pint* j.
Mellis. Commun. *cochlear.* iij. *vel* iiij.
Mumiæ *drachmas* ij.
Spirit. Vini. Q. S.
F. Collutio Oris.

Is dit niet sterk genoeg, doet 'er wat meer *Brandewyn* of anders *Unguentum Ægiptiacum* by, en laat'er de Lyder den Mond mede wasschen, tot dat de *Kwyling* ophoud.

Naa de Wassching, *Gorgele* hy zig met dit *Gorgel-waater.*

R. Hord. Mundat *man.* j.
Bursæ Pastoris. *man.* ij.
Aq. Pluvial. Q. S.
F. Gargarisma.

Of hy neeme in plaatze van dit *Raap-zop*, dat mede zeer dienstig om te *Gorgelen* is.

Zaadvloeying te geneezen.

De Lyder moet niet *Purgeeren*, want de Pokken zouden daar op volgen; maar alle afdryvende Middelen die door de Waterwegen zuiveren, zyn hier voordeeling, onder welke het volgende *Water* voor een uitnemend Geheym-middel verstrekt.

Aqua Cantharidum.

R. Cantharidum.

Ocul. Cancror. *a uncias* j.
Flor. Hyperic. *man.* j.
Spirit. Vin. *pint* ij.

Deeze dingen in een Fles gedaan zynde laat ze tien dagen aan den haard of in de zon ſtaan, zygt ze dan door een Doek, en bewaar uw vogt in een ſchoon Glas, zoo hebje het *Aqua Cantharidum*.

De Lyder neeme hier dagelyks een Lepel vol van, (of bevindje dit te veel te zyn, wat minder) en vervolg dit zoo twee of drie weeken lang, tot hy gewaar word, dat zoo wel de ſnyding in 't Wateren, als ſtyfheyd der Roede opgehouden zyn.

Ondertuſſchen moet zig de Lyder van Haaring, Spek, Stokvis, Uyen, Azyn, Zoopjes, en zoo voort alle geeſtige Dranken, en wat te veel zout en zuur in 't ligchaam brengt naauwzigtig onthouden.

Let ook wel op den Lyder, of hy te veel neemt, want dat gedaan hebbende, krygt hy perſſing als of afgaan moet, ook gevoeld hy groote ſnyding in 't Wateren, raakt mede aan 't Bloed Piſſen, ook doet dit Water de Vrouwen Mis-kramen, toevallen die u aanwyzen, dat gy de Lyder hier van minder moet laten gebruiken.

Loopt nu de Druiperd al op zyn laaſt, en is zoo goed als geneezen, kond gy, naar de Lyder ſterk is, hem eens *Purgeeren* en *Aderlaten*.

Is de Vloeying genoegzaam gezuiverd, maar

maar houd niet op, zoo dat gy ze *ſtoppen* moet.

R. Ichthyocollæ *uncias* ij.
Lac. Dulcis. *pint* j.

Kook dit zoo lang te zamen, tot het dik word, en laat het de Lyder voor twee malen, namentlyk des morgens en avonds uit drinken.

Speuit hem ook in de Roede met het volgende.

R. Aq. Pluvialis. *pint* j.
Vitriol. Cypri. *drachmas* iij.
F. Aqua Cærulea.

Speuit hier mede tot de *Vloeying* ophoud, ook kan men ten dien eynde het *Aqua Calcis* gebruiken.

Klierontſteeking, Klapoor, of Bubo Veneris te geneezen.

Het is een gemeen gebruik van veelen, die dit by de hand neemen, de Lyder met den eerſten te laaten *Purgeeren*, daar naa het *Emplaſtrum de Ramis Cum Mercurio* op het Gezwel te leggen, om te verdryven (*reſolveren.*) Een werking die zeer kwaad is, want zoo deeze *Venus-Buil* niet rypt en door breekt, vervald de Lyder zekerlyk in de *Pokken.* Ik verwerp derhalven deeze doenwys ten eenemaal, en heb my al-

altyd wel bevonden by de volgende hulp-
middelen.

Zoo haast my een *Klapoor* te voore-
koomt, zet ik 'er een *Blinde Kop* op, en
zoek ze, zo veel mogelyk is, uit te haa-
len, dit gedaan zynde, leg ik 'er, in plaats
ze van het *Emplastrum de Ranis cum Mer-
curio* de *Ciachylon cum Gummis* om ze noo
vorder uit te dryven, en voorts de *Basili-
con* om te rypen en door te breeken op-
verwerpende aldus ten eenemaal het *Pur-
geeren*, alzoo dat zeer kwaad is.

Venus Breuk, Zandkloot, of Her-nia Veneris te geneezen.

Het *Purgeeren* als ten eenemaal nadelig
keure ik mede hier in ganschelyk af, maar
hebbe my by het gebruik van den volgenden
Pleyster altoos goed bevonden

R. Rad. Bistort. *uncias* iij.
Semin. Rosar.
Santali, Citrini.
Cinnamomi.
Flor. Camomill.
Ligni. Aloës *drachmas* iij. & *semis.*
Thuris.
Masticis.
Castorei.
Nucis Gallæ.
Moscat. *a drachmam* j.

L...

Ladani. *uncias* xij.
Picis Navalis
Resinæ Pini. *a uncias* ij.
Ol. Mastichin.
Castorei. *a uncias* vj.
Ceræ Citrin *uncias* xij. *& semis.*
F. S. A. Emplastrum.

Naa dat nu den *Balzak* met *Balsamus Sulphuris* tegens het vuur heel warm gesmeert hebbe, smeere ik deeze *Plaaster* geheel vet op *Zeemleer*, legze over den *Balzak* en sluit ze daar met een Windzel, dat om den Buik en langs het Fondament heen gaat, wel vast, verbind het zoo alle dagen, stryk de *Plaaster* ook t'elkens nieuw over, tot dat de Ballen geslonken zyn.

Chankers te genezen.

Ik heb goed bevonden om met de volgende *Zalf* Hoofden van de *Chankers* af te byten zoo lange het de Lyder verdragen kan.

R. Unguent. Basilic. *unciam semis.*
Mercur. Sublinat. Q. S.
F. Unguentum.

Dit op *Wieken* gesmeert en opgeleyd; maar zoo de Lyder van ten grooten pyn klaagd, neem het *Pulvis Sabinæ*, strooy het op de *Chankers* tot de Hoofden afgebeeten zyn, daar naa leg het *Emplastrum Diapompholigos*

op

op de opene Zweeren, tot dat ze genee-
zen zyn. Of

R. Aq. Calcis. *pint* j.
Mercur. Sublimat. *gr.* iij. *vel* iiij.

Doe het in een Glas, en schut het om
tot dat het geel word.

Dit *Water* op de Zweeren geleyd, o
Wieken daar ter deeg nat in gedoopt, e
warm opgeleyd, geneest allen lekking
maakt Vlees, en doet de Huyd groeyen.

Venus Pokken te geneezen.

Al gaande en staande by Zomerdagen.

R. Salsæ Parillæ. *uncias* viij.
Rad. Chinæ. *uncias* iiij.
Fol. Sennæ. *uncias* vj.
Epithymi. *uncias* ij.
Colocynth. *uncias* ij.
Rad. Liquirit. *uncias* x.
Semin. Anis. *uncias* ij.
F. Collectio.

Onder elkanderen gemengd zynde, doet 'e
5 Mengelen (of 5 Kannen) Mom, en oo
zoo veel Fransche Wyn op, kook het d
in een digt gesloten Ketel 5 of 6 uuren lang
zyg het dan door een Doek, zoo word he
een Drank (*Decoctum*.)

De Zieke drinke hier vyf reizen des daag
namentlyk, des morgens ten ses en nege
uu

uuren, 's middags ten een en vier uuren, en 's avonds als te Bed zal gaan, een Glas of Kommetje (warm gemaakt) van.

Om de Merkuriale Pillen te maaken.

R. Turbith Albi. *unciam* j.
Gutt. Gambæ. *uncias* ij.
Aq. Pluvial. *cochlear ſemis.*

Roer deeze dingen onder elkanderen tot een Deeg of Pille-klomp, doet dan een weynigje Olie aan uwe Handen, en maak 'er *Pillen* van.

De *doſis* ofte gifte, is 4, 5, 6, of 7, naar de Lyder ſterk is.

Een brokje (Bolus) *om te kwylen.*

R. Mercur. Præcipitat. Alb. *ſcrupulum ſemis.*
Conſerv. Roſar. Rubr. *Q. S.*
F. Bolus.

Dit geeve ik, onder de Strykade, den Lyder twee maalen en meer, dog nooyt meerder als zeven of agt maalen. Onderwyl vaar ik met de Strykade voort, en houw zeer neerſtig de Kagchel nagt en dag warm, om de *Mercurius* luiſterd zeer naauw, want gy moet wel zorg draagen dat de Lyder

der heen kouwde vatte, of hy zouw gewisselyk om hals zyn.

Dus verre de geheele Geneezings wys van Meester *Johannes Teunemans*, waar by ik voege, dat nog door eygene ervaring nooyt gelukkiger geneezingen gezien heb, als die door de *Kwyling* bevorderd wierden, en voor zoo veel dit ooyt myn post geweest is, deed ik ze op deeze wys.

R. Mercur. Dulc. *a scrupulo semis ad* j.
Theriac. Venet. *drachmam* j.
F. Bolus.

De Lyder neeme dit twee ofte drie dagen zoo agter elkanderen, daar na mag men wel een dag of twee over slaan, om te zien of het zig tot een Kwyling schikt, anders moet hy het om den anderden dag nog eens twee of drie maal neemen, t'elkens wat in de Mond houdende, en met de Tong wat om wryvende, op dat het aan de Kwylvaten blyve hangen, daar naa zal het zelden gebeuren, of de Lyder geraakt aan 't Kwylen, dog de meeste, naa myne ervaaring, Kwylen naa dat ze het drie of vier maalen ingenomen hebben.

Als nu de Lyder begint te Kwylen, moet men ophouden van meer te geven, ten ware dat de Kwyling verslaauwde, wanneer men hem nog wel eens een gifte mag toereyken.

Om

Onder de *Kwyling* moet zig de Lyder voor al warm houden, en zyn Mond met *gekookte Zoete Melk met Zuiker*, *Vygebier*, *Zoethout-water*, of *Raap-zop* tot verzagting ſpoelen.

De *Kwyling* aldus begonnen, duurd gemeenlyk veertien dagen, drie weeken, of ook wel een maand, Kwylende de Lyder drie of vier ponden des daags.

Onder de *Kwyling*, mag de Lyder wel meeſt een geſloten Lichaam houden, ten waare zy te hard ging, of de Lyder al te lang hardlyvig was, wanneer gy, of om de Kwyling te beteugelen, of anders de Lyder hem eens kond laaten *Purgeeren*.

Onder het *Kwylen* geneezen alle vuile *Zweeren*, het zy die op het Hoofd, Schouderen, Borſt, Rugge, Zyden enz. mogten weezen, ook is uwe ingeſtelde *Kwyling* niet volmaakt, voor dat zulke *Zweeren* geneezen zyn, maar is 'er *bederf in de Beenderen*, dat word daar naa nog door de Hand-konſt verholpen.

Naa gedaane *Kwyling*, zulje zeer wel doen, inzonderheyd zoo deeze *Ziekte* zwaar geweeſt is, de Lyder eenige reyzen met *Brandewyn* in zyn Bed te laaten Zweeten, hem eenige maalen te *Purgeeren*, ende een tyd lang een braaf *Decoctum* te laaten drinken, want waarlyk Leezer, deeze Ziekte, inzonderheyd zoo wat zwaar is, wykt zoo ligt en gemakkelyk niet, als zommige

Pok-

Pok-meesters daar van voorgeven.

Zoo naa de Kwyling de *Verzwering* in de *Keel*, om desselfs gestaadige toevloeyende vogtigheyd, niet toegaan willen.

R. Vitriol. Cypri. *drachmam* j.
Coq. in Aq. Commun. in Colatur. ℔ j.
Misce & dissolve Mur. Limon.
Syrup. Violar. *ana*
uncias ij.
Gargarisma.

Laat de Lyder hier dikmaal mede Gorgelen, en de Verzweeringen, zoo daar by koomen kan, met een kwasje wasschen, en om de scherpte weg te neemen zyn Mond, agter naa met *Raap-zop*, *Zoethout-water* of *Vyge-bier* uitspoelen.

Vele roemen van Genees-middelen, ydeen schier onder een verscheydene naam, te hebben, waar mede de Pokken al gaande en staande, zonder verhinderinge van beroep konnen geneezen worden, wat hier van zy weet ik niet, maar wel (deeze Ziekte kennende) wat 'er van geloof; Edog dit weet ik ook, dat van alle middelen, onder wat gedaante die ook zouden mogen voorkoomen, en wat benoeminge men die geeve, de *Mercurius* de Hooft-stof is, 't koomt 'er dan maar op aan, hoe die te bereyden, dat ze niet doet Kwylen, en evenswyl het werk verregte.

Mis-

Misschien doet deeze eenvoudige hier zoo veel als eenige andere, met hoe veel omslag, ende onder wat eygen verzonnen naam, bereyd en uitgegeeven.

R. Mercurii Vivi. *uncias* jv.
Coq. ex Aquæ Pluvialis *libris* viij. *ad libras* vj.
Colaturæ adde Julapii, seu Mellis Rosacci *uncias* ij vel Q.S. ad dulcedinem sive gratum saporem.
F. Apozema.

Patiens bibat libere sine ullo metu salivationis de hoc Apozemate per totum diem ad libitum, & experiatur ejus virtutem.

Dit *Afziedzel* heeft niet alleen hier plaatze, maar is ook een aller voortreffelykst Genees-middel om *Wormen* te dooden en uit te dryven, gelyk we boven §. XXXIV. Bladzyde 295. in de Darmkink, over de Wormen hebben aangeweezen.

En het is aanmerkelyk dat de *Mercurius*, hoe lang of dikmaal gekookt, nog in kragt, nog hoeveelheyd niet verliest, als alleenlyk dat onder het kooken aan de Pan of Ketel hangen blyft.

XXXVIII.

DE MANIA COMMUNI.

Van de gemeene Razerny of Dulheyd.

T. SYDENHAM.

OOrſprongelyk ontſtaat de Razerny door een verheffing of inſpanning des gemoeds, en leevendige (a) gemaatigdheyd van het Bloed. Daar is nog een ander zoort van (b) Dulheyt, volgende de langduurige afgaande Koorſen, die eyndelyk in een (c) Zotheyt ontaard of veranderd: deeze word voortgebragt uit een zwakheyt, droogte of verwaazeming van het Bloed, dus wegens een geduurige uitgiſting verarmd zynde. Daar moeten derhalven kragtige (d) *Hertverſterkingen* voorgeſchreeven worden, als

(a) Crafis.

(b) Mania.

(c) Stultia.

(d) Cardiaca.

...s *Theriaca, Andromachi, Elec-*
...uarium de Ovo; Pulvis Comitis-
...e, Gualteri, Rauwledigh; in A-
...ua Epidemica, Theriacali vel alia,
...aar by nevens een (e) *Verster-* (e) Diæta
...ende Levens-regel moet gehou- Analeptica.
...en worden.

In jonge Lieden *Laat een Ader*
...p den Arm tot agt of negen on-
...en Bloed, ende herhaal dit tot
...wee ofte drie maalen, t' elkens
...usschen yder *Lating* drie dagen
...agtende, laat 'er dan ook te ge-
...ke Bloed uit de (f) Krop-ade- (f) Venæ Jugulares.
...en getrokken worden. Daar
...a laat de geheele geneezing met
...e volgende (g) *Buikzuivering* (g) Catharticum.
...egonnen worden; die de Lyder
...m den derden of vierden dag
...ens, tot dat hy geneezen is, zal
...nnemen; hier ondertusschen ag-
...ing op gevende, dat na de Zieke
...gt ofte tien maalen gepurgeerd
...eeft, men dan het toereyken der
...uik-zuivering, een en ander-

 maal

maal tot op den zevenften d
moet uitftellen.

R. Pharmac. Domeftic. 1..
Rad. Bryon. Alb. Pulverr
drachmam j.
Lactis Vaccini. *uncias* ii
F. Hauftus.

Of

R. Rad. Bryon. *unciam fem*
vel *drachmas* vj.
Vin. Alb. *uncias* iiij.
Infundantur per noctem,
Colatura diffolve.
Syrup. Violar. *unciam* j.
F. Potio.

Of

R. Gambugli. *gr* iiij.
Aq. Cerafor. Nigror. *un-*
cias iij.
Syrup. Caryophyllor. *un-*
ciam femis.
F. Potio.
H. BUY.

H. BUYZEN.

BYneevens de *Hertſterkingen*, *Aderlatingen* en *Purgatien*, heeft *Martinus Rulandus* dit *Epithema* of deeze *Betting* voor een *Hypnoticum* of *Slaap-middel*, dat voortreffelyk is.

R. Aq Roſar. *uncias* x.
Opii. *drachmam* j.
Croci. *ſcrupulum ſemis.*
F. Epithema.

Laat hier dikmaal het Voorhoofd en Slaapen van het Hoofd mede gebet worden, ſtryk of houw het ook onder de Neus om aan te ruiken, of maak 'er een Doek in nat en bind ze voor het Voorhoofd en om de Slaapen des Hoofds, ten eynde de Lyder in ſlaap valle, ende alzoo tot zig zelve koome.

Men heeft hier ook aan te merken, dat de *Purgatien* veel ſterker als in een andere gemeender Ziekte moeten weezen, en naademaal men in het afgelaatene Bloed deezer Zieken al meedigmaal zeer veel Wey vind, is het dienſtig de *Buikzuiveringen* met *Jalappa*, *Helleborus Niger*, *Bryonia*, enz. Middelen die veel Water afdryven, te doen. Als mede de Lyder *Veſicatoria* in de Nek, Dyen enz. te leggen, en de Blaaren eenigen tyd open te houden.

XXXIX.

DE MENSIUM FLUXU IMMODICO.

Van de Overmatige Stonde-Vloed.

T. SYDENHAM.

ALs de Maandſtondige vloey-ing behoorlykerwys geſtel is, kan het uitgevloeyde Bloed ee Ganzen Ey vervullen. Maar d onmatige blykt uit het moeyely verdragen der zelve, verval va Kragten, vergaane Eetluſt, (a Wangedaante, Doodverve, e zwelling der Voeten.

(a) Cachexia.

Doet op den Arm een *Ader-laating* tot agt oncen Bloed, de volgende morgen laat de Lydſter een gemeene *Purgeerdronk* innemen, en herhaal dit zoo om den anderden dag, tot nog twee an-de-

derereyzen, gevende alle nagten, na de Purgatie een (b) *Pynstillend* middel uit *Syrupus e Meconio*. En op dagen als niet Purgeert, laat ze het volgende nemen.

(b) Paregoricum.

R. Conserv. Rosar. *uncias* ij.
Trochis. de Terra Lemnia *drachmam* j. & *semis*.
Cortic. Granator.
Corall. Rubr. *pp*.
Boli. Armenæ. *a scrupulos* ij.
Lapid. Hæmatit.
Sanguin. Dracon *a scrupulum* j.
Syrup. Cydonior. Q. S.
F. Electuarium.

Waar van de Zieke des morgens en des avonds ten vyf uuren, een brokje als een Noote-Moscaat groot, zal innemen, ende daar zes Lepelen van den volgenden (c) *Lesch-drank* op drinken.

(c) Julapium.

R. Aq. Germin. Querc.
Plantagin. *a uncias* iiij.
Aq. Cinnam. Hordeat.
Syrup. de Rosis Siccis. *a unciam* j.
Spirit. Vitrioli Q. S. ad gratam. aciditatem.
F. Julapium.

R. Fol. Plantaginis.
Urticæ *a* Q. S.
Contundantur simul, & succus exprimatur, & postea clarificetur.

Van welk Sap zy dikmaal naar welgevallen vier of vyf Lepelen vol zal nemen.

Na de eerste Purgatie, laat de volgende *Plaaster* op de Lendenen gelegd worden.

R. Emplastr. de Minio.
Ad. Herniam. *a partes æquales.*

Ex-

Extendantur Super Alutam.
F. Emplaſtrum.

Om op de Lendenen te leggen.

H. BUYZEN.

DE overmaatige Stonde-vloed is dikmaal zoo wel een *Witte* als *Roode*, want al veeltyds gebeurd het, naa het *Roode* ophouwd, de *Witte* in de plaats koomt, het welk de Lydſters dan zeer verzwakt.

Vrouwen die op het uitterſte omtrent Zwanger gaan, en daar by zwak of ongezond zyn, overkoomt wel een *Witte-vloed*, die dikmaal zeer taay, geel, leelyk en ſtinkende is, een bewys van een doode of ten minſten zeer zwakke en ongezonde Vrugt.

Oude Vrouwen in welke de *Roode Stondevloed* al lange heeft opgehouden, verwiſſelen die zomtyds in een *Witte*, die by onderſcheydene tyden in een groote meenigte, taay, geelagtig, en ſtinkende afvloeyd, ook zoo, dat gy zomtyds zoudet meenen, dat 'er een Zweer in de Blaas was, dog is deeze taayheyd niet anders als een ſtoffe gelykende een half gedroogd *Snot der Neus*, dat mede taay en ſtinkende zyn kan.

Maar als oude Vrouwen die lange voor haare tyden zyn, wederom een Roode

Stonde-vloeying krygen, is dit gemeenlyk een voorteeken dat ze niet lang meer zullen leven, hoewel zommige daar na zeer stok oud worden.

Het geenwe voorts bynevens onzen Schryver van de Geneezing deezer Kwaal hadden op te merken, meenen we hier boven in de beschryvingen van de Witte-vloed, Bloed-spouwen, Neus- en Speen-bloeden, en Kraam-vloeying, als mede in de Geneezing van de Roode-loop en Druipert, genoegzaam te hebben aangewezen.

X L.

DE SUPPRESSIONE MENSIUM.

Van de Opstopping der Stonden.

T. SYDENHAM.

VRouwen of Vrysters met deeze kwelling behebt, hebben Spyswalging, de verf van 't Aangezigt ziet leelyk; daar is een Zwaargevoeligheyd van 't geheele Lighaam, een Pyn in 't Voorhoofd

hoofd, Lendenen, Dyen, en Onderbuik, ook krygenze zwelling aan de Voeten.

Men moet dezelve Middelen als in de Opſtyging gezegt zyn, voorſchryven, maar zoo de Ziekte daar niet voor wykt, laat dan de Lydſters de volgende gebruiken.

Alle morgens en agtermiddags ten vier uuren neeme de Lydſter *Julapii Hyſterici ſine Caſtoreo Cochlearia* v. *inſtillando*, *Spiritus Cornu Cervi gutt.* xij. en alle nagten als te bed gaat.

R. Trochiſc. de Myrrha. *ſcrupulum* j.
Syrup. Artemiſ. Q.S.
F. Bolus vel Pilulæ.

H. BUY-

H. BUYZEN.

ALs de Wegen of Vaten in de Lyfmoeder te eng, verstopt, of toegeslooten zyn, vloeyen de Stonden niet: dit veroorzaakt, dat in zommige Vrouwen, welker Bloed zeer vlug of anders ook overvloedig is, ten Neus of Mond uitloopt. Men moet ze derhalven om de tweede, derde, vierde, ja zesde of zevende dag eens doen *Purgeeren*, daar na ook een *Ader op de Voet laten*, waar toe de *Moeder ader* (*Suphæna*) wel de bequaamste is, voorts moet de Lydster op dagen als niet Purgeert, *Openende Genees-middelen* (*Deobstruentia*) des morgens en 's avonds gebruiken, onder welke het *Staal* wel het voornaamste is, waar by men *Myrrha Lubra*, *Succinum*, *Castoreum*, *Sabina*, *Gentiana*, *Galanga* enz. kan voegen.

De Heer *Deckers*, *Professor te Leyden*, geeft met veel voordeel het volgende, dat hy *Een nooyt missend Poeder* noemd.

Pulvis Nunquam Fallens.

R. Limatur. Chalyb.
Rad. Aristoloch. Cav.
Baccar. Laur.
Liquirit. *a unciam semis.*
F. Pulvis tenuissimus.

De Lydster neeme hier des morgens en 's avonds een half drachma of agtendeel loods van, tot dat het uitgebruikt is.

De

De volgende Geneeswys heeft my meermalen alle de Inzigten voldaan.

R, Limatur. Chalyb. *uncias* jv.
Rad. Julapp.
Rhabarbar. *a unciam* j.
Bryon. *unciam semis.*
Fol. Sabin. *man* ij.
Rutæ. *man* j.
Baccar. Juniper.
Lauri. *a unciam semis.*
Tartar. Crud. *drachmas* ij.
F. Collectio.

Infundantur in Vini Gallici vel Rhenani libris vj. vel viij.
F. Vinum Medicatum.

Waar van de Lydster twee of drie malen des daags, ook wel eens een dag of meer overslaande, een Roemertje van zal drinken, en op de helft afgeschonken zynde, wederom opvullen.

De *Pekel uit de Haringtonnen* gekookt, afgeschuimt en daar na met wat *Suiker* zoet gemaakt, des morgens en 's avonds tot een Mutsje of daar omtrent gedronken, heeft meenig de Stonden doen vloeyen.

XLI.

XLI.

DE MORBILLIS.

Van de Mazelen.

T. SYDENHAM.

ZY overkoomen meeſt den Kinderen. De eerſte dag rillen en ſchudden ze; worden by beurten heet en koud, de tweede dag krygen ze een volkomene Koors, groote Krankte, Dorſt, Spyswalging, witte Tong, (dog niet droog) Hoeſtje, zwaarheyd van Hoofd en Oogen, en geduurige Slaaprigheyd, kwellen hen zeer hard, geſtaadig loopt hen een vogt ten Oogen uit (welke Traanen een zeeker teeken der Mazelen zyn) hier koomen Niezing by, en zwelling der Oogleeden een weynig voor de uitbraak, Braaking, Buikloop, met een

een groene koleur in den Afgang, voornaamentlyk in Kinderen die Tanden krygen. Deeze [a] Toevallen verzwaaren tot aan den vierden dag, in welken (en zomtyds ook wel op den vyfden) op het Voorhoofd, en in 't Aanzigt kleyne, roode Vlekjes den Vlooyen beeten niet ongelyk te voorschyn koomen, die in getal en groote vermeerderen, als Druivetrossen by elkanderen loopen, en het Aanzigt met groote roode Vlekken onderscheydentlyk bedekken: Deeze Vlekken worden uit zeer kleyne puistjes een weynig boven de Huid uitbottende, zaam vergaderd, wier uitpuiling met een zagte Vinger, en naauwlyks door een scherp gezigt der Oogen kan vernomen worden.

[a] Symptomata.

Deeze Vlekken verspreyden zig van het Aanzigt, dat zy eerst alleen beslaan, over de Borst, Buik, Dyen, ende daar na Scheenen

nen en Beenen heenen ; maar worden in deeze deelen wel gee en rood, maar niet boven de op pervlakte der Huidt uitbottend gezien. In de uitbraak der Maa zelen, zyn de toevallen met di der Kindere Pokjes niet gelykfor mig. Na de doorbraak is 'er gee Braaking, maar het Hoestje e Koors met bezwaaring der Adem haaling vermeerderen, de vloey ing op de Oogen, Slaaprigheyd en Spyswalging verzwaaren ook De zesde dag, of daar omtrent word het Voorhoofd en Aanzigt (na de Puistjes versterven, d Huidt gebrooken of geschilfer is) raauw, in het overige van Lighaam zyn de Vlekken zee breed en geweldig rood. Om trent den agtsten dag verdwynen ze in 't Aanzigt, en blyven in de an dere deelen des Lighaams naauw lyks over. Op den negenden dag zyn ze 'er voorts niet meer, maa

schey

ſcheyden zig in 't aanzigt, Litmaaten en over het geheele Ligchaam in Zemelen en Schubben af, en op die tyd worden de Koors, moeylyke Adem, en Hoeſtje vermeerderd. In volwaſſene worden de (b) uitbottende Vlekken, van wegens een warme beſtiering eerſt bleek, en voort daar na zwart. (b) Exanthemata.

R. Decoct. Pectoral. ℔ j. & *ſemis.*
Syrup. Violar.
Capillor. Vener. *a unciam* j. & *ſemis.*

Om 'er drie of viermaalen des daags, drie of vier oncen van te drinken.

R. Ol. Amygd. Dulc. *uncias* ij.
Syrup. Violar.
Sacch. Cand. Albiſſ. *Q. S.*
F. Eclegma.

Waar van de Lyder dikmaal zal

ſlikken, inzonderheyd als de Hoeſt aandringt.

R. Aq. Ceraſor. Nigror. *un-*
cias iiij.
Syrup. de Mecon *unciam*
F. Hauſtus.

Om alle nagten, van het begin der Ziekte, tot dat de Lyder weder gezond is, te nemen, vermeerderende of verminderende de giſte, naar mate van ouderdom.

De Zieke houde zig, na de eerſte uitbraak der Mazelen, twee dagen lang ſober.

Zoo na de verdwyning der Mazelen, de Lyderen Koors, benaauwde Ademhaling, en andere Toevallen een (c) Longzugt dreygende, krygen; in zulk een geval moet men vrylyk eens, twee of drie malen, naar het de nood vereyſt, op den Arm een *Aderlaating* doen, latende tuſſchen

(c) Peripneumonia.

de

de een en andere een behoorlyke tyd verloopen, daar by nevens moet de Zieke met het boven voorgeschrevene (d) *Borst Atziedzel* te drinken, voortvaren, als mede een (e) *Slikking*, of enkelyk zoete *Amandel Olie* gebruiken. Voorts omtrent den twaalfden dag, na de aankomst deezer Toevallen, met een (f) *verzagtende Buikzuivering* Purgeeren.

(d) Decoctum Pectorale.
(e) Lehoch.
(f) Catharticum Leniens.

De (g) Buikloop, de Mazelen bykomende, word door een *Aderlaating* geneezen.

(g) Diarrhæa.

H. BUYZEN.

BEyde zoo *Kindere Pokjes* als *Mazelen*, moeten onder de afscheidende of zuiverende Koorsen, maar ook tegelyke onder de kwaadaardige geteld worden; hoewel de Mazelen schier nooyt zoo kwaad en gevaarlyk als de Pokken zyn.

De *Geneezing* bestaat in 't wel opkomen, rypworden en afvallen, by nevens de bezorging der inwendige toevallen.

Om ze wel te doen opkomen, ingevalle de Natuur hier ingebreekig bleef.

R. Stercoris Ovium vel quod Fortius.
Fimi. Caballini. *Q. V.*
Coq. ex Cerevisia Tenui *Q. S.*
Colaturæ adde Sacch. Albiss *Q. P.*
F. Apozema.

Waar van de Lyder maar dikmaal, zig te bed houdende, moet drinken, en het zal zelden gebeuren, of zy zullen wel opkomen.

Om ze opgekomen zynde, bekwaamelyk te doen rypen, bewaar de Zieke voor verkouwding, want dan zouden ze inslaan, maar broey ook voor al niet te sterk, overmids hier op verzwaring van Koors, Ydelhoofdigheyd, Razerny, Verteering van kragten, en alzoo de dood koomt te volgen. Best is het de Zieken in hunne natuurlyke warmte te behouwden.

Voorts is de grootste zwarigheyd, om in opzigt van de inwendige Toevallen der Lyderen te bewaren, dat de Borst geen nadeel lyde, waar uit dan Long-zugt, Longgezwel en Teering voortkomen, hier toe laat hem dagelyks dikmaal van deeze *Slikking* gebruiken.

R. Ol. Amygd. Dulc.
Lini.
Syrup. Papav. Errat. *a unciam* j.
Alth. Fernel. *unciam* j. & *semis.*
F. Eclegma.

Of

Of

R. Ol. Amygdal. Dulc.
Syrup. Alth. Fernel. *a uncias* ij.
Spermat. Cet. *drachmam semis vel* j.
F. Eclegma.

Of, laat de Zieken, zoo veel *Zoethouts-Water*, *Koffie met Zoethout*, *Raapzop* of *Vygebier*, als ze lusten, drinken.

Andere toevallen als zwaare Koors, Buikloop, enz. moet men met de daar toe geëygende *Geneesmiddelen* tegen gaan.

XLII.

DE NEPHRITICO PAROXYSMO.

Van het Nierwee en Graveel.

T. SYDENHAM.

DAar zyn een vaste pyn in de Lendenen, een bloedige Pis, lossing van Zand en Steentjes, doofgevoeligheyd van de Dye en Been, aan welkers zyde de Nier beleedigd is, optrekking de Zyde,

de, waar in de pyn is, voorts Walging en Braking. De Colyk-pyn is die van het Graveel niet ongelyk, hoewel ze nogtans in onderscheydene Toevallen daar van ten eenemaal verschild, welke in het Hoofddeel van het Galagtige Colyk opgesteld zynde, gy daar kond nazien.

Zoo de Zieke van een Bloedryke gematigdheyd is, doet hem op een Arm van die Zyde, waar in de Nier beleedigd is, een (a) *Aderlaating* van tien oncen Bloed, daar na laat hem een maat *Posset*, waar in twee oncen *Heemst-wortel* gekookt is, in aller haast drinken, en vervolgelyk deezen (b) *Clysteer* zetten.

(a) Venæ Sectio.

(b) Enema.

R. Rad. Alth.
Lilior. Albor. *a unciam* j.
Fol. Malv.
Parietar.

Branc.

Branc. Urſin.
Flor. Chamomill. *a manip.* j.
Semin. Lini.
Fœnugræc. *a unciam ſemis.*
Coq. in Aq. Communis.
Q. S. ad ℔ j. *&* *ſemis.*
F. Enema.

Dringt de Braking ſterk aan, geef de Lyder het *Laudanum Liquidum* in een genoegzame ruimte, te weten, tot xxv. droppelen, of in plaatze van dit xv. of xvj greynen *Pilulæ Matthei* : Maar in oude Lieden, en die door een langduurige Ziekte zwak zyn, als oude Vrouwen aan dampen onderworpen (voornamelyk zoo ze in 't beginzel van het (c) Overval een zwart en zandig Water maken moet men niet Aderlaten ; dog wat het overige aangaat, heeft men langs de aangewezene weg, ten eenemaal voort te gaan.

(c) Paroxysmus.

H. BUYZEN.

NAar de eygentlyke woord-grondin (*Etymologia*), betekend het naamwoord Νεφρῖτις, by de Grieken een *Ontsteeking der Nieren*: maar word by den Genees-heeren voor *Nier-wee* ofte naauwer voor *Graveel* opgenomen. Ik vind hier drie 'erley zoorten. 1. Een scherpe, brandige en bytende Pis, daar wel ligt een Ontsteeking in de Nieren by wil zyn. 2. Een dikke taaye en ook wel Galagtige Slym, die den Nieren wee doet. 3. Zant, Gruyzeling en Steentjes, het zy roode of witte, kleyne of groote, brosse of harde, welke men eygentlyk het Graveel noemd, behalven zomtyds een verzweering der Nieren zelve.

Het eygentlyke *Graveel* is vast een langduurige en sleepende Ziekte, waar van 'er weynig, maar inzonderheyd die het zwaar hebben, uit den grond geneezen worden, hoewel de Lyderen wel zoo verre konnen gezuiverd worden, dat ze 'er niets van gevoelen, en men in hun Water in lange tyden daar geen schaduw van verneemt; edog wyl 'er die zelve lighaams gestalte blyft, groeyd het door den tyd, en begind zig ten laatsten weer te openbaren.

Men vind 'er die twee, drie ja tien of twaalf Jaren vry zyn, eer ze het weder krygen; en ik heb verscheydene malen in oude lieden ervaren, dat ze Steentjes losten, die

dit daar te vooren hun leeven niet van geweeten hadden.

Ook zyn 'er Menſchen, die waarlyk Graveelig zyn, maar de Zandjes, zelve in groote meenigte, zoo gemakkelyk met de Pis uitloozen, dat ze 'er geen pyn van gevoelen, waarſchynlyk om dat de Nier-pypjes in deeze zeer wyd, en de Zandjes gemeenlyk klyn zyn, de zulke zyn my verſcheydene malen voor gekoomen.

Zomtyds maken de Graveelige een Bloedige Pis, deeze verzwakt wel hun kragten maar zy worden 'er door van hunne Pynen verligt.

Onder de *Zoort-middelen* deeze Ziekte in 't byzonder toegepaſt, ken ik geen beetere, als, *Oculi Cancrorum, Teſte Ovorum Calcinatæ, Lapis Judaicus, Conchinilia & Rubia Tinctorum, Gummi Arabicum, & Ceraſorum, Semen Nympheæ, Radix Clyciryzæ, Oleum Olivarum, Lini & Amygdalarum Dulcium, Balzamus Peruvianus & Copaivæ, Therebinthina Veneta & Cypri, & Vinum Rhenanum*, uit dewelke men na gelegenheyd eenige, het zy om ze enkelvouwdig of 'er mengelingen uit te maken, ten gebruike kan verkiezen, waar van ik u Leezer, die meermalen met gewenſte uitkomſten voorgeſchreven hebbe, aldus mede deele.

Is 'er groote Scherpte, Pyn, Hitte of Brand, by en in het Water-maken, gebruik het *Oleum Olivarum, Lini of Amygda-*

larum Dulcium, op deeze wys valt het we maklykst.

R. Ol. Oliv. Lin. vel Amygd. Dulc *uncias* ij.
Syrup. Alth. Fernel.
Papav. Alb. vel Erratic. *a* *unciam*. j.
F. Eclegma.

Om 'er dikmaal een lepel vol van te nemen, of laat hem alleen, of hier by de *Koel-melk* (*Emulsio*) in het Zyd-wee voorgeschreeven, drinken.

In een dikke, taaye en vasthoudende *Slym*, *Steentjes* en *Opstopping der Pis*.

R. Conchinil: Tinctor. *drachmam semis* vel j.
Vin. Rhenan. *uncias* v.
Coq. ad rubedinem.
F. Diureticum.

Of

R. Balzam. Copaiv. *unciam* j.
Dissolv. cum Vitell. *Over. no.* ij.
Add. Aq. Hord. ℔ j.
Agitetur, donec acquirat albedinem.
Quando addi possunt.
Syrup. Alth. Fernel. *uncias* ij.
F. Emulsio.

Om

Om 'er dikmaal, of twee maalen des daags een lepel vol van te nemen.

Of

R. Therebinth. Venet. Q. S.
Sacch. Albiss. Q. S.
M. ad Consistentiam Conditi.

De Lyder neme hier des morgens en 's avonds de groote van een Castanie, of zoo makkelyker is, eenmaa daags van.

Dit middel doet by aanhouding gebruikt, ook verwonderlyk veel goed in de Gigtpynen.

Als nu het Graveel aan het afschieten is, of begint te komen, zal zomtyds een lepel vol van deeze naastvolgende mengeling genomen, voortreffelyk zyn.

R. Aq. Meliss. *uncias* x.
Oculor. Cancr.
Test. Ovor Calcinat.
Rub. Tinctor. *a drachmam* j.
Laud. Opiat. *grana* ij.
Syrup Alth. Fernel. *uncias* ij.
F. Mixtura.

Of, om de pyn te verzagten, en het Graveel te doen schieten.

R. Balz. Copaiv. *unciam semis.*
Peruvian.
Laud. Liquid. *a drachmas* ij.
M. in Phiala.

Om

Om 'er twee of drie malen des daags van 25 tot 40 droppelen in een weynigje *Mea* of *Koffie met Zoethout* van te gebruiken.

Zoo om de gemakkelykheyd (nu verkregen zynde) te onderhouden, als dem aangroeyte verhinderen, zal de Zieke zig wonderlyk wel bevinden met dagelyks het *Semen Nymphea* tot een fyn Poeder gestooten te gebruiken, anders *Koffie met Zoethout* te drinken, of *Zoethout op Genever te zetten*, en 'er dagelyks wat van te nemen, of de *Arabische Gom*, maar in de zak by zig te dragen, en 'er zomtyds een kluitje van in de Mond te laten smelten, en zoo door te slikken, of die in *Koffie* te smelten en zoo warm te drinken.

Ondertusschen moet men wel zorg dragen, dat de Zieke een *open Lighaam* houde; maar hem egter geenzins sterke *Purgeer middelen* in geven, de *Rhabarbarum*, *Manna*, *Cassia* enz. zyn hier de beste.

En in de verheffingen (zwaar zynde) niet verzuymen de Lyderen te laten *Clysteeren*.

XLIII.

XLIII.

DE OPHTHALMIA.

Van de Oog-Ontſteeking.

T. SYDENHAM.

ZY is kennelyk uit de Ontſteeking der Oogen.

Doet op den Arm een *Aderlaating* van tien oncen Bloed, en laat des anderen daags de Lyder een gemeene *Purgeerdrank* innemen, en deeze nog tot twee andere reyzen herhaalen, wagtende t'elkens twee dagen tuſſchen beyden, als wanneer hy des nagts een (a) *Smertverzagtenden Genees-dronk* van een once *Syrupus de Meconio zal gebruiken.* (a) Paregoricus. Hauſtus.

Op de dagen als hy niet Purgeerd, laat hem drie of vier malen des daags vier oncen van een (b) *Koelmelk uit de vier koude zaden* (b) Emulſio.

den en Maan-bollen Zaad opgemaakt, drinken.

R. Aq. Plantagin.
Rosar. Rubrar.
Spermat. Ranar. *a unciam* j.
Tut. præparat. & pulverat. *drachmam* j.
F. Collyrium.

Waar van de Lyder twee malen des daags eenige droppelen in de Oogen zal laten druipen; maar hier niet mede beginnen, voor dat de eerste maal *Gepurgeerd* heeft.

Zoo nu de kwaal voor deeze Geneesmiddelen niet wykt, doet nog eens of twee malen een *Aderlaating*, (voornamelyk ingevalle zig het Bloed, als van die, die het Zyd-wee hebben vertoond) van gelyken laat ook het (c) *Purgeeren* herhaald worden.

(c) Catharsis.

De Zieke onthoude zig van Wyn, en alle volgeestige Dranken,

ken, hy gebruike ook geen zoute of zwaar verteerende Spyzen, ende op dagen, tusschen die op welke Purgeerd, drinke hy (d) *Melk met Water* gekookt. (d Hydrogala.

Merk aan, dat het dikmaal gebeurd, dat de Oog-ontsteeking, nog op de Aderlaating nog op het gebruik van Purgatien geneezen word, in welk een geval een *Pynstillend Middel* van een once *Syrupus de Meconio* alle nagten ingenomen, de geheele geneezing zonder eenige hulpmiddelen voldingt.

H. BUYZEN.

CElsus de Romeyn, noemd deeze Oogziekte in zyne Latynsche moedertaal *Lippitudo*, dat wy *Leepoog* vertaalen. Wy zullen u Leezer, ter goeder trouwe, alhier, daar eenige uitwendige wel beproefde Geneesmiddelen voor mede deelen.

R. Fol. Sedi. Major. Q S.

Gestooten en in een fyn linnen Doekje gedaan, legt ze op de Oogen.

Of

Of

R. Ap. Roſar. *uncias* iij.
Albuminis Ovi. *No.* j.
Miſce exacte.
F. Collyrium.

Leg het met een Wiekje uit vlas of werk van vlas gemaakt op de Oogen.

Of

R. Candidor. Ovor. indurat. Q. V.
Contunde cum Aq. Q. S.
In formam Cataplasmatis.

Leg het op als vooren.

Of

R. Nihil. Alb. *drachmam ſemis.*
Include Syndoni & nodulum pone in Aq.
Roſar. *uncias* ij.
F. Lavamentum.

Of

R. Vitriol. Roman. *drachmas* ij.
Viridis Æris. *drachmam* j
Pulverentur, macerenturque in.
Aq. Roſar. vel potius Rutæ. ℔ j.
Inmiſce, frequenter agitando, donec ſubſederit.
F. Collyrium.

Om 'er eenige droppelen van in de Oogen te laten druipen.

Of

Of

R. Rad. Fœnicul.
Petroselin. a Q. V.
Decoque in Aceto forti, addito pauxillo.
Thuris Pulverati.
Excipianturque Pelvi ænea. Eoque inungue Oculos.

Of

Aqua destillata ex Fragis putrefactis.

Was het AquaOpthalmica van *Doctor Hoogland.*

Of

R. Aq. Rosar. *uncias* iij.
Euphragiæ.
Fœniculi *a unciam* j. *& semis.*
AlbuminaOvorumConquassata *no.* iij.
Sacchar. Candi *unciam* j.
Vitrioli. Albi. *drachmas* vj.
Lapid. Calaminaris *drachmas*. iij.
Pulverisatis & mistis omnibus, stent in infusione per quatuor dies, tum coletur & servetur ad usum.

F. Collyrium.

Of

R. Phlegmatis Vitrioli. ℔ j.

Croci Metallor. *unciam* j.
Misce in Albumine Ovorum Cum A
Plantaginis Q. S..
F. Collyrium Optimum.

In de Hypochyma, Suffusio, dat is, Sto
ting ofte Dragtloop in de Oogen.

R. Zinziber. Pulverat. *drachmas* ij
Cineris Carnis infumatæ. *drac*
mam j.
F. Pulvis.

Om in de Oogen te doen, het zy m
strooyen, of anders door een dun Pen
Schachtje, daar een weynig van in te blaze
In een donker Gezigt, of als 'er een vle
op 't oog is.

R. Tutiæ. Præparat. *drachmam* j.
Off. Sæp. Pulverat. *scrupulos*
Vitriol. Alb. *scrupulum semis.*
Sabin. Subtilissim. Pulverat. *scru*
pulum semis.
Sacch. Candi. Alb. *drachmam*
F. Pulvis Subtilissimu

Laat hier van een weynigje door een fy
Pennetje of Schachtje in het Oog geblaze
worden, sluit het dan toe, en wryf het ee
weynig: daar na kan men het met een we
nigje laauw Water wederom uitwasschen
Dit heeft by veelen voortreffelyke ui
we

werkingen gedaan om vlekken van de Oogen te krygen; of anders een verdonkerd Gezigt te verhelpen.

Het geen hier nog vorder toebehoord, zie boven, in de Aanteekeningen op Hoofd. XXI. van de Rooskoors, Bladzyde 151 enz. en myn Practyk der Medicyne, tweede druk, Ziekte IV. Bladzyde 26 en 27. van de Zinkingen.

XLIV.

DE PARALYSI.

Van de Lamheyd.

T. SYDENHAM.

IN de beleedigde deelen is het vermogen van *gevoel* en *beweeging* alle beyde, of een van die, of volkomelyk uitgebluſt, of bedorven.

De Lyder neeme op de anderde morgen, tot zes reyzen toe, twintig greynen *Pilulæ Coch. Minores*, daar naa gebruike hy dertig dagen lang, drie malen des

 daags,

(a) Electuarium Antiscorbuticum. (b) Aqua Antiscorbutica.

daags, een half loot (a) *Tegenscheurbuikige Slikking*, en drinke daer t'elkens zes lepelen van het (b) *Tegenscheurbuikige Water* op. Zie in de Scheurbuik.

R. Unguent. Nervin. *uncias* iij.
Spirit. Lavendul. Compos.
Spirit. Cochlear. Hortens.
a unciam j. *& semis.*
F. Linimentum.

Laat hier mede de Rug-graat en beleedigde Deelen, des morgens en avonds bestreeken worden.

Een groot deel der Voorschriften, schynen alleen ter geneezing van de Seheurbuik geschikt te zyn; maar overmids zy bekwaam zyn, om de raauwe en vaste vogten, meer als andere, vlug te maken, komen ze ook in de Lamheyd te pas.

H. BUY

H. BUYZEN.

ONder de uitterlyke Beſtrykzels tegens de *Lamheyd*, heeft *Galenus* dit, dat ſterke kragten heeft.

R. Euphorbii *partem* j.
Olei. Olivar. *partos* xij.
Cer. Flav. *Q. S.*
F. Unguentum.

Ik hebbe het volgende ſterke beweging zien maken.

R. Halecem. Muriaticam. No j.
Cepas. No. iij.
Contundantur ſimul in Saponis Nigr.
Q. S.
In Formam Cataplasmatis.

Laat het warm op 't beleedigde Deel gelegt worden.

Alleen moet men hier toezien, hoe by het afneemen, de Huid geſteld is, want om dat het voor een vermogelyk Brand-middel verſtrekt, wil het te lang opgehouden zynde, wel ontſteeking, Verzweering en Etter maken.

De *H. Hardenberg*, gewezene Opper Chyrurgyn in Ooſt-indien, verhaalde my, dat men de volgende Waſſching, aldaar met veel voordeel in de Lamheyd gebruikte.

R. Ol. Culilabani. *unciam ſemis.*

Spirit. Sal. Armoniac. *uncias* ij.
Alcohol. Vini ℔ j.
F. Fotus vel Lavamentum.

Martinus Rulandus in Curationibus Empyricis, Centuria 11. *Curatione* 84. schryft, naa den Zieken eerst gepurgeerd te hebben, het volgende *Nies-poeder* voor.

R. Lolii.
Semin. Nigell.
Hellebor. Alb. *a scrupulum* j.
Majoran.
Rosmarini.
Salviæ *a drachmam semis.*
F. Pulvis Subtilissimus & Sternutatorius.

Voorts drinke de Lyder over Tafel, als anderzins, zomtyds een Roemer Wyn, waarin een Poppetje van *Rosemarinus subtilissime Pulveratus* in een fyn Doekje gehangen is, en late de *beleedigde deelen* dikmaal met warme doeken tot rood wordens toe *wryven*.

Ik hebbe meest alle deeze dingen niet zonder een goede uitwerking bevonden: Maar terwyl het hier op verdunnen en vlug maken van de *Lympha* of Bloeds-wey meest aankomt, waar door de *Zenuwzappen* wederom als nieuws herbooren, gelegenheyd krygen, om onverhinderd te konnen doorstraalen, meen ik ook door meer als een ervaring gezien te hebben, dat 'er niet veel beters is als de *Lyderen* (zy daar toe in staat zynde) te laten *Kwylen*, en daar na met *Zweeten*,

Nie-

Niezen Uitwendige Wryvingen, Bestrykingen, Badingen, Wasschingen enz. de beweging in de verlamde Ledematen te bevorderen, ende de onzuiverheden, het Lighaam daar mede te veel overladen zynde, door *Purgeeren* uit te dryven.

Veel wateren, overvloedige traanen uit de Oogen, overvloedig Zweet dat koud word, geeft in de Beroerde en Lamme een stremming van 't Bloed te kennen, en is een voorteken, dat de dood haast staat te volgen.

X L V.

DE PERIPNEUMONIA NOTHA.

Van de Bastaard Longzugt.

T. SYDENHAM.

ALs de Winter begint, ende ook dikmaals wanneerze wederom eyndigt, komt deeze Ziekte. In den eerste aanval word de Lyder heet, en dan wederom koud, als hy zig, op wat wyze het ook zy, beweegd, is hy zuizelig, zyne Wangen en Oogen zyn rood en worden

ontſteeken, hy hoeſt, en onder het hoeſten drukt hem een ſteekende Hoofdpyn, dat hy gedronken heeft, braakt hy weer uit, de Pis is troebel en door rood, het Bloed als die het (a) Zydwee hebben, hy haald dikmaal en raas zyn Adem, de Pynlyke Borſt word van de (b) drooge Kortborſtigheyd ten vollen onderſcheyden, door dien in deeze nooyt teekenen van Koors verſchynen, die hier in zig klaarblykelyk opdoen, hoe wel veel minder en ongelyk donkerder, als in de (c) *waare Longzugt*.

(a) Pleuritis.

(b) Aſthma Sicca.

(c) Peripneumonia vera.

Doet op den Arm een *Aderlaating* van tien oncen Bloed, en laat de Zieke den volgenden dag deezen *Geneesdronk* neemen.

R. Caſſiæ Extract *unciam* j.
Glycyrrh. *drachmas* ij.
Fic. Pingues. *num.* iiij.
Fol. Senn. *drachmas* ij. & *ſemis*.

Agar.

Agar. Trochiſcat. *drachmam* j.

Coq. ex Q. S. Aq. ad *uncias* iiij.

In Colatura diſſolve.

Mannæ *unciam* j.

Syrup Roſar. Solutiv. *unciam ſemis.*

F. Potio.

Maar ingevalle hy deezen drank niet wel konde drinken, zoo laat hem des Morgens ten vier uuren *twee ſcrupulen Pilulæ Cochiæ Majores* neemen.

Des volgenden daags doet wederom een (d) *Aderlating* van zoo veel Bloed als van te voren, en herhaal den dag daar na de (e) *Buikzuivering*, zulks om den anderden dag, of na grooter tuſſchen ruimtens, naar maat van kragten vernieuwende; En zoo daar en boven de (f) toevallen niet wyken, laat nog eens, twee of meermaalen een Ader, t'elkens

(d) venæ Sectio.

(e) Catharſis.

(f) Symptomata.

kens eenige dagen, naar de zaak vereyst, tusschen beyden overschietende, hoe wel twee malen een *Ader gelaaten* al meest voldoet, ondertusschen, terwyl deeze dingen geschieden, voornamelyk op dagen als de Zieke niet Purgeert, laat hem den (g) *Borstdrank* en het (h) *Slikzel* met de *zoete Amandel Olie* in het Zydwee beschreven, gebruiken.

H. BUYZEN.

IN de *ware Long-zugt* of *Long-ontsteekingen*, vind men naastvolgende *verschynzelen* (*Phænomena*) waar uit hare *Kenteekenen* (*Signa Diagnostica*) van zelve zig voordoen.

Daar is een harde en heftige Koors, rasse en warme Adembaling, Benaauwdheyd, schielyk verval van Kragten, met groote Ongerustheyd, zoo dat zig de Zieke dan her- en dan derwaards wend, Pynen tot de Schouderbladen, het Sleutelbeen ende de Borst zig verspreydende, een zwaargevoeligheyd binnen in de Borst, en Ydelhoofdigheyd.

De Geneezing kan hier boven in *onzen Schryver* gezien worden, en het volgende daar

daar toe behoorende, zal in de twee volgende Ziekten van het Teeringe en Hoeſt, als het Zydwee nader worden aangewezen; alleen hebbe ik aangemerkt, dat men in de Longzugtige zelden ruimte op de Borſt zal krygen, zoo lang de heftigheyd der Koors duurd, waarom ik in myne Geneesmengelingen, met veel vrugt de ruimte van *Sal Prunellæ*, of anders enkel *Nitrum* en *Flores Sulphuris* gebruikt hebbe.

X L V I.

DE PHTHISI ET TUSSI.

Van de Teering en Hoeſt.

T. SYDENHAM.

DE *Hoëſt* is door zig zelven kenlyk: Maar de *Teering* beſpringd den Lyder van af het 18 tot het 31 Jaar zyns ouderdoms. Het geheele Lighaam vermagert. Een (a) *uitdroogende Koors* die (a) Febris Hectica. na den eeten aan komt, (en die uit de rasgaande Pols, en rood of bloozenheyd der Wangen gekend

kend word) maakt het den Zie-
ken zeer moeyelyk, de Fluimen
of ſtoffe door den Hoeſt uitge-
ſpogen, is Etteragtig, welke „
wanneer ze op 't vuur geworpen
word, ſtinkze, en als ze op 't wa-
ter uitgeſpogen word, zinktze na
den grond, daar komen Nagt-
zweetingen, en eyndelyk worden
de Wangen bleek of loodvervig „
het Aanzigt word bleek, de Neus
ſcherp; en een ingevallen van de
Slaapen des Hoofds, kromming
der Nagelen, uitvallen van 't Hair
ende een affſmeltende Buikloop „
voorverkondigen, dat de dood in
't kort ſtaat te volgen.

Zoo de Hoeſt vers is aange-
komen, en geen Koors, of an-
dere teekenen, de (b) Baſtaard
Longzugt mede gaande, by zig
heeft, of zy ook van een (c) Zyd-
wee of (d) Longzugt, om het
verzuim van genoegzaam Ader-
laten, kwalyk geneezen zynde „
in

(b) Peripneumonia Notha.
(c) Pleuritis.
(d) Peripneumonia.

in het minſt oorſprongelyk is, zal het in zulk een geval genoeg zyn, dat zig de Zieke eenige dagen van het gebruik van Vlees en Wyn onthoude, en deeze of diergelyke *Geneesmiddelen* naar welgevallen gebruike.

R. Balz. Sulphur. Aniſat. *ad gutt.* x.
Sacchar. Cryſtallyn. Cochl. j. Inſtillatum.

Dit gebruike hy zoo twee of drie malen des daags; van gelyken ook de volgende *Koekjes*, die hy altyd by zig kan dragen en geſtadig 'er een van neemen.

R. Sacchar. Cand. ℔ j. & *ſemis*.
Coque in Aq. Fontan. uſquedum adhæreſcat extremis digitorum, tum adde.
Glycyrrhizæ Pulverat.
Enulæ Campan.
Semin. Aniſ.

An-

Angelic. *a unciam*
semis.
Pulv. Irid. Florentin.
Sulphur. *a drachm.* ij.
Ol. Chym. Anisi. *scrupul.* ij.
F. S. A. Tabellæ domesticæ vocandæ.

Ondertusschen laat hem ook deeze (e) *Slikking* gebruiken.

(e) Eclegma.

R. Ol. Amygd. Dulc. *uncias* ij.
Syrup. Capill. Vener.
Violac. *a unciam* j.
Sacchar. Cand. Q. S.
F. Lohoch.

Waar van de Zieke dikmaals „ wanneer hem de *Hoest* dringd „ kan slikken, uit een lepeltje van *Zoethout* gemaakt.

In de Zinkingen konnen ook (f) *Verdikkende Slikkingen* genomen worden: Maar ingevalle de *Hoest* op het gebruik deezer Middelen niet geneest, (voornamelyk

(f) Eclegmata incrassantia.

lyk als zy met Koors vergeſelſchapt gaat, of uit een Longzugt, of Zydewee oorſprongelyk is) zoo zal het te vergeefs zyn, zig op Borſt-middelen te vertrouwen; maar moet door *Aderlaaten* en *Purgeeren* aangegreepen worden, naar de wys, die in de Geneezing van de Baſtaard Longzugt beſchreven is.

Edog, ingevalle niet tegenſtaande alle deeze dingen, de Hoeſt na geenderhande geneezing luiſterd, maar door een geduurige ſchudding der Longen, dezelve dermaten verzwakt, dat 'er ten laatſten een beginnende *Teering* op volgd, als dan moet men op deeze wys voort gaan.

R. Balz. Peruvian. *gutt.* x.
Inſtillentur *cochlear.* j. Syrup. Hederæ Terreſtris. *vel ſi id minus gratum fuerit ægro.*
Sacchar. Cryſtallin. *cochlear.* j.

De

De Zieke neeme dit drie malen des daags in, en drinke daar vier oncen van het (g) *Bittere Afziedzel* zonder Purgeermiddelen bereyd (of zoo dit egter den Buik mogt roeren) drie oncen op: Maar *het genoegzaam lang en gedurig te Paardryden*, gaat, niettegenstaande wat in deeze Ziekte tot op heden toe mag uitgevonden wezen, zeer ligtelyk alle andere Middelen te boven, alleen hier op agting gevende; dat ingevalle de Zieke bejaard is, moet hy meerder tyd in deze oeffening verslyten, als of hy een Kind of Jongeling was, en zeker, de *Peruviaansche Bast* neemt niet veel zekerder de afgaande Koorsen weg, als in deeze leeftyd *het te Paardryden* de *Teering* geneest.

(g) Decoctum Amarum.

H. BUY-

H. BUYZEN.

DE voortreffelyke Romeyn *Aurelius Cornelius Celſſus*, die onder de Regeeringen van de Keyzeren Tiberius, Caligula, Claudius en Nero, zoo omtrent van het Jaar 39 tot 60, na de geboorte van onzen Heyland en Zaligmaaker *Jeſus Chriſtus*, den Prince der Genees-kunde *Hippocrates*, van het Eyland *Cos* geboortig, in zulk een uitneemenden *Latyn* uit het *Griex* doen ter tyd al vier-hondert Jaaren voor de komſte van *Chriſtus* geſchreeven, nagevolgt heeft, dat hy den by naam van eenen tweeden of Roomſchen *Hippocrates* verkreeg, verdeeld ons deeze gevaarlyke Ziekte in drie merkenswaardige onderſcheyden. 1. In een ἀτροφία (*Voedeloosheyd*) waar in het Lighaam mager word en uit-teerd, zonder dikmaal eenige merkelyke of ondraagelyke Toevallen, die den Lyderen overkoomen. 2. Καχεξία (*Wan-gedaante*,) deeze Lyderen zien 'er miſſelyk en gemelyk uit, hebben een kwaade gedaante hunner Lighaamen, worden nog wel gevoed, maar de genomene Voedzelen bederven in hen, en gaan in een kwaad Zap over. 3. φθίσις (*Teering*,) Deeze zoort is verre de gevarlykſte, (en is ook die by ons eygentlyk den naam van *Teering* verkrygt,) *Celſus* beſchryft ze ons, dat ze begint uit Zinkingen of Afvloeyingen die uit het Hoofd op de Long

nederdruipen, waar uit dan een *verzweering* in de Longen gebooren word; daar is een zagte of Binnen-koors by, die al schoon af gaat, egter al weder komt. Ook is 'er een gestadige Hoest, en de Lyder spouwd Etter uit, en zomtyds ook iets Bloedigs, en als men het geen uitgespogen is, op 't Vuur werpt, zoo stinkt het.

Belangende nu de Geneezing, daar van zegt ons *Celsus*, dat men in de eerste zoort namelyk de *Voedeloosheyd*, naauwzigtig op des zelfs oorzaken moet toe zien: is het dat de Lyder te weynig Voedzelen gehad heeft, laat ze al zoetjes vermeerderd, en heeft hy te veel genomen, verminderd worden, voorts moet hy in koele en schaduwagtige plaatzen buiten de Zon wandelen, met zyn Handen eenig werk doen, en is hy om deeze oeffeninge te doen te zwak, laat hem gedragen, gezalfd ende gewreeven worden, en dat dikmaal daags, zoo voor als na de Maaltyd, ook is hem zomtyds de Badstoof nut, en het gebruik van wrange Wynen, en Pis afdryven noodzakelyk.

In de tweede zoort, namentlyk de *Wangedaante*, moet zig de Lyder ten eersten van Spys onthouden, daar na Purgeeren, waar op allengskens weer Voedzelen neemen, voorts zyn Lighaam oeffenen, zalven en wryven, nugteren de Badstoof tot zweetens toe gebruiken, dan ligtverteerende kragtig voedende en min verdervende

de Voedzelen in ruimte gebruiken, een wrangagtige Wyn drinken, en vorderd hy nog niet genoegzaam, zig eens Aderlaten.

Maar zoo het kwaad grooter is, en hy de eygentlyk gezeyde *Teering* heeft, als dan moet men'er in den beginne voor waken, overmids deeze Ziekte verouderd zynde, niet ligt verwonnen word. Hier is het noodig dat de Zieke een lange Reys te Water doe, van Lugt verandere, en een dikker zoeke, als daar hy zig gewoonlyk in ophouwd. Hier toe raad *Celſus* een Reys uit Italien naar Alexandrien aan. En laat de zwakheyd niet toe zulk een lange Reys te doen, laat ze korter, dog evenwel te Scheep zyn; kan dit ook niet wezen, laat dan de Zieke op een Draagbed of op eenige andere wys bewogen worden, op een Wagen of te Paard ryden; voorts zig van bezigheden, bekommeringen en zorgen ontſlaan, de Slaap voeden, Zinkingen vermyden, en zig van de Badſtoof, Wyn en Vrouwen onthouden.

Zie tot dus verre Leezer, een uittrekzel van *Celſus* derde Boek en XXII. Hoofddeel. Wy zullen u vervolgelyk ook dit uit *Hippokrates* zelve, zoo als het in zyn Boek *de Internis Affectionibus* (*van de Inwendige Beſedingen*), Pagina mihi 536 te zien is, mede deelen.

Daar zyn drie zoorten van *Teering*. De *eerſte is uit Slym* oorſprongelyk, wanneer namentlyk het Hoofd met ſlym vervuld is,

hier van als door Ziekte beledigd word, en daar uit inwendig een hitte ontstaat, de Slym in 't Hoofd verrot, zoo dat ze, om zig af te scheyden, niet bewogen kan worden. Daar na, de Adertjes dikker geworden zynde, als boven maten met deeze verrotte Slym vervuld, volgd 'er een Afvloeying op de Long, welke zoo haast als ze de Long ontfangen heeft, nadrukkelyk met deeze Ziekte bevangen word, overmids zy door deeze zoute en verrotte Slym geknaagd word. Nu begint'er ook een zagte of Binne-Koors, Rillingen en Pyn in de Borst, ondertusschen dringd een geweldige Hoest hard aan, en de Lyder lost een overvloedig, dun en zout Speekzel. Deeze Toevallen komen in den aanvang der Ziekte, maar in den voortgang vermagerd het geheele lichaam, uitgenomen de Beenen, want deeze zwellen of worden dikker, terwyl de Voeten en Nagelen te zaam of krom getrokken worden, maar het lighaam teerd van de Schouderen af uit, en word zwak. De Keel word hol, en de Stem slaat een nypend geluyd als of ze door een Ried ging; de dorst is groot en kweld den Lyder zyne geheele Ziekte door, daar by word de Zieke met een groote onmagt, om zig te bewegen bevangen. Alwaar zig nu de zaken dus toedragen, gaat de Lyder met een Jaar ten Grave. Derhalven moet men zyn hoogste vlyt aanwenden, om de kragten te versterken.

Do

De tweede zoort die *Hippocrates* hier vervolgelyk ſteld, die uyt een *Overarbeyding* koomt, en de derde, die uit de *Rug* of *Lendenen* oorſprongelyk is. Maar zoo in nu de eerſte beſchrevene, als de twee laaſte zoorten, als ook daar hy op andere plaatzen van de *Voedeloosheyd* en *Wangedaante* handeld, worden onder de Middelen ter Genezing ook het Reyzen, Bewegen, Wandelen, Arbeyd en ryden, enz. aangeprezen. En *Cælius Aurelianus* die in de twede eeuw na CHRISTUS geleefd heeft, pryſt in zyn derde Boek, van de langduurige Ziektens, in het VI. en VII. Hoofddeel daar hy van de *Wangedaante* en *Voedeloosheyd* ſpreekt, het ryzen en bewegen al mede aan.

Ik heb hier Leezers eens wat wydloopger willen weezen, ten eynde, ook uit de al-oudheyd zoude aantoonen, op welke gronden onze geleerde Schryver, agtervolgens zyne ervaaring *het te Paard ryden* zoo zeer ernſtig aanpryſt, waar by ik ook door ondervinding kan voege, dat Lyderen de Teering onderhevig, (indien het immers nog de kragten toelaten) onder het gebruyk van wel gepaſte Genees-middelen, niets beter is als oeffening of beweging van't lighaam, want deeze doet niet alleen de Genees-middelen beter tot het Bloed en beleedigde Deelen overgaan; maar zy bevorderd ook de *Voortvloeyende* of *Omloopende Beweeging van 't Bloed*, en

verminderd dus de *Giſtende* of *Broeyende*, die dog in Teering hebbende te veel is, gelykerwys, dat uit het overmatig nagt Zweeten, daar zelve veel voedende deelen, die behouden behoorden te worden, mede doorvloeyen, als uit deszelfs goore reuk, en geele verve in de Hembden beſpeurd word, te zien is; voeg hier by, dat de beweging ook verhinderd, dat 'er zoo veel ſcherpe vogten op de Long afvloeyen, of daar voort geteeld worden, ende de Fluimen reeds daar gemaakt, zoo lang als anders niet by blyven, maar des te eerder uitgeſpogen worden. Daar bynevens verhinderd de beweging de naargeeſtige gedagten, daar de Lyderen anders dog door een ſtil leven in vervallen, en die hun in het byzonder zeer ſchadelyk zyn.

Wat de *Voorzeggingen* hier aan gaan, daar van heeft men te weten, dat zelve een beginnende Teering moeyelyk valt te geneezen; maar een volkomene en verouderde, gelykerwys ook een overge-erfde nooyt. En is ze door een Bloedſpouwing ontſtaan, geeft ze ook zeer weynig ja by na geen hoop, overmids men deeze Lyderen niet durft laten bewegen, uit vrees dat de eens of meer malen geſcheurde Aderen wederom mogten open barſten. Valt ze ook in door ſterke Drank bedurvene Lighaamen, zoo geeft ze (al ſchoon nog een beginnende zynde) geen verwagting.

Be-

Belangende nu de beste Zoort-middelen, zyn voor zoo veel ik weet deeze, *Radices*, Chinæ, Althææ, Salsæ-parillæ, Lappæ, Glycyrhizæ, Consolidæ Majoris, *Herba* Taraxici, Consolidæ, Malvæ; Hyslopi, Brassicæ, *Flores* Hyperici, Papaveris, Rosarum, Sambuci, Aurantiorum, *Semina*, *Quatuor frigida majora & minora, hæc sunt* Cucumeris, Cucurbitæ, Citrulli, Melonum, Cichorei, Endiviæ, Lactucæ, & Portulacæ, *Fructus* Ficuum, Passularum Majorum & Minorum, Sebesten, *Lignum* Guajaci, Santali Rubri & Citrini, Aloës, & Cortex Ligni Quercini, *Deinde*, Terra Sigillata, Bolus Armena, Balzamus Peruvianus, Mastix, Flores Sulphuris & Therebinthina.

Uit deeze en nog verscheydene andere zo enkele als zaam gestelde, konne naar vereysch van zaken verscheydene Bereydingen opgemaakt worden, waar van ik eenige die goed bevonden heb, aldus voorstelle.

R. Balzam. Leucatell. *unciam* j.
Balz. Peruvian *drachmam* j.
F. Conditum.

Om des Morgens, Middags en 's Avonds, de groote van een Noote Moschaat of Kastanie in wat *Suiker* gerolt in te nemen.

Of

R. Flor. Sulphur. *unciam* j.
Coque ex Olei Lini ℔ j. & *semis*
Ad. nigredinem & Consistentiam,
Mellis, in fine adde:
Therebinthin. Venet. *uncias* ij.
F. S. A. Balzamus.

Om 'er dikmaal naar vereysch van zaken van te nemen.

R. Therebinth. Venet. *drachmam* j.
Myrrh. Rurbr. *scrupulum* j.
Bol. Armen. Q. S.
F. Bolus.

Om in een of twee malen met wat *Suiker* te gebruiken.

Of

R. Mellis. Optim *uncias* iij.
Liquefiant super ignem, & ab igne removeantur.
Adde. Flor. Sulphur. *unciam* j.
Liquirit. Pulverat. *unciam semis.*
Aq. Rosar. *unciam semis.*
Omnia simul agitando misceantur probe
F. Condit.

De Zieke neme hier twee ofte drie malen desdaags een half Loot van.

Of

Of

R. Balz. Sulphur. Aniſat *unciam ſemis.*
Therebinthinat.
Spirit. Nitr. Dulc. *a drachmas.* ij.
M. in Phiala.

Laat hier van de Lyder twee of drie malen des daags van 20. tot 30. droppelen in een glaasje *Zoet Bier*, *Spaanſche Wyn* of *Mede* innemen.

Voorts een *Afziedzel* van *Lignum Guajacum*, *Santalum Rubrum*, *Cortices Querci*, *Radices Chinæ*, *Conſolidæ Majoris*, *Liquiritiæ*, *Paſſulæ Majores & Minores*, aangenaam opgemaakt, en 'er dagelyks van gedronken, kan hier veel goeds doen.

In de *Hoeſt*, en om de *Zinkingen*, hier oorzaak van, te Geneezen, weet ik tot nog toe geen betere Genees-middelen, als de verzagtende *Olien*, gelykerwys het *Oleum Amygdalarum Dulcium*, *Lini*, *Olivarum*, & *Roparum*, met eenige ſtreelende *Syroopen* vermengd, voorts den *Opium* met alle des zelfs bereydingen. Waar van Leezer gy eenige *Voorſchriften* in de volgende Ziekte van het Zydwee zult ontmoeten. Wy voegen 'er alhier deeze volgende *Berookinge* by.

R. Thuris.
Maſticis.

Styrac. Calamit*a Partes æquale*s
F. Pulvis Subtiliſſimus.

Doe hier van zoo veel het u belieft, in een Teſt of Confoortie op een gloeyende Kool, en ontfang de Rook, het Hoofd met een Wolle Lap of Deekentje wel overgedekt zynde, om het Aanzigt en in den Mond, zet daar na een warme Muts, hier mede doorgerookt zynde op het Hoofd, en bewaar u warm. Dit Middel heeft meermalen den *Hoeſt* al haaſtig verholpen.

Ondertuſſchen is het den Teering hebbenden niet alleen goed, maar ook zeer noodzakelyk, door den gehelen loop hunner Ziekte veel *Melk*, inzonderheyd *Geyte-Melk* te gebruiken, maar boven allen is 'er niets beters als aan een gezonde *Vrouw*, gelyk de kleyne Kinderen te *zuigen*.

Het overige dat hier in te zeggen vald, zal u Leezer hier onder in het LIV. Hoofddeel *Tabus ſeu Phtiſis Deſcriptio*, of Beſchryving *van de Voedeloosheyd en Teering* te voren komen.

XLVII.

XLVII.

DE PLEURITIDE

Van het Zydwee.

T. SYDENHAM.

TUſſchen de Lente en Zomer heerſt deeze Ziekte het meeſt, zy begint met ſchuddingen en rillingen, daar dan aanſtonds Hitte, Dorſt, Onruſt, en de overige Toevallen van Koors, opvolgen; na verloop van weynige uuren, word de Zieke van een geweldige ſteekende *Pyn* in de eene of anderen Zyde, omtrent de Ribben aangegrepen, die zig nu na de Schouderbladen, nu na de Rugſtreng, ende nu na de Voorborſt uitſtrekt, terwyl hy met een geſtadige *Hoeſt* gepynigd word. De *Stoffe* door ſpouwing uit geworpen, is in het begin

gin der Ziekte weynig en dun, en dikmaals met *Bloeds-deeltjes* ondermengeld, maar in den voortgang wordze overvloediger, meerder gerypt, dog ook met *Bloed* vermengd. De *Koors* en *Hoest* met *Bloedige Fluimspouwing* gaan met gelyke schreden voort. De *Pyn* word, al naar evenreedigheyd dat de *Uitspouwing* vry en gemakkelyk gaat, verminderd; de Buik is nu eens te vast geslo-ten, en dan is de Lyder te weeklyvig. Het *Bloed* uit de *Ader* gelaten, vertoond zig, na het koud geworden is, met een witte korst, niets anders als of 'er een boomtje gesmolten en wederom door kouw derdikt Vet op lag, in des zelfs oppervlakte, overdekt.

Doet op den Arm van de beledigde Zyde een *Aderlating* van tien oncen *Bloed*.

R. Aq.

R. Aq. Papaver. Rhoead *un-cias* jv.
Sal. Prunell. *drachmam* j.
Syrup. Violar. *unciam* j.
F. Hauſtus.

Om aanſtonds na de eerſte *Ader-laating* in te nemen.

R. Amygd. Dulc. Excorticar. *num.* v.
Semin. Melon.
Pepon. *a unciam ſe-mis.*
Semin. Papav. Alb. *drach-mas.* iij.
Aq. Hord. ℔ j. *&* *ſemis.*
Roſar. *drachmas* ij.
Sacchar. Cand. Q. S.
F. Emulſio.

De Zieke drinke hier om de vier uuren vier oncen van.

R. Decoct. Pectoral. ℔ ij.
Syrup. Violar.

Capillor. Vener. *a*
unciam j. & *semis*.
F. Apozema.

Om 'er drie malen 's daags een half pont van te drinken.

R. Ol. Amygdalar. Dulc. *uncias* ij.
Syrup. Violar.
Capillor. Vener. *a*
unciam j.
Sacch. Cand. Q. S.
F. Eclegma.

Waar van de Lyder dikmaal zal Slikken.

Ook kan het *Oleum Amygdalarum Dulcium*, of het *Oleum Lini* vers uitgeparst, op zig zelve genomen worden.

R. Ol. Amygd. Dulc.
Liliorum.
Ungent. Dialthææ. *a unciam* j.
F. Linimentum.

Waar

Waar mede de beleedigde Zyde des Morgens en des Avonds bestreeken moet worden, ende dan daar een *Kools-blad* boven op geleyd.

Ingevalle het de *Pyn* en *Zwaarheyd* der Ziekte noodzakelyk maken, herhaal de *Aderlaating* in de zelve hoeveelheyd van Bloed als vooren gezeyd is, nog drie malen boven de eerste reys, ende aldus zoo vier agter een volgende dagen.

H. BUYZEN.

TE regt zegt ons de Ervarene Amsterdamsche Genees-heer *Paulus Barbette*, dat 'er in het Zydwee vereyst worden. 1. *Een steekende pyn in de een of andere Zyde*, die zig zomtyds wel eens na de Schouderen, en ook in den Rug omtrent het Middel-rif, al naar de plaatze daar dan het Ribbe-vlies ontsteeken is, kan veheffen. 2. *Hoest*. 3. *Zware of benaauwde Ademhaling*. 4. *Geduurige Koors*. En 5. *Harde Pols*. Indien alle deeze teekenen zig niet vertoonen, zoo is 't geen Zydewee;

wee; want zoo daar geen vaste en stee-
kende Pyn, met gestadige Koors, en di
ook uitspouwing van Bloedige Fluimen te-
genwoordig is, maar daar de Pyn verschie
niet overheftig en met geen of weymi
Koors verzeld is, daar de Lyder gee
Bloedige Fluimen spouwd, is 'er gee
waar, maar wel een Bastaard Zydwee
Ziektens, die door de nu aangeweezen
Teekenen onderscheyden worden. Oo
kan het gebeuren, dat iemand eens ee
steekende Pyn in de Borst, Zyde of Schou-
der krygd, ook zoo, dat hy 'er met Py
van Ademd, en die dagen, ja zomtyd
weeken zitten kan, edog zonder Koors o
eenige andere toevallen van ongezond-
heyd, waar uit blykt, dat dit maar allee
een *Wind*, die tusschen de Spieren gescho-
ten is, is.

In de waare *Pleurites* of Zydewee, is he
ten hoogsten noodzakelyk (de Lyder daa
toe in staat zynde) dat 'er in het begin, e
de Zieke Bloedige Fluimen uitspoud, een
twee, ofte drie malen een *Ader Gelaate*
worde, ende men die ook (indien het im-
mer mogelyk is) zoo lang laat Bloeden
tot dat de Zieke daar verligting op voel
Dog hier op merke ik aan.

1. Dat het kan gebeuren, dat de Lyde-
ren niet in staat zyn om *Adergelaaten* t
worden, wanneer die kleyne Kinderen zy
nog den Ouderdom van geen vier of vy
Jaren bereykt hebbende, daar by neven

al zyn ze deeze leeftyd voor by, meermalen Zwak, Ziekelyk en Kwynende zyn.

Het is wel waar, dat men deeze kan Aderlaten, ik zelve hebbe het ook wel gelaſt te doen in die nog geen vier Jaaren bereykt hadden, maar egter niet als by een alleruitdrukkelykſte noodzalykheyd, en ik houde het daar voor, dat het beter niet als al gedaan is. Ook kan men ze meeſt hier zonder geneezen, waar van ik durf zeggen, door my zelve zeer veel ondervindingen te hebben; Dit zelvige zegge ik van ſtok oude Lieden.

2. Kraam-vrouwen nog in hare zuiveringen zynde, en Vryſters of Vrouwen hare veranderingen hebbende, want deeze zullen daar door zeer ligtelyk opgeſtopt worden.

3. Moet men de *Aderlaating* (het zy eens of meer, naar noodzakelykheyd) doen, eer dat de Lyder *Bloedige Fluimen* uitſpoud, want daar na kond gy ze niet anders als met groot gevaar in 't werk ſtellen, overmids door zulk een *Laatinge*, de Bloedige Fluimen ligtelyk opgeſtopt worden, gelyk my dat de ondervinding al mede geleerd heeft.

Voorts de *Pyn* en *Ontſteeking* door de *Aderlaating* nu reeds vry geminderd zynde, zoek zoo haaſt het mogelyk is, de *Koors* te breeken, en een matig *Zweet* te bevorderen, zonder welke u de *Uitſpouwing* van *Bloedige Fluimen*, of geheel niet, of ten min-

ſten niet naar wens, en volkomen geneezing des Zieken gelukken zal. Ik gebruik hier gewoonlyk deeze of diergelyke voorſchriften van *Hulpmiddelen* toe.

R. Aq. Hord. ℔ j.
Sal. Prunell. *drachmas* ij.
Antimon. Diaphor. *drachmam* j.
Laud. Opiat. *gran.* ij.
Syrup. Alth. Fernel. *uncias* ij.
F. Julapium.

Of

R. Amygd. Dulc. *num.* xx.
Semin. Melon.
Pepon. *a unciam ſemis.*
Papav. Alb. *drachmas* ij.
Contundantur ſimul in mortario marmoreo ſenſim affundendo.
Aq. Hord. ℔ ij.
In Colatura diſſolve.
Sal Prunell. *drachmas* ij.
Syrup. Alth. Fernel *uncias* ij.
F. Emulſio.

Laat de Lyder van een van deeze dikmaal, het zy om het uur of anderhalf, een Theekop of Glaasje vol laauw gemaakt, drinken, zoo zal hier op de *Koors* breeken, de Lyder *Zweeten*, en daar door de *Brand* zeer minderen, waar na hy bekwaamer om *Fluimen* op te loſſen, (die dog zelden in

in de ware *Pleuritis* voor den vierden dag willen opkomen) worden zal. Om dit inzigt nu te bereyken.

R. Ol. Amygdalar. Dulc.
Lini.
Syrup. Papav. Alb. *a unciam* j.
Alth. Fernel. *unciam* j. *&*
semis.
F. Eclegma.

Of

Ol. Amygdalar. Dulc.
Syrup. Alth. Fernel. *a uncias* ij.
F. Eclegma.

Of

R. Ol. Amygd. Dulc.
Lini. *a unciam* j.
Syrup. Pectoral. *uncias* ij.
Spermat. Cet. *scrupulum* j.
Pilul. Cynogloss. *scrupulum semis.*
F. Eclegma.

Of

R. Ol. Lini.
Olivar. Albiss. *a unciam* j.
Mell. Despumat. *uncias*, ij.
F. Eclegma.

Laat de Lyder van een van deeze dikmaal een lepel vol slikken, zoo zal hier

op de *Hoest* verminderen, hy zweeten, en gemakkelyk zyne *Fluimen*, zy zyn dan bloedig of niet, uitspouwen, iets dat in deeze Ziekte noodzakelyk is. (by gelykenis) Het is hier met de Fluimen op de Borst, als anders met het Snot in de Neus gelegen, dat men ligtelyk uit snuit zoo lange het dun en vloeybaar is, maar word het droog, diend men het 'er wel uit te krabbelen. Drogen ook de *Fluimen* op de *Borst*, kan ze de Zieke niet uitspouwen, zy blyven daar vast, en de Lyder krygt de reutel en sterft, daarom moet men 'er tydig voor waken. En ingevalle een ofte meer van deeze *Slikkingen* naar den eys genomen, de *Uitspouwing* niet bevorderen, zoo zult gy ze ook zelden bekomen, maar uwen Lyder sterft, of blyft zeer lange elendig.

Ten eynde gy deeze twee inzigten, namentlyk het geneezen der *Koors* en *Uitspouwinge van Fluimen* te gelyke met verminderring van *Hoest*, wel mogtet bevorderen, zoo laat des morgens en avonds de Zieke zyne Zyde (van het begin aan) bestryken, met

R. Unguent. Alth. Compos.
O. Olivar. Amygdalar. vel Lini.
a unciam j.
F. Linimentum.

En na de Stryking, overdekt de pynlyke plaats met een dubbele of meerder dik gevou-

vouwene warme Doek. Of leg 'er deeze *Plaaſtor* op, en laat die leggen.

R. Emplaſtr. de Labdan.
Carminant.
De Cumin. a Partes æquales.
Extende ſuper Alutam. F. Emplaſtrum ad Latus.

Of leg 'er de *Wierook Koek*, zo als die hier boven in de Aanteekeningen op het xv. Hoofddeel van de Roode-loop, Bladzyde 88. beſchreven ſtaat, op. Die om de pyn te verdoven, meermalen verwonderlyk veel doet.

Blyft nu, niet tegenſtaande alle aangewende vlyt, de *Pyn* hardnekkig volduuren, zoo gaat de *Ontſteeking* in een *Verſterving* over, die dan uwen Lyder ook wel haast zal doen ſterven.

Gevald het, dat de Lyder geduurende de heftigheyd van des zelfs Ziekte, te lang hardlyvig is, mag men hem eens zagtelyk *Purgeeren*.

Dat 'er op het Bloed uit een Ader gelaten, van de Zydewee hebbende, in des zelfs oppervlakte, na het geſtremd is, zig een *Witte Korſt* vertoond, agten veele een bewys te zyn dat het ontſteeken is. Maar ik, voor zoo veel heb konnen aanmerken, bevinde deeze Korſt niet alleen *Wit*, maar ook wel *Geel*, *Groen*, en *Loot-*

vervig te zyn, niet alleen in de Zydewee hebbende, maar in verkouwde, en die aan Heete Koorſen ziek zyn, waarom het my voor koomt een bewys te wezen, dat het Bloed van zoodanige Zieke, met veel ontaarde en *Slym* deelen, die dikmaal ook met bedorvene en verdikte *Gal* ondermengeld zyn, overladen is, die na dat ze min ofte meer aan het broeyen geraken, als dan zulk een Korſt uitmaken, en vertoonen. Dog wie het luſt hier meerder van te zien, leeze onder andere, ook de *Aanmerkingen, rakende eenige kenteekenen die uit het Bloed uit een Ader gelaten, af te nemen zyn*, van my in het breede uitgehaalt en onderzogt, in eene byzondere verhandeling, agter *Myn Practyk der Medicine*, inzonderheyd tweede druk. Als mede een kort uittrekzel hier van in de van my vertaalde verhandeling der *Gierſt-Koors.*, van den Heere *David Hamilton*, Bladzyde 92, 93 en 94.

XLVIII.

XLVIII.

DE PODAGRA:

Van de Voetgigt.

T. SYDENHAM.

IN het laatste van Januarius of begin van Februarius, zoo des morgens omtrent ten twee uuren, word de Lyder met een Pyn besprongen, die meest de groote Teen, maar zomtyds ook de Hiel, Enklaauw, en Kuyt bezet, hier op volgd aanstonds Huivering, Koude, Rilling, en eenigzins Koorsagtigheyd, de Pyn word al trapswys meerder, terwyl de Kouw en Rillingen naar evenredigheyd verminderen, gaande dit zoo van uur tot uur voort, tot dat eyndelyk de Pyn tegens den volgenden Nagt op het hoogst komt, die in het gevoel nu eens

een geweldige ſpanning, nu als of 'er een hond op een been knaagde, en dan eens een drukking, en wringing uitdrukt, zoo dat, van wegens deeze ſcherpe en ondraagelyke Pyn, de Voetgigtige nog het gewigt van 't overgedekte Linnen, nog de ſchudding der Bedſteede, door een hard wandelen op de Vloer, verdragen kan: de Pyn gaat voor 's morgens ten twee of drie uuren niet over (te weten na een omloop van (a) 24 uuren na den eerſten aanval) als wanneer de Lyder met een zagt Zweet of zagte Dauwing over zyn geheel Ligchaam in ſlaap geraakt, waar uit ontwakende, voelt hy de Pyn merkelyk verminderd, en het beleedigde Deel reeds met een varſche zwelling bezet te zyn. De volgende dag, als ook wel tot den tweeden of derden daar na, doet het beleedigde Deel een weynig zeer,

(a) Nyethemetum.

zeer, maar de Pyn verheft zig tegens den avond, en word wederom verligt met het Haane gekraay in den morgenſtond; Na weynig dagen word de andere Voet, met dezelvige Pyn aangegrepen. Ten laaſten taſt de Pyn zoo wel den een als anderen Voet aan, waar van de (b) Verheffingen die volgen, zoo ten opzigt der tyden hunner aankomſt, als duuringen onregelmatig zyn. En uit de ſchakel of het vervolg deezer verheffingjes, beſtaat de geheele aanval of overkomſt van het Voeteuvel, het welk dan lang of kort gezegd word, naar de Zieke bejaard is, want in ſterke Lighaamen, en die het Podagra zelden krygen, eyndigd het dikmaal in veertien dagen, maar in oude Lieden, en die 'er dikmaal mede gekweld worden, ſterkt het zig by na tot de twee Maanden uit, Maar in die of door hooge

(b) Paroxysmi.

Jaren, of langduurigheyd der Ziekte verzwakt zyn, neemt het Podagra geen affcheyd, voor dat de volkomene Zomer het zelve doet wyken.

Tot aan de eerfte veertien dagen toe, is de Pis hoogkleuriger, met een rood c) Grond-bezinkzel, gelykerwys rood Zand gelykende; de Buik is by naa verftopt, de Eetluft verflaauwd, een Rilling over het geheele Lighaam verzeld den geheelen aanval, ende een by na onverdraaglyke jeukte tusfchen de Teenen van den beleedigden Voet, komt 'er by den volgenden Overval, hier van daan vallen 'er Zemelen, ende de Voeten Schilferen af.

(c) Sedimentum.

Tot hier toe heeft de Pyn de Voeten alleen bezet; maar zoo het Podagra door een kwaalyk ingeftelde geneezingswys verftoord word, of dat van wegens de langduurigheyd der Ziekte het

ge-

geheele Lighaams geſtel, gely-
kerwys als in een Haardſtede dee-
zer kwaal word omgekeerd, be-
zet het vervolgelyk ook de Han-
den, Voor-handen, Ellebogen,
Knien, en andere Deelen des lig-
haams, drayende zomtyds een
ofte meer Vingeren, niet onge-
lyk een bosje Paſtinaken of Wit-
te-wortelen, en beroofd ze al-
lengskens van gevoel, tot 'er ten
laatſten omtrent de verbanden der
Litmaten, zamenſtremmingen van
Vogten en (d) Knobbelen het Kryt (d) Tophi.
of Kreeften-oogen gelyk, groe-
yen, ook verwekt het in de Elle-
bogen een witagtige Zwelling,
ſchier een Eyers groote hebben-
de, die allengskens met een rood-
heyd ontſteeken word, zomtyds
bezet het de Dye en veroorzaakt
aan den Lyder een gevoel, als
of hy daar een zeer zwaar gewigt
aan hangen had, dog zonder mer-
kelyke Pyn, maar koomt het in
de

de Knie, dringd de Smert vee scherper aan, de Zieke trekt hier om by na alle zyne litmaten te zamen, en heeft ze niet tot zyn wil, zoo dat hy hinkt, en zeer moeylyk voort kruipt. De Pis heeft een verve, als die in de (e) Pis-vloed uitgewaterd word, de Rug en andere Deelen jeuken zeer lastig, en wel meest tegens den nagt en slapenstyd.

(e) Diabetes.

Na veele en grouzame kwellingen, behandelen de volgende Aanvallen (de natuur voor een gedeelte door den last van de zondigende stoffe en ouderdom verdrukt zynde) de Zieke, voor zoo veel de Pyn aangaat, vry zagter; maar in plaatze van de gewoonlyke Pyn, overkoomt den Lyder eenige Ziektelykheyd, met Buikpyn, van zelfs vermoeying, en zomtyds een neyging tot Buikloop, welke Toevallen weer verdwynen, zoo dikmaal hem een

Le-

Lede-pyn afmat, zoo dat zig de Overval, nu eens door Pyn, nu door Ziekte, als by beurtwisse-lingen den Lyder zeer vermoey-ende, tot een zeer lange tyd uit-strekt.

Deeze kwaal veroorzaakt ook in veelen, een (f) Steen in de Nieren.

(f) Calculus. Renum.

Zeer zeldzaam krygen de Vrou-wen het Podagra, ten zy dan dat ze Oude of anderzins Heldinnen zyn, Kinderen en Jongelingen worden hier ook naauwlyks van overvallen.

De *Geneezings-inzigt* bestaat hier in, dat, namentlyk de koo-king bevorderd, ende de wan-schikkelykheden weg genomen worden, het zy nu dit geschiede door (g) Genees-middelen, of Levens-regel, of oeffeninge, of andere behulpzelen, hoedanige men best uit een van deeze ver-kieze, en die u door de Zes niet

(g) Pharmaca.

na-

natuurlyke dingen, als met d
Vinger worden aangewezen.

(h) venæ sectio. (i) Catharsis. [k] Diaphoresis.

De (h) Aderlaating, (i) Buik-zuivering, en [k] Zweeting, bereyken hier het oogmerk niet, hoe wel het goet, en niet buiten den haak is, dat men Lyderen die gebrek in de Nieren hebben en daarom Bloed Wateren, eens ter Week met wat *Manna* den Buik week make, ende alle nag ten na de *Purgatie* een [l] *Pyn-verzagtend* Middel toereyke.

[l] Paregoricum.

De *Genees-middelen* die aan d nu genoemde Geneeszings-inzig voldoen, zyn, die matiglyk ver warmen, of bitter zyn, of d Tong zagtelyk prikkelen, hoe danige zyn, *Radices Angelicæ Enulæ*, *Folia Absinthii*, *Centaurii Minoris*, *Chamædrios*, *Chamæpytios* &c. by welke de zoo genoemde Tegen-scheurbuikig konnen gevoegd worden, als d *Radices Paphani Rusticani*, *Foli*

Cochl

Cochleariæ Recentia, *Nasturtium* &c. die men nogtans spaarzaam moet gebruiken, om dat ze de Angels van den grondslag der Ziekte aanzetten, en de hitte vermeerderen, meerder als andere, die door een zagte warmte en bitterheyd, de Maag versterken De volgende (m) *Slikking* is niet ondienstig.

(m) Electuarium.

R. Conserv. Cochl. Hortens. *unciam* j. & *semis*.
Absinth. Roman.
Flavedin. Aurantior. *a unciam* j.
Angelic. Condit.
Nuc. Moscat. Condit. *a unciam semis*.
Theriac. Andromach. *drachmas* iij.
Pulv. Ari. Composit. *drachmas* ij.
Syrup. Aurantior. Q. S.
F. Electuarium.

Waar

Waar van de Zieke twee malen des daags een half loot moet nemen, men daar vyf of zes lepelen vol van het volgende *Gedestilleerde Water* op drinken.

R. Rad. Raphan. Rustic. inciss. *uncias* iij.
Herb. Cochlear. Hortens. *man* xij.
Nasturt. Aquat.
Becabung.
Salviæ.
Menthæ. *a man* iiij.
Cortic. Aurant. *no.* vj.
Nuc. Moscat. Condit. *no.* ii
Cerevis. Brunsvicens. ℔ xij.

Destillentur. organis communibus, donec solummodo ℔ vj. Aquæ eliciantur pro usu.

Deeze afvegende Geneesmiddelen moet de Lyder stantvastig en met alle neerstigheyd geduurig en voornamelyk in de tusschentyden der Overvallen, gebruiken.

In

In het gebruik van Spyzen, moet men deeze middel-maat waarnemen, dat 'er niet meerder Voezelen genomen worden, als de Maag verteeren kan, nog dat n tegendeel, door een al te groo-e onthouding, de Lighaams dee-en van zulk een evenredigheyd van Voedzel, als 'er nodig is, om der zelver kragten te onder-ſchragen, niet berooft worden. En belangende de hoedanigheyd der Spyzen, daar in mag de Ly-der naar zyne ſmaak en zinlyk-heyd een keuze maken, als ook of hy de zelve zoort t'elkens we-derom luſt te eeten, en zoo mag hy met de reſt, het Vlees alleen uitgenomen, voortgaan, en ze zonder onderſcheyd naar wel ge-vallen gebruiken, alleenlyk zig wagtende, datze niet te ſcherp ge-zouten, of ſpeceryagtig zyn. Het is alleen goet voor den Lyder, dat hy 's middags eete, maar in

plaatze van de avond-maaltyd, z
met een dronk dun Bier vergeno
ge, waar door de aangroeyin
(n) Calculus. van den (n) Steen belet word.

De Drink-vogten die nog tot
eelheyd en kragten der Wynen c
klimmen, nog aan de andere zy
tot de zwakte van Water, op d
ze door hunne koude de Ma
niet zouden beledigen of ontſt
len, afdalen, zyn de beſte; ho
danig het Londenſche dun Bie
of ook veel Water met een we
nigje Wyn vermengt is, want h
zuivere en raauwe Water is geva
lyk, overmids het by na de gehe
le beſtandigheyd des lighaams in
Podagra ontaard. En na de Zie
van den eerſten aanval verloſt
onthoude hy zig van allen,
ſchoon maar ligt en dun uitge
(o) Decoctum Diæteticum. vogt, dog gebruike een (o) E
regelmatig Afziedzel uit *Sarſ*
naar de wys van een Geneesmid
voorgeſchreeven, door geheel z
leven. Ma

Maar ingevalle de Zieke van wegens te veel ſterke drank gedronken te hebben, of wegens een te hogere bejaartheyd, ofte ook om een te groote zwakheyd, de genuttigde Spyzen zonder Wyn niet verteeren konde, zoo geve hy zig vryheyd om over Tafel een glaasje Spaanſche Wyn te drinken, en het Eet-regelmatig Afziedzel na te laten.

Voorts ga de Lyder, inzonderheyd des Winters, vroeg te Bed, en ſta wederom met den dag op, zyn gemoed zy ſtil en bezadigd, en hy legge zig niet te veel op Boek-oſſeningen, of zaken van gewigt. Voor het overige, ſpant alle dagelykſche, duurzame en gematigde Lighaams-beweeging, die geenzins boven vermogen gaat, de kroon: en wat de zoort van oeffening aan gaat, is het geduurig wandelen in een gezonde Lugt, het te

Paard en op den Wagen te Ryden, ingevalle een hogen Ouderdom, ofte de Steen in de Nieren of Blaas zulk niet beletten, alle andere voor te trekken.

Ook onthoude zig de Lyder van Vrouwen, en gebruike geen uitwendige behulpmiddelen.

(p) Paroxysmus. En al hoe wel men in den (p) Overval niets moeylyks ter toets te brengen, ondernemen moet; zal het nogtans voordeelig zyn, dat zig de Lyder, als hy eerst van deeze Kwaal word aangegrepen, zig eenige dagen van allerhande Vlees onthoude, maar daar voor liever Haver-pap of iets anders dit voedzel gelyk, gebruike; maar indien de (q) Dierige Geesten geneygd zyn om in (r) wanordere te geraken, is het niet voordelig zig van Vlees langer te spenen; als dat 'er de Maag zelve een walging of afkeer van heeft; hoe wel de Lyder nogtans moet zor-

(q) Spiritus Animales (r) Ataxia.

ge-

ge dragen, dat hy nog in hoeveelheyd nog in hoedanigheyd van ſpyzen of dranken, misſlagen bega.

De Toevallen waar door de Zieke in den Overval gevaar van leven zoude lopen, moet men zoeken te verhelpen, onder welke de ſlap of ſlaauwheyd der Maag, met krimpingen in de Buik, als van Winden, wel het gemeenzaamſte is. In dit geval is 'er niets beters dat uwe begeerte voldoen zal, als dat de Lyder zomtyds een glas *Canari-wyn* drinke, en zyn Lighaam bewege; edog indien het Toeval niet ophouwt of ſtilſtant gunt, maar in tegendeel den dood dreigt, en het kwaad het Hoofd niet beledigt heeft, moet men aanſtonds zyn toevlugt tot het *Laudanum* nemen, daar van xx. droppelen in een dronkje *Aqua Epidemica* van gebruiken, terwyl zig de Lyder na Bed en

ter ruſt begeeven moet. Door deeze Genezingswys, heeft zig de vermaarde Schryver zelve van den dreygenden dood gered, als hy eens uit zeker misbruik van de zes niet natuurlyke dingen, in een zware Maag-ziekte met Braaking en eenige Buik-pyn verzeld, vervallen was, terwyl ondertuſſchen de Litmaten uit een terugwyking der ſtoffe van het Podagra Maagwaarts zonder pyn waren, en meer als anders tot beweging bekwaam. In dit Toeval dronk hy een heele maat *Poſſet* of *Dun-bier*, en na al dit vogt, zoo haaſt als het mogelyk was, wederom uitgebraakt hadde, nam hy een dronkje *Canarie-wyn*, waar in dat XVIII. droppelen *Laudanum Liquidum* gemengd waren. En zoo het Toeval op dit Middel niet wykt, helpt den Lyder aan 't Zweeten, door zoodanige behulp-middelen en doen-wys, als daar toe vereyſcht wor-

vorden, dit aldus des morgens
n avonds drie uuren lang, twee
of drie dagen, agter elkanderen
vervolgende.

Maar ingevalle de Ziekte-ſtof
n de Kwabben der Longen als,
(s) overgeſtort, en de Litmaten (s) Metaſtaſis.
van Pyn en Zwelling bevryd zyn,
moet men dit Toeval even eens
als een volkomene (t) Long-zugt (t) Peripneumonia.
behandelen, namelyk door herhaalde (u) *Aderlaatingen*, bynevens (u) Venæ Sectiones.
het onderhouden van een
verkoelenden en verdikkenden
(w) *Levens-regel*, en gebruik van (w) Diæta.
zoodanige Gennees-middelen, daar
bynevens moet men den Zieken
Purgeeren, en geven hem tuſſchen
de Aderlaatingen (x) *verzagtende* (x) Potiones Lenientes.
Genees-dranken, maar
de uitlokking van Zweet, is tegenſtrydig.

H. BUYZEN.

ONze vermaarde Genees-heer, *T. Sydenham*, heeft deeze Verhandeling nog in 't groot of kleyn, met eygene handen niet geschreven, gelykerwys hy in 't slot van zyne Opdragts Brief van deeze, en beschryving van de Water-zugt aan *Thomas Short*, Medicinæ Doctor, en Lit van het Londens Collegie, gedagteekend te Londen den 21. May, 1683, betuigd, waar van de redenen waren, dat hy 'er zelve 34 Jaren mede behebt geweest was, zoo als hy in het begin zyner Verhandeling, waar van deeze onze vertaalde maar een uittrekzel is, te kennen geeft, hierom was hy op die tyd, als deeze Verhandeling uitgaf, van wegens het Podagra onbekwaam om zelve te schryven, maar heeft daar toe zynen goeden vriend *Johannes Drake*, in de Medicine Baccalaureus. gebruikt, die het uit zyn eygene mond opgeteykend heeft; aldus is ze evenwel volkomelyk een eygen werk van *Thomas Sydenham*, die buiten allen twyffel met veel grond (zoo van een) immers van deeze Ziekte konde spreeken, als daar van tot zyn leetwezen zoo veel eygen ondervinding hebbende; dog dit in 't voor by gaan, wy keeren ons tot de zaak zelve.

Het komt my ten eenemaal waarschynlyk voor, dat de stoffe die de *Gigt* uitleverd,

verd, ten eenemaal dezelvige met die der *Zinkingen* is.

Deeze ſtoffe is een *Scherpigheyd*, of laat het zyn *Zuur-zoutigheyd* in de *Lympha* of *Bloeds-wey* van het Lighaam.

Zomtyds zoude ze enkel gezegd konnen worden, wanneer ze namelyk maar alleen een *Scherpte*, al veeltyds veroorzaakt door een af, of uitlekkig van een *Verdikte Slym*, waar van de dunnere en beweeglykere deeltjes, als door wys van gifting afſcheyden, is, maar op andere tyden, by andere gelegenheden, en in andere Lyderen, word die zaamgeſteld genoemd, wanneer ze, namelyk met klaarblykbare *Galdeelen* ondermengeld, gepaart gaat.

Deeze *Scherpe Wey*, Zinking of Gigtſtof, krygt na hare onderſcheydene verſchyningen, het zy uit ofte inwendig, of alle beyde, verſchillende benamingen.

Indien ze uitwendig door de huid henen wil, noemt men ze *Hayr-worm*, *Daauworm*, *Springend-vuur*, *Rood-hond*, *Puiſten Schurft*, *en Lazernie.* Ende de *Roos*, *Belroos*, en *Ontſteekingen*, mene ik al in opzigt van de Ziekte-ſtoffe, van een en dezelvige aard te zyn.

Maar houd ze zig binnen 't Lighaam, krygt ze, of naar de deelen waar op ze inwendig vald, of naar de verſchillendheyd harer werking, onderſcheydene benoemingen; als blyft ze in 't Hoofd, veroorzaakt ze *Hoofd-pyn*, ſchiet ze op de Oo-

gen, *Oog-ontsteeking*, op de Ooren, *Oor-pynen*, *Steekingen* en *Ruizingen*, op de Tanden, *Tand-pynen*, op de Keel, *Keel-ontsteeking*, op de Borst, *Drooge Kug en Hoest*, waar uit zomtyds by aanhouding ligtelyk de Teering, op de Darmen *Buik-loop* of ook wel het *Galagtige Colyk*, inzonderheyd dat zoort, welk men *Colyk van Poitou* noemt. waar van zie hier boven, Hoofd. XII. en met nadruk het oordeel van *Riverius*, hier over by ons vertaald, Bladzyde 67. enz. met meer andere.

Doet deeze Zinking, Gigt of Vloeying-stoffe voorts de Vliezen aan, veroorzaakt-ze daar zeer wreede en zomtyds genoegzaam ondraaglyke *Pynen*, voornamentlyk indien ze zig omtrent ofte in de Gewrigten ter neder zet, gelykerwys dit uit de Gigtige, en inzonderheyd Podagreuze, openbaar is; en schiet ze op de Zenuwen, doet ze de Lyderen in *Stuipen* en allerhande zoorten van *Senuw-trekkingen* vallen; gelykerwys ik meen dat men in de Kinderen nadrukkelyk bespeurd, want als deeze met een vuurigheyd van *Puisten*, *Hayr-worm* of *Daauw-worm* uit slaan, zyn ze van herten gezond, maar zoo haast keerd zig deeze stoffe niet inwaards, of men ziet ze jammerlyke *Pynen*, en vervaarlyke *Stuipen* of *Senuw-trekkingen* krygen; maar hoe ze zig meerder op de Spierige deelen ter nederstort, hoe ze ook mindere Pyn of Trekkingen veroorzaakt.

Al-

Allermakkelykſt is 't voor een Lyder, voor zoo veel ik ooyt heb konnen bemer-ken) zoo deeze ſtoffe met het Bloed wil p giſten, en door *Koorſen* uitzuiveren en fſchuimen.

Voorts hebbe ik deeze onderſcheyden, in pzigt der Lyderen ook nog konnen aan-nerken, namelyk, dat zeer jonge Kinde-en, wier warmte nog te zwak is, om de *herpte der Bloeds-wey* na buiten, onder de edaante van *Puiſten*, *Hayr-worm*, *Sprin-end-vuur*, enz. uit te dryven, geheel ligt n *Pynen*, *Stuipen*, of ook zomtyds *Buik-op* vervallen; maar in oudere, van twee, rie Jaren en meer, zet ze zig om de meer-ere warmte en Bloeds-kragt, meerder bui-enwaarts, onder de gedaante van de een fte andere *Ruidigheyd*, uit, ofte ook *Koor-n ze* deeze ſtoffe uit.

In oudere en bejaarde Lieden, gaat het mede zoo, inzonderheyd koomt hier in e *Gematigdheyd* veel te pas. Aldus ziet nen de *Bloedryke*, en die van een *Gal-gtige Gematigdheyd* zyn, of daar na hel-n, ligtelyk met *Puiſten*, *Rooven*, *Schurſt*, *loed-vinnen*, enz. zullen uitſlaan, of dee-e ſtoffe uit *Koorſen*, of *Colyk-pynen* en *uikloopen* krygen, maar de *Slymige* en *roef-geeſtige* van aard, vervallen ligter in *tuipen*, *Vallende-ziekte*, *Vliegende* en *vaſte-r Gigt-pynen*.

Ook doet hier de *Levensregel* zeer veel oe, want Menſchen die veel in koude en

nat-

natheyd om gaan, die oud en ſtyf afge-
werkt zyn, die veel 's nagts zitten, en inzon-
derheyd die niet zeer werkzaam zyn, en
zig tot het misbruik van Wynen en Bran-
dewynen overgeven, krygen deeze onge-
makken veel eerder en meerder, als die in
een goede levens-regel wel op zig zelve let-
ten; ook merkt *Baglivus* wel te regt aan,
dat het ſchier onmogelyk is, dat die zig bo-
ven hunne kragten, tot het misbruik van
Vrouwen, door hunne geyle driften laten
vervoeren, niet aan de *Gigt* ofte *Steen* zou-
den vaſt raken, en ik voege hier by zom-
tyds wel alle beyde; maar in zommige is
dit gebrek ſchier onvermydelyk, om dat het
overge-erfd is.

Nog heeft men aan te merken, dat Kin-
deren, Jongelingen, en Vrouwen, de Gigt
en inzonderheyd de vaſte of het Podagra
niet zoo ligt onderhevig worden, nog het
zoo zwaar krygen, als Oudere en Man-
nen.

Ten laatſten maken we een *onderſcheyd*,
tuſſchen de *Vliegende*, ende de *Vaſte Gigt*;
van welkers laatſte, als der zelver *Genee-
zing*, wy hier iets zullen aanmerken, om
dat ons de eerſte zoort hier onder in het LII.
Hoofddeel van de *Vloeying*, *Hoofd-vloeying*,
of *Zinking* (*Rheumatiſmus*) nadrukkelyker
zal te voren komen.

De *Vaſte Gigt* (*Arthritis Fixa*) krygt naar
de plaatzen daar ze zig ter needer zet, on-
derſcheydene benamingen, aldus noemt
men

men ze in de Voeten, *Voet-gigt*, (*Podagra*) in de Knien, *Knie-gigt*, (*Gonogra*) in de Rug-graat, *Rug-graat-gigt*, (*Rachiſagra*) in de Heupen, *Heup-gigt*, (*Iſchiatica*) in de Handen, *Hand-gigt*, (*Chiragra*) in de Elleboog, *Elleboog-gigt*, (*Pechyſagra*) ſlaande deeze eygene benamingen op de Gigt, voor zoo verre zy zig in de Gewrigten ter neder zet, maar ſchiet ze op andere deelen van 't ligbaam af, weet ik daar geen byzondere benoemingen toe, anders als dat men ze, zoo ze op de Borſt vald, *Gigtige Kortborſtigheyd* (*Aſtma Arthriticum*) *Gigtige Teering*, (*Phthiſis Arthritica*) op de Darmen, *Colyk-gigt*, (*Colica Arthritica*) *Loop-gigt*, (*Diarrhea Arthritica*) enz. met alle andere, zegt te zyn.

Wat de *Voorkenningen* (*Prognoſtica*) van deeze Ziekte aan gaan, daar in heeft men aan te merken, dat allerhande Gigt, dog wel voornamentlyk de vaſte, als Podagra gemeenlyk, langduurig is, en worden Lyderen, hier eens aan vaſt geweeſt zynde, zeer zelden zoodanig bevryd, dat ze 'er de een of andere tyd niet wederom in vervallen. Een ligte verheffing en goede Levens-regel, geven egter veel hoop, maar zwaare en dikmaal weer komende Overvallen, zyn zeer moeyelyk, en heeft de Lyder op de leden zyner Vingeren reeds Knobbelen, te meer, zoo 'er een Kalkſtoffe uit lekt, is alle hoop van Geneezing vrugteloos.

In de *Verheffingen*, is het den Lyderen goed

goed, *een zagt open Lighaam te behoude*
zagtelyk te Zweeten, ende ook de *ruſt*,
is het met zagt werkende Slaap-middele
te bevorderen; Een roode heldere en bra
dige *Pis* is niet goed, maar een bleekagt
ge, geele, inzonderheyd zoo met een li
lig Grond bezinkzel voorzien is, is vry be
ter, en heeft hoop van geneezing. Het ge
bruik van *Zoete Melk*, ende der zelver be
reydingen, als *Havere-* en *Garſte-papjes*,
zoo in als buiten de Overvallen, veel ge
bruikt en aangehouden, voor meeſt de Ly
deren byzonder goed, om dat hier door d
ſcherpte der Bloeds-wey wonderlyk verzag
word, maar alle dingen die de Wey to
ſcherpte konnen aanzetten, gelyk daar zy
de volgeeſtige Dranken, moeten noodzake
lyk vermyd worden.

Onze geleerde *Schryver* wil niet dat dee
ze Zieken *enkel of raauw Water* zullen drin
ken, dog hier op zegge ik, dat ſchier gee
beter Middel ken, hoe wel het in de ver
heffingen ook niet zeer aanprys, om da
de Maag niet te zwak zou worden, inzon
derheyd in Lyderen die het niet gewoo
zyn te drinken. Maar buiten de overval
len, durf ik door ondervinding beveſtigd
voor zeker zeggen, dat 'er niets voortref
felyker is, inzonderheyd des morgens
nugteren een Glas gedronken, want n
de Slaap, en Nagt-zweeting, is het Bloe
door Giſting armer van vogt geworden,
dat uit de droogte van den Mond, die men
al

al meest des morgens heeft, genoegzaam blykt, hier door nu word ook de *Wey* dunner en scherper, iets dat verzagt en treffelyk hersteld word, door een Glas zuiver en helder *Pomp-*, *Fonteyn*, of *Regen-water*. Zegt iemand dat hy het niet doen kan, hy het ongewoon is, en het hem kwalyk bekoomd, dien antwoorden we, dat hy het by aanhouding ligtelyk gewennen kan, ja zoodanig, dat hy naderhand moeyte zouw vinden om het te ontberen, of na te laten, en waarom dog zoude men dit niet konnen gewennen? Immers is het de *Natuurlykste Drank*, die God de menschen gegeven heeft, en waar by de Schepper wist, dat ze gezond zouden konnen leven, voeg hier by, dat zoo men op alle de Volkeren let, die de Waereld bewonen, zal men bevinden, dat wel de zeven agtste deelen der zelver, *Water* voor den dorst drinken, immers wat de Bieren aan gaat, zien we, dat die maar in Groot Brittanjen, Nederland, Duytsland, en in de Noorder Koningryken gebruikelyk, en weynig daar buiten zyn, en wat de Wynen belangd, die weten we dat eenparig van alle Volkeren, in wier Landen die groeyen, zeer spaarzaam, en vry gematigder als hier, gedronken worden. Daar nog by koomt, dat men daar ook nooyt van zoo veel Podagreuze, ofte ten minsten die het niet zeer zwaar hebben hoord, als hier en elders, daar men de Wynen zoo veel misbruikt.

Ja de ervaring leerd, dat al ſchoon het misbruik van Vrouwen, *Gigt*, en ook *Steen* veroorzaakt, het doet nogtans zoo veel nadeel aan de gezondheyd niet, als de dagelykſche overladingen van Wynen en andere ſterke dranken. Nog eens, in opzigt van de Bieren, daar van zien we, dat zoo ze eenigzins kragtig zyn, zy aan het vuur gezet, door de warmte opgiſten, ook zoo, dat de zwaarſte over de Kan heenen ſchuimen. Wie nu zal tegenſpreeken, dat zy door de warmte van ons Lighaam aangezet zynde, niet in de Maag en Bloed de zelvige beweging maken? Waar uit dan ligtelyk op te maken is, dat Lyderen, wier Bloed geen Giſting verdraagd, die ook de Bieren, of niet zwaar, of niet veel moeten gebruiken; Ja wat verſtandig Genees-heer, zal zynen Lyder, die een heete en brandende Koors heeft, en in wie de geheele Bloeds-klomp ten eenemaal onſtuimig aan't wanſchrikkelyk woelen en broeyen geraakt is, gelaſten zwaare en kragtige Bieren te drinken? Ik meen wel niemand. En de ervaaring doet met allen veel zien, dat Lyderen aan brandige Ziekten krank, en geen ſmaak in eenige dranken vindende, zig na de eenvoudigheyd van de Natuur keeren, en met veel bevordering van hunne gezondheyd, ſmaak en verkwikking vinden in het onſmaakelyke *Water*. En gelykerwys het *Brood* ons natuurlykſte en hoofdvoedzel is,

waar

waar van een Gezonde nooyd walgd, alzoo meene ik is het *Water* ook de natuurlykste en beste Hoofd-drank, ja dit is het dat zelve in Wynen, Bieren, enz. alleen bekwaam is om onzen dorst te lessen, waar by nog koomt, dat de eenvoudigste spyzen en dranken, onze gezondheyd door overdaad niet nadeelig zullen weezen, om dat iemand voor 't voornaamst *Brood* eetende en *Water* drinkende, de natuur genoegen hebbende, van zelve zal ophouden meer te nemen, daar in tegendeel de smaakelyk bereyde Spyzen, en volgeestige Dranken, ons tot onmatigheyd en zoo vervolgelyk ongezondheyd verlokken. Het is hier om al over lang aangemerkt, dat de Lyken van Boeren, en Arbeyds-volk zoo ligt niet stinken en verrotten, als van Lieden, die zonder werken, zagt en Lekker geleefd hebben, en te meerder, indien zy in hun leven zig nog in overmaat van Dranken misgaan hadden. Ik besluit dan, en meen door ondervinding genoeg gesterkt te zyn, dat Menschen, die veel Gisting in hun Bloed hebben, en daar uit scherpte in de Wey onderhevig zyn, het zig nooyt beklaagd hebben, dat ze zig nugteren zynde, tot een brave teug *Water* te drinken gewend hebben, en ik weet 'er die nog beter voeren, als ze het by na den geheelen dag door, dorst hebbende, ook deden.

Wat nu de byzondere *Zoort-middelen* in deeze Ziekten aangaat, daar van zeggen we

dat ze verschillen, al naar dat de *Scherpte der Bloeds-wey* ons onderscheidene verschynzelen doet zien. Ik heb (agtervolgende myne beginzelen redenerende) al verscheydene maalen een slegt, eenvoudig, en gans veylig middel in deze Ziekte, en met zeer goeden uitslag gegeven, maar om dat 'er nog geen genoegzame bevindingen van heb, en het mogelyk naar de verscheydenheyd van gevallen, zouw schikken en verbeteren konnen, agte ik my niet in staat te zyn, om het voor tegenwoordig myne Lezer mede te delen, als willende liefst niet geerne iets in 't openbaar stellen dat ik zelve nog niet genoegzaam gebruikt, en waar van geen goede verzekering hebbe

Wie het voorts lust om over de *byzondere Gigt-ziekten*, als het Gigtige Colyk, de Gigtige Buik en Roode-Loop, de Gigtige Melancholie, het Gigtige Graveel, de Gigtige Kortborstigheyd, Hoest en Teering, enz. ende der zelver Genezingen, zyne opmerkingen te doen gaan, die pryzen we de verhandeling *De Arthritide Anomala* of *Van de Uitregelige Gigt*, onzes oordeels geleerdelyk geschreven, van G. *Musgrave*, M. D. en Lid van het Koninglyk Collegie te Londen, en te Amsterdam 1710 by de *Wetsteyns* in 8 uitgegeven, aan.

XLIX.

XLIX.

DE PRURITU FERINO.

Van de onverdraaglyke Jeukte.

T. SYDENHAM.

TOt de geneezing van de onverdraaglyke Jeukte, en verouderde uitbotting van Puisten, die nog voor 't Aderlaaten, nog voor 't Purgeeren wyken.

R. Theriac, Andromach. *drachmam semis.*
Electuar. de Ovo. *Scrupulum* j.
Rad. Serpentar. Virginian. Pulverat. *gr.* xv.
Lapid. Bezoar. Oriental. *gr.* ij.
Syrup. e Condit. Citri. Q.S.
F. Bolus.

Om 21 dagen lang, ter tyd als men slapen gaat te nemen, en daar dan zes Lepelen vol van den vol-

genden *Leschdrank* op te drinken.

R. Aq. Card. Bened. *uncias* vj.
Epidemic.
Theriacal Stillat. *a uncias* ij.
Syrup. Caryophyllor. *unciam* j.
F. Julapium.

Alle morgens neeme de Lyder, warm gemaakt een half pont *Posset*, en Zweete daar een uurtje op.

Deeze dingen verregt zynde, ende de Puisten nog niet verdwynende, laat dan de beledigde deelen met het volgende (a) *Smeerzel* bestreken en ingezalfd worden.

(a) Linimentum

R. Unguent. ex Oxylapath. *unc.* ij.
Pomat. *unciam.* j.
Flor. Sulphur. *drachm.* iij.
Ol. Lign. Rhodi. *scrup. semis.*
F. Linimentum.

Maar men moet de voorgeschrevene Genees-middelen niet

ten

ten gebruyke brengen, ten zy de Lyderen te vooren *Adergelaaten* en *Gepurgeerd* zyn.

H. BUYZEN.

IK heb meenigmaal dit Toeval gelukkig genezen, met de Lyderen, om den tweeden, derden of vierden dag een te laten *Purgeeren*, en op dagen als niet Buik-zuiverden, des morgens en avonds een vierendeel loods van dit Poeder te nemen.

R. Flor. Sulphur. *unciam* j.
Sacchar. Alb. *unciam ſemis.*
F. Pulvis in Pyxide.

En vind gy het zoo zwaar, dat de eene Puiſt by en in den anderen is, ook zoo dat ze open zyn, en daar een *Scherp Zout Water* uit loopt, dat de Huid rood maakt, en nog over al waar het langs druipt, open byt; ook zomtyds doet bloeden, het welk den Lyderen een onverdraaglyke jeukte, met pyn ondermengeld veroorzaakt, en wel inzonderheyd op de Beenen, zoo na de Enklaauwen en dikmaal hooger gezien word; gebruik uitwendig deeze *Plaaſter.*

R. Boli Armenæ Subtiliſſ. Pulverat. *uncias* iiij.
Ol. Roſar. Q. S.
M. ad Conſiſtentiam Emplaſtri.

 En

En is 'er een, of zyn daar meer opene gaten, gelyk het in de *Rot-beenen* zoo genoemd, meermalen gezien word; bestryk de openingen met *Terebinthina Veneta*, en dek'er dan t'elkens de *Plaaster* overneenen.

Ook heb ik verscheydene malen ondervonden, dat Lyderen die veel Jeukte, en zoo hier en daar over hunne Lighamen een doorbraak van veele Puistjes hadden, niet anders voor schreef, als dat ze des morgens nugteren een Glas *koud Pomp-water* zouden drinken, en wilden ze voor den dorst dat meest den geheelen dag door doen, zoo veel te beter; dit agtervolgende, hier door volkomentlyk van hunne kwellingen genezen.

L.

DE PUNCTURA TENDINIS.

Van de Pees- of Zenuw-steek.

T. SYDENHAM

DAar druipt gestadig uit het openingtje van de gekwetste Ader, een wateragtige vogt, of (a) dunne Etter.

(a) Ichor.

R. Rad.

R. Rad. Lilior. Albor. ad. teneritudinem Coctarum in Lacte Vaccino. *uncias* ij.
Farin. Seminis Lini.
Avenac *a uncias* iij.
Coque in eodem Lacte, quo Radices Coctæ fuere.
Ad Consistentiam Cataplasmatis.

Laat 'er des morgens en avonds het beledigde Deel mede verbonden worden.

H. BUYZEN.

NAdemaal de Genezing van dit Toeval voornamelyk tot de Heel konst behoord, zal daar niet veel van zeggen; pryzende alleen het volgende als iets voortreffelyks aan.

R. Balzam. Copaivæ. *unciam semis.*
Ol. Terebinthin.
Ceræ *a drachmam* j. M.

Maak hier in een plat Wiekje nat, leg het op de Wond, en druk het met een warme Spatel aan.

L I.

DE RACHITIDE VERA.

Van de ware Lendevang.

T. SYDENHAM.

IN de *Lendevang* vind men een Slappigheyt, Zagtheyt, Zwakheyt, Kragteloosheyt, Traag en Slaaperigheyt der Deelen, daar is een onevenmatige voeding, het Hoofd is buiten maat groot, het Aanzigt vol en levendig, daar en tegen vermageren de vleezige deelen beneden het Hoofd, de (a) Leden en inzonderheyt die der (b) Voor-hand puilen uit met (c) knobbelen, als ook de (d) Enklaauwen, dog een weynig minder, de eynden der Ribben zwellen uit, en de Beenderen, inzonderheyt het (e) Scheen- en (f) Kuit-been worden krom

(a) Articuli.
(b) Carpus.
(c) Nodi.
(d) Tali.
(e) Tibia.
(f) Fibula.

krom, hier van daan krommen zig ook de Beenderen van de (g) groote en (h) kleyne Elle-pyp, en zomtyds ook de (i) Heup- en (k) Schouder-beenderen. De Tanden komen langzaam en moeylyk uit, de Borst is van de zyden naauw en van vooren scherp opgezet, daar is een volle of dikke (l) Onder-buik, en spanning der (m) Bovenbuik-zyden, de Hoest en Long-gebreken randen de Lyderen aan, en zy hebbe een afkeer van nu eens op de regter en dan weder op de slinkere Zyde te leggen.

(g) Ulna.
(h) Radius.
(i) Os Femoris.
(k) Os. Humeri.
(l) Abdomen.
(m) Hypochondria.

R. Fol. Absinth. Vulgar.
Centaur. Minor.
Marrub. Alb.
Chamædryos.
Scordii
Calaminth. Vulg.
Parthen.
Saxifrag. Pratens.

Hyperic.
Virg. Aureæ.
Serpill.
Menthæ.
Salviæ.
Rutæ.
Card. Benedict.
Puleg.
Abrotan.
Chamæmel.
Tanacet.
Lilior. Convall. Omnium
recenter Collect. &
Incis. *aman* j.
Axung. Porcin. ℔ iiij.
Ovin.
Vini Claret. a ℔ ij.

Macerentur in olla fictili supe cineres calidos per horas xij, de inde ebulliant ad humiditatis con sumptionem & postea colentur ut

F. Linimentum.

Laat hier mede den Buik, Bo ven

enbuik-zyden, en Litmaten met
eeze kwaal behebt, 's morgens
n 's avonds 30 of 40 dagen, of
er tyd toe de Zieke genezen is,
eſtreken worden.

R. Singulorum ingredientium
præſcriptorum. *a man.* ij.
F. Collectio.

Laatze op vier maten *koud on-
ehopt Bier* gezet worden, om
oor dagelykſche drank te gebrui-
en.

In de Zwellingen of uitdyin-
gen, bezettende de Kindere Bui-
ken van wegens al te overvloe-
ige ontlaſtingen; moet men het
Bloed en Ingewanden, even als
n de ware Lendevang, door *Ver-
ierkende Genees-kruiden* verſter-
ken, ten zy met dit onderſcheyd,
dat men in deeze ook beyde de
n) Oxelen, maar niet de Litma-
en beſtryke.

H. BUY-

H. BUYZEN.

ONder de *Zoort-middelen* in deeze Ziekte te pas komende, hebbe ik meermalen met een zeer goede uitkomst, naastvolgende gebruikt.

R. Unguent. Alth. Composit.
Arthanit. *a unciam* j.
Cl. Mucagin. *uncias* ij.
F. Linimentum.

Laat hier mede twee maalen des daag's morgens en 's avonds met een warme Hand den Buik en beledigde deelen bestreken en ingewreven worden. Terwyl men den Lyder ook des morgens en 's avonds, een of twee Vingerhoeden vol van dit volgende *Poeder*, met eenig bekwaam vogt zal ingeven.

R. Limatur. Chalib. *unciam semis.*
Tartar. Vitriolat.
Lapid. Prunell. *a drachmas* ij.
Sacch. Perlat. *unciam semis.*
F. Pulvis in Pyxide.

Hier nevens moet men de Kinderen of Lyderen, een, twee of drie maalen ter Week zagtelyk met wat *Syrupus Diacnic.*, *Extractum Rhei*, *Electuarium Diacatholicam*, *Pulpa Cassiæ*, *Manna Calabrina* enz. laten Purgeren, zoo lange zy hardlyvig zyn, maar gebeurd het dat zy veel Afgang hebben,

ben, heeft het Buik-zuyveren weynig of geen plaatze.

Voorts laat de dagelykſche drank voor zulke Lydertjes *Zoet Bier zyn* dat op *Roode Sluyt-kool gezet is*, en dagelyks vervarſt word tot dat de Sluyt-kool wit uytgetrokken is, als wanneer men wederom een ander ſtuk roode Kool zal nemen.

In een glaasje van dit Bier, laat ook twe of drie malen des daags agt, tien of twaalf droppelen *Liquor Tartari* gedaan worden.

Doen ik nog Jong Doctor was, gaf my zeker Oude Ervaren Practizyn eens deeze aanmerking; Dat namentlyk bevonde, naaſt die tyd van 30 of 40 Jaren herwaarts, dat het bebruik van Koffie en Thee in onze Landen zoo gemeen geworden is, meerder Kinderen deeze kwaal (die men hier ook Engelſche Ziekte noemd) onderhevig waren, als te voren; Niet om dat de Coffie en Thee dit door zig zelve veroorzaakt, maar om dat veele Vrouwen zig in het gebruik daar van te buiten gingen, drinkende die in meenigte, zoo des voor- en agter-middags, met daar ſtil by te blyven zitten. Aldus worden ze zoo door gebrek van beweging, als door de Maag met te veel Water opgevuld te hebben, zwaklyk, hebben zelve weynig luſt om te eeten, waar door het dan gebeurd, zy zwak en zwanger zynde, aan hare Kinderen niet genoegzaam Voedzel om ſterk te worden

ver-

verschaffen konnen, waarom de Kinderen aldus zwak geboren worden, dat ze al vroeg niet alleen deeze, maar ook veel andere zoorten van Ziektens onderhevig worden. Dog wie ontkend de Erf-ziektens?

L I I.

DE RHEUMATISMO.

Van de Vloeying of Zinking.

T. SYDENHAM.

(a) Symptomata.

LYderen deezen kwaal onderhevig, krygen Kouw en Rillingen, met andere (a) Toevallen den Koorsen mede gaande, na 'er nu een dag of twee verlopen is (of ook wel eerder) koomt 'er een zeer wreede en ondragelyke Pyn, nu eens dit, en dan wederom een ander Lit of Ledematen, maar wel voornamentlyk de Handen, Schouderen, en Knien, bezettende, welke Pyn by beurten,

ten, nu eens het eene Deel verlaat, maar ook aanstonds wederom een ander aan doet, doende het laast beledigde rood worden en opzwellen. De Koors verdwynd allengskens, maar de Pyn die zomtyds onlydelyk wreed is, blyft. In de (b *Lende-vloeying*, is 'er een onduldelyke Pyn, die zig omtrent de Lendenen vast zet, en na die van het (c) Nier-wee zweemt, uitgenomen dat de Lyder niet Braakt, die egter niet stil kan leggen, maar of ten Bed uit springt, of in het zelve regt op gaat zitten, draayende en buigende zyn Lighaam dan eens na agteren, dan wederom na voren. Het Bloed is even als die het (d) Zydewee hebben.

(b) Lumbago Rheumatica.

(c) Nephritis.

(d) Pleuritis.

Doet op den Arm van de beledigde Zyde, een *Aderlaating* tot tien oncen Bloed.

R. Aq. Nymph.
Portulac.
Lactuc. *a uncias* jv.
Syrup. de Limonibus *un-*
ciam j. *&* *ſemis.*
Violarum. *uncias* ij.
F. Julapium.

Waar van de Lyder naar welgevallen mag drinken.

Voorts moet men een *Koel-melk* uit de vier groote verkoudende Zaden voorſchryven, en op het beledigde deel een (e) *Pap*, uit kruim van Witte-brood met Melk die door Safferaan geverft is opgemaakt, leggen.

(e) Cataplasma.

Daags daar aan, doet wederom een *Aderlaating* van zoo veel Bloed als te voren, en herhaalt die tot vier en meer reyzen toe, des noodig zynde, alleenlyk agting gevende, dat men een dag of twee tuſſchen den een en anderen moet overſlaan, en waarne-

nemen, dat 'er na de tweede Lating meerder tyd tot de andere doorvliete, als van te voren.

Op dagen als de Lyder geen (f) Ader gelaten word, laat ondertusschen een (g) Clysteer van *Gezuikerde Melk*, of ook wel dit volgende zetten.

(f) Phlebotomia.

(g) Enema.

R. Ducoct. Commun. pro Clyster ℔j.
Syrup. Violar.
Sacch. Culinar. *a uncias* ij.
F. Enema.

En ingevalle de Lyder om zyne zwakheyd, een zoo dikmaal herhaalde Aderlating niet konde verdragen, als dan moet men na de tweede of derde Lating, de Genezing in navolgende wys ondernemen.

Laat de Zieke om den anderen dag *een gemeene Purgeerdrank* innemen, tot dat hy hersteld is,

(h) Paregoricum

en daar dan alle nagten, *een* (h) *Pyn* of *Smertverdryvend* Genees-middel uit *Syrupus de Meconio*, op gebruiken.

Zoo nu de Ziekte op het gebruik dezer Genees-middelen niet wykt, en de Lyder van wegens zyne zwakheyd de ontlaſtingen of uitdryvingen op wat wys ook in 't werk geſteld, niet verdragen kan, treed dan tot het gebruik van het *Electuarium & Aqua Antiſcorbutica*, in de Scheurbuik beſchreven, Genees-middelen die ook plaatze hebben in de Scheurbuikge Zinking, of Gigt.

(i) Diæta.

In Jongelingen en Menſchen die matiglyk geleefd hebben, niet boven maten tot den Wyn genegen, kan de Vloeying of Zinking alleenlyk door een eenvoudige, verkoelende, en matiglyk voedende (i) Levenswys, even zoo gelukkig als door herhaalde Aderlatingen (die ze dog be-

bezwaarlyk verdragen konnen) verwonnen worden. By voorbeeld, de Zieke eete eens vier dagen lang alleenlyk maar Wey van Melk, daar na nuttige hy behalven de Wey eenmaal des daags voor zyn middag-maal wat Tarwenbrood, tot dat hy by na herſtelt is, ten zy dan dat hy zig in de laatſte dagen vryheyd geve, om voor zyn avond-maal daar en boven ander Brood te gebruiken. De Toevallen nu over zynde, konnen hem gezoden Kieken-vlees, en andere (k) ligt-voedzame Spyzen toegeſtaan worden, hoe wel hy om den derden dag maar alleenlyk Wey dient te eeten, ter tyd toe, hy ten laatſten (l) welvarende leeft.

(k) Eupepti.

(l) Pancratise.

H. BUYZEN.

ALs men deeze Ziekte, die onze Geleerde Schryver, *Vloeying* of *Zinking* noemd, (gelyk ze ook waarlyk is) wel inziet,

ziet, is ze de zelvige die by ons en andere
ook onder de benaming van de *Vliegende*
Gigt (*Arthritis vaga*) bekend is. Hare oor-
zaak ſchynt (gelyk we nu al meermalen
aangewezen hebben) hier in te beſtaan, dat,
namelyk het *Water* of de *Bloedswey* (*Lym-*
pha) door de een of andere oorzaak te dik
geworden zynde, aan het broeyen geraakt,
laatende als dan haare dunſte en vloey-
baarſte Deeltjes uytlekken, die dan, al naar
dat ze op de een of andere zoort van vaſte
Deelen vallen, ook onderſcheydene ge-
wrochten maken, waar by koomt, dat
hare verſcheyden aard, die min of meer
lymig, dun, ſcherp, zout, zuur, galach-
tig of bitter enz. is, ook veel tot de on-
derſcheidene verſchynzelen die hier van ge-
zien worden, doet. Hier van daan ziet
men, als 'er Lyderen mede behebt wor-
den, welker warmte en gematigdheyd
kragts genoeg heeft om ze uitwaarts te dry-
ven, de zoodanige Hayr-worm, Dauw-
worm, Springend-vuur, Puiſten, Schurft
en Lazerny (by ons zoo genoemd) krygen,
ende wier eygenen aard, of in 't geheel,
of voor die tyd, of door omſtandigheden
van koude te lyden enz. geen vermogen
heeft om ze door de Huit heenen te zet-
ten, vervallen in Hoofd-pynen, Oor-py-
nen, Oog-ontſtekingen, Worg-gezwellen,
drooge Hoeſt, Kortborſtigheyd, Taay, of
Teering-koors, of verſcheydene Leede-
pynen, waar op nu onze Schryver het oog
heeft

heeft. Alle Toevallen die min of meer heftig en kwaad, of pynlyk zyn, naar dat de ſtoffe veel of weynig goed, of kwaadaardig, Gallig, of Slymig enz is.

Het kan ook gebeuren, dat zig deeze Zinking-ſtoffe onder den Bloeds-klomp, of het Bloed vermengeld, alwaarze dan Koors veroorzaakt, een Koors die voor den Lyder wel niet pynlyk om te te verdragen valt, maar egter hard aan houd, en veeltyds niet makkelyk te genezen valt, waar van we boven in het XXIII Hoofddeel, in onze aanmerkingen op de Koorſen geſproken hebben, waar henen wy onzen luſt hebbenden Lezer wyzen.

In het algemeen is het gemakkelykſt, en minſt gevaarlyk voor de Lyderen, als zig deeze *Zinking-ſtoffe* wegen verkieſt, waar door ze zig buitenwaards ontlaſten en afſcheyden kan, by voorbeeld zoo zy uit het Hoofd op de Neus vald, of ook op de Kwyl-of Speekzel-vaten, zoo dat de Lyderen, aan het Neus-lopen of Kwylen geraken, op de Borſt gelyk in verkoudheyd, indien de Zieken veel en gemakkelyk hunne Fluimen uitſpouwen, of na de Darmen, daar ze zig in overgeſtort hebbende, door een Buik-loop ontlaſt.

Ik zal (onzen Schryver op het ſpoor volgende) eenige voornaamſte Toevallen aanraken, en de Geneezings-wys zoo als die beſt bevonden heb, daar by voegen.

In de ondragelyke *Hoofd-pyn*, doet den Lyder eens *Aderlaten*, inzonderheyt als 'er veel Hitte by is, voorts *Purgeeren*, en het Hoofd met doeken in *Wyn Azyn* of *Roose-edik* nat gemaakt, verkoelen; en is 'er veel koude by, ſtoof het hoofd met warmte, en houd het overdekt met een mutsje, opgevuld met *verwarmende Kruiden*. Zoek ondertuſſchen de Neus los te krygen, ten eynde de Lyder Snot, Water, en Slym daar uit kwyd word, zoo zal hy wel haaſt verligt zyn, kan dit niet geſchieden, geef den Lyder een brokje *Gengber*, *Nageltje* of *Meeſter-wortel*, enz. te knaauwen, op dat hy uit den Mond kwyle, hoe wel ik het gereedſt bevonden hebbe, hem een brave *Spaanſche Vlieg* in de Nek te leggen, en laten die een Blaar ten minſten als een Ducaton groot halen, die men, na dat ze getrokken is, wel omzigtig niet alleen moet doorſnyden, maar de los gemaakte Huid daar ten eenemaal afnemen, dan laat ik ze gemeenlyk maar met het een of ander groen Blad, het zy een Kool, Biet, Klis, of Weegbrede, enz. overdekken, zulks twee ofte drie malen des daags vernieuwende, op dat ze open blyve. Hier door word de Lyder een meenigte van ſcherpe vogten, naar buitenwaards kwyd, waar op hy dan (zelden zal het anders gebeuren(ook datelyk verligting voeld; Ende na die nu twee ofte drie dagen, zoo veel genoeg is, open gehouden hebbende, laat ze maar met een

en-

enkel zagt doekje overdekt worden, zoo zal die met 'er haaſt wederom toe en genezen wezen.

In de *Oog-ontſteekingen*, zie hier boven, Hoofddeel XLIII. van de Oog-ontſteeking. In de Oor-pynen, zoo het Water ſcherp is, laat agt of tien droppelen *Laudanum Liquidum Sydenhami* in 't Oor druipen, en is 'er een te dik Water oorzaak van, zyn alle *Fyne Olien*, met een Katoentje, of wat Linne Plukzel in de Ooren geſtooken, goed.

In de *Tan-Pyn* (namelyk uit Zinkingen, en niet uit verrotte Kiezen of Tanden) hebbe ik nog nooyt iets beters, zoo in het algemeen, (als in het byzonder aan myn eygen zelve) bevonden, als.

R. Opii Thebaic. *drachmam* j.
Diſſolve in Aq. Communi, *unciam* j. *&* *ſemis.*
F. Anodynum.

Maak hier in een wiekje van Linnen plukzel nat, en leg het aan de beledigde Tanden, dit t'elkens kragteloos geworden zynde, weder ververſchende. Dit ſtilt de Pyn, en doet geweldig uit de Mond kwylen, en hoe meerder de Lyder kwylt, hoe eerder hy ook verligting gevoeld: daar by nevens word hier door verhinherd, dat hy geen dikke of geſwollene wangen krygt, om dat aan de Zinking-ſtoffe uitgang gegeven word.

 In

In de *Keel-ontsteeking* of *Worg-gezwel*, zie hier boven Hoofddeel III. van de Keel-ontsteeking. Alleenlyk voege ik hier als door ervaaring onderwezen by, dat, als ik met de voorbeschrevene Middelen niet haaltig genoeg een voldoende *Kwyling* kon verwekken, als dan een *Spaansche Vlieg* in de Nek leyde, waar door zommige Lyderen van een Oogschynlyke inkomstige dood verloste, hebbende zy ruimte gekregen, om naderhand zoo veel te beter te kwylen en gepurgeerd te worden. Ook hebbe ik hier op het waar-teeken zien volgen, dat ons *Hippocrates* in zyn derde Boek, van de Voorkenningen der Ziekten (*Prognostica*) heeft na gelaten, zeggende. *zoo in een Keel-ontsteeking, de Keel en Nek rood worden, en zig de roodheyd na de Borst uitspreyd, en deeze Roos niet wederom na binnen slaat, worden van zoodanige Lyderen veele geneezen.*

In de *Teering* en *Hoest*, zie hier boven Hoofddeel XLVI. en onder LIV.

In het *Colyk*, zie inzonderheyd Hoofddeel XII van het *Colyk van Poictou*, met des zelfs Aantekeningen. In de Witte Vloed Hoofddeel XXIV.

Voorts indien nu de *Zinkingen* zoo hier en daar, of in de *Schouderen*, *Armen*, *Lendenen*, *Beenen* enz. vallen, daar Pynen veroorzaaken, die wy gemeenlyk de *Vliegende Gigt* (*Arthritis Vaga*) noemen. Hebbe ik nog nooyt beters bevonden, als op de Pyn-

lyke plaatſe een *Spaanſche Vlieg* die ſterk genoeg is, ende van een *Palm van de Hand* groot, te laten leggen, en de Blaar als ooven gezeyd is, eenige dagen open te houden, hier door gevoelen meeſt de Lyderen, aanſtonds verligting, om dat de Genezing dog in een Ontlaſting van de *ſcherpe Stoffe* beſtaat. Ook konnen hier dikmaals de *Laatkoppen* goed doen. En om voorts den aangroey en toevloeying te verhinderen, pryzen we u Lezer het volgende, als in deeze Ziekte iets voortreffelyks, aan.

R. Cariophyllor.
Zinziberis.
Coſti. Odorat.
Semin. Cumin. *a drachmam* j.
Hermodactilor.
Scammon. Pulverat. *a drachm.* ij.
Mel. Roſar. Q. S.
F. Electuarium nomine Caryocoſtinum.

De Lyder neme hier des moregns en 's avonds een brokje als een Noote Moſcaat of Kaſtanie groot van in, ga hier op warm leggen, zo zal hy 'er eerſt wat van *Zweten*, en daar na *Afgaan*.

Geval het nu, dat hy te ſterk *Afging*, laat hem des morgens overſlaan, offe ook wel een dag of meer door laten ſchieten.

Op tyden als hier niet van inneemd.

R. Ol. Therebinth, *drachmas* vj.
Laud. Liquid. Sydenh. *drachm.* ij.
M.

De Zieke neme hier van twee malen des Daags, van 25 tot 40 droppelen in een weynigje zoet Bier in, om de Pyn te matigen, het Bloed te zuiveren, en de scherpe stoffe na de Water-wegen over te brengen. Of hy gebruike hier toe het *Oleum Lumbricorum Terrestrium* in ruimte.

Bevind ik het *Water* of de *Pis* hoog en doorhenen rood, en is 'er onder de Bloedswey veel *Gal-stoffe.*

R. Flor. Sulphur. *unciam* j.
Sacchar. Albiss. *unciam semis.*
F. Pulvis in Pyxide.

Om 'er zomtyds door den dag iets van te nemen,

Maar is de *Vloeying*, *Zinking* of *Gigt-stoffe* op de Lendenen geschoten, als dan komen inwendig de *Verzagtende Olien* en Middelen, Hoofddeel XIII. in het *Nier-wee* beschreven, hier mede te pas.

Dog overmits het geheel geheym der genezing van deeze Ziekte bestaat in de *Scherp zout-zuure*, *Galagtige of Verdikte Wey-stoffe* buiten het Lighaam te brengen, hebbe ik een en andermaal ondervonden, dat Lyderen, die zeer elendig aan de *Gigt* lagen, aan het *Kwylen* geraakten, zoodanig als of men in

hen

hen een Kwyling door Kwik-middelen verwekt hadde, hier door zoo zuiver genazen, als of ze deeze kwaal hun leven niet gehad hadden.

Buiten de Overval, en om vorder de weder aankomsten te verhoeden, is 'er, myns eragtens, niets beters, als zig te gewennen, om ten minsten des morgens nugteren, *een Glas koud Pomp-water* te drinken.

LIII.

DE SCORBUTO.

Van de Scheurbuik.

T. SYDENHAM.

DAar zyn van zelfs vermoeyingen, zwaarheyd van 't Lighaam, (a) Wanaaszeming, voornamelyk, na zig de Lyder wat bewogen of vermoeyt heeft, verrotting van 't Tandvlees, stinkende Adem, dikmaals uit de Neus bloeden, en moeylykheyd om te wandelen, nu is 'er eens een zwelling der Beenen, en dan een ver-

(a) Dyspnoea.

vermagering der zelve by, en daar doen zig gestadig bleeke, lootvervige, geele of violetkleurige Vlekken in op, ende de koleur van 't Aanzigt is gemeenlyk bleek-bruin.

Doet op den Arm een *Aderlaating* tot agt oncen Bloed, ten ware dan dat 'er teekenen van Waterzugt waren. Den volgenden morgen laat de Lyder *een geemeene Purgeerdronk* innemen, die gy tot nog twee onderscheydene reyzen, om den derden dag eens vernieuwen moet.

Op dagen als de Zieke niet Buikzuivert, gelyk ook een of twee geheele Maanden lang daar na, laat hem het volgende innemen.

R. Conserv. Cochlear. Hortens *uncias* ij.
Lujulæ *unciam* j.
Pulv. Ari. Composit. *drachmas* vj.

Sy-

Syrup. Aurantior. Q. S.
F. Electuarium.

Waar van de Zieke des morgens en agtermiddags ten vyf uuren, en tegens den nagt de groote van een Noote Moſcaat zal innemen, ende daar zes lepelen vol van het volgende *zaamgeſtelde Raap-water* op drinken.

R. Rad. Raphan. Ruſtican. raſpat. ℔ ij.
Rad. Ari. ℔ j.
Fol. Cochlear. Hortenſ. *man* xij.
Menth.
Salviæ.
Naſturtii. Aquat.
Becabung. *a mam.* vj.
Semin. Cochlear. Hortenſ. parum Contuſ. ℔ *ſemis.*
Nucis Moſcat. *unciam ſemis*
Vini Albi. ℔ xij.

De-

Destillentur organis communibus & eliciantur solummodo Libræ vj. Pro usu.

F. Aqua Raphanorum Composita.

Of laat alleenlyk vers geplukte (b) *Lepelbladen*, tot het voorgezeyde gebruik, afgetrokken worden.

(b) Folia Cochleariæ.

Voorts laat het volgende *Bier*, de gewoone drank voor den Lyder zyn.

R. Rad. Raphan. Rustican. recenter incis. *drachmas* j.
Fol. Cochlear. Hortens. *num.* xij.
Passular. Enucleatar. *num.* vj.
Aurantior. cum toto incisor. *dimidium.*

In Lagenam Vitream ℔ ij. cerevisiæ tenuis capacem subere mox probe obturandam immittantur.

Laat

Laat op deeze wys zes Flesſchen te gelyke, tot het gebruik bereyd worden, en na eenige dagen zes andere, alvorens de eerſte uitgedronken zyn, en zoo vervolgelyk.

Of, in plaatze van dit Bier, kan men van de volgende (c) Mengeling drie of vier lepelen vol, t'elkens als de Lyder drinkt, in zyn gewoone Drank of Bier doen. (c) Mixtura.

R. Rad. Raphan. Ruſtican.
Semin. Cochlear. Hortenſ.
a unciam ſemis.
Fol. Cochlear. Hortenſ.
man. ij.
Pulpam Unius Aurantii.
Contundantur ſimul in mortario marmoreo ſenſim affundendo.
Vini Albi. ℔ *ſemis.*
Coletur cum levi expreſſione & reponatur pro uſu.

Deeze zelvige Genees-middelen, uitgenomen de (d) Ader- (d) Plebotomia

la-

(e) Catharsis. (f) Rheumatismus. Scorbuticus. [g] Hystericus Rheumatismus.

lating en (e) Buikzuivering, konnen in de (f) Scheurbuikige Gigt of Vloeying, of in die der [g] Opstyging, zeer grooten dienst doen.

H. BUYZEN.

NAar myne bevatting vind men geen *Scheurbuik*, daar niet min ofte meer een bederving in 't Bloed by is, hoe wel dit al naar trappen dat de Ziekte zwaar of ligt is, ende Lighamen daar in voort komt, sterk oftezwak zyn.

Dat'er in de Scheurbuikige waarlyk een bederving, verbroeying, en losmaking van het *Bloed* zelve gevonden word, bewyzen myns oordeels, niet alleen de Teekenen van verrotting in 't Tandvlees, blauwe, paarsche ja zwarte Vlekken om het Lighaam, maar ook het Bloed zoo uit een Ader gelaten word zelve; want men zal al meesttyds bevinden, dat dit niet stremd, nog zig tot een bestandigheid van varsche Kaas te zamen bind, en in zyne geelagtige Wey dryft, gelykerwys het gezonde altyd doet, maar gruizelig blyft, en zig niet anders als modderig water vertoond, hebbende zomtyds in zyne oppervlakte een geelagtig, of loodkleurig Vliesje. Ook ziet de *Pis* der Scheurbuikige gemeenlyk of al veeltyds rood-

roodagtig, is voor het meest der tyd helder, hebbende weynig grondbezinkzel, of moet wat lang staan; maar daar zetten zig rondom van binnen aan het Glas, by duizenden van zandjes zoo het lykt, maar zyn het waarlyk niet, want zoo menze tusschen de Vingeren neemt om te wryven, verdwynenze, dat de Graveelige nooit zullen doen.

De beste *Zoort-middelen* zyn hier, *Cochlearia*, *Radices Armoraciæ*, *Poma Aurantiorum*, *Citri & Limoniorum*, als ook de *Dulcamara*, waar uit men verscheydene bereidingen kan maken.

R. Dulcamar. *uncias* ij.
Fol. Cochlear. Hortens. *manip.* ij.
Pom. Aurantior. vel Limon. incis. *num.* j.
Passul. Enucleatar. M. j.
Cerevis. tenuis. *libras* iij. *vel* jv.

Doet deeze dingen zamen in een glaze Fles of Boutellie, sluit ze met een Kurk digt toe, en laat ze een dag of meer staan. Daar na, laat de Zieke dit Bier voor zynen dagelykschen drank drinken; waarom het best is, dat men hier vier vyf of zes Boutellies te gelyke van toestelle, en zoo haast 'er een uit gedronken is, die aanstonds met varsch Bier wederom aanvulle, zoo heeft men tegens de laatste uitgedronken is, wederom andere, die kragtig genoeg zyn,

gereed, en worden de *Inmengelingen* te zwak, laatze eens vernieuwen.

Als de Scheurbuikige, het drinken van dit Bier dus eenigen tyd aanhouden, doet het voortreffelyke uitwerkingen.

Behaagd het ondertusschen iemand, eens te veranderen, of anders de Geneezing met wat minder omslag te bevorderen. Eete maar alleenig de *Cochlearia* of *Lepelbladen*, dagelyks tot een Stuk Boter en Brood, of bereyde zig een Salade van, of mengze onder andere Salade, en houde dit eenigen tyd aan. Ook kan men ze op *Wyn* of *Genever* tot een Groente laten uit trekken, en daar naar gelegentheyd eens van drinken, dat myns eragtens veel beter is als destilleeren.

In *Geele* of *Paarsche Vlekken*, hebbe ik dikmaal met allergewenste uitkomsten, de Lyderen eenige tyd *Bier* laten drinken, daar de *Radix Armoraciæ*, dat is, *Peper* of *Mirie-wortel* in schyfjes gesneden, opgezet was; welk Bier men in een geslotene Kan, alle avonden, daar versch kan opgieten, zoo is het 's morgens voor dien dag tot het gebruik bekwaam, alleen agt gevende, dat men het om zyn sterkte, als men het drinken wil, in een Glas moet afschenken.

En in gevalle hier nu andere Toevallen mogten by zyn of komen, by voorbeeld, het Scheurbuikige Colyk, of de Scheurbuikige Gigt, moet men dit genezen als of ze

af-

afzonderlyk waren, alleenlyk agt ſlaande, om naar gelegenheyd by die, op de Toevallen gepaſte Middelen, zoodanige de Oorſprongelyke Ziekte toegeëygend te voegen.

L I V.

TABIS ET PHTHISIS DESCRIPTIO.

Beſchryving van de Uitteering en Teering.

T. SYDENHAM.

DAar zyn verſcheydene zoorten van Teering, waar van de eerſte by naaltyd uit een ſtrenge Winter-kouw oorſprongelyk is, want een weynig tyds voor den Winterſchen ſtilſtant der Zonne, worden 'er vele wegens de ingevallene koude met *Hoeſt* gekwelt. Die, wanneer ze de zoodanige aangrypt, wier *Longen* van geboorte af aan zwak zyn, is het

ten vollen onvermydelyk, dat ze niet wegens de gestadige tragtingen om te Hoesten, meerder en meerder verzwakt worden, ende zig dus eindelyk wegens den kwaden (a) schik aan hun eigene voeding gelyk makende, voortaan ongelykmatig en zwak bevonden worden. Hier van daan word 'er een groote menigte van (b) *Raauwe Slym* opgestapelt, welke door een geduurige schudding der Longen, en geweldige moeite gestadig ten Mond word uitgespogen. De Longen daar na met (c) *Etter* vervult zynde, verspreiden deeze Etterige (d) Besmettingen over al, het gehele Lighaam door. Hier uit word nu een (e) *Rotte Koors* geboren, welker verheffing den Lyder tegens den avond afmat, maar omtrent de morgenstond, met een overvloedig en kragten verminderend Zweet wederom aflaat. Eindelyk

(*a*) διάθησις.

(b) Pituita Cruda.

(c) Pus.

(*d*) μίασμα-τα.

(e) Febris Putrida.

lyk volgt 'er op de ophoping van Kwalen een (f) *Buik-loop*, voor een gedeelte door *Verrotte Vogten*, uit de (g) Darmſcheyls-ſlag-aderen in de Darmen over ende uitgeſtort, als voor een gedeelte wegens de verzwakte en vertredene kragten der Ingewanden, veroorzaakt. Ende aldus betaalt de Lyder in den volgenden Zomer, zyne laatſte ſchult aan de Natuur, ſtervende aan een Ziekte, waar toe hem de voorgaande Winter den weg gebaand hadde. Dit is de voornaamſte zoort van Teering.

(f) Diarthœa.

(g) Arteriæ Meſentericæ.

Voorts, nademaal het *Bloed* in den Winter-tyd wel meeſt van *Vogtige Deeltjes* overvloeyt, ende de Doorwazeming, van wegens de ſchielyke en meer als nodige zamentrekking der Dampgaatjes, verhinderd word, druipen deeze Deeltjes door de tusſchengeſpreyde Ader en Slag-ader

Takken in de Longen af; of zy worden langs de Kwyl-vaten, in de Klieren de Keel bezettende, overgeſtort; waar van daan nu dit vogt door de (h) Lugt-pyp in de Longen gevallen, die op de wys der (i) Zinkingen onophoudelyk knaagd en prikkeld; zoo dat een dikwylige en geweldige tragting om te Hoeſten, aldus aan dezelve een zwakheyd, als andere Toevallen, die we reeds gezeyd hebben, in een korten tyd toebrengt. Als nu hier door de Longen, den ſtand, en (k) huishouding of bediening, hun natuurlyk, niet magtig zyn, om vorder te behouden, plegen 'er *Klieren*, en Gezwelletjes aan te groeyen, welke in Lyderen, aan deeze Ziekte geſtorven, indien der zelver Longen beſchoud worden, al meeſt met een *Etter-ſtoffe* vervult, gevonden worden.

(h) Aſpera Arteria

(i) Catharri.

(k) Oeconomia.

Alwaar nu deeze Ziekte eens

aan

aan gekomen is, en wortelen ge-
ſchoten heeft, wederſtaat ze al
meeſttyds de Genees-middelen.
Men kan egter de Genezing be-
zoeken, met de oo zaak van de
afvloeying in de Longen te ver-
minderen, door een (l) *Aderlaa-* (l) Venæ Sectio
ting op den Arm te doen, en zagt-
werkende (m) *Purgatien* in te ge- (m Cathartica
ven, als den Lyderen (n) *Borſt-* (n Pectoralia.
middelen, naar de verſcheydene
ſtaat der Ziekte geſchikt, toe te
reyken. Namelyk (o) *Verdikken-* (o) Incraſſantia.
de, alwaar het *Fyndere en Dun-*
nere Vogt, de kragt der uitdry-
ving ſchynt te beſpotten: Maar
in tegendeel (p) *Verdunnende*, daar (p) Attenuantia.
een (q) *Dikkere Slym* bezwaar- (q) Pituita Craſſior.
lyk en moeylyk word uitgeſpogen
Daar na moet men de (r) *Vaſt-* (r) Febris Hectica.
deelige Koors, zoo door (s) *Ver-* (s) Refrigerantia.
koelende als (t) *Matigende Genees-*
middelen bedwingen, hoedanige (t) Temperantia.
zyn *Lac Aſininum*, *Aqua Lactis*
Stillatitia, *Emulſiones ex Amyg-*

 dalis

dalis Dulcibus, *Seminibus Melonum*, *Peponum*, *Papavere Albo*, *Aqua Florum Paralyseös &c.* Ten laatsten heeft men zig te bevlytigen om de verzweering in de Longen te genezen, waar toe de *Terebinthina Liquida*, gemeenlyk *Opobalzamum* genoemd, byzonder geagt word dienstig te wezen.

De Geneezing deezer Ziekte, word myns oordeels, langs deezen weg best en gelukkigst ondernomen. In den eersten doet op den Arm een (u) *Aderlaating*, daar na laat drie dagen agter elkanderen met *Pilulæ Cochiæ Majores*, of het *Decoctum Leniens*, van ons voorgeschreven, den *Buik zagtelyk gezuiverd worden*, de derde nagt, laat de Zieke een halve once *Syrupus de Meconio* innemen. Na twee ofte drie dagen, naar het de zaak vereischt, herhaal de *Purgatie*, dit zoo dikmaals

(u) Venæ Sectio.

maals doende, als het nodig ſchynt te wezen, ter tyd toe, de Toevallen, of volkomen verdwenen, ofte ten minſten verzagt zyn. Ende t'elkens na de Zieke Gepurgeert heeft, laat hem xx. droppelen *Opobalzamum* in wat *Suiker* gedropen, en daar mede vermengd, innemen, en daar niet op drinken. Of hy neme (w) Balletjes van *Terebinthina*, uit het Eyland Chio, met *Witte Suiker* toebereyd. Maar men mag den *Opobalzamum* niet gebruiken, ten zy daar behoorlyke (x) Zuiveringen voor af gegaan zyn. Men kan ook in de *Opobalzamum* het *Electuarium e Balzamo Leucatelli*, *Glyzyrrhizæ Pulvere*, *Semine Aniſi* & *Terebinthina Concinnatum*, nemen. Na de Zuiveringen, moet men ernſtig tragten, dat de *Hoeſt* verzagt worde, ten einde de Longen door een geduurige ſchudding niet

(w) Pilulæ.

(x) Evacuationes.

niet te zwak worden. Hier toe diend boven alle andere, de reets aangeprezene *Syroop*, die op naaste volgende wys kan bereyd worden.

R. Decoct. Pectoral. ℔ j.
Syrup. de Mecon.
Capillor. Veneris.
a uncias ij.
F. Pectorans.

De Zieke neme hier drie malen des daags vyf Lepelen van. Dit Genees-middel op gezeyde wys gestadig gedronken, verhindert allengskens dat de (y) Zinkingen op de Longen afzyperen, ende die aldus in vorigen (z) welstant herstelt, ten ware dan zy nu al langen tyd herwaarts van hunnen natuurlyken staat afgeweken waren. Daar en boven zal dit Middel de Kooking of Ryping der Etter-stoffe, in dezelve opgehoopt, bevorderen.

[y] Catarrhi.

[z] ἐνεξία.

Maar

Maar waarlyk de opregte waarburg voor deeze Ziekte is, dat de Lyder dagelyks *te Paard ryde*, en wie zig ter Geneezing aan deeze Oeffening over geeft, moet men aan geen wetten, eenige [a] Levens-wys betreffende, verbinden, en geenderhande zoorten van Spyzen of Dranken ontzeggen, om dat op deeze Spil het geheele Rad draayt. Eenige der Lyderee, op gezeyde Geneezings-wys hunne kwalen ontkomen zynde, hebben een *Zwelling* aan den Hals gekreegen, het [b] Konings-zeer, Krop of Klier-gezwellen, niet zeer ongelyk.

[a] Diaeta.

[b] Scrophula.

Daar is nog een andere zoort van [c] *Uitteering*, al over lang in verscheydene tyden des Jaars uit een *Hoest* voort geteelt, maar die zig in het begin van den Zomer openbaart. Deeze bespringt al dikmaals, of meest zoodanige Jon-

[c] Tabes.

Jongelingen, die van een zwakke Lighaams geſtalte zyn, en wien Bloed van warme en ſcherpe deeltjes overvloeid, deeze geven door of met den Hoeſt, Bloed uit de Longen op, na ze alvorens door ſterken drank verhit zyn geworden. De Zieken gevoelen een Pyn en ongemakkelykheyt in de Longen. Tot welke toevallen, indien ze niet tydig door daar toe gepaſte Hulp-middelen worden verholpen, eerſt een [d] *Schurftheyd*, en kort daar na een [e] Zweering in de Longen toekomt, waar van daan eyndelyk de [f] *Etter*, nu gemaakt zynde, word uitgeſpogen.

[d] Scabrities.
[e] Ulcus
[f] Pus.

Deeze nu genoemde zoort van Teering, word door *Aderlaaten* en *Purgeeren*, beurt om beurt herhaalt, ten minſten in den beginne ligtelyk verwonnen. Te meer zoo daar en boven de Lyder, een verkoelenden en verdikkenden

den levens-regel onderhoud, en zig al heel van het gebruik van Vlees ſpeent.

De derde zoort deezer Ziekte, neemt zynen oorſprong uit een *Koors-ſtoffe*, namelyk, wanneer de Koors afſlyt, of ten eenemaal ophoud, niet om dat ze zuiver genezen is, maar hare ſtoffe in de Longen afvoert of overſtort, hier door de Longen allengskens zwakker gemaakt zynde, worden door boven genoemde toevallen gekwelt.

Zomtyds is ze ook uit een *Etter-ſtoffe* oorſprongelyk, welke van de geene die het [g] Zydewee gehad hebben, niet overvloedig genoeg is uitgeſpogen. In welk een geval deeze Teering, dezelve Geneezing als de [h] Etter-borſt of Borſt-zweering vereyſcht.

[g] Pleuritici.

[h] Empyema.

Ook zyn 'er, die door al te overvloedige, en meer als nodig geſtadige [i] *Uitdryvingen* verzwakt,

[i] Evacuationes.

zwakt, in een vierde zoort van Teering ter nedergeworpen worden Deeze worden door een [k] *Taaye of Uitteerende Hitte des* Nagts, na dat ze 's avonds te voren Spyze en Drank genomen hebben, afgemat; Ende die zoodanige overkoomt, voor alle andere toevallen, de [l] *Sprouw*.

[k] Calor Hecticus.

[l] Aphthæ.

H. BUYZEN.

NAdemaal *Onze Genees-heer* ter deezer plaatze ons ten tweedenmaale een beschryving van de *Teeringe* mede deeld, verschaft die gelegenheyd, om 'er ook andermaal onze Aanmerkingen (waar in we egter nu kort zullen zyn) over te maken, wyzende voor het overige den Leezer rugwaarts tot het hier boven beschreven XLVI. Hoofddeel.

Wat de benoeming, en in deezen de woord-gronding (*Etymologia*) aan gaat, zien we dat de Latynen al meest met hun naam-woord *Tabes* willen uitdrukken, dat de Grieken φθίσις noemden, namelyk een *Teering*, verstaande daar door *Een Uitteering met dagelyksche Binne-koors en Long-zweer verzela*; maar zomtyds wilden ze hier door alleen ook maar een *Uitdrooging*, *Verma-*

magering (*Atrophia*) te kennen geven, gelyk wy Nederlanderen ook zulk een onderscheyd tusschen een *Uitdrooging* en eygentlyk gezeyde *Teering* maken.

Als men wel op de Historie of Gebeurtenis van de *Teering-Koors* (*Febris Hectica*) agting geeft, zal men bevinden: Dat zy zig in den agtermiddag of tegens den avond verheft, op welken tyd de Lyderen zeer heet en brandig worden, de Pols jaagt, de Tong ziet raauwagtig, en heeft droogte, waarom de Zieken begeerig zyn om te drinken; met het vallen van den avond, worden zy vermoeyder en zoeken de rust, op deeze tyd zyn ze wel door heet, inzonderheid van binnen, dog Zweeten egter niet of weynig; maar in den nagt, of tegens den morgenstond, vervallen ze daar dermaten overvloedig in, dat het door Dekens en Lakens heenen rookt, en het Bed-dek opgeligt zynde, gaat 'er een damp uit op. Dit Zweet ruikt naar en goor, en maakt geelagtige Vlekken in Lakens en Hembden. Als het nu zoo agt, negen ofte tien uuren in den voormiddag word, begind het te verminderen en op te drogen, waar na de Lyder wel wil op staan, die dan gemakkelyk en zonder veel moeite gemeenlyk zyne taaye, geelagtige en Etterige Fluimen, by meenigte en gestadig lossen en uitspouwen kan.

Onderneemt men nu deeze *Ziekte te geneezen*, moeten de *Inzigten* zyn, deeze Koors-

Koors-hitte te verbreeken en weg te n: men, het Nagt-zweeten te doen ophoude: de Zinking-stoffe te verminderen, enc. den Hoest en uitspouwing van Fluime: aldus de Voedzelen te onttrekken, en ve: volgelyk de Long-verzweering (zoo d: al tegenwoordig is) te zuiveren en gene zen.

Maar in het bereiken deezer oogmer ken, heb ik naast volgende zwarighede ontmoet. Als ik de Lyderen belastede zi by nagt niet over zwaar te dekken, de: morgens tragten het Zweet wat vroeg o: te laten drogen, door een Hand of Arm met voordagt boven het Bed-dek te leg gen, wat eerder als anders op te staan en dagelyks een *Koel-melk*, als hier bove: in het Zydewee voorgeschreven, of oo: wel enkelyk *Flores Sulphuris cum Sacchar*: liet gebruiken, ondervond ik, dat zoo haas zy minder begonden te Zweeten, en ool weiniger Fluimen uitspouwden, datelyl benaauwder op de Borst wierden, en za ik door gezeide middelen, de Galagtig-- rood-, en brandigheid in de Pis dagelyk verminderen; ik bevond ook, dat ze zee: kouwerig en huiverig over dag wierden ten ware anders zy door beweging en oeffening dit te voren kwamen. Gat ik de *Balzamus Sulphuris Anisatus*, *Terebinthi natus*, met een weinigje *Spiritus Nitri* o: *Salis Dulcis* ondermengeld, met een oog: merk om de Borst te verzagten, de Zwee:

te

te zuyveren, en de Koors-hitte met Dorst te verbreeken, en bereykte ik ook al voor een gedeelte deeze Inzigten, wierd ik egter al wederom een meerdere benaauwdheyd, korter Ademigheyd, en grootere Zwakheyt gewaar, ten zy dan een tusschen komende beweging deeze toevallen verwon. Zag ik het in tegendeel eens wederom eenige dagen aan, latende de Ziekte op zyn beloop, bevond zig de Lyder wel gemakkelyker, om dat den bedorvenen loop der Natuur, agtervolgens zyne neygingen opvolgde, maar wat dan? Het zwaar Nagt-zweeten, de sterke Avondhitte, en de meenigte der aangegroeyde Fluimen, joegen de kragten, als voor wind en stroom weg, zoodanig, dat men dagelyks de Vermagering en Uitteering genoegzaam konde vermerken toe te nemen, waar by nog koomt, dat de Eet-lust zeer verminderd; of het moest zyn, gelyk men zommige vind, die onverzadelyks, schier alles in slokken, en egter dagelyk verergeren. Deeze zwakheyd dus voortgaande, maakt die eyndelyk niet alleen de vastigheyd der Borst, in een gestadig *Etter-fluimen Spouwen*; maar ook die der Ingewanden of Darmen los, zoo dat de Lyder een *Toevallige Buik-loop* krygd, die dan den Zieken in het kort aan zyn eynde helpt. Ik heb derhalven nog niet makkelykers bevonden, als de Lyderen dagelyks de *Balzamus Leucatelli*, met wat *Peruvianus* of

Laudanum Liquidum ondermengeld, tot d[illegible] groote van een Noote Moscaat, des Mor[illegible]gens en 's Avonds te laten gebruyken.

Ik zeg Lezer, niet dat deze myne Aan[illegible]merking zoo algemeen door gaan, dat z[illegible] altyd en in alle lyederen gebeuren. Maa[illegible] ben ook wel verzekerd, dat ze in de meest[illegible] zoo als ik ze hier door onderschydene be[illegible]vindingen ter neder gesteld hebbe, gezie[illegible] worden, ten zy dan, dat een dagelyksch[illegible] *Beweging*, *Arbeyd*, *te Paard*, *op de Wagen*, *Chees te ryden*, *en Scheep te varen*, zoda[illegible]nige toevallen, als hier onder de geneezin[illegible] inkomen, beschreven hebbe, verhinderen[illegible] waar uit te zien is, hoe nodig dat de *Oeffe[illegible]ning* voor zulke Lyderen is, die hoe tydige[illegible] begonnen, hoe gelukkiger uitslag dezelv[illegible] kan hebben.

Eyndelyk kan ik niet voor by gaan, i[illegible] onderschydene Lyderen aangemerkt te heb[illegible]ben, dat zy, van wegens de groote brand[illegible] hitte en dorst, die de Teering-koors mede[illegible]gaande heeft, uit zig zelve na verkoeling[illegible] en aldus na het gebruik van Zomer-vruch[illegible]ten neygden, ik het niet kwalyk, maa[illegible] wel heylzaam voor hen bevonden hebbe[illegible] dat ze naar den tyd van 't Jaar zig daar va[illegible] bedienden, *Aspergies*, *Lattouwe*, *Aardbe[illegible]zien*, *zoete en rype Kruisbezien*, *Kerssen*, *Meloenen*, *Pruimen*, *zagte zoete Appelen e[illegible] Peeren*, *Beet-wortelen*, enz. gebruikten[illegible] Hoe wel men in deeze zorge heeft te dra[illegible]gen, dat de matigheyt hier in geenzins te[illegible]

bui[illegible]

buiten gegaan worden, en zig de Lyder, van al het geen wrang en zuur is, als onrype Kruis-bezien, Aal-bezien, Krieken, wrange Kerſſen, en zuure Appelen, onthoude.

L V.

DE TUSSI PUERORUM CONVULSIVA.

Van de Stuip-hoeſt der Kinderen.

T. SYDENHAM.

DEeze *Hoeſt* word door herhaalde [a] *Aderlatingen* en [b] *Purgatien* alleen verwonnen, anders is zy een zeer hardnekkig en by naa onteboovenkoomelyk kwaat; maar zagte *Buikzuiveringen* komen hier te pas, die men Lepelswys, naar redenen van ouderdom, moet ingeven.

[a] Phlebotomia. [b] Catharſis.

H. BUYZEN.

BYnevens de *Purgatien*, welke dienen om uit te dryven, diend men *Verzagtende Genees-middelen*, hier boven nu meermalen beschreven om de scherpte der Zinkingstoffe te matigen, in te geven. En onder de Middelen tegens de *Stuipen*, is dit volgende iets voortreffelyks.

R. Semin. Peon. Subtiliss. Pulverat. *unciam* j.
Syrup. Ejusdem. Q. S.
F. Conditum.

Om'er dikmaals van te gebruiken, nademaal de meenigte hier van het werk verrigten moet.

De ervarene Genees-heer *Hesselus Hesselius*, Practizyn te Leeuwaarden, verhaalde my voor eenigen tyd, alhier ten mynen huyze, dat hem in Vriesland een Boer met zyn Jongen, zoo vyf of omtrent zes Jaren oud zynde, was by gekomen, die hy onderzoekende, bevond, de Jongen de S. *Vitus Dans* te hebbe: en nademaal deeze zeer zelden in deeze Lande, inzonderheyt in volmaaktheyt gezien word, was ze hem ook nooyt te voren gekomen. Hy dan niet wetende wat best te doen, schreef op nu gezeyde wys, dit *Zenuw-middel* voor, het welk, na dat het de Jongen eenige tyd gebruikt hadde, daar door volkomelyk ge-

nas

nas. Kort daar na kwam hem wederom een andere Boere Jonge, met dezelvige Ziekte behebt, te voren, die ook met het zelvige Middel geholpen wierd. En daar na wierd hem een Boere Meysje van elf Jaren oud, deeze Ziekte hebbende, vertoond. Nu geluſtede het hem eens proeven van andere *Stuip-middelen* te nemen, gaf ten dien eynde de Caſtoreum, Succinum, Aqua Antiepileptica, enz. dog te vergeefs, maar hebbende het gezeyde Middel, ook aan dit Kind toegereykt, wierde het daar door ten vollen herſtelt. Ik hebbe het mede in verſcheydene Zenuw-ziektens, ook met gewenſte uitkomſten gebruikt, en overmids het een zeer bekend ding by den Genees-meeſteren is, kan ik mede geen redenen geven, waarom zomtyds niet meerder aan de inzigten voldoet, als dat te ſpaarzaam genomen word; het geen my de zaak van agteren inziende, daarom te vreemder voor koomt, wyl het een Middel is, dat zonder het minſte gevaar wel in ruimte mag gegeven worden. Voeg hier nog by, hoedanige gelukkige uitkomſten men dikmaal van de Enkele en Eenvoudige Middelen, boven de alle zoo konſtig zaamgeſtelde heeft; en die oude Vryſter, waar van by my hier boven Hoofddeel IX. *De Chorea Sancti Viti*, en Bladz. 46. en 47. geſproken is, is ook nu ten vollen herſtelt, door een *Venum Purgans*, dat ik haar ten laatſten (niets meer beters wetende) voorſchreef.

L V I.

DE VARIOLIS.

Van de Kindere Pokjes.

T. SYDENHAM.

K*Indere Pokjes* worden onderſcheyden in *van elkanderen ſtaande* en *zamenloopende*; in de geſcheydene, overkomen den Lyderen, Kouw en Lilling, inwendige Hitte, geweldige Hoofd-en Rug-pyn met Braking, in de bejaarde, is 'er een groote neyging tot Zweeten, (waar uit niet in 't minſt te giſſen is, datze zamenloopende zullen wezen) de Lyderen gevoelen een Pyn onder het Hertputje, als ze daar met de hand gedrukt worden, een Verbaaſt-en Slaaprigheyd, ook zomtyds overvallen van Stuipen (voornamelyk den Kinderen) die wanneerze hier me-

mede, na dat de Tanden uitgekomen zyn, worden aangegrepen, men wel voorzeggen mag, dat de Pokjes op het doorbreken ſtaan, en zoo ze miſſchien de Stuipen met den avond krygen, zullen zig des anderen daags vroeg morgens de Pokjes vertoonen, die dan al meeſt zagtaardig, geſcheyden en zeer zelden by een lopende zullen wezen. Dit gebeurt zoo na den eerſten Overval op den vierden dag ingeſlooten, en ook wel later, maar zelden breken ze eerder door, in welke tyd de Toevallen of verminderen of volkomen verdwynen. Maar in de uitbraak vertoonen zig allereerſt roodagtige Puiſtjes, de puntjes van zeer dunne Naalden gelykende, deeze bezetten overal het Aanzigt, Hals, Borſt en geheel Lighaam; dan koomt 'er ook een Pyn in de Keel, die met den aangroey der Puiſten ver-

meerdert. Omtrent den agtſten dag, na den eerſten Overval, beginnen de tuſſchen-ruimtens deezer Puiſten, die tot nu toe wit waren, rood te worden, op te zwellen, en met een ſpannende Pyn aan gedaan te worden, de Oogleden worden uitgerekt, en als met een Blaas opgeblazen zynde, ſluitenze de Oogen toe. Naaſt aan het Aanzigt zwellen de Handen, ende de Vingeren worden uitgeſpannen, de Puiſten in het Aanzigt te vooren zagt en rood, dog nu ſcherp (een eerſte teyken van ryp-wording) vertoonen zig witagtig, daar by nevens Braken de Zieken, een geelagtig Vogt, het was niet ongelyk, uit: de Ontſteeking van het Aanzigt en Handen nu op het Hoogſt, in de tuſſchen ruimtens der Puiſten, krygt een bloeyende koleur, de Roozen van Damaſcus niet ongelyk, welke verve, hoe zagter de Pok-

Pokjes zyn, hoe meerder, en de Puiſtjes zelve, en der zelver tuſſchen-ruimtens, die als naar het rigtſnoer uitdrukken. De Puiſtjes die het Aanzigt bezetten, worden dagelyks naar mate datze rypen, ſcherper en geelder; en die op de Handen als voorts over het geheele Lighaam zyn, laten zig dagelyks botter en witter zien. Op den elfden dag, wyken de Zwelling en Ontſteeking uit het Aanzigt, de gerypte Puiſten nu hare volkomene groote verkregen hebbende, (namentlyk van een grootagtige Erft) droogen op en vallen af. De veertiende of vyftiende dag, gekomen zynde, verdwynen ze ten eenemaal, maar de Puiſten op de Handen, zyn hardnekkiger, blyven nog vars en wit, en rekken hare duuring nog een dag of meer, langer uit, tot datze eyndelyk geſcheurt of verbrooken worden, ten laaſten

ſchilfert het Aanzigt en geheele Lighaam, af, en na 'er in 't Aanzigt Schubbetjes als Zemelen zyn afgevallen, blyven 'er Putjes agter na. De Buik is door den geheelen loop deezer Ziekte hard, of ten minſten gaat de Lyder zelden af. Het grootſt gedeelte der Zieken, die hier aan verlooren gaan, ſterven in de van een ſtaande Pokjes, op den agtſten, en in de zamengeloopene, op den elfden dag. En voorwaar, zoo in deeze zoort, namelyk de van elkander geſcheydene Pokjes, of door (a) Hartſterkingen, of door te warm houden het Zweet uitgelokt word; zal men op de gezeyden dag, in plaatze dat dan het Aanzigt gezwollen, en de ledige plaats tuſſchen de Pokjes ontſteeken zyn moet, dat zelvige ſlap, witagtig, ende de Puiſtjes geenzins rood nog verheven, ook na de doot des Lyders vinden; het Zweet, dat

(a) Cardiaca.

dat tot op deeze tyd uitgelokt geſtaan had, verdwynt ſchielyk, terwyl ondertusſchen de Lyder met een (b) Raas-koors, benaauwdheyt, Onruſt en geweldige Krankte word aangegrepen, hy watert dikwyls, maar weynig, en verhuiſt, na den omloop van weynig uuren, tot de Vaderen over. (b) Phrenitis.

In de zamenvloeyende, heeft men dezelvige (c) Toevallen (hoewel wreeder) als in de geſcheydene, namentlyk de Koors, Benaauwdheyt, Krankte, Braking, enz. woeden zeer hard; alleenlyk verſmelt de Zieke in zyn Zweet, niet zoo kragtig in deeze als in de van een ſtaande. Een (d) Buikloop voorzegt hier zomtyds de uitbraak, en duurt te met een dag of meer, na der zelver uitkooming, het welk in de geſcheydene naauwlyks gebeurt. Op den derden dag of eerder, zelden later (c) Symptomata. (d) Diarrhoea.

ter, breken zy door, en hoe vroeger, hoe meerder dat ze te zamen loopen. Zomtyds vertraagt de doorbraak tot den vierden of vyfden dag, van wegens eenig heftig of wreed Toeval, B. V. een scherpe Pyn in de Lendenen, als of het (e) Graveel was, in de zyde als van het (f) Zydwee, in de Litmaten een (g) Zinking gelykende, in de Maag met een zware Krankte en (h) Braking. Daar by nevens laten hier, gelyk als in de gescheydene, de Toevallen voort na der zelver doorbraak niet af, maar de Koors en andere, kwellen den Lyder nog tot vele dagen, na dat de Puisten uit gekomen zyn: Ook breken deeze Pokjes nu eens op de wys der (i) Roos, nu naar de gewoonte der (k) Mazelen uit, hoe wel ze in opzigt van den tyd der doorkomst, daar van volkomen onderscheyden worden. Als de

(e) Nephriticus
(f) pleuriticus
(g) Rheumaticus.
(h) Vomitus.
(i) Erysipelas.
(k) Morbilli.

de Ziekte aanwaſt, worden zy niet in een zigtelyke hoogte of zwaarte verheven; maar in zig zelve verward zynde, bedekken even als een roode Blaar het gehele Aanzigt, die het zelvige dan eerder uitſpannen als de geſcheydene: daar na vertoonen ze zig als witte Huitjes, die op het Aanzigt gelymt zyn, niet zeer hoog boven den Opperhuit. De agtſte dag voor by zynde, word dit witte Huitje dagelyks allengskens ſcherper, met een bruine koleur: De Pyn der Huit is nu meerder inwaards geſpannen, tot dat ze eyndelyk in deeze wreede Ziekte, niet als na den twintigſten dag, met brede Vellen of Schubben, afſchilfert. Het is ondertuſſchen aanmerkens waardig, dat hoe meer de rypende Puiſten zig haaſtiger na de bruinagtige koleur ſtrekken, hoe erger zy zyn, en langzamer afvallen, en hoe meerder

der zy geel worden, hoe minder ze zamenvloeyen, en haaſtiger verdwynen. Als nu dit huitje eerſt afvalt, laat het geen raauwheyt in 't Aanzigt naar; maar daar volgen aanſtonds zemelagtige Schubbetjes, die van een zeer bytenden en knaagenden aard wezende, het zyn, die de zigtelyke Kuilen en dikmaals Littekenen agter na laten. Zomtyds worden de Schouderen en Rug, ook van hunne Opperhuit ontbloot. Het gevaar deezer Ziekte, is enkel naar de groote meenigte en getal der Puiſten in 't Aanzigt te ſchatten. De Puiſten op de Handen en Voeten zyn grooter, en hoe gy hooger van de uiteynden de Litmaten opklimt, hoe ze allengskens kleynder en gedrongener ſtaan. In de Bejaarde is de Kwyling, en in Kinderen (hoewel niet altyd zeker) het gezelſchap der zaamgevloeyde Pokjes.

Nu

Nu doet zig de (l) Kwyling met de doorbraak der Puiſten op, en dan ook wel een dag twee ofte drie daar na, zynde de Kwyl-ſtoffe in het eerſt dun, maar op den elfden dag zeer taay geworden, ſpoutze de Lyder heel moeyelyk uit. De Kranke is dorſtig, en word met een grootte Heeſchheyd, Slaaprigheyd en Verbaaſtheyd bevangen, hoeſt by wylen onder het drinken, en het gedronkene vogt loopt door de Neus weer uit. Ter dier tyd houd ook al meeſt de Kwyling op, waar aan, ten zy de gezwollenheit des Aanzigts (die anders op deezen dag naar den aard der Ziekte een weynig moeſt verminderen, nogtans niet als na een dag of meer ten eenemaal gewoon is te verdwynen) en die der Handen nu blykelyk beginnende en langer volhardende, hier hulp aanbragten, moet de Zieke voorts ſterven. De (m) Buik

(l) Ptyaliſmus.

(m) Diarrhæa.

Buik-loop overvalt zoo vroeg den Kinderen niet, als de Bejaarde de (n) Kwyling. In beyde de zoorten van Kindere-pokjes, heerst de Koors van den eersten overval, tot aan der delver doorbraak, af aan, en geeft vervolgelyk bestand tot de rypwording der Puisten, welke nu voltooyt zynde, aflaat. Van wegens een kwade bestiering, komen 'er (o) uitregelige toevallen, hoedanige zyn, slap- en invallenheyd der Pop-puisten, (p) Raas-koors, (q) Slaapzugt, tusschen de Puisten purpere Vlekken, en op de kruintjes der zelve kleyne zwarte stipjes, zig in het midden zettende. Ende in het begin der Ziekte, Bloed Spouwen en Pissen, als mede opstopping in het Wateren. De tyd der afscheyding, word te gelyke met de Koorsige opzieding in de eerste drie ofte vier dagen overgebragt. De uitdryving, word in den volgen-

(n) Ptyalismus.

(o) Symptomata anomala

(p) Phrenitis

(q) Coma.

genden tyd der Ziekte door kleyne Zweertjes in het Vlees geholpen zynde, voltooyt

De dag waar in de Lyder het meeste gevaar loopt, is in de zaamgevloeyde, namelyk, in de minst wreede, dog meest gemeene zoort, van af den eersten overval aan te tellen, de elfden, in de meerder woedende de veertiende, en in de allerzwaarste de zeventiende; het gebeurt nogtans, hoe wel zelden, dat de Zieke voor den twintigsten dag sterft. Alhoewel hy in al die tyd, die 'er tusschen den elfden en zeventienden dag verloopt, in het vallen van den avond, met eene allermoeylykste overval van onrust dagelyks gekwelt word.

Doet in een van de eerste drie dagen na de aankomst, evenveel welke gy verkiest, een (r) *Aderlaating* van negen of tien oncen Bloed; daar na, laat de Lyder

(r) Venæ Sectio.

(s) Vomitorium.

een (s) *Braakdrank* van een ofte anderhalve once *Infusio Croci Metallorum*, innemen.

In deeze eerste dagen, laat ook het Bloed des Zieken, door het gestadig drinken van *Dun Gehopt Bier* bevogtigt, gezuivert en afgespoelt worden.

Als nu alle de Pokjes doorgebroken zyn, (dat wel meest op den zesden dag na der zelver aankomst geschied) geef den Zieken een once *Syrupus de Meconio*, (dat is *Syroop van Heulzap*) en vervolg dit van dien tyd af alle nagten, tot op den tienden dag na den eersten Overval. Op die nagt nu, indien de Pokjes van de zoort der zamenvloeyende zyn, vermeerder uwe gifte tot anderhalve once, die gy daar na moet herhalen, des morgens tot twee, ende des avonds tot anderhalve once, alle nagten, ter tyd toe de Zieke herstelt is. En ingevalle deeze

Maan-

Maanbollen Syroop niet zeer bekwaam mogte wezen, kan men voor een once xviij, ende voor anderhalve once van de zelvige xxv. droppelen *Laudanum Liquidum* in de plaats nemen. Ondertusſchen in agt nemende, dat zoo dit (t) *Smertverdryvend Middel* niet magtig genoeg is om de (u) Woeling te beteugelen, (het welk tegens het eynde der nadrukkelyk zaamgevloeyde Pokjes dikmaal gebeurt) men het om de agt uuren eens, of dikmaalder, naar het nodig is, moet ingeven.

(t) Paregoricum

(u) Orgaſmus.

Maar zoo de Pokjes van elkanderſtaande zyn (is het genoeg, dat de Lyder na der zelver volkomene uitbraak, alle nagten een (w) *Pynſtillend Middel*, ook in een mindere hoeveelheyt, als hier boven, neme.

(w) Paregoricum.

Edog, van hoedanig een zoort de Pokjes zyn, ende in wat tyd

der Ziekte het ook wezen mag; zoo daar een (x) Raas-koors toeslaat, is het voor al noodzakelyk, dat deeze wanschikkelyke beweging der Geesten beteugelt worden: waarom, ingevalle de eerste gift van het (y) *Pynstillend Middel* aan u oogmerk niet voldoet, laat 'er een andere, en wederom een andere genomen worden, ter tyd toe, deeze oproerigheyt ten vollen bedwongen is, latende egter tusschen de een en andere gifte zoo veel tydsruimte, dat men weten kan, of de laatst gegevene het begeerde gewrogt heeft, vooren al eer men den Zieken wederom een andere toereyke.

(x) Phrenitis.

(y) Paregoricum.

En ingevalle daar een ten eenemaal opstopping van de Pis by koomt, laat de Zieke uit zyn Bed genomen worden, en een weynig wandelen.

Indien het Kwyl of Speekzel van we-

wegens de hitte zoo lymig geworden is, dat het niet uitgespogen kan worden, speuit dan dikmaal met een (z) Speuit deeze (a) Gorgeling in de Keel. (z) Syringa (a Gargarisma.

R. Cerevis. Tenuis. vel. Aq-
Hord. Q. S.
Mell. Rosar. Q. S.
F. Gargarisma.

Of men kan de volgende nemen.

R. Cortic, Ulmi. *drachmas*. vj.
Rad. Glycyrrhiz. *unciam semis*.
Passular. Enucleat. No. xx.
Rosar. Rubr. Pug. ij.
Cop. in Q. S. Aq. ad ℔ j. *& semis*.
In Colatur. dissolv. Oxymell. Simpl.
Mel. Rosar. *a uncias* ij.
F. Gargarisma.

Zoo 'er een (b) *Bleyn-trek-plaaster* noodig is, laat 'er een (b) Epispasticum

genoegzaam groote en scherpe ,, 's nagts voor de groote (c) Ziekte-scheyding , in de Nek gelegt worden , en voorts na dat de Lyder een (d) *Smertverzagting* ingenomen heeft , kan men van den agtsten dag af, tot op het eynde der Ziekte (e) *Look* onder de Voeten leggen, dit alle dagen vernieuwende.

(c) Crisis.
(d) Paregoricum.
(e) Allium.

En indien een Kind, van de Toevallen, het Tanden krygen mede gaande, reeds bevryd zynde, schielyk met een (f) Kramp word aangetast , is 'er van te denken, dat deeze (g) Zenuw-trekking een poging der natuur is, waar door ze zig geyverd om de (h) Pokjes [i] Scharlaken-koors of (k) Mazelen, zig inwendig verhoudende , buitenwaards te dryven ; laat derhalven een (l) *Trekplaaster* in de Nek geleyd worden, en leg den Zieken met den eersten te Bed, en geef hem daar en boven een (m) *Hert-*

(f) Spasmus.
(g) Convulsio.
(h) Variolæ.
[i] Febris Scarlatina.
[k] Morbilli.
[l] Epispasticum.
[m] Cardiacum.

Herſterking met een weynigje [n] *Smertverzagting* ondermengelt, in, namelyk een Kind van drie jaaren, *Laudani Liquid gutt.* v. *in Aq. Epidemic. Cochlear* j.

[n] Paregoricum.

Indien op den elfden, of eenigen anderen dag, welke ze ook zyn mag, daar na, een [o] Volgkoors met onruſt, woeling en andere zoorten van Toevallen, dermaten woedede, dat ze door dikmaal herhaalde [p] *Pynſtillingen* niet gebluſt kan worden, en daarom even den dood dreygde, doet dan met der haaſt een genoegzaam ruime *Aderlaating*, namelyk tot twaalf oncen ofte daar omtrent, die voorts in de volgende dagen, eens ofte tweemalen herhaalt kan worden, indien de boven genoemde Toevallen dat vereyſchten; maar anders kan men de Zieken eens *Purgeeren*, het welk egter niet voor den dertiende dag, of een van die daar

[o] Febris Secundaria.

[p] Paregorica.

na komende, ook met de aller-
[q] Catharsis. zagtste [q] *Purgatien* geschieden
mag, en dan nog niet, ten zy 'er
een *Aderlaating* voor af gegaan is.
De *Buikzuivering* zy deeze.

R. Electuar. Lenitiv. *unciam* ij.
Dissolve in Aq Cichor.
Vel Lactis. Alexiter. *uncias* iiij.
F. Haustus.

Maar nog de *Aderlaating*, nog
Buikzuivering verhinderen, waarom
men de *Pynstillingen* minder
zouden gebruiken, die (niet tegenstaande
men de gezeyde behulpzelen
in het werk stelt) zoo wel
tot een ruime gifte, als tot het
dikmaal herhaal der zelve moeten
genomen worden, namelyk, zoo
de noodzakelykheyt zulks vereyst:
Want men moet in deeze Ziekte
hier altyd zyn toevlugt nemen.

Als nu de Puisten volkomen

af-

afgevallen zyn, zalf het Aanzigt twee dagen maar niet langer, met het volgende [r] *Bestrykzel.*

[r] Linimentum

R. Ol. Amygdalar. Dulc.
Unguent. Pomat. *a part. æqual.*
F. Linimentum.

Op den een-en-twintigsten dag na de eerste aankomst, doet op den Arm een *Aderlaating*, en geef den volgenden dag een *Purgatie*, zulks voorts om den anderen dag, tot drie andere reyzen herhalende.

En wat de Bestieringe aangaat, laat zig de Lyder tot op den zesden dag, na ze aangekomen zyn, van het Bed houden, daar na mag hy tot den zeventienden daar in blyven leggen, dog met geen andere Bedklederen overdekt, als die hy gezond zynde, gewoon is te gebruiken.

Voorts eete hy Haver en Gar-

ſtepapjes, gebrade Appelen, en drinke kleyn Bier, maar na den elfden dag, mag de Zieke indien 't hem luſt, twee malen des daags, vier lepelen vol Spaanſche Wyn gebruiken.

Indien de Zwelling der Voeten of Beenen door de voorgeſchrevene uitdryvingen niet verdwynt, zoo zal ze egter op naaſtvolgende [s] *Stooving* ligtelyk wyken.

[s] Fotus.

R. Fol. Malv.
Verbaſc.
Sambuc.
Flor. Camæmel.
Melilot. a Q. S.
Coque in Lacte Vaccino Q. S.
F. Fotus.

En zoo in de eerſte dagen der Ziekte de Lyderen een [t] Bloedſpouwing kreeg, ofte ook Bloed waterde, laat dan het [u] *Poeder* en [w] *Afweekzel* in het Hoofddeel van de [x] Bloed-ſpouwing voor-

[t] Hæmoptoê. [u] Pulvis. [w] Tinctura. [x] Hæmoptoê.

voorgeſchreven, om de zes uuren eens (tot dat de (y) Toevallen over zyn) neerſtig gebruikt worden. In welk een geval men den Lyder, met een milde hand, de (z) *Pyn- of Smert- verdryvende Middelen*, toereyken moet. [y] Symptomata. [z] Paregorica.

H. BUYZEN.

BElangende het *Aderlaten*, dat onze Geleerde *Schryver* in deeze Ziekte zeer aanpryſt, kan ik myne toeſtemming niet geven, overmids deeze kwaal onder de Kwaadaardige zoo wel als Afſchuimende Koorſen ken, waar in het Aderlaaten (als voorhenen aangewezen is) zoo al niet volſtrekt doodlyk, immers zeer gevaarlyk is, waarom my ook daar altoos, en meene geenzins ongelukkig van onthouden hebbe. Ondertuſſchen wil ik geenzins ontkennen, dat 'er zig by gelegenheyd in de een of andere Lyder, niets eens een geval zoude konnen op doen, dat het noodzakelyk maakte, maar meene ook te gelyke, dat het de Pokjes als Pokjes niet alleen niet vereyſchſchen, neen maar eerder verbieden, om het in 't werk te ſtellen.

Willen de Pokjes niet wel op komen, mag men ze met een *Doordryvend Middel* of een

een matig verwarmende en zweetdryven *Herſterking* daar toe aanzetten , maar o voorzigtig zyn, de Lyderen geenzints sterk broeyen; beſt is, dat men ze in h ne natuurlyke warmte, zoo wel van, in het Bed beware.

En nademaal de Pokjes , in zonderhe de zwaare, of by een loopende, zoo w de inwendige deelen van de Borſt en In wanden , als uitterlyke bezetten , m men met *Borſt-middelen* wel naarſtig w ken, op dat 'er geen ongemakken, inzo derheyd Etterſpouwing en Teering van ter na blyve.

De byzondere *Zoort-middelen*, dienen om deze oogmerken te bereyken , konn by onzen Schryver, andere, en my ook gezien worden, hier boven Hoofddeel XII *De Morbillis* (*van de Mazelen.*) Als me myn *Practyk der Medicyne* , inzonderhe tweede Druk , *Ziekte* XXVI. *Bladzyde* 22 *en volgende*.

L V I I.

DE ULCERE VESICÆ.

Van de Verzweering in de Blaas.

T. SYDENHAM.

EEne zwaar riekende (a) Etter of Bloed, zomtyds Schubbetjes of vliezige Velletjes, even gelyk de Zemel-korstjes (en zoo de (b) verzweering in de Nieren is, kleyne (c) Vlees-klontertjes die al te met ook wel dikker zyn, worden te gelyk met de Pis uitgewatert, daar is een gestadig (d) moeylyke Waterloozing, en een geduurige pyn der zelver deelen kwellen den Lyder; maar zyn de Nieren met een verzweering bezet, zynder nadrukkelyke en oogschynlyke tusschen-ruimtens en stilstanden, zoo van de Pyn als Moeylyke Waterloozing, edog is

[a] Pus.
(b) Ulcus.
(c) Carunculæ.
(d) Dysuria.

is de afgescheydene Etter oo overvloediger, wit, ligt, en mini stinkende, de Lyder watert overv vloedig een Pis als Melk gelyk: ende na die lange tyd gemengell gebleven is, scheyd zig de Ett ter van dezelve af, en zinkt op den grond van de Water-pot of Glas neder.

(e) Emplastrum a Nostratibus Flos Unguentorum dictum, vide descriptionem, in Pharmacopœia Londinensi sub Emplastris.

(e) R. Emplastr. Flor. Unguent. Dict. *drachmam* j. & *semiss.* F. Pilul. Num. ix.

De Lyder neme hier ter behoorlyke of bekwame tyd, drie van in, en drinke 'er drie lepelen vol van dit volgende op.

R. Rad. Fœnicul.
Consolidæ.
Aristolochiæ
Caryophyllat. *a uncias* iij.
Fol. Agrimon.
Hyperic.
Bugul.

Sa-

Sanicul.
Plantagin. *a man.* j.

Incidantur minutim & deſtillentur in *Vini Albi* & *Lactis* a ℔ iiij. & eliciantur ſolummodo ℔ iiij. pro uſu.

R. Pulv. Rad. Conſolid. Major.
Gumm. Arabic. *a unciam* j.
Sacchar. Penid. *uncias* ij.

De Zieke neme hier twee malen des daags, een lepel vol van.

H. BUYZEN.

DE teekenen van een *Verzweering in de Blaas* zyn, Pyn in de Schamelheyd, zoo dikmaals de Lyder Waatert, Etter, Bloed, Druyp-loop, moeylyke Waterlozing, geduurig ſtaan der Roede, (*Priapismus*) de Etter ſtoffe is taayer en lymiger als die in de verzweering der Nieren.

Zeer zelde willen de Verzweeringen in de Blaas genezen, overmids die niet droog te houden zyn, en de ſcherpte van de Pis het verhindert, hoe wel in jonge Lieden is 'er meerder verwagting als in oude.

De Lyder moet zig van allerley zoorten van drank die ſcherp zyn, onthouden,

maar

maar *Verzagtende* en *Koel-melken* uyt *Serum Lactis*, *Amygdala Dulcia*, *Semina Quatuor Frigida Majora & Minora*, *Liquiritia*, *Radices Grammis* &c opgemaakt, gebruyken. En oordeeld men de Zweering genoegzaam gezuiverd te zyn, laat 'er om te sluiten, *Aftziedzels* van *Ichthyocolla*, *Thus*, *Mastix*, *Consolida* enz. om te drinken, voor hem bereyd worden.

L V I I I.

DE UTERI PROCIDENTIA.

Van het Uitvallen der Lyfmoeder.

T. SYDENHAM.

R. Cortic. Querc. *uncias* ij.
Coq. in Aq. Fontis. ℔ iiij. *ad* ℔ iij. ſub finem addendo.
Cortic. Granator. Contuſ. *unciam* j.
Flor. Roſar. Rubrar.
Granator. *a man.* iiij.
Deinde adde Vini Rubri. ℔ *ſemis*.

F. Fotus.

Laat

Laat deeze Strooving met wollen Lappen, des morgens twee uuren voor de Lydster opstaat, ende des avonds na te Bed gegaan is, zoo lang tegen het beleedigde Deel gelegt worden, tot dat het (a) Toeval genoegzaam genezen is.

(a) Symptoma.

H. BUYZEN.

INdien de Uitval der Lyfmoeder zwaar, en de Lydster daar by Hardlyvig is, laat ze eerst *Geklysteerd* worden, waar na men tragten moet, om het uitgeweken Deel, door de *Hand-konst* van een Vroet-vrouw of Heel-meester, wederom in zyne plaatze te brengen, het welk indien het niet terstond, geheel, en zonder vrees van datelyk wederom uit te schieten geschieden kan, gebruik dan de voorgeschrevene *Stooving*, of ik heb *zoodanig* een als hier boven, Hoofddeel XXX. Bladzyde 236. van de al te sterke Vloed der Ambeyen, beschreven heb, niet alleen in dit geval, maar ook in't uitzinken van den Aars darm, met veel vrugt gebruikt. En kond gy'er nog naar wensch niet spoedig genoeg mede vorderen, zet een *looze dog egter sterk genoeg vlammende Kop*, op de Navel van den Buik, en laat

de Lydſter aan ſtinkende dingen, als *Aſſa Fœtida*, *Gebrand Leer*, *Brandende Pennen*, *enz.* rieken. Gebeurd het nu dikmaals, dat de Lyfmoeder al wederom uit ſchiet, laat de Lydſter eenige tyd een *Gewaſte Ring* of *Vrouwen Zetpil*, waar van gy verſcheiden Afbeeldingen en Beſchryvingen by F. *Mauriceau*, in zyne Verhandeling van de Ziekte der Zwangere Vrouwen, vind, in de Scheede der Lyfmoeder dragen.

Me-

Medicamentorum quædam Formulæ in Praxi magis familiares.

Ontwerpen of Voorschriften van eenige Geneesmiddelen, in de Praktyk meermalen gemeenzaam.

T. SYDENHAM.

I.

Potio Communis Purgativa.

Gemeene Purgeerdronk.

R. Tamarind. *unciam semis.*
Fol. Senn. *drachmas.* ij.
Rhei. *drachmam* j. *& semis.*
Coq. in Aquæ Q. S. *ad uncias* iij. *in Colatura dissolve*, Mannæ.
Syrup Rosar. Solutiv. *a unciam* j.
F. Potio.

I I.

Emeticum Commune.

Gemeen Braakmiddel.

R. Aq. Card. Benedict. *uncias* ij.
Infuf. Croc. Metallor. *unciam* j.
Syrup. Caryophyllor. *unciam semis.*
F. Vomitorium.

Laat het de Zieke des morgens ten vier uuren in nemen, en t'elkens na hy gebraakt heeft, daar een ruime teug *Posset* op drinken.

I I I.

Julapium Perlatum.

Gepeerelde Leschdrank.

R. Aq. Ceraf. Nigr.
Lactis Alexiter. *a uncias* iiij.
Aq. Cinnam. Hordeat. *unciam* j.
Margarit. Præparat. *drachmam.* j. *& semis.*
Sacchar. Cryftallin. *Q. S.*
Adde Aq. Rofar. Damafc. *unciam* j. *& semis*
F. Julapium.

Waar

Waar van de Lyder vier of vyf lepelen vol, in Flaauwtens zal nemen.

I V.

Julapium Cardiacum.

Hertsterkende Leschdrank.

R. Aq. Lact. Alexiter.
Cerass. Nigror. *a uncias* iij.
Aq. Epidemic.
Syrup. Caryophyllor.
De Succ. Citri, *a unciam semis.*
F. Julapium.

Om 'er dikmaals van te nemen.

V.

Decoctum Diæteticum.

Eetregelkonstig Afziedzel.

R. Rad. Sarsæparill. *uncias* vj.
Lig. Sassephras.
Chinæ, *a uncias* ij.
Coq. in Aq. Fontis Congiis ij. *per horæ dimidium, deinde stent clausæ super cineres calidos per horas* xij. *postea ebulliant ad tertiæ con-*

ſumptionem; cum primum ab igne amoveatur infunde.

Semin. Aniſi, *unciam ſemis.*

Poſt duas hora coletur & poſtea depuretur per reſidentiam & Liquor reponatur in lagenis vitreis probe clauſis.

Ad Uſum.

Laat dit dertig dagen lang voor gewoone drank gedronken worden.

V I.

Apozema Aperiens & Anti-ſcorbuticum.

Openend en Tegen-Scheurbuikig Afziedzel.

R. Rad. Gramin.
Cichor.
Fœnicul.
Aſparag. *a unciam* j.
Uvar. Corinthiac.
Paſſul. Enucleatar. *a uncias* ij.
Fol. Hepat.
Ling. Cervin.
Capill. Vener. *a manip.* j.
Sub finem, add. Becabung. *man* ij.
Coq. Q. S. Aq. Fontan. ad ℔ ij.

Sub

Sub finem, adde vini Rhenani ℔ *semis*.
Colatura adhuc calente, infunde ad duas horas, vase clauso.

Cochlear. Hortens. *man* j.
Colaturæ adde Syrup. e Quinque Radicibus
E. Succo Aurantior. *a uncias* ij.
Aq. Cinnamom. Hordeat. *unciam* j.
F. Apozema.

De Lyder drinke hier veertien dagen lang, des morgens en avonds ten vyf uuren een half pond van.

VII.

Eclegma incrassans in Tussi.

Verdikkende Slikking in de Hoest.

R. Ol. Amygd. Dulc. *unciam* j.
Syrup. Papav. Rhœad.
Portulac.
Jujub.
Lohoch Sani. *a unciam semis*.
Sacchar. Cryftall. *Q. S.*
M. in mortario marmoreo ad integræ horæ spatium & F. Linctus perfecte mistus; *recondatur in olla figulina.*
Ad Usum.

Om 'er dikmaal met een lepeltje uit Zoethout gemaakt, van te slikken.

VIII.

Eclegma Fortius Incrassans.

Sterker Verdikkende Slikking.

R. Conserv. Rosar. Rubrar.
Syrup. Violar.
Mecon. *a unciam* j.
Semin. Papav. Alb. *drachmas* iij.
Contundantur simul & per setaceum trajiciantur, deinde adde.
Ol. Nuc. Moscat. express. *gr.* vj.
F. Eclegma.

IX.

In Defluxione Tenui.

In een Dunne Vloeying of Zinking.

R. Conserv Rosar. Rubrar. *uncias.* ij.
Syrup. de Meconio.
Jujub. *a unciam* j.
Olibani.
Masticis.
Succini *a drachmam* j.
Ol. Nucis Moscat. per express. *gr.* vj.
F. Lohoch.

Waar-

Waar van de Zieke dikmaal kan ſlikken, en nemen twee malen des daags, een Lepel vol van de boven voorgeſchrevene Likking, mids daar van agt tot twaalf droppelen *Balzamus Sulphuris Aniſatus*, in te laten druipen.

X.

Cereviſia Purgans.

Purgeerend Bier.

R. Polipod. Querni ℔j.
Rhabarb. Monach.
Fol. Sennæ.
Paſſul. Enucleat. a ℔ *ſemis.*
Rhabarb. inciſ.
Rad. Raphan. Ruſtic. *a uncias* iij.
Fol. Cochlear. Hortenſ.
Salviæ *a man.* iiij.
Aurantiar. Inciſ. *num.* iiij.
Infunde in Congiis. v. *vel* vj. *Cereviſiæ non Lupulatæ fermentationes tempore, & quando ad maturitatem pervenerit.*

Laat het voor gewoone drank, veertien dagen of drie weken lang verſtrekken, maar voornamentlyk moet'er de Lyder alle morgens een dronk van nemen.

X I.

Emplastrum Hystericum.

Opstyging Plaaster.

R. Galbani in Tinctura Castorei So-
lut. & Colat. *drachmas* iij.
Tacamahac. *drachmas* ij.
F. Emplastrum.

Om op de Navel te leggen.

X I I.

Catharticum pro Infantibus mi-nimis.

Purgatie voor Kleyne Kinderen.

R. Syrup. Cichor. cum Rhabarb.
Cochlear. parvulum j.

X I I I.

Decoctum Amarum Purgativum.

Bitter Purgeerend Afziedzel.

R. Decoct. Amar. Duplicat. Senn.
uncias iiij.

S y-

Syrup. de Spina. Cervina. *unciam* j.
Electuar. de Succo, Rosar. *drachmas* ij.
F. Potio.

H. BUYZEN.

I.

Decoctum Commune.

Gemeen Afziedzel.

R. Rasur. Guajac.
Rad. Chinæ.
Lign. Saffeph. *a uncias* ij.
Salf. Parill.
Liquirit. *a unciam semis.*
Infundantur per noctem in Aq. Pluvial. *pint.* vj. Cum Cineris Claviculati *Q. S.* permixt. deinde Coque ad *pint.* jv.

F. Apozema.

I I.

Vinum Medicatum Purgans.

Medicinale Purgeerwyn.

R. Rad. Jalapp.
Rhei. Elect. *a unciam* j.
Helleb. Nigr.
Polipodii. *a unciam semis.*
Fol. Senn.
Semin. Cartham *a unciam semis.*
Tartar. Crud *drachman* j.
F. Collectio.

Ligatur in nodulo ex Syndone & infundatur.

Vin. Alb. Gallic. vel Rhenan. ℔ jv. vel vj.
F. Vinum Purgans.

I I I.

Haustus Purgans.

Purgeer Drank.

R. Fol. Senn. *drachmas* ij. *vel unciam semis.*
Coq. ex Aq. Pluvial. *uncias* vj.
In Colaturæ Calidæ *uncias* jv. dissolve. Mann.

Mann. Calabrin. *unciam semis.*
F. Haustus.

I V.

Haustus Purgans.

Purgeer Drank.

R. Aq. Fœniculi. *unciam* j.
Dissolve in ea.
Mann. Calabrin. *unciam semis.*
Spec. Diacartham. *drachm.* j. *vel scrupul.* jv.
F. Haustus.

V.

Pilulæ Purgantes.

Purgeer Balletjes.

R. Extract. Cathol.
Resin. Jalapp. *a scrupulum semis.*
Tartar. Vitriolat. *gr.* v.
F. Pilulæ Num. vij.
Deaurentur.
Cum *Spiritu Vini* Sumendæ.

V I.

Pilulæ Purgantes.

Purgeer Pillen.

R. Colocynthid.
Scammon. *a ſcrupulum ſemis.*
Syrup. Caryophyllor. Q S.
F. Pilul. Num. vij.
Deaurentur.

V I I.

Hauſtus Sudoriferus.

Zweet Drank.

R. Aq. Card. Bened.
Theriacal. *a unciam* j.
Ocul. Cancr.
Antim. Diaphor. *a ſcrupulum* j.
Rob. Sambuc. *unciam ſemis.*
F. Hauſtus.

V I I I.

Hauſtus Emeticus.

Braak Drank.

R. Herb. Nicotian. *unciam ſemis.*
Coq. ex Cerevif. Dulc. *libram* j.
In Colatura Diſſolve.
Sacch. Alb. *unciam ſemis.*
F. Emeticum.

I X.

Cardiacum Calidum.

Verwarmende Hertſterking.

R. Aq. Meliſſ.
Cinnamom. *a uncias* iiij.
Lapid. Bezoard. Oriental. *ſcrupulum ſemis.*
Occidental. *ſcrupulum* j.
Matr. Perlar. *drachmam* j.
Ambr. Grys. *grana* v.
Confect. Alkerm.
Hyacynthor. *a drachm.* j.
Syrup. Caryophyllor.. *uncias* ij.
F. Cardiacum.

X.

Gardiacum Frigidum.

Verkoelende Hertsterking.

℞. Vin. Rhenan. *uncias* x.
Succ. Limon Recenter.
Express *unciam* j.
Julap. Rosar. *uncias* ij.
F. Cardiacum.

E Y N D E.

(Z)

HIPPOCRATES COÜS VAN DE VOORKENNINGEN DER ZIEKTEN.

III. BOEKEN.

Agtervolgens het Griex en Latyn, naar de uitgeeving van

HENRICUS BLACVODEUS,

Der Medicine Docter, en Koninglyke Opper-Leeraar in de Hooge School te Parys.

In het Neerlands vertaald

DOOR

HENRICUS BUYZEN,

Der Medicine Doctor, en Practizyn te Haarlem.

t'AMSTERDAM,
By ISAK SPAAN, Boekverkoper op de Keysers gragt, op de hoek van de Wolvestraat, 1741.

VOORREDEN

Van den Vertaalder

HENRICUS BUYZEN

Aan den

L E E Z E R.

DAt het tot volmaaking van een Geneesheer ſtrekt, de *Teekenen* van een ziekte wel te kennen, en naa hy die in den Zieken bevind, eenen goeden of kwaaden uitſlag te *voorzeggen*, zal ligt niemand, die maar een weynig gezigts der Geneeskunde heeft, ontkennen: Jaa deeze kennis is niet alleen nut maar volſtrekt noodzakelyk voor een Oeffenaar der Geneeskonſt, overmids hy vaſtelyk zyne voorſchriften voor den Zieken, daar naar moet rigten, ten eynde de Lyder geen andere Geneesmiddelen, als die tydig, op de maat, en de aanweezende ziekte in 't byzonder toegepaſt, voorgeſchreeven worden, buiten welkers inzigten de Zieke benaadeeld word, de Geneesmeeſter geen lof waardig is, jaa hy zig in gemoede voor God niet onſchuldig,

aan het ongeluk des Zieken kan bevinden. En hoe zoude in deezen een Geneesheer, die het dierbaar leeven zyner Lyderen word toevertrouwd, mogen onkundiger zyn, als andere, die, om dat 'er hen aan gelegen is, op de Teekenen in de Natuur der *groote Weereld*, wel agting weeten te geeven, om daar uit het toekomstige voor hen, of na of voordeelig, te voorwikken? Zie maar eens op de Boeren, hoe zy niet alleen op de gestalte des Hemels, maar ook op Boome en Planten, als op het viervoetig gedierte en vogelen agting weeten te geeven, om daar uit de inkomstige veranderingen van het weer, ende de vrugt- en onvrugtbaarheyd des jaars te voorweeten. Een Zeeman geeft agt op de gesteldheyd van Lugt, Wolken, Zeewater, en op het gedrag zommiger Visschen, en schikt zig'er naar, om zyne reys gelukkig te bevorderen, of anders het dreygende gevaar, zoo veel mogelyk is, tydig te ontwyken, en zouw dan een Genees-heer in de Teekenen, en daar uit, ten goeden of kwaden, voorzeggingen, der *kleyne Weereld* den Mensch, wien gezondheyd en leeven-

ven hem toevertrouwd word, onkundig zyn? Dit behoorde niet te zyn.

Hoe nodig nu deeze kennis is, blykt genoegzaam uit den yver, die de aloude hebben aangewend, om ze te bekomen, en om nu eens veele als *Celſus*, *Galenus*, *C. Aurelianus*, enz. voor by te gaan, ſlaa met ons u oog, Leezer, maar op *Hippocrates*, de alleroudſte; wiens Schriften by ons in wezen zyn, en genoegzaam Prince der Geneeskundige, hoe keurig en wel geſchikt hy ons in dit zyn *Boekje* de *Voorkenningen*, zoo in *haaſtige* als *langduurige* of *ſleepende Ziektens* beſchryft? Ook zoo, dat het zelve de ervaarne Geneesheer zelden anders als hy ons hier zegt, zal bevinden; waarom ik voor veel Jaren, in het begin myner Genees-oeffening, ook 'er die ſmaak in vond, dat om het zelvige my geheel eygen te maken, dit in onze Nederduitſche Taal overbragte.

Hier in op het ſpoor, als de ſchaduw het lighaam, van zoo veel brave Mannen volgende, die hun vlyt hebben aangewend, om gemelde *Hippocrates*, of met verklaringen, of zoo zaakelyke als Taalkundige aanmerkingen, en Verta-

lingen, nader open te leggen, van welke Schryveren 'er alleenig in de uitgeving van *Anutius Foesius*, gedrukt te *Geneve* by *Samuël Chouët* in 't Jaaar 1657., 254. worden opgetelt, en onder die vind ik 'er 30., welke dit Boekje alleen of vertaald, of met verklaringen verrykt hebben.

Het is waar, dat 'er weynige van de Schriften deezer *Oude Griek* in onze Nederlansche Taal te vinden zyn, immers ik weet 'er geen, als de *Aphorismi* of *kortbondige Spreuken*, die door *E. Ras* en naderhand door *S. Blankard*, in 't Nederduits vertaald, verklaard, en uitgegeven zyn, ook meen ik het *Boekje der Hoofd-wonden* zoo gezien te hebben: Maar het zoude myns oordeels Chirurgijns, zoo op Dorpen, als die ter Zee en in den Krijgsdienst zyn, en daar al veel voor *Doctoren* mede gaan, ganisch niet onnut zyn, dat ze deeze *Prins der Geneeskundige* wat mede verstonden, waar by ze nu om de onkunde, in zoo beyde de Grieksche en Latynsche Talen geen toegang hebben, en daarom, als het op 't inwendige aankomt, waar van ze meest weynig of geheel niets verstaan,

ſtaan, de Lyderen al meenigmaal zoo wat raauw behandelen.

Ik heb ten dien eynden, of 'er nog eenig voordeel uitvloeyde, deeze myne Vertaaling, myne Vaderlanderen wel eens willen mede deelen, hebbende daar in, de zoo Griekſche als Latynſche uitgeving van H. *Blacvodeus*, *Geneesheer en Koninglyk Hoog-Leeraar te Paris*, *in 't Jaar* 1625. *uitgegeeven*, boven die van *J. Heurnius*, *A. Foeſius*, om des zelfs nette verdeelingen, uitgekoozen, hoewel de andere t'elkens by deezes Text na gezien hebbe. Waar mede U Leezer een vaar wel wenſche.

VOORREDEN

Van
HENRICUS BLACVODEUS,
Geneesmeester en Koninglyk Hoog-Leeraar,
Aan den Liefhebbenden
LEEZER.

DAar is niets, dat een Geneesmeester, een Mensch zynde, boven anderen Menschen Gode meerder gelyk (schynt) te maken, als het weten der nog verborgen zynde toekomstige gevallen, en daar uit te doen een waaragtige Voorzegging dier dingen, die over lange den Lyder eerst staan over te komen.

Het is niet zwaar voor een Zoon van Æsculapius, *uit de tegenwoordige geweldpleegingen der ongezondheyd wel te kennen, wat voor een Ziekte harnekkig, en wederstrevig voor een Kranke is; nog het is ook niet zeer moeylyk de Bestryder te bestryden.*

Maar de inkomstige gevallen, gelykerwys een Godspraak te voorzeggen, verhoeden,

den, af te doen nemen, en verbeteren, dat is een zwaarwigtig werk, en word nooyt anders als van een doorschrander Verstand uitgewrogt.

Deeze wetenschap der toekomende gevallen, word te vergeefs van iemand onder de Geneesmeesters, ter Naam-verkryging, na getragt, ten zy dan, dat die uit de Bron van Hippocrates *geput worde, uit dewelke (op dat ik regt schryve) gy beter (de werkingen) der Godaelyke dingen als* Plato, *en deftiger den aard der Natuur zult verklaren en oordeelen, als* Aristoteles.

Onder zoo veele verwonderlyke Geboortvrugten van het doorgeoeffend Breyn van Hippocrates, *steekt alleen zoo veel boven andere uit, dit Goude Boekje* der Voorkenningen, *als de doorlugtige kennisse der toekomende Toevallen, alle de andere voor by streefd.*

Derhalven hebben nooyt Boek-deelen van dit Deel, of Geheug-schriften van dit Geheug-schrift getwyffeld, of het is nevens hen een volle Broeder-geboorte van Hippocrates.

Ik, lieve Leezer, hebbe hier eenige zamenstellingen, die den leezende konnen op-

houden, met het na zien van verscheydene Uitgevingen, op my genomen, en om u dienst te doen, en voordeel toe te voegen, het Latyn tegen over het Grieks gesteld, en zamen vergeleken, en voor zoo veel het allergevoeglykst geschiede konde, in het ligt gegeven. Vaar wel.

HIPPOCRATES, VAN DE VOORKENNINGEN DER ZIEKTEN.

Het eeerste BOEK.

Het I. HOOFD-DEEL.

Van den Geneesmeester.

1.

IK meene het best (en wel de moeyte waardig) te zyn, dat een *Geneesmeester* voorzigtig is.

2.

Want voorwetende, en voorzeggende, in tegenwoordigheyd der Zieke, de tegenwoordige, voorhenen-gegane, en de toekomende gevallen; als mede te verhalen dingen, die de Kranken zelver verzwygen, word men geagt de gelegenheyd der Zieke wel te kennen. Waarom zig dan ook de Menschen des te eerder en meerder aan zulk een *Geneesmeester* vertrouwen.

3.

Ook zult gy allerbest de Geneezing te weeg brengen, met de aanstaande gevallen te voren te kennen. Wanr het is onmogelyk,

lyk, dat een *Geneesmeester* alle Ziekten kaa genezen, hoewel, indien het zyn konde was het waarlyk deftiger, als enkelyk de toekomende gevaren te voorzeggen.

4.

Zommige roepen dikmaal een *Geneesmeester*, als de Lyder eerst doodlyk krank, ee nu de Ziekte red- en radeloos geworden is. Andere zyn, als de *Medcynmeester* komt reeds gestorven. Eenige leven naauwlyk een dag ofte een weynig meerder; zoo daa een *Geneesheer*, als te laat gehaalt, geen gelegentheyd heeft, om na de Konst de Ziekte, door de Kwaal tegengestelde hulpmiddelen, zoeken te overweldigen. Het paa derhalven een *Geneesmeester*, de Natuur dier toevallen, welke de kragten te boven gaan, en derhalven niet te helpen zyn, wel te kennen. En indien 'er iets twyffelagtigs ofte onvermogelyks in mogte gevonden worden, dat zelve met de uitterste voorzigtigheid op te volgen. Dus doende, zal een *Geneesheer* goed zyn, en mag te regte aangeprezen worden. Want die hy ziet, dat nog behouden konnen worden, zal hy des te beter tot vorige staat van gezondheid konnen brengen, voor zo veel als hy naar een lang en ryp beraad, een ieder der toevallen wel heeft overwogen. En door wel te voorweten, wie dat nog leven kan, ofte onvermydelyk sterven moet, zal hy alle lasteringen, en kwade agter-na-spraak konnen vermyden.

Het

Het II. HOOFD-DEEL.

Van de Teekenen, die in het Aangezigt te zien zyn.

1.

IN alle haaſtige Ziekten, is het voor al noodig, ten eerſten daar op te letten, ofte het *Aangezigt* der Kranke ſtaat gelyk als der Gezonde, en wel voornamentlyk, ofte het zig zelve gelyk is; want dus gevonden wordende, zal het allerbeſt zyn, maar hoe het zig zelve meerder ongelyk is, hoe doodlyker de Ziekte zyn zal.

2.

Onder zulke kwade *Teekenen*, behoord een ſpitſe en te zamen gevallene *Neuze*.

3.

Van gelyken holle *Oogen*, zamengetrokken *Slaapen* des Hoofds; koude en te zamengeboogene *Ooren*; de veezelen zig zelven tegenſtrydig; de *Huit* in het *Aangezigt* dor, droog en ingeſpannen; De verwe des gehelen *Aangezigts*, zig *groen* en *zwart* vertoonende.

4.

Dog invoegen, dat in het begin der Ziekte zoodanig een *Aanzigt* gevonden wierd: En het niet doenelyk is, uit andere *Teekenen* konſtig en wel wetende, eenige voorzegginge te maken, zoo moet een Geneesmeeſter vragen, of de Zieke gewaakt heeft? of de Afgang overvloedig geweeſt is? of hy

Spyze gebrek, ofte honger gehad heeft: Zoo by aldien hy nu bekend eenige van deeze dingen onderheevig geweest te zyn, agt men de Ziekte van minder gevaar te wezen. Want zodanige Lyders, indien hun *Aangezigt* om deeze dingen vervallen is, worden gekend, en geoordeeld in een dag en nagt. Maar zo voor het verval geen van gezeyde dingen zyn voor af gegaan, nog in een etmaal het *Aangezigt* wederom hersteld word, zal de dood na by wezen.

5.

Maar ingevalle het mogte gebeuren, dat in een *verouderde Ziekte*, nu het *Aangezigt* zoo al drie ofte vier dagen gestaan hadde; moet men vragen na die dingen, nu al voren gezeyd, anders moet men de *Teekenen des geheelen Lighaams*, en wel byzonder die der *Oogen*, overwegen.

Het III. HOOFD-DEEL.

Van de Teekenen, die in de Oogen te zien zyn.

1.

OP navolgende *Teekenen*, zig aan en in de *Oogen* vertoonende, diend een Geneesmeester agt te geven. Namentlyk, indien deeze het *ligt* vlieden, ofte tegen zin des Lyders *traanen* storten, ofte *verdraayd* worden, ofte het een *kleynder* is als het ande-

dere, ofte dat des zelfs *wit*, *rood*, ofte dat de *Oogleden* zig *loodvervig* vertoonen, ofte de *Adertjes* der zelve *zwart* worden, ofte het *Gezigt* der *Oogen* met een *wit ſlym* overtrokken word; ofte dat zy na *boven* getrokken worden, ofte *uit puilen*, ofte geweldig *diep* in hunne *Kaſſen* gevallen zyn, ofte de *verve* des gehelen *Aangezigts* varanderd is. Want alle deeze zyn zeer gevarlyk en doodlyk te agten.

2.

Ook moet men agt geven op de *Oogen* in de ſlaap. Want indien dan het *witte* doorſcheynd, de *Oogleden* niet wel geſloten zynde, en zulks niet gebeurd in een week-buikigheyd, ofte dat 'er eenige Geneesmiddel oorzaak van is, en de Lyder anderzins gezond zynde, zoo niet gewoon is te ſlapen, is het een zeer kwaad en doodlyk *voorteeken*.

3.

Zoo by nevens andere kwade *Teekenen*, de *Oogleden*, *Lippen*, *Neus*, of *verdraayd* ofte *loodvervig* worden, is de dood na by. Doodlyk is het ook, zoo de *Lippen* oopen, opgetrokken, koud en witagtig zyn.

Het IV. HOOFD-DEEL.

Hoedanige een Kranke behoord te Bed te leggen.

1.

OOk diend een Geneesmeeſter agt te geven, hoedanig de *Kranke te Bed legt*.

Want

Want best is het, indien hy hem op de reg-
ter ofte linker zyde houd, en de handen,
hals en beenen een weynig gebogen heeft,
zoo dat het geheele Lighaam gemakkelyk
gelegen is. Want allerbest is het, invoegen
het *Bedleger*, met dat der gezonde gelyk is.

2.

Maar op de Rug te leggen, met de handen
en voeten zeer uitgestrekt, is minder goed.

3.

Indien de *Zieke* nederwaards held, en na
beneden vald, zig na het voeten-end wen-
dende, heeft hy meerder gevaar.

4.

Zoo hy met de voeten naakt legt, en die
ook niet zeer warm zyn, en het Hoofd en de
Beenen (zonder agtinge op zyn zelfs voor-
deel te geven) dan eens hier en daar werpt,
vertoond hy zig zelven zeer onrustig te zyn.

5.

Doodlyk is het, indien de *Leyder* geduu-
rig met de mond open slaapt.

6.

Van gelyken is doodlyk, op de Rug te
leggen, met de Beenen geweldig opgetrok-
ken, en te zamen gevouwen te hebben.

Het V. HOOFD-DEEL.

Van op den Buik te leggen.

1.

ZOo wie op den *Buik* legt, en niet gewoon
is zoo te slapen als hy gezond is, is het
kwaad

kwaad; want zoodanig een legging geeft een *ydelhoofdigheyd*, of *pynen* omtrent den *Buik* te kennen.

2.

Dog zoo de Zieke in het hevigste van zyne *krankheyd* dikmaal regt op wil zitten, is in alle *haastige Ziekten* kwaad; maar allerergst in *Long-Ziekten*.

Het VI. HOOFD-DEEL.

Van in Koorsen op de Tanden te knerssen.

1.

ZOo wie in *Koorsen*, op de *Tanden knerst*, en van jongs op niet gewoon is zoo te doen, *beteekend* het *Razerny*, en den *dood*; dog, het zy dat iemand het gewoon is of niet, het *voorzegt gevaar*; maar doet het iemand, die alreeds *raaskald*, *voorbeteekend* het onvermydelyk den *dood*.

Het VII. HOOFD-DEEL.

Van de Verzweeringen.

1.

EEn *Verzweeringe*, het zy dat zy voor de Ziekte al geweest is, ofte geduurende dezelve gekomen, zal altoos voor de dood der Kranke, of *loodvervig* en *droog*, of *bleek* en *droog* worden.

Het VIII. HOOFD-DEEL.

Van de beweging der Handen.

I.

In de *beweging der Handen*, is dit aan te merken: Dat, wie in een *scherpe Koors*, of *ydelhoofdigheyd*, of *Long-ziekte*, of *Hoofd-pyn*, zomtyds de *Handen* aan de Mond brengt, ofte te vergeefs *vliegen* vangt, ofte *splinters* verzameld, ofte *vlokjes* van de Bed-klederen plukt, of *strootjes* uit de Wanden raapt. Alle deeze dingen zyn kwaad en doodlyk.

Het IX. HOOFD-DEEL.

Van de Adem-haaling

I.

EEn *korte* en dikmaal op elkanderen volgende *Ademhaaling*, beteekend *pyn*, ofte *ontsteeking* in de deelen, boven het *Middel-rift* gelegen. Maar een *lange Ademhaaling*, die na een geruime tusschen-tyd op elkanderen volgd, voorzegd *ydelhoofdigheyd*. Een *koude Adem* uit de *Neus* en *Mond* komende, is doodlyk.

2.

Maar een *vrye Ademhaaling*; strekt in alle haastige Ziekten na de gezondheyd, zoo wel die met *Koors* gemengeld zyn, als die, welke in *veertig dagen* geoordeeld worden.

Het

Het X. HOOFD-DEEL.

Van de Zweeting,

I.

DAt *Zweet* is allerbeſt, het welke in alle ſcherpe ofte haaſtige Ziekte op de raam of ſcheydings-dagen te voorſcheyn koomt, en geheelyk de *Koors* weg neemt. Goed is het ook, dat het over 't geheele *Lighaam* uitbreekt, en te weeg brengt dat de *Lyder* zyne Ziekte veel ligter draagd. Maar het geene, dat geen van deeze dingen uitwerkt, is ook geenzins nuttig. Kwaadſt zyn zulke *Zweetingen*, die *koud* zyn, en die alleen omtrent het *Hoofd*, *Aanzigt* en *Hals* uitbreken; want deeze voorbetekenen in een *ſcherpe* of *haaſtige Koors*, den dood, en in een *traage*, langduurigheyd der Ziekte. Gelyk ook die over het *geheele Lighaam koud* voortkomen; waar toe behooren, die alleen van het *Hoofd* afvloeyen; als mede, die als kleyne *Gierſtkoorntjes* verſcheynen, en omtrent den *Nek* uitbreken: Deeze zyn alle kwaad. Maar die *warm* zyn, en over het *geheele Lighaam* afdruipen, zyn goed. Nog moet men in de *Zweeting* aanmerken, dat zommige, wegens een *verteering des geheelen Lighaams*, voortkomen; en andere van wegens *geweld der ontſteekingen*, hun kragt verkrygen.

Het XI. HOOFD-DEEL.

Van de Darmen.

1.

DE *Darmen* zyn allergezonst, als zy van alle *pyn* bevryd zyn, als zy in beyde, zoo de *regter* als *linker zyde*, gelyk en zagt zyn. Dog indien zy met *ontsteeking* ofte *pyn* aangetast worden, of uitgespannen zyn, ofte ook de *regter zyde* door eenig toeval ongelyk aan de *linker* geworden is, en zoo wederkerig, zyn 'er ligt uit deeze overkomingen meerder gevaaren te vrezen.

2.

Maar indien een *Polsslag* in de *Darmen* zig op doet; betekend die een *ontroering*, ofte *ydelhoofdigheyd*. Ook is het nodig de *Oogen* van zoodanige *Lyders* te beschouwen; want indien dezelvige *vloeyen*, *ontstantvastig*, en heen en weder *draayende* zyn, is 'er een *Raas-koors* te vrezen.

Het XII. HOOFD-DEEL.

Van de Gezwellen.

1.

EEn *Slym-gezwel*, dat *hart* en *pynlyk* is, is kwaad, en ergst, als het den geheelen *Onaer-Buik* bezet: Minder gevaar is 'er, indien het maar in eene *zyde* alleen is,

is, en allerminst, als enkel de *linker zyde* daar mede gekweld is.

2.

Zoodanige *Zwellig*, zig in het begin eener *Ziekte* vertoonende, voorbetekend, de dood in 't kort te zullen volgen.

3.

Zoo in zoodanig een *Gezwel* de *Koors* langer als 20 dagen duurd, dan ophouwd, en het *Gezwel* niet verdwynd, gebeurd het, dat het tot *verettering* koomt.

4.

Maar ook moet men zoodanige *Lyders* vragen, of hen het *Hoofd* ook zeer doet, en zy met een *donkerheyt* van het *Gezigt* der *Oogen* gekweld worden? want dat zoo zynde, kruipt het *Bloed* derwaards.

5.

Maar meest komen *Neusbloedingen* in *jonge Lieden*, beneden de 35 Jaren oud zynde.

6.

Gezwellen, die *week* en *onpynlyk* zyn, in het drukken voor de Vingeren wykende, zyn wel langduurig, dog met minder gevaar verzeld, als die *hard* zyn.

7.

Indien de *Zwelling* over den zestigstendag duurd, de *Koors* zig agterhouwd, en het *Gezwel* niet afneemt, betekend het een *verettering* daar ter plaatze, en in het overige van den Buik.

8.

Gezwellen, die *pynlyk*, *hard* en *groot* zyn, voorbetekenen het gevaar van een haaſtige doot; maar die *zagt*, niet *pynlyk*, en gedrukt zynde, den Vingeren wyken, houden langduurig aan.

9.

Gezwellen, die in de *Buik* zyn, komen minder tot *verettering*, als die in den *Onderbuik* voortkomen; en die onder de *Navel* gevonden worden, koomen allerminſt tot *verettering*.

10.

Ook moet men agt geven, dat het *Neusbloeden* wel meeſt uit de bovenſte delen der *Onderbuik* onſtaat.

11.

In alle *langduurige Gezwellen*, in deze *deelen* gelegen, heeft men *veretteringen* te wagten.

12.

In *Gezwellen*, die *veretteren*, zyn navolgende dingen aan te merken: Namentlyk, indien zy na buiten uit zetten, dat zy als dan klyn zyn, ſterk uitgedreven worden, en ſpits toelopen: Maar invoegen zy groot en breed zyn, en geenzins een ſcherpe *punt* zetten, zyn zy zeer kwaat.

13.

In *Gezwellen*, die van *binnen* door breken, is het beſt, dat zy met die *uitwendige deelen* niets gemeens hebben, maar tot zig zelven zamen getrokken zyn, niet *pyn-*

lyk

lyk en alle *uitwendige plaatzen* van een *koleur* zyn.

Het XIII. HOOFD-DEEL

Van de Teekenen, uit welke de Etter gekend word.

I.

Etter is dan allerbest, *als* die *wit*, *gelyk*, *ligt* en niet *stinkende* is: Dog hoe dezelve meerder van die nu gezeyde *hoedanigheden* afwykt, hoe zy erger is.

Eynde des eerste Boeks.

HIPPOCRATES,

VAN DE

VOORKENNINGEN

DER

ZIEKTEN.

Het tweede BOEK.

Het I. HOOFD-DEEL.

Van de Waterzugt.

1.

Aterzugt, die uit een *haastige Ziekte* komt, is kwaad; want deze neemt de *Koors* niet weg, maar veroorzaakt *pyn*, en zoo gevolgelyk den dood. Zy begint gemeenlyk in de *Darmen*, of *Lendenen*; ook koomt zy wel uit de *Lever* voort.

2.

In welke de *Waterzugt in de Darmen*, ofte *Lendenen* begint, deeze worden de *Voeten* dik, en zyn met een geduurig by blyvende *Loslyvigheyt* gekweld; welke evenwel geen verligting van *pynen*, die in de *Darmen* ofte *Lendenen* onstaan, aanbrengt, of den *Buik* verzagt, en in een goede staat weer overbrengt.

3. Maar

3.

Maar welkers *Waterzugt* uit de *Lever* voortkoomt, die krygen een *drogen Hoest*, of gestadige begeerten tot *hoesten*, zonder dat zy iets van belang kwyt worden. De *Voeten* zwellen hun, en zy zyn gemeenlyk *harlyvig*, waarom 'er ook in den *Buik* en omtrent de *Maag*, *Opblazingen* en *Opzwellingen* zig dan eens in de *regter*, nu wederom in de *linker zyde* vertoonende, die dan ook wederom verdwynen, van den *Lyder* gevoeld worden.

4.

Indien het *Hoofd*, de *Handen* en *Voeten* koud zyn, daar en tegen de *Buik* en *Ribben* warm, is kwaad.

5.

Best is het, als het *geheele Lighaam* overal gelyk warm, en zagt is.

6.

Die *pyn* heeft, en *ziek* is, is het best, dat hy zig gemakkelyk bewegen, en ligt oprigten kan.

7.

Maar zoo het *geheele Lighaam*, de *Handen* en *Voeten* zwaar zyn, is 'er meerder gevaar.

8.

En zoo het *geheele Lighaam* zwaar is, en de *Vingeren* en *Nagelen loodvervig* zyn, is de dood zeer na by.

9.

Ingevalle de *Vingeren* en *Voeten* geheel *zwart* worden, is 'er minder gevaar van sterven, als of die *loodverwig* zyn; maar men

moet dan ook de andere *Teekenen* overwegen. Want indien de *Lyder* de *Ziekte* ligt verdraagd, en zig eenig goed *Teeken* opdoet, voorzegd dat, dat de *Ziekte* in eenig *Gezwel* wil veranderen: waar door de *Kranke* tot vorige gezondheyt kan geraken, die bedorvene *deelen*, uit de *Zwelling* ontstaande, weggenomen zynde.

10.

Indien de *Teeldelen*, *Ballen* ofte *Vrouwelykheyd*, gelyk als afgenepen worden, word 'er *pyn* en de *dood* voorbetekend.

Het II. HOOFD-DEEL.

Van den Slaap.

1.

Slaap, die uit de *Natuur* koomt, en ieder gewoon is, zoo dat hy des daags *waakt* en des nagts *slaapt*, is goed; maar zoo die by iemand veranderd, is het kwaad: Hoewel minst schadelyk, als iemand van den morgen, tot dat een derdendeel van den dag voorby is, *slaapt*; maar wie buiten deezen tyd daar in vervald, heeft het allerkwaadst.

2.

Dog aller-ergst is het, nog dag nog nagt te kunnen *slaapen*; want dat geeft *pynen* *vermoeydheyd*, waar uit wel *ydelhoofdigheyd* komt, te kennen.

Het

Het III. HOOFD-DEEL.

Van den Afgang.

1.

DE *Afgang* is alderbeſt, die *zagt*, van een matige beſtandigheyd, en op de gewoonlyke tyd, na mate der gezontheyt, uitgeworpen word, en in hoeveelheyd omtrent met de voor heenen genomen Voedzelen over een komt; want deze dingen zoo zynde zal de *Onder-buik* wel geſteld weezen.

2.

Afgang, die *week* en *wateragtig* is, zal nog zoo kwaat niet zyn, als die onder het uitwerpen maar geen *geluyd* maakt, nog dikmaal, en dan maar by weynigten ontlaſt word: Want een gedurige pooging tot *Afgang*, beneemd den *Slaap*. En moet de Lyder geſtadig, en dikmaal *afgaan* heeft hy gevaar van *flaauwtens* te krygen.

3.

Het is met de Gezondheyd aller-overeenkomſtig, dat de *Natuur*, na de veelheyd van de genomene Voedzelen, zig twe ofte driemaal des daags ontlaſt, en des nagts eenmaal, ofte na de veelheyd der vervulling van den *Onder-buik*, zoo hy het gewoon is, des morgens eenmaal.

4.

Tegens de *raaming* der Ziekte, moet de *Afgang* dikker worden.

6. Ook

5.

Ook behoort zy *roodagtig* te zyn, m
niet zeer zwaar van *Reuk* of *stinkende*..

6.

Goed is het mede, dat *lang-ronde Worm*
met den *Afgang* gelost worden, als de Z
te na de Raaming gaat.

7.

Maar waarlyk, in wat Ziekte het ook
is het noodzakelyk, dat de *Buik zagt*,
wel gesteld zy.

8.

Buik-uitwerpingen, die zeer *week*, *ble*
wit, *Saeffraan-vervig* en *schuymig* zyn,
alle kwaat.

9.

Kwaad is het, *weynige*, *slymagtige*, *wit*
geele of *ligt-roode Afgang* te lossen.

Het IV. HOOFD-DEEL.

Van de Zoorten van Afgang, die doodlyk zy

1.

DOodlyker zyn de *Uitwerpingen*,
zwart, *loodvervig*, *koper-roest-kleur*
vet en *stinkende* zyn.

2.

Verscheyden vervige Uytwerpingen, gev
wel een langdurigheyt der Ziekte te ke
nen; maar zyn daarom niet min doodly
Zoo

Zoodanige zyn, die gemengd zyn met *Schraapzel van Darmen*, *Galagtig*, *Bloedig*, *Loodkleurig* en *zwart* zyn; het zy dan, dat ze dus gelykelyk, of in onderſcheydene reyzen geloſt worden.

3.

Indien een *Wind* zonder *geluid* ofte *gekraak* geloſt word, is beſt; nogtans is het beter, dat zy in het loſſen *geluyd* geeft, als dat zy op gehouden, of te rug gedreven word. En die nu zoo los berſt, geeft *pyn* of *ydelhoofdigheyd* te kennen, ten zy dat de *Lyder* die na zyne wille en van zelven loſſe.

Het V. HOOFD-DEEL.

Van de Pynen, die de Darmen overkomen.

1.

PYnen en *Opſpanningen*, in den *Onder-buik* voortkomende, zoo die vers ontſtaande zyn, en met geen *ontſteeking* ondermengeld, verdwynen door een *rommeling*, die in den *Buik* ontſtaat: te meer, indien dezelve met *Afgang*, *Wind* loſſen, en *Pis* te zamen gaat; en zoo niet, verligt zy evenwel de *pyn* of *ſpanning*, zoo de *rommeling* door zig zelven af ſchiet, of ten minſten zoo zy maar uit de *Boven-buik* na den *benedenen* valt.

Het

Het VI. HOOFD-DEEL:

Van de Wateren.

1.

DE *Pis* is de beste, die een *wit*, *ligt* ee gelyk *grondbezinkzel* heeft, en zoo blyft geduurende de Ziekte; want deeze vertoon een veyligheyt en kortheyd der Ziekte: Maar ingevalle die (staande de krankheyd t'elkens veranderd, dan een geheel *zuive* zynde, dan eens wederom een *wit* en *lig grondbezinkzel* hebbende, is de Ziekte lang duurig, en niet zoo veylig.

2.

Indien de *Pis roodagtig* is, en zoo ook de zelfs *grondbezinkzel*, *ligt* en *roodagtig*, za de Ziekte langduuriger zyn, als die, daa nu te vooren van gezeyd is, dog strekt zi ten vollen na de Gezondheyd.

3.

Zoo in de *Pis* een *grondbezinkzel*, als *dik Meel* zig neder zet, is kwaad. Veel erger is een *zetting*, *Visschobbetjes* gelykende, te meer, indien dezelvige *dun* en *wit* zyn, i de *zetting* veel ondeugender; maar aller- kwaadst is zy, indien zy *zemelagtig* is.

4.

Een *Wolkje*, de *Pis* inhangen, is goed, als het *wit*; dog kwaad, als het *zwart* is.

5.

Pis, die *dun*, *ros*-ofte *roodagtig* is, bete- kend een *raauwigheyd* der Ziekte.

6. En

6.

Zoo de Ziekte langduurig is, en zoodanigen *Pis* aanhoud, heeft men te vrezen, dat de kragten van de *Lyder* het niet zoo lang zullen konnen tegenstaan, tot dat de *Pis* beter gekookt, en de Ziekte gezet is.

7.

Dog doodlyker is de *Pis*, die *wateragtig*, *stinkende*; *zwart* en *dik* is.

8.

In Mannen en Vrouwen een *zwarte*, en in Kinderen een *wateragtige Pis*, is zeer kwaad.

9.

In de gene, die een *dun* en *rauw Water* langduurig maken, en anderzins, ten opzigte van hun Lighaam wel gesteld zyn, heeft men in die *deelen* beneden het *Middelrift* gelegen, een *Zwelling* te verwagten.

10.

Pis, waar op eenige *vettigheden* dryven, *Spinnewebben* gelyk zynde, is kwaat; want zy geeft een Verteering des Lighaams te kennen.

11.

Ook moet men in de *Pis* op het indryvende *Wolkje* agt geven, of het zig na boven ofte na beneden vertoond, en hoedanig het van *koleur* is. Indien het zig na beneden zet, hebbende zoodanig een *verve*, als voorheen gezeyd is, is 't goed; maar invoegen het al een goede, dat is *witte koleur* had, en het zig na boven verheft, is 't kwaad en verwerpelyk.

12. Dat

12.

Dat het u ook niet bedriege, zoo iemand zoodanig een *Water* maakte, die een Ziekte in de *Blaas* had; want dan zoude het zoo zeer geen *teeken* van het geheele gestel des Lighaams, als wel in het byzonder van de *Blaas* wezen.

Het VII. HOOFD-DEEL.

Van de Braaking.

1.

B*Raaking*, die met *Gal* en *Slym* onder elkanderen gemengeld, en niet *dik* en *overveel* is, is zeer nuttig, en strekt merkelyk tot de Gezondheyd; maar hoe *zuiverder* en *ongemengder* die is, hoe erger.

2.

Indien het geen, dat door *Braaking* opgegeven word, *loodvervig*, *dun-vogtig* of *zwart* is, wat ook van deeze *verven* zyn mag, is kwaad.

3.

En in wiens *Braaking* alle deeze *verven* gevonden worden, zal sterven.

4.

Loodvervige Braaking, die zwaar riekt, betekent een zeer haastige dood.

5.

Ook is alle *etteragtige* en *stinkende Reuk*, in alle *Braakingen* kwaad.

Het VIII. HOOFD-DEEL.

Van de Uitspouwing.

1.

IN alle *pyn*, zig omtrent de *Longen*, en *Ribben* vertoonende, is de *Uitspouwing* van *Fluymen* ten allereersten noodzakelyk.

2.

Dit *Spog* diend met *geele Gal* ondermengd te zyn.

3.

Want zoo de *Uitspouwing*, zy zy dan *geel* of *wit*, of *ros*, of veel *Hoest* veroorzakende, ofte niet na behooren gemengeld, zig lang na het begin der *pyn* vertoond, is het zeer kwaad.

4.

Uitspouwing, die *geel*, *zuiver* en *ongemengeld* is, is vol gevaar: En *witte*, *lymige* en *ronde*, is onnut, en doet geen voordeel aan de Ziekte.

5.

Kwaad is ook een *groene*, *bleeke* en *schuimige Uitspouwing*.

6.

Maar *Uitspouwing*, die *zuyver* en *ongemengeld*, daar by *zwart* scheynt te wezen; deeze is van alle wel meest te vrezen: En kwaad is het ook, zoo zulk een Zieke geheel niet uitspouwd, nog iets uit de *Longen* opgeeft; maar bezet met de *ziektelyke stoffe*, een *hitte* in de Keel gevoeld.

Het IX. HOOFD-DEEL.

Van de Hoofd vloeyingen (Zinkingen) en Niezingen.

1.

H*Oofd-vloeyingen* en *Niezingen* zyn in alle *Long-ziekten*, het zy die voor af gegaan zyn of komen, geduurende de *Long-ziekte*, kwaad; maar in andere, ja zelfs doodlyke Ziekten, zyn de *Niezingen* zeer nuttig, en tot de Gezondheyd ſtrekkende.

2.

Geel Spog, niet veel met *Bloed* gemengeld, in een *Long-ziekte*, zoo dat in het beginzel van de zelve uit geloſt word, is het zeer goed, en verwonderlyk tot de Gezondheyd ſtrekkende: Maar zoo het op de zevende dag der Ziekte, of nog wat later komt, is het niet zoo veylig; want daar is dan meer voor den Zieken te vrezen.

3.

Alle *Uitſpouwing*, die geen *pyn* ſtild, is kwaad; maar die de Ziekte verminderd, en de *pyn* ſtild, is zeer gezond.

Het X. HOOFD-DEEL.

Van de Verettering.

1.

ALle *pynen*, die in de Borſt en Longen voortkomen, en geenzins verligt worden,

den, nog door *Uitſpouwing* uit de Borſt, nog door *Afgang*, nog door *Aderlating*, nog door *zuiverende Geneesmidelen*, nog door een goede *Levens-regel*; deeze veranderen in *Etter-gezwellen.*

2.

Die *veretteren*, terwyl hunne *Uitſpouwing Galagtig* is, lopen groot gevaar; zoo mede, het zy dat het *Spog* nu *Galagtig*, nu *Etteragtig* is, of dat zy beyde *Gal* en *Etter* te gelyk loſſen.

3.

Grooter zal het Levens-gevaar zyn, zoo de *Verettering* begint, en in de *Uitſpouwing* eerſt gezien word, op de zevende dag der Ziekte.

4.

In de zulke is de dood te vrezen, voor, of op den veertienden dag, na het begin der Ziekte, ten zy dan dat 'er zig eenig goed *teeken* in die tyd op doet.

5.

Deeze goede *Teekenen* zyn, indien de Lyder zyne Ziekte ligtelyk verdraagd, zoo hy gemakkelyk *ademd*, zoo de *pyn* verligt word, en hy zonder moeylykheyd *uitſpouwd*, invoegen zyn Lighaam overal *zagt* en *warm* is, en hy niet dorſtig is. Daar by nevens, indien de *Pis*, *Afgang*, *Slaap* en *Zweet*, gelyk we boven gezeyt hebben, wel zyn, en met de natuur des Lyders over een komen; want deeze dingen zoo zynde, zal de Lyder geenzins ſterven. Maar indien

eenige van deeze dingen zoo geschieden, en daar en tegen andere niet, zal de Zieke de dertiende of veertiende dag niet over leven. Want tegen deeze nu gezeyde goede *Teekenen*, zyn de navolgende kwaad. Indien de *Ziekte* onverdraaglyk is, zoo de *Adembalingen* benaauwd zyn, en digt op elkanderen volgen, nog de *pyn* geenzins vermindert of afneemt; zoo de *Uitspouwing* naauwlyks voort wil, de *dorst* zeer heftig is, en de Lyder van de *Koors* ongelykpoozig aangevogten word, en de Buik en Zyden geweldig *warm* zyn, daar en tegen het Aangezigt, de Handen en Voeten met een *koude* aangedaan worden: Daar by de *Pis*, *Afgang*, *Slaap* en *Zweet*, uit *Teekenen* hier voren gezeyd, eenig gevaar dreygen. Want zoo wat van deeze *toevallen* de Lyder over koomt, daar by zoo de *Uitspouwing* op de negende of elfden dag koomt, kan het niet anders zyn, of zoodanig een Zieke moet sterven, voor en al eer hy den veertiende dag zyner Ziekte kan bereyken. Aldus behoord een Genees-meester de *Teekenen* tegens elkanderen wel te overwegen, opdat hy oordeele, of dat *Spog* ten vollen doodlyk is, dan of het belooft, dat de Lyder den veertienden dag zyner Ziekte zal te boven komen: Want het past hem, zoo uit de nu gegevene *Teekenen*, het goede of het kwade te voorweten; dus doende, zal hy altoos ten hoogsten een waar Voorzegger zyn.

6. An-

6.

Andere *Veretteringen* breken dikmaal door op de twintigste of dertigste dag; sommige duuren ook wel tot den veertigsten; ook zyn'er, die tot den zestigsten dag aanhouden.

7.

Ook moet men overwegen het beginzel der *Verettering*, dat by na kan afgenomen worden van de dag, in dewelke de Lyder *koorzig* is beginnen te worden, ofte ten minsten, als hem *rillingen* over kwamen: Tot het welke ook dit komt, zoo de Zieke zegt, dat hy op de *pynlyke plaats*, gelyk als iets *zwaars* of *gewigtigs gevoeld*; want deeze zyn zekerlyk *Teekenen* van een *beginnende Verettering*. Want van die tyd af aan, kan men staat maken op *Etter*, die dan, na hare *ryping* mogelyk op voorhenen gezeyde tyden staat uit te breken.

8.

Zoo nu de *Verettering* in een *zyde* alleen mogte komen te vallen, kan men de Lyder nu op de eene dan op de andere *zyde* laten leggen, en dan uit hem vernemen (leggende op zyne *eene zyde*) of hy in de tegen overgelegene ook *pyn* gevoeld, en of die ook *warmer* is als de andere; daar nadiend men hem dan op de andere *zyde* te laten leggen, en dan vragen, of hy niet iets *zwaarwigtigs* gevoeld, dat zig als na beneden dringt? dit nu zoo zynde, verzweerd de *zyde*, in welke de *zwaarte* vernomen word.

Het XI. HOOFD-DEEL.

Aan wat Teekenen de veretterde gekend worden.

1.

ALle *veretterde*, worden aan deze *Teekenen* onderkend: Zoo in het begin de *Koors* niet afgaat, maar des daags *zagter*, en des nagts wederom *geweldiger* is: Indien 'er een overvloedig *Zweet* is, en een begeerte om te *hoesten*, dog weynig uitgespogen word: Zoo de Oogen *hol* in 't Hoofd staan; de Wangen met *rood* ondermengeld zyn, en de Nagels aan de Handen *krom gebogen* staan, en de Toppen der Vingeren met een *hitte* aan gedaan worden, en dat de Voeten met *spanningen* ofte *opzwellingen* gekweld word: Zoo 'er geen *lust* tot *eeten* is, en dat 'er *Puisten* over het gehele Lighaam uitbotten.

2.

Veretteringen, die langen tyd duuren, hebben de nu gezeyde *Teekenen*, op de welke men zekerlyk wel mag vast gaan; maar die van een korten tyd zyn, worden gekend uit de *Teekenen*, voorhenen van het begin der *Veretteringen* gegeven; daar by komende, zoo de Zieke *benaauwd* zynen *Adem haalt*.

3.

Of nu een *Verettering* lang of kort zal duuren, eer dezelvige doorbreekt, weet men aan

aan navolgende *Teekenen*: Als in het begin van een *Borst ziekte* de *pyn* voort lastig valt, en daar aanstonds een *benaauwde Adembaaling* by is, die met een *Hoest* vergezelschapt gaat, en dan de *Uitspouwing* tot den twintigsten dag uit blyft, is 'er zekelyk een *Etterspouwing* te verwagten, ja zomtyds komt die wel voor de twinitgste dag; maar indien de *pyn* nog langer duurt, en niet zoo heftig is, en de andere *Teekenen* na evenredigheyt ook zo zyn, als dan zal de *doorbreeking* van *Etter* ook langer verschoven worden. Hoe wel geen *Etter gezwel* doorbreekt, ten zy daar *pyn*, *benaauwde Adem*, en *Uitspouwing* voor af gegaan is.

4

Onder de gene, die *verretteren*, worden voornamelyk genezen, die voort op die dag, als de *Zwelling* door breekt, van de *Koors* verlaten worden, en zy voort een *lust* tot *eeten* krygen, en van *dorst* bevryd worden, en zy weynige, dog natuurlyk wel gebondene *Afgang* hebben; als mede dat de *Etter wit*, *ligt*, *eendaantig* van *koleur*, en zonder *Slym* is, en die zonder *pyn* en groote *hoest* uitgeworpen word: Deeze zyn voor de Lyder allerheylzaamste *Voorteekenen*, hem in het kort zyne verzekerde *geneezing* belovende. Ja hoe nader de *Teekenen* der doorgebrokene *Verettering* met de nu reeds aangewezene over een komen, hoe gewisser dat zy ook aan den Lyder zyne volkomene *Gezondheyd* voorbetekenen. In tegendeel drygen de

navolgende niet alleen groot gevaar, maar zyn doorgaans doodlyk: Namelyk, indien de *Koors* niet ophoud, ofte zy na hare stilstand zig al wederom verheft; daar by nevens, zoo 'er *dorst*, *afkeer* van *spys*, *weeklyvigheyd*, en een *loodkleurige*, ofte *bleekvervige Etter* by is, en de Zieke niet als een *schuimig Speekzel* uitspouwd. De zulke, in dewelke alle deeze *Teekenen* zamen vloeyen, konnen niet behouden worden: En in die, in welke zy niet alle, maar alleen zommige verschynen, daar van sterven ook eenige; en andere worden, na dat zy langen tyd met de *Kwaal* om gezukkeld hebben, eyndelyk nog wel wederom gezond. Uit deeze nu reeds voorgestelde besluitredeneringen, moet men de andere *Teekenen* van de overige aandoeningen onzes Lighaams, omtrent de *Veretteringen* afleyden, en te regte aanmerken.

5.

De gene, die uit een *Longzugt*, *Gezwellen* omtrent de Ooren krygen, ofte ook wel omtrent de benedenste delen des Lighaams, die *Etter* dragen, ofte zig tot een *Pypzweer* zetten, deeze worden in 't leven behouden.

6.

Ook moet men op navolgende dingen agt geven: In die, daar de *Koors* ophoud, ofte agterwaards verschiet, en de *pyn* niet ophoud, als mede de *Uitspouwing* ook niet na behooren voort gaat, en de *Afgang Galagtig* is, ofte minder *gebonden*, ook *zuiver-*

ver-

verder en *ongemengder*; nog ook de *Pis* zeer *dik* is, hebbende een volkomene *nederzetting*; maar van wegen alle andere *Teekenen* de *Gezondheyd*, belooft word, in de zulke heeft men *Zwellingen* te verwagten.

7.

In Lyders, dewelke in ofte omtrent de *Darmen*, *Ontsteekingen* krygen, komen ook de *Gezwellen* en het Onder lighaam: Maar die de *Darmen zagt*, en zonder *pyn* hebben, komen die in de bovenste delen, zoo de zoodanige alvorens eenige tyd *benauwd geademd* hebben, en dat zonder eenige merkenswaardige oorzaak ophoud.

Het XII. HOOFD-DEEL.

Van de Gezwellen.

I.

G*Ezwellen*, die in de Beenen uitbreeken, in een geweldige en gevaarlyke *Longzugt*, zyn tot de *Gezondheyd* zeer vorderlyk, en allerbest zyn ze, zoo die komen, als de *Uitspouwing* zig veranderd. Zoo nu de *Zwelling* en des zelfs bygaande *pynen* tot hun hoogste zig verhaalten, en de *Uitspouwing*, in plaats van *geel*, zig *veretterd* vertoond, en wel na buiten uitgeworpen word, als dan komt de Lyder zekerlyk tot *geneezing*, en de *Zwelling* houd al haastig te gelyk met de *pyn* op. Maar zoo de *Uitspouwing*

niet na behoren gaat, nog de *Pis* eenig *Grondbezinkzel* schynt te hebben, is 'er gevaar, dat dat deel des Lighaams, in welke de *Zwelling* is, *verminkt* zal blyven, of met veel *ongemakken* en *moeyelykheden* gekweld worden.

2.

Indien de *Zwelling* weg gaat, en voort wederom koomt, en de *Uitspouwing* geenzins naar wens vorderd; als mede, dat de *Koors* niet uyt blyft, ofte ten minsten te rug verschiet, is de *Ziekte* zwaar; want zy drygt gevaar van *ydelhoofdigheyd*, ende den *dood*.

3.

Oude Lieden, die uit een *Long-gezwel* een *Etter-borst* krygen, sterven ligter als Jonge. In tegendeel, sterven jonge Lieden eerder als Ouden aan *Veretteringen*, op andere plaatzen voortkomende.

Het XIII. HOOFD-DEEL.

Van de Pynen, die omtrent de Lendenen gevoelt worden.

I.

PYnen, die omtrent de *Lendenen*, de benedenste delen des Lighaams, met *Koorsen* verzeld, de Lyders aantasten, en van daar trekkende de *deelen* ofte *Ingewanden* omtrent het *Herte* gelegen, wederom bezet-

zetten, zyn niet alleen zeer gevaarlyk, maar ook wel doodlyk; wier meerder- ofte minderheyd van gevaar hier uit kan voorgezien worden, als men op de andere *Teekenen*, zig in zulke Lyders vertoonende, mede agt geeft. Want zoo zig hier by maar eenig kwaad *teeken* opdoet, het ſtaat vaſt, dat van de *Ziekte* te wanhopen is. Maar zoo de *pynen*, nu boven het *Middelrift* verheven, zonder eenige andere kwade *Teekenen*, in die *deelen* omtrent het *Herte* verblyven, hebt gy by na ontwyffelbaar een *Etter-gezwel* te verwagten.

Het XIV. HOOFD-DEEL.

Van de Ontſteeking, waar mede de Blaas gekweld word.

1.

ZOo de *Blaas* verhard is, en met *pynen* gekweld word, is zulk een kwaad doorgaans doodlyk. En nog zekerder voorzegt zulk een kwaad het *eynde* van dit tegenwoordige *Leven*; wanneer die met een geduurige *Koors* gepaard gaat; want de *Pynen der Blaas* zyn door zig zelven magtig genoeg, om aan den Lyder den *dood* te veroorzaken; om dat hier gemeenlyk toe komt een *verhinderde Afgang*, zoo dat niet als *weynige* en *verharde Uitdygzelen* met *pyn* en groote *perſſingen* geloſt worden.

2. Maar

2.

Maar zoo in een *Ontsteeking der Blaas* de *Pis wit* en met *Etter* gemengd is, hebbende een *wit* en *licht-dryvend Grondbezinkzel*, geneeft de *Ziekte*.

3.

Dog zoo met een *Etteragtige Pis* de *pyn* niet verminderd, ofte ook de *Blaas* verzagt word, en de *Koors* in de eerste dagen, na dat de *Ziekte* begonnen heeft, hardnekkig toeneemt, is 'er gevaar, van den Zieken te zullen verliezen.

4.

Hier is ook aan te merken, dat Kinderen, van het zevende tot aan de vyftien Jaren hares Onderdoms, wel meest met *Pynen* en *Ontsteekingen der Blaas* gekweld worden.

Eynde des tweeden Boeks.

HIPPOCRATES,

VAN DE

VOORKENNINGEN

DER

ZIEKTEN.

Het derde BOEK.

Het I. HOOFD-DEEL.

Van de Koorsen.

I.

DE *Koorsen* worden geoordeeld, ofte krygen hare *Raaming*, even in dat getal van dagen, in de welke de Zieken wederom genezen worpen, ofte komen te sterven.

2.

De *zagtste* en *enkelvoudigste Koorsen*, verzeld met hare *heylzaamste Teekenen*, houden met de vierde dag ofte ook wel eerder op: Daar en tegen brengen de *kwadaardigste*, gepaard met hare *kwade* en *jammerlyke Teekenen*, de Lyders met de vierde dag, ofte ook vroeger, den dood aan.

3.

Aldus word het eerste geweld der *Kwaal*, ofte stryd der *Natuur* met de *Ziekte* geëyndigd. Een andere (die *harder* als de eerste, dog

dog *zagter* als de laaſt gezeyde *aantreffing* der *Koorſen* is) duurd tot den zevenden dag: Een derde, tot den elfden: De vierde, word tot aan de veertiende dag uitgeſtrekt: De vyfde, eyndig met de zeventiende: En de zeſde, met de twintigſte dag. Aldus zoo worden de *verheffingen* van de *allerhaaſtigſte Ziektens* (na de meerderheyd ofte minderheyd hunner *zwaarte*) van vier tot vier, tot aan den twintigſten dag voortgaande, geëyndigd.

Het II. HOOFD-DEEL.

Van de Wiſſel-beurten der Ziekten, en hoe die in geheele dagen geteld worden.

1.

HEt kan evenwel niet zyn, dat deeze nu gezeyde *Wiſſel-beurten*, van vier dagen, juiſt by volle dagen geteld konnen worden, gelykerwys ook de Jaren en Maanden, niet even door volle dagen konne afgemeten worden.

2.

Daar na teld men in *Langduurige Ziektens*, gelyk nu van de *Haaſtige* reeds gezeyd is, al voort; want een *Ziekte*, langer duurende als twintig dagen, eyndigd na omkooming van dien, hunne eerſte *Wiſſel-beurt* op den vier en dertigſten, hunne twede op den veertigſten, en hunne derde in den zeſtigſten dag.

3. Eg-

3.

Egter vald het evenwel in het allereerste begin bezwaarlyk te voorweten, hoe lang een *Ziekte* duuren zal; want in den aanvang, zyn beginzelen der *korte* en *langduurige Ziekten* veeltyds elkanderen gelyk. Derhalven moet men wel op den eersten dag der aanvang agt geven, en die van vier tot vier dagen overwegen; dat doende, zal het een Geneesmeester niet geheym blyven, wat voor een *uitslag* de *Ziekte* zal nemen.

4.

Op deeze wys moet men ook van de *derdendaagsche* (*vierdendaagsche*) *Koorsen* oordelen.

5.

Maar vervolgelyk ziet men evenwel, dat *Ziekten*, die *haastig* zullen eyndigen, ook in hunne beginzelen (van de *langerduurende*) als wel inzonderheyt van die ter dood, ofte wedergenezing strekken, verschelen; waar van men in gevolge van deeze *Teekenen* kan oordelen; namelyk, dat Lyders, die wederom gezond zullen worden, *ademen lichtelyk*, zyn zonder *pyn*, *slapen* by nagt, en alle andere *Teekenen* vertoonen zig zelven *heylzaam* en zonder gevaar. In tegendeel is het gelegen met die, welke sterven zullen: Deeze *halen* hunne *Adem bezwaarlyk*, zyn *ongerust*, zonder *slaap*, *spreeken ydelhoofdig*; daar by nevens, zyn alle andere *Teekenen* droevig en vol van gevaar.

6, Als

6.

Als men derhalven deze dingen zoo ziet gebeuren, is het nodig dat men overwege den tyd, dat de *Ziekte* geduurt heeft, en een ieder der *Toevallen*, daar meer en meer by gekomen, terwyl de *Ziekte* na hunne *Raaming* voort gaat.

Het III. HOOFD-DEEL.

Op wat wys in de Kraam-Vrouwen, van dien dag af, dat zy gebaard hebben, de Raamingen bestaan.

1.

OP gelyke wys (als nu gezyd is) worden ook de *Ziektens* der *Kraam-Vrouwen* tot hunne *Raamingen*, van die dag af, dat zy gebaard hebben, geoordeeld.

Het IV. HOOED-DEEL.

Van de Beledingen, die in het Hoofd, de Mond en Keel gezien worden.

1.

GEweldige, *hartnekkige*, *geduurige* en *on-draaglyke Hoofdpyn*, die met *Koors* vergezelschapt gaat, en daar eenig *levens-gevaarlyk Teeken* by komt, is doodlyk. Maar zoo die tot over de twintigste dag zonder

ee

eenig doodlyk *Teeken* duurd, en de *Koors* verminderd of ophoud, heeft men een *Bloeding* uit de Neus, of een *Gezwel* in de benedenſte delen des Lighaams te verwagten. En voor zoo veel de *pyn* nog vars is, de twintigſte dag voor by zynde, komt 'er een *Neus-bloeding* of *Verettering*, het zy dat de *pyn* door het gehele *Hoofd* verſpreyd is, of omtrent de *Slapen*, of in 't *Voorhoofd* alleen gevoeld word.

2.

Dog eerder zal een *Neus-bloeding* ontſtaan in jonge Lieden, beneden de vyf-en-dertig Jaren zynde; en in die ouder zyn, eerder een *Verettering*.

3.

Een *ſcherpe pyn* in de *Ooren*, met een *heftige* en *geduurige Koors* te zamen gaande, is zeer te vrezen; want deeze is niet zonder gevaar van *ydelhoofdigheyd* of den *dood* te dreygen. En nademaal deeze zoort van *Ziekte* zeer bedriegelyk en vol gevaar is, diend men ſpoedig van den dag der aankomſt der *Ziekte* op alle andere *Teekenen*, zig in de *Krankheid* vertonende, naaukeurig agt te geven.

4.

Jongelingen worden door deeze *Ziekte* met zeven dagen, en dikmaal eerder; dog oude Lieden veel langzamer naar het Graf geſleept; want in oude Lieden koomt het *geweld der Koors* en de *ydelhoofdigheyd* zoo ſterk niet als in Jonge; waar van daan het

 koomt,

koomt, dat hun eerder de *Ooren zwellen*; en tot *Verettering* gebragt worden. Maar in deeze Jaren zynde, en de *Ziekte* met meerder geweld wederom komende, ftervan 'er vele aan. Dog jonge Lieden worden gemeenlyk al voren, eer de *Ooren* tot *Verettering* komen, uit dit Leven weg gerukt. Zoo nogtans in jonge Lieden een *witte Etter* uit de *Ooren* loopt, is'er hoop, dat de *Ziekte* ten vollen genezen zal; te meer, zoo hier eenig ander goed *Teeken* zig by vertoond.

5.

Een *Verzweering der Keel* met een *Koors*, is zeer te vrezen. En zoo hier eenig kwaad *Teeken*, uit de gene, die nu meermaals genoemd zyn, by koomt, kan men de Lyder wel voorzeggen, dat hy wegens zyn *Ziekte*, in groot gevaar is.

Het V. HOOFD-DEEL.

Van de Keel-Ontfteeking, of Worg-Gezwel.

1.

DE *Keel Ontfteeking* is allergevaarlykft, en brengt zeer haaftig iemand om't leven, dewelke nog in de *Nek*, nog in de *Keel* zig eenigzins uitwendig vertoond; maar in tegendeel zeer veel *pyn* en *benaauwdheyd* der *Adembaaling* veroorzaakt. Want deeze zal dikmaals op den zelven dag zyner aankomft

komſt, ofte op den tweeden, derden, of vierden dag daar na, aan den Lyder den dood veroorzaken.

2.

Maar die, gelyk reeds gezeyd is, een *pyn* den Lyder aanbrengt; edog een *Zwelling* veroorzaakt, en een *roodheyd* in de *Keel* te weeg brengt, is ook zeer doodlyk, dog van een weynig langer duurzaamheyt, als de voorhenen beſchrevene; te meer, indien de *Keel* zeer *rood* is.

3.

Zoo in een *Keel-Ontſteeking*, de Keel en Nek *rood* worden, zal die nog langduuriger zyn: En worden van een zoodanigen vele genezen, zoo de *roodheyd* zig in de Nek en na de Borſt uitſpreyd, en de *Roos* niet wederom na binnen ſlaat.

4.

Dog indien de *Roos* op de *Raamingen* niet verdwynd, nog de *Zwelling* in de uitwendige deelen zig na buiten uit zet, nog dat de Lyder *Etter* uit ſpouwd, ofte zonder *pyn* ſchynd te wezen, voorbetekend zulks den dood of een nieuwe *verheffing* der *Ziekte.*

5.

Allerveyligſt is zy, als zig de *roodheyd* met geweld na buiten uit zet. Maar invoegen die na de *Longen* gekeerd word, verwekt ze *ydelhoofdigheyd*, en zommige worden daar van *Etterborſtig.*

Het. VI. HOOFD-DEEL.

Van de Huyg.

I.

DE *Huyg* word met gevaar gesneden of geschraapt, zoo lang die *rood* en *groot* is; want daar op volgen *Ontsteekingen* en *Bloedstortingen*: Maar men moet die met andere, daar toe door de Konst uitgezogte *Geneesmiddelen* op dien tyd zoeken te verdunnen, en te regt te brengen. Dog alwaar de *geheele Huyg* nu (van het *Gehemelte*) gescheyden is, welke (*Ziekte*) men de *Druys* noemd, aldaar koomt het onderste gedeelte der *Huyg*, *groot*, *bleek* en *rond* te voorschyn; maar het bovenste gedeelte is *dunner*; als dan mag men veylig de Handen, tot hunne *opheffing*, *verzetting*, *enz.* gebruiken; maar het zal nogtans beter zyn, den *Buik* eerst *week* te maken, alvorens men de Hand-konst gebruikt, zoo het de tyd (eenigzins) toelaat, op dat de Lyder niet verworgt worde.

Het VII. HOOFD-DEEL.

Van de Teekenen en Toevallen, in verscheydene plaatzen des Lighaams voortkomende.

I.

IN die gene, daar de *Koors* in ophoud, zonder *Teekenen* (ofte *oorzaken*) der *Ge-*

zond-

zondheyd , nog na voor henen gegaane *Raamingen* , in de zoodanige koomt de *Ziekte* weder.

2.

Zoo de *Koors* verlengd word, waar van de Lyder anderzins konde bevryd worden, en de *pyn* niet ophoud, of van wegen een *Ontsteeking*, of van een ander baarblykelyke *oorzaak*, is 'er een *Gezwel* met *pyn*, en *opblazing* ofte *uitbulting* te verwagten, dat zig in de Litmaten, dog voornamelyk in de onderste ter neder zet.

3.

Zoodanige *Gezwellen*, zyn doorgaans van een korter duurzaamheyd, in Lieden beneden de dertig Jaren oud zynde.

4.

Alwaar de *achterwaarts-gaande aanhoudende Koors*, langer als twintig dagen duurd, heeft men daadlyk een *Gezwel* te verwagten.

5.

In oude Lieden, komen heel zeldzaam *Gezwellen*, hoe wel hunne *Koorsen* doorgaans langduuriger zyn.

6.

Zoodanige *Gezwellen*, heeft men eerder in *geduurige Koorsen* te verwagten: In *derdendaagsche* (*vierdendaagsche*) die te voren dwalende geweest zyn, ofte zoo *gaande* en *komende*, komen zy ook wel; te meer, zoo de *gaande* en *komende Koors* in den *Herfst* over komt.

7.

En gelykerwys de *Gezwellen* meest jonge Lieden over komen, nog geen dertig Jaren oud zynde: alzoo krygen meest oudere Lieden, *derdendaagsche* (*vierdendaagsche*) *Koorsen.*

8.

Ook moet men weten, dat de *Gezwellen* by de *Winter-tyd*; eerder ontstaan (als by de *Zomer*) dog ook trager wederom genezen, en minder weder komen.

Het VIII. HOOFD-DEEL.

Van de van zelf komende Braking.

1.

ZOo wie in een *niet-doodlyk Koors* klaagt, dat hem het *Hooft zeer doet*, of dat hy met een *donkerheyd der Oogen* gekweld word, en hy daar by een *pyn* in de *Maag* krygt; die overkoomt een *Gal-braken.* En in voegen zulk een Lyder een *rilling* krygt, en hy in de *deelen* omtrent den *Onder-buik koude* gevoelt, komt hy nog veel rasser aan 't *braken.* Zoo nu iemand, in deeze staat zynde, *eet* ofte *drinkt*, overkoomt hem de *Braaking* nog des te spoediger.

2.

Indien een *Koorsige*, op de *eerste dag* van den aanvang zyner *Ziekte*, voort *Hoofd-pyn* heeft, heeft die het op den *vierden* dag *zwaar-der*

der als opden *vyfden*; maar op den *zevenden* dag krygt hy *verlichting*: Dog veele krygen eerst op den *derden* dag der *Ziekte Hoofdpyn*, en deeze hebben het *zwaar* op den *vyfden* dag, en worden wederom bevryd op den *negenden* of *elfden* dag: Maar die op den *vyfden* dag der *Koors* eerst *Hoofd pyn* beginnen te krygen, hebbende de andere *Toevallen* overeenkomstig met de nu gezeyde, en worden eerst op den *veertienden* dag van hunne *Ziekte* genezen.

3.

Deeze *Toevallen* gebeuren zoo meest in Mannen en Vrouwen, in *derdendaagsche* (*anderendaagsche*) *Koorsen*; dog in Minderjarige, vallen zy doorgaans in *geduurige* of *oprechte derdendaagsche Koorsen* (dat is *Anderendaagsche*.)

4.

Maar welke in zoodanig een *Koors* het *Hoofd zeer doet*, en zy in plaats van *vochtige, vloeyende verdonkeringen der Oogen*, een *stomp Gezicht* krygen, of dat 'er gelyk als *vonkjes vuur* uit de *Oogen* glinsteren, en in plaats van *Maag-pyn*, de regter ofte linker *zyde* der *Onder buyk* gespannen word, zonder *pyn* ofte *ontsteeking*. In deeze heeft men in plaats van een *Braking*, een *Bloedsvloeying* uit de *Neus* te verwagten; hoewel evenwel meest in jonge Lieden van dertig Jaren; dog die daar over zyn, overkoomt meest een *Braking*.

Het IX. HOOFD-DEEL.

Van de Zenuw-trekkingen, Stuipen of Termynen genaamt.

I

KInderen, die een *scherpe* en *haastige Koors*, met een *verstopten Stoelgang, Wakingen, Verschrikkingen* en *Droefheden* krygen; daar by als hun Aangezigt van *koleur* verandert, dan eens *groen*, dan *bleek*, dan *rood* word, krygen *Zenuw-trekkingen*. En deeze overkomen wel meest Kinderen, van af dat zy eerst gebooren worden, tot aan de zeven Jaren. Dog die ouder zyn (gelyk ook volwassene) krygen zoo ligt in *Koorsen* geen *Zenuw-trekkingen*, ten zy dan, dat 'er zig eenige andere *kwade* en *afschuwelyke Teekenen* by vertoonen, gelyk dat wel in *ydelhoofdigheid*, en in een *Raas-koors* gebeurd.

2.

Eyndelyk, om wel te voorweten, of Kinderen, en ook van wat Jaren de Zieken zyn mogen, in het leven zullen blyven, ofte sterven, moet men in iegelyke *Ziekte* alle de *Teekenen*, zoo als die reeds by ons aangewezen zyn, wel en neerstig overwegen.

3.

Ik verstaa deeze dingen van *haastige Ziektens*, en *die* hunne beginzelen en oorzaken daar aan verschuldigd zyn.

4 On-

4.

Ondertusſchen is het ten hoogſten noodzakelyk voor degene, die een goed Voorzegger, zoo ten leven als ten ſterven, als ten opzigte van de *kort*- ofte *langduurzaamheid* der *Ziekte*, wezen wil, de redenen en gronden van alle *Teekenen* zoo wel onderzogt te hebben, dat hy van alle gewis en zeker kan oordelen, de kragten (der zelve) onder zig (wel vergelykende) en rypelyk overwegende, gelyk die van ons reeds aangewezen zyn, en by nevens dezelve wel agting geven op de *Wateren*, en het *Speekzel* der Zieken, en of de Kranke ook te gelyk *Etter* en *Gal* uitſpouwd.

5.

Ook moet men wel agt geven, om met den allereerſten het geweld der in *zwanggaande Ziektens*, wel te overwegen, daar by wel toe zien op de geſtalte der tyden, in dewelke die voorkomen.

Het X. HOOFD-DEEL.

Van de Teekenen en Aanwyzingen, hoedanig die onder elkanderen verſchillen, als nog iets van de Gematigheden der Landen.

I.

OOk moet men weten, dat de *Teekenen* en te *Kennen-gevingen* (der *Ziekten*)

die *kwaat* zyn, zyn altyd *kwaat*, en die *goed* zyn, altyd *goed*, het zy ook in wat Jaar, ofte tyd des Jaars het wezen mag.

2.

Ook is dit zeker, dat in *Libiën*, in *Delus* en in *Scytiën*, de nu gezeyde *Teekenen* ten vollen waaragtig zyn.

Het XI. HOOFD-DEEL.

Op wat wys de Voorzeggingen der Geneesmeesters in Ziekten gewis en zeker zyn.

1.

HEt is te weten, dat ook in deeze Landen (de *Voorteeken der Ziekten*) voor het meerdere gedeelte met die van de andere gelyk zyn. Het zal derhalven niet zoo zwaar zyn, zoo wie anders wel onderwezen is, de zelvige wel te oordeelen, te verzamelen en te vergelyken.

2.

Het zal ook van geen belang zyn, zoo iemand een byzondere *Naam* van eenige *Ziekte* voor kwam, die ter deezer plaatze niet is beschreven. Want alle welke in reeds gezeyde tyden konnen geoordeeld worden, zult gy ligtelyk uit des zelfs *Teekenen* verstaan.

Eynde des derden boeks.

RE-

REGISTER
DER
HOOFD-DEELEN.

Hoofdd. Eerste Boek. Bladz.

Tweede Boek.

X. *van*

Derde Boek.

EYNDE.

7